

PÁLYÁM EMLÉKEZETE.

8 - OCT 2019

IRTA

KAZINCZY FERENCZ.

(SZEMELVÉNYEK.)

KIADTA ÉS BEVEZETÉSSÉL ELIÁTTA

BALASSA JÓZSEF.

DR. FEKETE ANDOR

75 JUN. 1973

BUDAPEST, 1899.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAD)

KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK KIADÁSA

BIBLIOTECA IN-1. PED
PEDAGÓGIAI INTÉZET KÖNYVTÁRA

Minden jog fenntartva.

Nyomatott Wodianer F. és Flainál, Budapestben.

BEVEZETÉS.

Irodalmunk nagy alakjai közül egyik sem nyújtott annyi alkalmat arra, hogy lelke mélyébe, írói egyéniségének fejlődésébe bepillantassunk, mint Kazinczy Ferencz. Állandó levelezésben volt korának minden nevesebb írójával s e levelei — melyek közül eddig már nyolcz testes kötet jelent meg — megismertetik velünk e mozgalmas és izgatott kor képét. Egyéb munkáiban is gyakran szól önmagáról és kortársairól s életének fontosabb eseményeit egy-egy önálló munkában dolgozta fel. Így keletkezett „Fogságom Naplója“ (1794—1801), továbbá az „Erdélyi Levelek“ s a „Magyarországi Utak,“ s önéletrajzi szempontból legfontosabb műve : „Pályám Emlékezete“.

Kazinczy másfél évtizeden át foglalkozott önéletrajzának megírásával s hétszer dolgozta át a nélkül, hogy befejezhette volna. 1814-ben fogott először munkához, hogy megírja gyermekei számára élete folyását. („Kazinczy Ferencz élete, egyedül maradékainak számokra. Széphalom, májusban 1814.“) Később ismételve újra dolgozta a félbehagyott munkát, már most nemcsak gyermekeire, hanem barátaira, irótársaira is gondolva: „Az én ELETEM. Barátimnak, literaturánk barátjainak s legközelebb gyermekeimnek. Kazinczytól. Széphalom. 1817.“ Ez

a kézirat is évekig hevert Kazinczy fiókjában s csak Szemere Pál buzdítására határozta el, hogy újra átdolgozza s elküldi Vörösmartynak, hogy a Tudományos Gyűjteményben közölje. Az 1828—29. években lázas szorgalommal fogott az agg Kazinczy önéletrajzának átdolgozásához és befejezéséhez. „Dolgozom éjjel-nappal, — írja Guzmicsnak 1829. jan. 8-án — reggel négykor már ég lámpám s nem ritkán éjfél után oltom el“. Így azután meg is jelent az elkészült rész a Tudományos Gyűjtemény 1828-iki évfolyamában. Befejezni azonban ekkor sem tudta a többször megkezdett munkát.

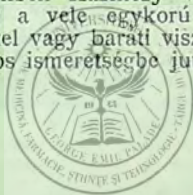
Ez az utolsó átdolgozás születésével kezdődik s 1804-ig kíséri benne élete folyását, kihagyva azt a néhány évet, melyet mint politikai rab börtönben töltött. Életének ezt a sanyaru korszakát *Fogságom Naplója* cz. kiadatlan munkájában beszéli el.

Kazinczynak e munkája, noha önéletrajznak készült, sokkal inkább *horrajz*. Elbeszéli ugyan saját életének fontosabb eseményeit is: iskolázását, tanulmányait, hivatalos működését, írói munkásságát; csak hogy e részletek majdnem eltörpülnek a kor és a vele érintkező nevezetesebb egyéniségek jellemzése mögött. Kazinczy jóformán gyermekkorától kezdve folyton érintkezett korának majd minden nevezetesebb emberével. Mint megyei tisztviselő a megyei élet és hivataloskodás közepette él; majd 1786-ban a kassai kerületben a nemzeti iskolák felügyelője lett s e működése bő alkalmul szolgált arra, hogy az udvari emberekkel, a hivatalos élet legelőkelőbb egyéneivel ismerkedjék meg. Bécsi utazásai közben megismerkedett az ottani irodalmi és művészi élettel is s mivel kiváló érzéke volt a művészi dolgok iránt, Bécsbe jutva, sohasem mulasztotta el, hogy meg ne látogassa a képtárakat és a színházat. Itthon is találkozott vagy

legalább levélben érintkezett majd minden érdeme-
sebb íróval. Hivatalos utazásaiban megfordult az
ország legtöbb nagy városában s ahova ért, min-
denütt felkereste az irodalom iránt érdeklődő fér-
fiakat.

A *Pályám Emlékezetének* legérdekesebb részei
azok, melyekben kortársait jellemzi. Kazinczy éles
szemével mindenkiben meglátta, a mi egyéniségé-
ben vonzó, de másrészt nem hunyt szemet a hibák
előtt sem. S korának vezető emberei, valamint író-
társai az ő leírásában mint élő emberek állanak
elénk: megismerjük külsejüket s belátunk lelkükbe
is. E szemelvényekben főleg azokat a részeket
közöljük, melyekben Kazinczy vagy önmagáról
szól, vagy pedig a vele egykorú magyar írókat
mutatja be, kikkel vagy baráti viszonyban élt vagy
legalább futólagos ismeretségbe jutott.

Balassa József.

Élső könyv.

1759—1783.

Eljedadék, midőn Szemere megszólita, kére, kényszeríte, hogy a miket magam és dolgaim felől pályatársainknak elmondani mindenkor készen talált, mondanám el egész közönségünknek; azok érdemlik a tudást, bár apróságoknak tetszenek, mert festik emelkedésünket és a mult kort s némely hamis vagy hibás hírek csak így fognak elné-múlni. Ellenkezém és sok esztendőig; érzettem, hogy nem születtem historiai személynek s nem tudtam elhithetni magammal, hogy korunk az auto-biographiákat már tűrhesse. De az ostrom hevesebb is vala, tartósabb is, minthogy ki lehetett volna állanom; engednem a barátság kívánságinak, hin-nem a mivel ily tekintetű társam biztata, illő volt. A Tudományos Gyűjtemény négy elsőbb szakai-mat (1828. köt. I., II., XI., XII.) felvevé s annak olvasói remélni nem mert kedvezéssel fogadák, a mit adtam. Itt újra adom, tovább vive most már s szabadabban és bővebben, mert a hely szűk volta ott egyebet parancsola. De midőn én teljesítem, a mit az olvasó talán vár, viszontkedvezésül azt kérem ki, hogy előadásimat tekintse a barátság szorosbb körének mondva s tűrje, midőn oly dol-

gokat fonok beszédembe, melyek a kedves visszaemlékezés által inkább mulattatják a beszélőt mint hallgatóit. Eltölt szívnek nehéz elhallgatni érzéseit.

I.

Én 1759. október 27-én Ér-Semjénben születtem, Biharban, Debreczen és Károly s Kálló és Várad között. Atyám József szüleinek elhalások után, innen vette el tizenhárom hónap előtt, maga akkor huszonhat esztendő s ifjú, tizennyolcz esztendő anyámat.

Kiüresedvén e férjhezkelés által anyai nagyatyám kétgyermekű háza, s fészünk Alsó-Regmecen Abaújban, két óranyira a Zemplén Ujhelye felett, esztendőnkint szaporodván, elszakasztám anyámnak emlőjétől és Semjénbe küldetém le, hol fülem 8-ik évemig magyar hangnál egyebet nem halla.

Semjénben volt iskolamester s én ennek oktatásai alatt kezdém el tanulásimat. Azalatt míg nagyatyám a dietán mulata, nekem jött egy gonosz himlő s elakasztá a tanulást. Kigyógyulván abból, Makody nevű predicatorunkhoz hordatám el magamat s főgyönyörűségemet abban lelém, hogy a vén pap könyveit összedúlhattam. Kivált a bazileai (Basel) kiadásokat szerettem igen fehér papirosukért s szép metszésű betűikért. Midőn visszaemlékezem e szenvedelmimre, nem tudom elhiteni magammal, hogy ezek megmagyarázhatatlanul embryokkint nem fekszenek lelkeinkben. Az idő nem fogyasztotta őket, sőt naponkint nevelé.

Atyám 1767-ben vissza kívánt Regmecenre, hogy esztendőt töltvén egy Kézsmárkról lehozott

deák gondjai alatt s a német nyelv tanulásába belé kapván, a szepesi németek közé vitethessem. Néhány hetekig Dienes öcsémmel együtt 1766-ban a debreczeni collegiumban is tanultam, mert mindig betegebbé válván anyám testvére, hogy orvost és patikát találhasson, mikor a szükség kívánta, nagyatyám és nagyanyám ezt ott gyógyíttatá.

Nagyanyám testvére, Szirmay Sándor, a pazdicsi, látván, mely gonddal neveltetünk, András nevű fiát mellénk adá s ez együtt vala velünk, Regmeczen, Kézsmárkon, Patakon négy esztendeig.

Boldogtalanabb tanítót, mint a tót ember vala, az effélék temérdek sokaságában is, nehéz dolog volt volna találni, s atyám kénytelen vala osztozni terheiben, a mit ez neki, a szokáskint, felette rossz néven vett. Mindketten türek bajaikat, s a kölcsönös türesnek mi vallánk kárát.

Atyám a legreligiosusabb ember vala, a kit képzelhetni; meleg tisztelettel vonattatott mind a felé, a mi szent, a mi jó, a mi nagy. Nem hasonlítva a maga korabeliekhez, kiknek örömök közönségesen a vigadás, ital, táncz és kártya volt, idylli életet éle-házi körében, mint igen lelkes, jó és ritka szépségű hitvesének hű férje, gyermekeinek szerető atyja. Egy tisztelt öreg asszonyság nekem, már felvonakodott ifjúnak azt beszélé, hogy a maga korában az ifjúság dísze Zemplén, Abauj, Sárosvármegyében az atyám volt, érett lelke, nemes módjai s tiszta erkölcei által, kit a nem jó példák meg nem szédíthetének. Termete nem szálas, arcza igen kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékek. Nyelve magyar, deák, német, tót. Legkedvesebb olvasása Thuanus és némely theologusok: akkor még ők voltak becsben. Reggel velünk, este minden cselédjeivel, ha felekezetéhez tartoztak, együtt végzé el imádságát, este zsoltárt is énekelve hozzá, mint atyja s nagyatyja, András,

ungvári vicze-ispán s főkapitánya a zempléni felkölteknek, s ennek atyja Péter, a fejedelmi ház első rendű udvarnoka, s minekutána eljátszott életét megmentette, assessora a királyi táblának, tovább kinevezett, de a szolgálat kezdete előtt elhalt, ítélőmester. Eleinek a vallásosság házi tulajdona volt, s más színben, mint ama régi vala, most is az. Dienes öcsém bihari főnotáriusságában, és Zsuzsanna húgom, özvegy Péchy Sándorné, a templomban magok éneklének a sokaság között elől, a mit csak az iskolamester szokott tenni.

Atyám úgy hitte s igen igazán, hogy gyermeki korban legjobb nyelveket tanúztatni, mert az kulcs minden tanuláshoz, s nyelv a kisedekkorúságban tanúztatik legtöbb sikerrel. A több holmit könnyű utána pótlani: nem ezt, ha ekkor mulatjuk el, s ezt a lelketlen embertől is vehetjük.

Mind az atyám, rossz német, mind a tót deák, legjobbnak láták kézikönyvül lutheranus vallású nagyanyámnak egy, sok rossz rajzolatú bibliáját tenni előnkbe, s én, ki inkább szeretém a képet mint a könyvet, a képek mellé megolvastam a felidézett textust is, hogy tudjam mit jelent a kép. Szerettem ugyan a históriákat is, kivált a zsidók történeteiből, de mint ragadtatám el, midőn a proféták poetai szépségű könyveivel ismerkedém meg! Nem értvén a német beszédet, a mint kellett volna, kivittem az atyám magyar bibliáját, s addig olvastam, míg a németet is érthettem.

Atyám nagy beszélő vala, szeretett sokáig ülni asztalnál, s mondogatá a mit látá, hallá, olvasta, a mi nevezetes szüléivel s ezeknek barátjaikkal történt; a mi csintalankodásokat az elmésségeiről még ma is emlegetett András testvéröcse gyermek- és ifjúkorában úze. S míg Dienes és Szirmay András tényéiraikra hajolva elszunyodtak, a vir doctissimus pedig pipájához

ásitgatott, én az efféléket olthatatlan szomjjal hallgatom.

Még most is toll levén minden multságom, mint Dienesnek a lapta, tele irék a hallott történetcskékkal egy-két ívet, de őrizkedve, hogy preceptorom, az a rosszkedvű ember, meg ne sejtse. Hiába rejtegetém azt matráczim közt, rá akadt, s vitte atyámhoz, panaszt tőn, hogy ily haszontalan-kodásim miatt nem megyen a *dic, duc, fac, fer*. Atyám meghagyá, tegye vissza papirosimat a hol lelte, s titokban, de maga nagy örvendezéssel szalada anyámhoz, hogy fiuk generális ugyan nem lesz többé, de igen könyvcsináló. Anyám megsúgá nekem mi történt, s az autorságnak egyszerre vége lőn, mint a generálisságnak.

Másfél évet töltvén az akkori szokás szerint a syntacticában, most a poeticában menék által, s itt az a szerencse ére, hogy tanítóm (Szathmáry Paksi Sámuel, fia a theol. professornak, Mihálynak) szereté a mit tanított. Így azt lehetetlen vala nekem is meg nem szeretnem.

Vége vala szerelmeskedésimnek a Rény iskolával,**) s magam sem értem, mint esheték, hogy én, ki amott Cornelius Nepost meg nem tudám szeretni, sőt nem is értettem, itt sok örömet az Ovid keserveiben nem találék ugyan, de a meta-

*) A Kazinczy fiúkat atyjuk előbb Kézsmárkra, majd Sárospatakra küldötte iskolába.

***) Kazinczyt kézsmárki házigazdája ajándékozta meg ez „izetlen románna, melyet — mint K. írja, — az atyák örömet adának gyermekeik kezeikbe, hihetőleg a szenteskedő czím miatt. Soha nékem kedvesbb ajándék nem adathatott, s ezentúl minden örömem a „Rény iskola“

morphosisok könyveit, Virgilnek kivált eclogáit, és a mit Horácnak ódáiban már megértheték, megtanulám, bár nem parancsoltatott.

Deákom, midőn elébe állék, hogy neki felmondjam leczkémet, előre megzavara ijesztéseivel, s rettegvén büntetésitől, előtte három sort sem tudtam soha elmondani, de a Bodrog szélei, s a berek, a Bodrog jobb szélén, zengének, midőn ott magamban és elakadás nélkül mondám Alexist, Corydont s Daphnének elváltozásait.

Eltöltvén esztendő a poeticában, most már a rhetoricába kelle átvétnem. De én kérém anyámat, hagyja veszteg még esztendeig a poeticában. Ez bejött Patakra, kikérni professoraim tanácsát. Rettege, hogy hátra maradtam, s azért vágyok vesztegleni.

Prof. Szentgyörgyi István tudni akará, mi indít e szokatlanságra, s megértvén okaimat, nem csak javalá azt, hanem akará is. Társai hajthatatlanok valának, kivált egyike (Szentesi). Te belé szeretél ezekbe a te poétáidba, ugymond; de ott majd Cicero elviszen a forumta s az atyák közé, s hallani fogod, mint harsog Catilina, Verres és Antonius ellen, hogy az a Caesar megrendül, s kiejü kezéből a tekercset. Menedd kell, ott Cicerót fogod szeretni.

Atkozám magamban a harsogót, s magasztalóját azon felül. Zokogva töltém első órámat a rhetoricában.

(Tugendschule) volt. Ha elveszett idő-e ez is? Sőt inkább! Ebből tanulék meg németül, ebből kapék több kedvet az olvasásra, s a ki ezt kapott, mindent kapott. Sok helyt nem értém, de szüntelen olvasván, annyira juték, hogy mindent értettem, s nem vala szükségem magyarázóra."

VII.

Atyám most valamely Erdélyben nyomtatott könyvet látta meg, melyet nem tudom mely ház gyermekei fordítgattak s szüleik sajtó alá eresztének. Kezembe adá Gellertnek egyik értekezését a religióról, s meghagyá, hogy forditanám. Később Rabenernek satiráival fog ismertetni, és mikor dolgozásom a kettőből annyira szaporodik, hogy egy kötetet tehet, lenyomtatattja.

Elriadtam a szóra, de ellenkezni nem mertem. A fordítást azonban egyik napról a másikra halogattam.

Ha ki most ismeri a virágzó Patakot, nem fogja hihetni, mely bomlott állapotban vala az mind addig, míg azt Vay József újjá nem teremtette. A philosophia professora halálos betegségben fekvék, midőn keze alá jutottam, és néhány hónapokig sinlett; a históriákat s természeti törvényt tanító félesztendeig sem tartá leczket szemeinek csaknem teljes elsötétedésök miatt; az a ki theológiát tanított, öt esztendő alatt mene végig tudományán, pedig keze alá minden hatodik hónapban új hallgatók jövének által; a negyediket, ki physicát és mathesist tanított, senki sem akará hallgatni, képzelhetlen nyerseségei miatt, s a megbetegedett vagy Patakról eltávozott professornak nem vala supplense. Professorok, tanulók eltávoznak Patakról minden hír nélkül, s künmulatának valamig kedvök tartá. A publicusok (talárisba nem öltözött hallgatók) kártyáztak, tánczoltak, vadásztak, ablakokat törtek, s ha felidézttének, nem jelenének meg, s nem vala bántások. Egy áldott szokás tartá rendben a nem legrosszabbakat; hogy az iskolához tartozóknak ismertessenek, sorba járák vásárna-

ponkint a négy professort, s ilyenkor egy-két szikra vetődék lelkeikbe.

Professoraink közt egy sem volt, kinek annyit köszönheték, mint Szentgyörgyi Istvánnak. Nyílt fej, nyílt szív, nyílt lélek, de egy neki saját hajthatlansággal. Pedantnak mondhatnám, ha sok tudományát vig kedv nem szelídítette volna. Az iskolának minden ifjai közt, s hivatala kezdete óta én valék az az egy, kit sétálásai alatt maga mellé venni méltóztatott, és én épen sétálásai alatt tanultam legtöbbet. Leczkéin annyit nem; ott a tanult ember volt; leczkéin kívül az eszes. Írásimat forgatván, megsejté egy görög conjugatiómat, s félve vallám meg, hogy elkezdék tanulni görögül. Hogy Anacreont érthessem, felelém; gyermek valék azt hinni, hogy a kisdéd Anacreont oly könnyű lesz értenem, mint nehéz azt a vastag, azt az imádvá tisztelt Homert. Dicsérete törekedésemet, tüzele, bátoríta, beszélé, hogy fia három hónap alatt olvasá Homert, de én azt hinni nem tudám. Bár egy-két leczkét adott volna inkább.

És mégis Patak, minden fogatkozások mellett, mely fiakat nevele már akkor is! Mert a tanulás inkább függ a tanuló szorgalmától, mint a tanítóétól, mert Pataknak húszezer kötetnyi bibliothecája van, s a könyvek a tanulók szobáikba is kiadattak, mert az igyeksző gyertyát gyújt a másika gyertyájánál, és talán leginkább azért, mert az öreg theologus Szathmáry Mihály engem arra szoríta, hogy excerptákat tartsak. Boldog a ki Vaynak ideje előtt tanúla ott! még boldogabb a ki az ő főcurátorsága óta, midőn a tanítók száma megszorították, s tanulóra s tanítóra szem vigyáz.

XII.

Hogy magyarnak illő volna nemzete történeteit ismerni, és hogy e széles kiterjedésű studium-

hoz korán kell látnunk, az Török Istvánnak s más valakinek Patakon a legszükségesebb s legfelsőbb tudomány haszontalan örök tanulása mellett eszébe nem tuda jutni. Elfogva e szükség érzetétől, azon badar gondolatra juték, hogy a dolgot a Hunnokon kell kezdenem Deguignes és Pray szerint. Kivevém tehát a munkát a bibliothecából, s kivonatokat csinálék belőle. Nem értém ugyan, czéломhoz annak tudása mit használhat; de úgy hittem, hogy a látni vágyott tartományhoz homokpuszták vezetnek.

Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám levele, hogy a mely fordítást atyám parancsolt vala, vinném be prof. Öry Gábor úrhoz, a későbbi superintendenshez, s kérem tekintse végig; akkor tisztázzam le, s küldjem ki, hogy még exámenig kinyomtathassék. Hozzá szokva szüleim akaratját kifogás nélkül teljesíteni, s azon meleg tisztelettel, mely szívemet mindig lángba gyúlasztotta, valamikor megholt jó atyámról emlékezem, levivém a Gellert értekezését professoromhoz, s kértem, tekintené meg dolgozásomat. Az, megértvén, hogy fordításomat ki akarják adni, fejet csóválva kérdé, miként juthat fejembe ily vakmerő szemtelenség? Szerencsémre velem vala anyám levele, s előmutattam azt. A professor elfojtá gúnyait, s belé sem pillantván papirosaimba, azon szelid intéssel ereszte el, hogy ily komoly tárgy nem illik ifjú esztendeimhez; fordítsam inkább Gellertnek meséit, de mind, s a Gellert verseinek schemáiban, s még exámenünkig, mely már közel vala. Anyám s Puky Ferencz úr, később nógrádi vicze-ispán s consiliarius elértették a bölcs tanácsot, s nyomban jöve az új levél, hogy dolgozzam a mit akarok, a dolgot tartsam titokban, s küldjem minél előbb.

Az embert olykor a legzavartabb gondolatok érik, hogy később nem győz álmélnokdni, mint jut-

hatott olyanokra. Ilyen vala nekem az a szerencsétlen óráim, melyben a Pray Hunnjainak olvasások alatt azon gondolat ére, hogy ha a történeteket akarom tudni, előbb a földdel kell megismerkednem, s így a Hunnok ázsiai történetéhez a mai Magyarország európai geographiáját tanultam meg, s oly lelkes munkából, mint a Losonczy István kis tüköre. Minthogy anyám sürgeté a munkát, az a gonosz csábitó, mely engem a Pray Hunnjaira téveszte, azt suga nekem, hogy csináljak egy újabb kis tükröt. A hirtelen összefirkált, és senkivel nem közölt Magyarország geographiája tehát megjelene Kassán, 1775., szurtosan mint érdemlé. Azt még az a szerencsétlenség is ére azonfelül, hogy egy német-magyar, ki az íveket a nyomtatásbeli hibáktól megtisztogatta, a kassai lutheranusok rectora, Klein Efraim, anagrammái nevével Fémer Kilian, imitt amott német-magyarságával czifrázta meg. A könyvkötő álom nélkül tölte egy-két éjet, hogy a nyomtatványokkal az examenig elkészülhessen.

Alla az. Osztályunk fellepe az auditoriumba, s kevés pillantatokkal előbb, mint elereszteténk, az anyámnak két cselédje az összekötött nyalábokat feltevé az asztalra, s elfordúlt. Senki nem tudá mi az; én pedig, megpillantván a két cselédet, szerettem volna, hogy nyeljen el a föld. Oszlának társaim, s én elrejtézem. Anyám értem küldé. Mentem tehát, megoldám a nyaláb kötelékit s ajándékimat osztogatni kezdém. — *Quas tu ibi merces proponis?* kérdé a metszve szólani szerető eloquentiae professor. Némán maradtam s siettem átesni a keszves munkán.

Már úgy hívém, keresztül estem minden bajomon, midőn superintendens Szilágyi Sámuel úr Debreczenben, csendet parancsola, s nevemen szólított. Sápadtan mint a holt, előállék. A munka ugyan hibás, úgymond, a mint egy két belé vetett

pillantás után látja, de mely dicséretes törekedés e gyöngé esztendőkből! Ne szünjek meg. A szorgalmas gyakorlás, vezérelve a férfias tanulástól, sokra fog vihetni; példákat hordva fel, hogy mások is így kezdék, s addig gyakorolák magokat, míg eljutának dicsőségökre. — Nem tudom, van-e sok író, ki ily keservesen lakola első kirepüléseért, de felfogadám, hogy nevem nyomtatva soha többé nem lesz.

Azonban házunk barátjai ostromolták anyámat, dolgoztasson ismét, a mi ezt felejtessen, s mindinkább látam magam is, hogy azzal magamnak, s az atyám kedves árnyékának ezzel tartozom. — Egy társamnál megpillantám a Bessenyei György Americanusait, német nyelven, s lefordítám azt. Bemutatám anyámnak, s ez megengedé, hogy dolgozásomat tekintessen meg a superintendens Szilágyi fiával, ki Gyürky által neki bemutatott rajzolataimért szerete, és a kinnél bizhatám, hogy annak fia, ki tavaly a geographia kiosztásakor az auctori koszorú keresésére tüzelt vala, nem fog úgy elrettenteni, mint a Gellert értekezéseért veje. Nem csala meg reményem, Prof. Szilágyi Márton kegyesen fogadá el kérésemet, fordításomat megtekintette, megigazította, sőt vékony levén a mit adni akarok, tüzelt, írassak magasztaló verseket, mint az academicusok szokták, midőn vékony értekezéseiket akarják megvastagítani. Megjelene a fordítás 1776-ban s ez is Kassán, e czim alatt: „Az amerikai Podoc és Kazimir keresztyén vallásra való megtérése.“ Anyám belé úna a játékba, s többé nem únszolt.

XIV.*)

Bessenyei Györgyöt, ki már ekkor nem vala a testörök közt, s a Beleznay nevében a protes-

*) Kazinczyt nagybátyja magával vitte Bécsbe,

tánsok dolgait vitte az udvarnál, hol neki Teréziánál egy udvari dáma, Grácné asszonság szerze kedvességet, keresém, de nem találám. Cseléde megnyitá szobáját s dolgozóasztalán irtam meg neki levelemet, pastellben festett képe előtt, mely asztala felett függ. — Báróczy előttem még soha nem hallott név vala.

Nem sok idő múlva azután, hogy Patakra visszatértem, a bibliothecarius tudatá velem, hogy kezéhez eladás végett valamely magyar könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, az elébe irt vers gonosz, de tele van igen szép rézmetszetekkel: Báróczynak erkölcsi meséi Marmontelből. En azt szeretém meg, a mit eddig a bibliothecarius gyalázott, s attól borzadtam vissza, a mit magasztalt. Még ma is bírom a könyvet, még rajta van ifjú eszten-deim örömének kedves emléke; még ismerem a helyeket, a hol édes szólása csudálgatásiban felfel sikoltozám. Visszavágytam Bécsbe, hogy őt láthassam, hogy lelke átszállhasson rám fél mértékben. Ő vala örök olvasásom ezentúl, s már akkor feltevém, hogy az ő koszorúja után fogok törekedni, minden erőmmel a mi lesz.

Alig csendesedék el örömem Báróczyn, midőn ugyan az jelenté, hogy ismét valamely nyomtatványok küldetének kezéhez, hexameterek, s kocczanók (rímek) nélkül; korántsem oly szépek mint a tordai nagy poétáé;*) de jó lesz még is megtekintennem, hogy nevessek rajta, s lássam, mit művel a hirszomj, midőn erő nélkül van: — Baróti Szabó Dávid versei. — Elragadtatások közt faldostam azt, nem mintha sok teremtő erőt találtam volna Barótiban, vagy mintha a magyar hexameter

a hol a képtárákat látogatta s az ott lakó magyar írókat kereste fel.

*) Gyöngyösi János, ki leoninus verseivel tűnt fel.

egészen újság volt volna előttem, hanem mivel egész kötet verseket láthaték, és hála érte az egeknek, kocczanók nélkül. Megjövendölém, hogy a példa követőket fog találni, hogy poesisunk új ragyogásban fog csillogni. Írtam, Barótinak, s distichonokban; úgy hittem hazafiúsága érdemli, hogy mindenfelől vegye köszönetinket. S ki vala boldogabb mint én, midőn megérkezik válasza s az is distichonokban!

Ürményi József, később országbírája, új formát ada a tanításoknak, s Terézia királyi igazgatókat nevezte ki, s a kassai megyében septemvir Pécsy Gábort, az elsőt, atyját a második Gábornak, ki szintűgy mint atya, iskolák királyi főigazgatója, szintűgy septemvir leve. Amaz megjelene Patakon 1779. április 27-én kísérve a kassai academia prodirectora Kenyeres József, később rozsnjai kanonok által. Látni akarák a collegiumot, s professoraink felgyűjték az ifjúságot auditoriumunkba, melyet más nagy vendég kedvéért is sokszor tettek, mert a collegium nem álla Péchynek kormányja alatt. Kenyeres tudni akará, ha én jelen vagyok-e, s kiszólított. Baróti köszönt, úgy mondá. Gyönyörködve mutatja mindennek leveletemet, s kér, kényszerít, ne engedjem magam a fáradság által elfordítatni a pályától. Utja töretlen, darabos, de annál édesebb lesz célhoz jutni. Ezt a magyaron kívül semmi más nemzet nem teheti; mert mik a német hexameterek a mieink mellett! Ekkor az ifjúságnak fordúlt s engem nekik példájokká teve ki, már azt is magasztalván bennem, hogy gyúladásba hozva a szép példa által, írtam Barótinak.

XVII.

Közelite examenünk, az utolsó. Epe nélkül minden-tudónak nevezett, sőt forró hálámat érdemlő tanítóm leczkézései alatt iskolai tanulásim rende-

sebb menést vevének, s a legszükségesebb tudománynak öt esztendei tanulása nem volt egészen vesztett időm. Tudám a mit feledni kell. E mellett öten, Bárczay Dániel, pálóczi Horváth György, később ungvári másod-alispán és Szemere Albert s én és az öcsém, ötvenhat állítást defendálánk a természet és nemzetek törvényéből, melyet tanítónkkal együtt oly kevésbé tudánk, mint nem egyszer már más defendensek. — Török István bennünket azon állítással ada át anyámnak és római hitű anyai nagyatyámnak, Bossányi Ferencznek, hogy ha a cathedrai tudományokat is tanulánk vala, bizvást kívánhatnánk a papi felszenteltetést.

Peroratióval vevénk búcsút a szokás szerint 1779. július 15-én a patronatus jelenlétében. Prof. Szentesi felele. Elmondá mit kiálta Catullusnak a tanács, s ránk alkalmaztatván a szót, és ezt kérdvén: „Ha majd e nagyjaink kidőlnék, collegiumunk és vallásunk kikben leli fel támaszait?“ Beszédét e szókon végzé: „In vobis.“

XIX.

Kassának nem vala könyvtáros boltja, de egy könyvkötőnél találtatának néha ócska darabok, s megpillantám nála Gessnert és a Gleim és Jacobi francia ízlésű levelezéseiket. Elkezdém fordítani az idylleket és az első hajóst. Sőt irtam eredeti idylleket is.

Gyakorlatlan lévén mind a német nyelvben, mind a magyarban, körül tekintém magamat, dolgozásomat kivel tekinthetném meg. Tudván, hogy a német predikátor magyarul is ért, s báró Podmaniczky Józseffel látta Göttingát, ezt keresém fel, s vittem könyvemet és papirosaimat.

Alig értem Kassára, s mentem Barótihoz; úgy hittem, ha csak rá nézek is, ha szavát hallhatom, annyival inkább ha vezérléseit fogom venni,

ha felolvasgatja előttem dolgozásait, a poeta tűz, legalább a versifekszí, átjő reám. De a fás ember engem oly tartalékkal fogada, hogy nem tudhatám, tiszteletből bánik-e így velem, vagy mivel egy kis testű fiúcskához leereszkedni poetái méltóságához illetlennek tekinti. Szálas, vékony testű, szederjes arczú ember, öltözetében piszkos, mocskos, pedant igen nagy mértékben, de belsőjében úgy tiszteletes, mint külsőjében visszatoló. Tiszteltem ötet, szerettem, de fel nem tudván melegíteni, holott magam csupa tűz valék, minél ritkábban jelentem meg nála. Németül nem tudá, s örült hogy nem tudá. Mutatám neki Gessnert, de ő nem tudá megfogni, mit lehet szeretni Gessneren. Az vala jó, a mi hexameterekben volt írva, hol rosszul volt is.

Ráth Mátyás, győri evangelicus predikátor 1780. január 1-ső napján kezdé el a magyar újságlevelék kiadását, s haláttalan volna a maradék, ha feledhetné, hogy nemzetünknek nem más vala, mint ő igazi Prometheusa. Mik valának eddig összejövésink falukon, mint arról üzött discussiók, hogy a sárga kopó-e jobb vagy a fekete, s hanyadikunk tudá az atlanticus tenger keletre fekszik-e tőlünk vagy nyugotra? De mi bosszankodánk Ráthra, hogy nem születvén magyarnak (Győrben), magyarul mer írni; azt merni csak annak volna szabad, a kit a magyar Athene szült, nevelt. E panaszt lehangosabban Domokos Lajos üzé, tiszteletes követje Biharnak az 1790. dietán. Ráth nem hiszem, hogy tudta volna, Domokos reá haragszik-e vagy nem, de Domokosnak egy fordításában: „Álom II. Józsefről“ megcsipkedé a vétkes magyarságot, s a mi a rendes dolgokban legrendesebb, igen méltán. A sánták szeretik nevetni a fél szeműt.

De a tiszta magyarság birtokában magát boldognak érző városnak az a szomorúsága vala,

hogy kebléből látá kikelni már sokkal előbb superint. Szilágyi Sámuel, ki tartalék nélkül hirdeté, hogy ha a nyelv emelkedni akar, szükség, hogy előbb romoljon; mint sokkal később Csokonait, ki mind példával, mind bátor küzdéseivel harczola az írói szabadságért, és ezzel együtt a szelid lelkű Fazekas Mihályt, a „Ludas Matyi“ énekészét, ki mind az orthologusok, mind a neologusok közé tartozott, nem-ravasz syncretismusával,*) úgy bizcsegvén ide oda, hogy magára az egyik és másik féltől nem neheztelést, hanem szeretetet vona, s szánást itt, hogy az újítók által magát elengedé szédítetni, szánást ott, hogy a régiség szennyeiből kifejlteni egészen nem tudott. A syncretismus az igen jó fejek dolga, kik elég erővel bírnak, s a dolgot teljesen ismerik; e nélkül csudás zavart szüloget, s Fazekas a zavart el nem kerülé.

Szilágyi jelen vala Váradon, midőn gróf Károlyi Antal 1779-ben gróf Brunsvik Antalt, atyját Józsefnek, az ország birájának, Bihar vármegyei főispánna iktatá, s tiszteletét mutatta be consil. Budai László hazánál, hol én is. A hol Szilágyi vala, nem igen szóla más, nem mintha ő akará vala magát mások felett hallatni, hanem mivel mások elálmétkodva némúltak meg az igen széles tudományú s igen tiszta fejű, s igen elmés ember szólási mellett, s én felmeredé fülekkel hallgatám a vig ember mély bölcseségét. De a csendet félbe szakasztá egy idegen megyei csoportocska, mely házigazdánk látogatására jött. Egyike ezeknek kedve telve kaczagá egy piarista verseit, mely hónap fog kiosztogattatni, de a melyet ő egy más háznál már megkapott. A superintendens látni akará a gúnyolt munkát s fenn szóval olvasá :

*) Két ellenkező felet vagy pártot kibékítő, összeegyeztető törekvés.

Nemde talán az örömszekeren diadalma Camillust
 Viteti, és a boldog időkre
 Felvirradt boldog Rómának népe csudálja
 A rab nemzeteket? vagy hevülnek
 Régtől félbe szakadt szép pályafutásai újra
 Felzendült nagy Olympia-partnak.

Sőt ezek gyönyörű versek, mondá a superintendens, s mind a gondolat, mind a schéma, mind a nyelv tekintetében; ha talán a harmadik distichon igazító kezeket kívánna is. Amazok meg sem érték, hogy Szilágyi, kit csudáltak, nem kötődik, de midőn meleg magasztalásokra hallák fakadozni, midőn ez nekik kimondá, hogy a nyelvnek változnia kell, hogy szépen irhassunk, hogy minden nyelv így változott, midőn könyvek nyelvévé vált: nem tudák, a csudált tudományú ember jára-e rosszul vagy ok.

A védett piarista Révai Miklós vala, akkor professor a váradi academia egyik osztályában. Mentem látni őtet. Nem akará elfogadni látogatásomat siető dolgai miatt, mert gróf Károlyi, királyi főigazgatója a váradi kerület minden cath. iskoláinak, a professorokra üzene, hogy készüljenek egy rövid examenhez; oda viszi a Brunszvik beiktatására felgyűlt rendeket. De hallván, hogy ismerem Barótit, hogy rimetlen verseket én is irogatok, indúlatosan kére, látogatnám meg szabadabb órájában, buzdíta, hogy fussam a szép pályát, s megajándékoza elegiáinak kiseded kötetével, melyet tavaly Landerernél Pozsonyban negyedréiben nyomtattata. Középszer magasságú, vékony és nyalkás húsú ifjú, lobogó szöghajakkal, kék szemmel, minden mozdulatiban tűz, bátor s félni nem tudó. Examene alatt előljárója ellen is kipattana.

Alljon itt egy versezet, hogy a később idők lássák mit csudálgatának, a kik Révait rossz ver-

selőnek tekinték, s a nyelvrontástól rettegének.
Erdődy Lajos, Szabolcs vármegye főbírája írta eze-
ket Terézianak koporsójára, midőn gyászünnepe
Kállóban tartatott:

Római császárné, sok ország királya,
Kegyesség tüköre, igazság fáklyája.
Árvák kegyes anyja, éhezők dajkája,
Meholt, kin kesereg magyarok hazája.

S ki ne sírna, midőn ily nagy élet megholt,
Mely élet sok élők éltének éle volt?
Sokat nevelt, tartott, táplált, ha egyszer szólt;
Kinél bólt gazdag volt; jaj! magát zárja bólt.

Második könyv.

1784—1794.

(1787.) Íróink s olvasóink száma mind inkább szaporodék és ha az ügynök új munkás barátja tűne fel, kicsinységgel ugyan talán, talán csak egy alkalmi verssel, de a mely lelket mutata s reménységet hagyott, hogy az író ott meg nem áll, mely öröm vala mindenfelé! mint repüle az új név egy szájról más szájra! az új társ felkeresése a régibbeket s a régibbek kiterjesztett karral jövének az új elébe; leveleinkben tézénk (a. m. tegezénk) egymást mint a rómaiak, hogy a külvilág nyügétől megszabadúlhassunk. Jobb lélek kezde szárnyalani a közügy mezején, s most közelite igazán a várva várt reggel; az az előbbi hajnalgással derengés volt.

Nem a legszebb, de a legnagyobb fényben Péczeli ragyoga köztünk; a hőselkü férfi nem gondola nevével, melynek képzelhetetlen sietéssel írkált könyvei által nem ígérhete tartósságot, nem gondola erszényével, nem gondola életével, mindenét áldozatba hozá az ügynök, eléggé megjutalmazva, ha ő vesz is, csak ez gyarapodjék. Korábban hala meg, mint várni lehete, előlve éjjeli s nappali dolgozásai által s ez vala vég sohajtása:

Véglehellésem is hazámnak szolgáljon.

Henriást adá nem-scandált, Alexandrinusokban, Zayrt, Meropét, Youngnak Éjjeit, Hervey siralmait, egy Mindenes Gyűjteményt és mindent a mit használhatónak látott. Neki lefordítani valamit, annyiba kerüle, mint másnak papirosról papirosra leírni. Dolgozása, oly sietéssel és még az ő idejében, mázolás volt; de még akkor a mázolás nem nézeték mázolásnak s ez a mázolás olvasásra csalogatá az oly olvasókat, a kiknél a jó dolgozás volt volna mázolás.

Cancellarius Pálffynak hozzá irt levelét Orpheusom vette fel. Itt azt kell megjegyezmem, hogy egy nagy fényű úr vétkül vevé Péczelinek, hogy ő, predikátora a rév-komáromi gyülekezetnek, Voltairenek Henriását, s játékszíni darabjait fordítgatja és a panaszt egyházi gyűléseinkben elő is hozta.

Másodika azoknak, kik nagy szerencsével hatának a masszára Dugontés vála, s ez már is nem csak az extensiot, hanem az intensiot is tevén czélül, míg Péczeli csak az elsőbet. Maradjon örök áldásban emlékezete! Neki senki nem köszöné meg, a mit adott, legalább nem a nemzet nevében, de hányan keresztelték lánygyermeküket Etelkának! Az közhála vála.

Jól hata a közre s ismét sietve tett és szenyves dolgozásai által a törölgetéstől irtózó s mindenre kész és mindennek kész s mindig és mindig kész Horváth Ádám is. Azt semmire nem leheté kérni a mit megtagadott volna, ennek semmi nem juta éjjel eszébe, hogy el ne készítse estig. Fél labon állva öntögeté irgalmatlan verseit, felczifrázva elméskedéseivel s bibliai citatumaival és a kik szereték a Péczeli Youngját, bár nem értették, mert az üdvösséges dolgokat beszélt, nem holmi haszontalanságokat, nem bort és szerelmet, szereték Horváth Ádámot is, mert jót terjeszgete s magyarsága bajszoos, csombókos magyarság volt.

A három mellett egy negyediket kell említenem, Barczafalvi Szabó Dávidot. Egyrésztől ízetlen dévajkodásból, másrésztől annak érzéséből, hogy van egy nem ismert szép Amerika, hová bizonyosan eljutunk, ha futásunkat, el nem ijedve a szirtektől, zátonyoktól, folytatni fogjuk a ködös tengeren, nem gondola a bölcsek rettentésével, szidalmival, kik őt megkábultnak kiáltozák, mint azok amott Galambos Kristófot, s Siegwartjában úgy jelene meg, mint hivatalos szógyártó. Az az úr, a ki Péczelit árulá be, hogy predikátor lévén, Voltairet fordítgatja, most az tanácslá a Szabó Dávid által írt ujságdarabok nyomtatójának, hogy ezen vágasson eret. De ha Barczafalvi nekünk Amerikát nem ada is, ha pöczékre vive is nagyrészben, ada néhány darab aranyat, néhány gyöngyszemet és gyémántot s mely nyereség volt az! S mit adtak a larmázók?

En Gessnernek *Idylljeit* adám ki Kassán, 1788-ban, nem sietve ugyan, mert sok esztendőig tartottam szekrényemben, de még mindig nem eléggé gyakorlott, nem biztos kézzel. A leggondosabbak is ögyelgénk inkább mint menénk, kárhoztatva egymást s oda törekedve, hogy egyikünk a másikat a maga útjára húzhassa által. A vastag ködöt csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni, mondám Rádaynak s egy folyóírást készülgeték kiadni, mely bíralgassa megjelent munkáinkat; és mint-hogy a példa többet teszen, mint az inkább rontó, mint építő grammaticázások, legyen az a legrosszabb fők birkozó piacza s vegyen fel *aesthetical* értekezéseket s dolgozásokat. Ráday örüle készülimnek, emlékeztete az *Allgemeine Deutsche Bibliothek* első köteteire, melyeket nekem könyvei közül használás végett kiadni szándékozott s ide ígéré némely dolgozásit, nevezetesen azon csipkedő hexametereit, miket a tordai leoninista ellen írt.

Egy este (1787. november 13-án) meglátogattam Barótit; felmelegülve a beszédben, tudatám vele, mit forगतok. Baróti nem az vala, kitől verserken kívül egyebet kelle várni, de melyiküktől kelle mindent? Nagy örömmel vette a hirt, s kére, hogy a mit czéljaimra gyűjtögeték, láttatnám vele. Bacsányiról felel, hogy az kész leszen igyekezeteimet segélleni. Kassán lakván ő is, ötöt el nem melőzhetjük.

Én Bacsányit nem szerettem s ő sem engemet, a Baróti tartalékja azonban fájt nekem s kimondám, hogy személyes idegenségekről, a hol ügyünk java forog szóban, emlékezni nem szabad; én az ő darabjait oly készséggel fogadom el, mintha vele barátságban élnék. Baróti tüzele, hogy indítam el a dolgot, s Rádayi első postával hívjam meg társaságunkba.

Nyilék az ajtó s Bacsányi jött. Hallá mit végzénk ketten, s három kivánsággal álla elő: hogy az első kötetben egyedül mi, Kassán lakók, jelenjünk meg; hogy minden kérdést a vokok többsége döntsön el; hogy a suffixumaink j betűit én is változtassam ypszilonná.*) Az első pont szükségét nem értém, de nem is ellenzém, — nem ellenzém a második pontot is, a hol egyetemben szólunk és így mindnyájunk nevében szólunk; a harmadikra azt tartám jónak, hogy kiki követhesse meggyőződését s a személyes szabadság semmi összeszorítást ne szenvedjen. Én el tudom olvasni az ypszilonos suffixumokat is, mint más is eltudja a jéseket, ha akarja; tudományos kérdések eldöntését nem a vokok többségétől, hanem a vokok jobbságától kell felfüggeszteni. Bacsányi nem türe

*) Bacsányi y-ista volt; ezek a kiejtésre hivatkozva így irtak: *aggya, láltya*, ellenben Révai és társai j-vel irták e ragokat: *adja, látja*.

ellenmondást, ő akara felül lenni mindenben. Elvonván már előbb Barótit a j mellől (munkáinak elsőbb kiadásaiban mindig j által jegyzé suffixumait) s azon előterjesztés által is vonván el, hogy a Baróti két ellene, Rajnis és Révai, jottisták, nem ypszilonisták, most engem is ypszilonistává akara tenni.

Másnap felolvasám előttök Előbeszédemet, mely régóta készen állott s bemutattam a mit czélmra gyűjtögeték. Az Előbeszédet elvivé Bacsányi bővebb áttekintés végett, s az némely változtatásokkal második összegyűlésünkben elfogadták.

De visszatérvén kevés napi távollétem után Kassára, Baróti tudatá velem, hogy előbeszédemet Bacsányi újra dolgozá, kitoldá. Hiúságom nincs megbántva, mondam, egyedül azt jegyzem meg, hogy ha azt Bacsányi dolgozta s mi ketten elfogadtuk volna, s ha a gondolat is, hogy ily folyóírást adjunk, ezé volt, én Bacsányival tétetem vala meg az igazításokat. Ennek minden felelete az volt, hogy kettő mindig több mint egy s arról senki sem kételkedik, és hogy kettő egynek nem tartozik felelettel, s azt érteni nem tudtam, kivált hogy Baróti és Bacsányi, nem két hanem egy személy voltak. Azon szolgálatjai által, melyeket Bacsányi Rajnis ellen Barótinak teve, Baróti annyira kezében vala Bacsányinak, hogy ellene soha sem volt akaratja.

Kerültem a kedvetlenségeket s a kassai Muzeumot segélém dolgozásaimmal s annak dolgozó társakat gyűjték. De midőn látám, hogy beadott dolgozásaimat nem okok, hanem kéj veti meg, minden lárma nélkül vonám félre magamat, s magam kezdék egy új folyóírást. Orpheusom Kassán nyomtattatott, mint a Muzeum Pesten, s örök hivatalos utazásaim miatt nem úgy nyomtattaték, a

hogy én hagytam. A betűszedőre bizám, mely darabokat vegyen fel a csomó közül s rést csinálának hozzá, hogy némely darabjaim kimaradjanak, s azok vétessenek fel, melyeket csak szükségül akarrék felvételni.

Ez a két folyóírás, a Muzeum és Orpheus, hoza engem levelezésbe Horváth Ádámmal, dr. Földi Jánossal, Daykával, Verseggyvel és másokkal. Szerencsés és szerencsétlen összekötődések, melyek közül előre lehete látni, hogy némelyike a sírig fognak tartani. Mint a szerelemben néha olyakhoz csatoljuk magunkat, kiket nem tartunk ugyan méltóknak szeretetünkre, de szeretünk, mert nincs a kit méltán szerethetnénk, úgy esik ez a barátságban is; de a hol a szerelmet és barátságot tisztelet és becsülés kötötte meg, az túl van minden viszontagságokon s szívem Kisért és gróf Dessewffy Józsefért, ki még ekkor iskoláit járja Kassán s már mutatá mivé emelkedend, még ma is azt érzi, a mit akkor. Életemnek ők a legfőbb kevélységei, ők és azon kevesek, kik hozzájuk hasonlítanak.

(1789.) Bácsmegyeim megjelené. Előbeszédében elmondám, mi indíta, hogy fordítsam. Annyira nem ígérék a munkának szerencsét, hogy igen hosszas bátorítások után beszéltetém rá magamat kieresztésére. Barátim most Siegwartomat is kívánák. Félvén, hogy nem lesz eröm ellenkezni velök, tűzbe lökém a csomót.

Bácsmegyeim nyomtatva vala félig s Bacsányi kért, fizessem ki a nyomtatót s a kirakott íveket kéziratommal együtt égessem el. Dolgozásom nem érdemel egyebet, s magyar úgy nem epedez. Vannak, a kik azt szeretik leginkább minden dolgozásim között. Én másod izben csak azért adám ki, mert előre látám, hogy ha magam nem fogom, más valaki fogja s hirem nélkül.

A később idők nyugtalanul fognak kapkodni minden hír után Ráday (Gedeon gróf) felől. Ki volt maga, ki atyja, kik elei többször elmondottam s még el fogom; de utóinknak az nem lesz elég. A nem közönséges embert házikörében is látni óhajtják s teljesítem kedvöket.

Egy alattam szolgáló professzorral és egy ügyes festővel, kit lehívtam Kassára, Bécsbe tevék egy útat. Aug. 7-én 1788-ban, Péczelre érék. Behajtatván a kastély déli kapuján, a palota alatt a keleti szárny felé tértem s Rádayt földszint találtam dolgozójában. Innen nyílt az ajtó bibliothecájába, mely a keleti és a déli szögben állott, négy veres márvány oszlop tartván boltozatját. Ehez még két szomszédszobát kelle elfoglalni a kapu felé. Poetái egy negyedik szobában állottak dolgozója mellett s udvarra, a magyar könyvek hitvese szobájában. A mi e hat szobában el nem fért, Pesten tartaték és Ludányban.

Térdig érő fekete mentében üle itt; özvegy-sége óta a régibb szokás szerint nem visele színes ruhát, fején pamutból szőtt fehér hálósüveg s annak felette fekete kordoványból egy másik, mint a derelye, árnyékló nélkül. Koponyája, melyet asztalelőtti és asztalutáni imádsága alatt mindenkor felmezteleníte, oly hajatlan volt, mint tenyere. Gyermeki víg lelkével jött elfogadásomra. Tudta levelemből, hogy jönni fogok. Festő és professor magunkban hagyának.

Cselédje jött, s kérdést tön, ha bennünket a Herculesbe szállítson-e? — Puf — Puf! kiálta szörnyü megindulással és sokáig dadogva. Végre kiadá parancsát, a cseléd elveresedett arczczal mene el. Ráday fel és alá jára szobájában, mintha egyedül volna. De most mintegy egyszerre ébredvén fel álmából, szeliden s mosolyogva közelíte felém. — Bohó emberek! ugymond, Herculesnek nevezik a

nyugoti szárny felső szobáit, mert falaikra Herculesnek tizenkét munkáit festetém, s le nem tudom szoktatni a hibás elnevezésről. S ez minden baj? kérdém magamban.

Örvende, hogy Zrinyi, kit még nem olvastam és a kit tőle ajándékban vettem kevés hetek előtt, nekem is kedvesebb mint Gyöngyösi, s rendes, hogy a török lantos episodiuma engem egy dal költésére gyúlasztott (*Fogy az élet s nemsokára...*) mint ötet, hogy azt újra dolgozza. A könyv asztalán állott s benne az én dalom és az ő paraphrasisa. Felolvasá előbb az én dalomat, azután a Zrinyi stropháit, végre a mit ő dolgozott s ezt az öregkor reszkető hangján, de az ifjúkor pathosával. Mely szép episodium ez Zrinyinek! úgymond. És mégis Zrinyi mely kevésnek az, a minek lennie kellene. Gyöngyösi bennünket elvakíta ömlő soraival s fecsegésig menő bőségével; nekünk mindjárt szép a vers, ha ömlik s azon kapunk a mi sima és könnyű, nem a mi szép. Azonban én Gyöngyösinek nem tagadom érdemeit, sőt hogy neki igen szép helyei is vannak, vallom; menjünk, megmutatom hol állítok emléket mindkettejöknek. Kivive kelte kastélyától egy homokdomb oldalába. Ott akara angol izlésű kertet ültettetni. Elmondá a magyar nyelven irt distichonait, melyeket a két emlék lábára metszetni szándékozott. Ráday nem érá, hogy új meg új szándékot teljesítse.

Megkérém Klimesch Tamást, fogjon úgy ülést az asztalnál, hogy az öreg arczvonásit megkaphassa s minthogy félek, hogy rá nem fogom bírhatni, hogy neki üljön, a munkát készítgesse titokban. Nem lehet megelégednem dolgozásával s neki bátorodám megkérni az öreget, hogy festőmnek üljön; nem akara. Igen, ha még élne a szegény feleségem; úgy ötet is festetném, magamat is. Sokára megadá magát. De íme új akadály Paróká-

ban-e vagy hálósüvegében? Én az utóbbikat óhaj-
tám. Leüle.

Klimesch kész vala a contourral, veres kré-
tában, midőn az öreg felugrék. Csak jobb lesz
mégis parókában. Lekapta hálósüvegét s feltette
a parókát. A festő újra dolgozni kezdé. De csak
jobb lesz paróka nélkül. Kérdést tevék, nem tet-
szenek-e neki, hogy valamit olvassak? Egy Alma-
nachot ada kezembe s a Magister Kindleben életét
olvastatá; nevetésünk elakasztá a festőt. Sok baj
után kész vala a kép, s oly jól, hogy hivebbet nem
kivánhatni. Rézre metszetém Orpheusom elébe
Quirinus Mark által. Később Mansfeld is metszette,
de csak a Marké jó. Rádaynak gyermeki ártatlan-
sága s az a szelid vig mosoly egészen el vannak
benne találva.

Vasárnap communio napja vala Péczelen is
s az öreg szombaton este várá Pestről Pál és Ge-
deon unokáit. Elüté az éjjeli tizenegyet s ezek
még sem voltak itt. Nem várható tovább, s tálat-
tata. Ebédei, vacsorái nyarban a nagy palota előtt
voltak, az udvar felé. Midőn fellépegeténk a grá-
dicson, az öreg visszafordúla régi cselédéhez. De
mondja el csak kend, nem éré-e szerencsétlenség
gyermekeimet? Bár későn indúltak, már itt lehet-
nének. Nem biz a méltóságos úrfiakat, Nagyságos
uram, felele az; ne tartson Nagyságod semmitől.
Ma tragédiát adtak, mert szombat van, Pál úrfi él-
hal a theatrumért, ott fogtak mulatni, de itt lesz-
nek viradtig. — Ekkor kellett volna látni a tiszte-
letes öreg haragát! ekkor hallani puffjait! Tarték
tőle, hogy Eliezerét felpofozza. — Kend nem jó
ember, ilyen tenni fel gyermekeimről, mintha ők
nem tudnák, hogy őket nyugtalanul várja öreg
nagyatyjok. Midőn felérénk a vacsorálóba, nyoma
sem volt haragának. De sokszor sóhajtgata unokái
után. Fel kelle fordulniok a sötétben s mit csinál-
nak, ha magokat összetörék?

Cselédem reggel hozá a hirt, hogy a két gróf úrni éjjel megérkezének. Palit még ágyban lelém. Láttad volna csak, mely jól játszott ez s ez a leány! kiálta felém, midőn beléptem. Együtt menénk az öreghez s Pali megcsókolván kezét, nagy tüzzel beszélé, mely jól adák a darabot. Az öreg felejté tudakozni, mi tartóztatá őket s elkapva unokája heve által, kérdéseket teve, mint valának elosztva a darab szerepei s a theatrumi discussiók addig tartának, míg a pap beharangoztata. — — —

Bécsbe menvén ezen esztendőben megint (1789 novemberben) s beérvén Pestre, a Fejér farkas fogadóban szállék meg a Hatvani-utczán. Cselédemre bizám, hogy válaszszon szobát, magam átmenék Rádayhoz; nyitva lelvén a grádics rostély-ajtáját, felleptem a folyosóra. Ráday elmene mellettem, szemeink összeakadának, rám ismert, de az őtet el nem akasztotta, ment s perle cselédével, hogy belé hangzott a ház. Legjobbna láttam bemenni az üres szobába s az ablakban leültem. Az öreg jött perelve mindig s hozta kezében irótollát; leült, folytatá az írást, felkelt, kiment, ismét elkezdé veszekedését a cseléddel, ki addig vala ingerelve, hogy a dudogást visszaadá. Ugy tetszék, rajjeszte a cseléd, mert most csendesebben viselé magát, írt s előkiáltá a tiszteletlent. De ily okos, ily öreg ember miként löhet ily bakot, hogy kezébe adják a levelet s meg sem kérdi, eljönnek-e a válaszáért, s ha nem jönnek, hová vigyék. Lássá kend, az ember beteg és segedelemre van szüksége, tudom Budán tartózkodik, de nem tudom hol, küldeném a segédet, de nem tudom hová; a kend lelken a vétek, hogy a beteg enyhülés nélkül marad. Az elkínzott cseléd nem láta jobbat, mint ezt felelni: Ne higgyen nagysád a fertelmes németjének; ha beteg volna igazán, nem hozta volna Budáról ide a levelet. Rászoktak Nagysádra, hazudnak, hogy betegek,

hogy bajok van, mert tudják, hogy nem mennek el üresen. — S ekkor vala bezzeg a nagyja! — Most látom, a mit eddig nem láttam, monda haraggal, kend nemcsak eszetlen ember, hanem keményszivű is egyszersmind. Mint hazudhatná magát valaki betegnek, ha nem az? Nem tudok másként segíteni magamon, hanem ha postára teszem a levelet. — Nagysás uram, — mondá a cseléd, az nem lesz jó; ha beteg a német és ha szegény, nem megyen postára. Irja meg Nagysád a levelet, reggel elviszem a budai bíróhoz! az felkeresteti.

— Hallja kend, ez jó tanács, mondá az öreg egészen elcsendesedve, már most szeretem kendet. S a házban oly nagy leve a csend, mint kevés pillanatok előtt még a vihar volt.

Ráday bepeesettlé a levelet s megláta ablakában. Nem emlékezek, ott valék-e a csata előtt vagy nem, de minthogy én nem köszönék neki, ő sem nekem. — Orpheusom felől tudakozódék és hogy miket adok benne. En oda Évirallámat küldöm, mondá, felvevé asztalaról s hozta felém. Úljunk együvé s olvassuk. Olvasá, s oly elgyengülések közt, hogy több ízben kénytelen vala letenni kezéből. — Évirallában szegény feleségemet siratám; megfordítottam, úgymond. — — —

Minekelötte Bécset elhagyom, lássam gróf Széchenyit.

Széchenyi az urak-utczáján lakott s egyedül lelém. Megzavart látása. Ennyi méltóságot emberben nem találtam. Rá illék igazán: *bonum virum facile crederes, magnum libenter*. Religiosus tisztelettel állék a valóban nagy férfi előtt, — már sok nagy tetteit hallottam.

Az idő nem enged kijárást, úgymond; járjunk fel és alá; s végig vitt ajtainak hosszú során. Az utolsó szoba egyik szögében egy asztalka állott; karimája közé föld vala töltve s a földbe olasz

virágok voltak beszúrva, megöntve mindenike saját olajával. Látás s szaglás novemberben májust vélte. Egyik falán Cleopatra pastellben a szobrász Bayr nejétől, ki Bornt is festette s szerencsével festette.

A gróf Anacharsisnak utazását hozta elő. Anacharsis semmit sem hagyta, — mondám szerény ellenkezéssel.

— Nem Anacharsis a scytha; de igen Barthelémy az ő nevében, mely most egész Európát csudálkozásra ragadozza. El ne menj Bécsből a könyv nélkül. A könyvet Széchenyi nélkül is olvastam volna, de szeretek a jóknak tartozni és soha nem olvastam úgy, soha nem ragadott el egyik vagy másik helye, hogy fel ne kiáltok: itt Széchenyi melle is felmetégetve vert.

Parancsolá, hogy mondanám el előtte valamely versemet. Mentem magam, hogy könyv nélkül semmit nem tudok; ha kézemnél volna kisdéd csomóm, örömmel vetném annak ítélete alá, ki mesteriségének német nyelven oly szép bizonysgit adá. El nem idézteté magát, s egy-egy rövid epigrammámat mondottam fel, mely rövidsége által biztathata, hogy el nem fogok akadni. Tudni akará, meddig mulatok Bécsben s hallván, hogy holnapután indulnom kell, parancsolá, hogy akkor nap ebédeljek nála, mert holnapra el van érkezve és hogy majd buzdítsam cselédit (így nevezé erdélyiesen gyermekeit) hogy szeressék honukat és honuk nyelvét. A grófné, testvére a keszthelyi Festetics Györgynek, gyermekágyban fekvék s ebédénél csak kedves cselédkéi jelenének meg s madame Bayr s egy piarista s a hangművész Hofmann; mert a gróf mester vala a muzsikában is.

Miket veheténk vala a lelkes férfitől, ha magyar nevelők gondjaira volt volna bízva! De örvendhetünk viszont, hogy a Theresianumban neveltetvén, szívébe Denis, a hon szeretetén kívül, a versek szeretetét is belé csepegteté.

Sonnenfels udvari tanácsos és professzor el vala foglalva, midőn nála megjelentem, de más napra rendele magához s azért estére, hogy velem tovább mulathasson. Két óráig valék vele négy szem közt. Beszédünk tárgya volt Magyarország, a magyar nemzet s a Theresiai uralkodás. Meleg tisztelettel szóla a férfi-nagyságot elhomályosító asszony felől s örvende, hogy érzésimet egyezni látá a magáéival, hogy viszont tölem hallhatá a mik szelid uralkodása alatt nálunk történtek. Utolsó esztendeiben fiának akará által adni az országglást, de minisztere, herczeg Kaunitz ellenzé. Mely asszony mint uralkodó és mint magányos! s ő a ki oly sötét időkben neveltetett, ki oly sokáig küzde a jobb idők szellemével és némely vélekedéseket a sírig fentarta, mely hajlékony vala a jobb gondolatokat elfogadni, midőn azokat átlátta! A hazagyászt veve fel, midőn elholt s érzésből, nem parancsolatra.

(1791.) Vádlának s még a jók is, hogy feledém kötelességemet a hazához, midőn azon nyelv tanulását sürgetém, mely előlni készüle a mienket. S vádoljak-e atyát, ki gyermekeivel német nyelvet tanúltat, mert látja, hogy arra szükség van? Nem értém vádlóimat, de nem hiszem, hogy annak nézhessenek, ki hideg volt valaha a nemzet nyelvéhez. Ha kedves hivatalom teljesítése ellenkezett volna meggyőződésemmel, midőn főnotáriusnak már ki valék nevezve Abaújban s mikor Vay József ugyanazzal kinála meg Szabolcsban s midőn érttettem a mit monda: hogy innen inkább fogok emelkedhetni, úgy én nem léptem volna az iskolákhoz. Becsületes ember fizetésért nem bánik lelkiismerete ellen; én szentül teljesítém ellenkező tiszteimet s így nyugalomban hallom a vádat.

Ki minél jobban tud görögül, annál semmirevalóbb — ezt mondák valaha Rómában s ennek

magunk közt is látjuk példáit, de az ellenkezőnek is látjuk s gondolom, a gonoszok számába nem fogjuk számlálni Cicerot és Atticust és a kik e két-tőhöz távolabbról és közelebből hasonlítanak. Tudni jónak mindent hasznos s a ki rossz akar lenni, rossz lesz, ha csak magyarul tud is. Vannak rá példáink.

Bár magyarul hallhatnánk oly predikációkat, a milyeket Cleynmann mond! bár pater Stanislaus is a Lovasy nyelvén gyönyörködtetné hallgatóit. De én nem-örömet mulatnám el, ha pesti lakos volnék, az ő tanításaikat azért, hogy nem az én nyelvemen prédikálának. Szolgáljon nekünk a szomszéd! ez vala a honát szerető Pálffy János nádor toastja s nem tudom, mondhatunk-e üdvösebbet.

Bácsmegyeim után Hamletet adám ki, a hogy azt a német theatrumon játszák, Pozsonyban 1790-ben s Stellát s a Wieland Diogenesét Pesten 1793—94-ben, a Heliconi virágokat Almanach gyanánt Pozsonyban 1791-ben s fordítottam mind azon nyelvekből, melyeket inkább vagy kevesebbé értettem. Mind ez nem tetszék olvasóinknak. Bácsmegyei volt csemegéjük, mint tiz esztendővel ezelőtt Kartigám. Egynél több olvasója s nem egyedül szerelemben olvadozó ifjacskáink s leánykáink, phraeologiákat dolgozának belőle. A hon első rendű tisztviselői két-három este gróf Ráday második Gedeonnál, a ki akkor assessor vala a királyi tábla mellett s később koronaőr leve, gyülekezének fel, felolvastaták a könyvet s innen lesék nyelvünk kevés idő alatt hová fog emelkedhetni. Herczeg Batthyány Lajos levelében köszöné, hogy azt dolgozám s maga Himfy is kedvellette. Magam sem dolgozásomról nem tarték valami nagyot, hiszen az már tűzre vala kárhoztatva s előbb mint Bacsányi ítélte reá, sem a német munkáról, mely után

azt csináltam. Nyelvünk még nincs elkészülve, mondám s így a mestermű sem érdemelhet óhajtott javalást, mint érdemelhetne tehát a közepszer munka fordítása? Csak az igazán jót kell fordítani s az fényt vet a hibás fordításra is. Azért választám az említetteket és a miket görögből, latinból, olaszból, francziából hoztam által.

A Bácsmegyei szerencsáját az csinálhatja, hogy a történetet nem hagytam meg anyaföldén, hanem honunkba plántáltam által s az olvasó így melegebben és közelebbről érezheté magát megilletve. Továbbá az, hogy némely kedves és érzékeny s poetai képű szolításokat hoztam be a nyelvbe, melylyel előttem senki nem éle még nálunk; harmadszor, hogy a szép társaságokban ismert idegen szókat nem igyekeztem magyar névvel jegyezni meg, a mit mások s többére igen szerencsétlenül, cselekedtek. Hogy az utolsót tettem s szép társaságoknak adott munkában tettem, igen jól tettem; de oly helyeken is tettem, a hol elmaradhatának vala s azt nem jól tettem.

A második kiadás végében egy levelem áll, mely heroinámat zavart fejű szeretője vádjaiból kifejtse s voltak a kik úgy hívék, hogy ez a nemfordított, hanem saját tollamból folyt levél az egész románnal többet ér. Barátim tehát újra nekem esének, hogy fordításimat hagynám abba s adjak eredeti darabokat. Megismerem, hogy azt tőlem kívánni, annyi esztendei soha meg nem szakadt törekedésim után, méltán lehete, de hogy el nem fogadám tanácsokat, az legalább szerénységemet bizonyíthatná. Akkor, midőn én éltem, talán legokosabb volt fordítani jót s minél lehet jobban, hogy követésreméltó példát adjon mind a teremtésben, mind a szólásban s a kettő által az izlést nemesítse, de a ki mindig fordít és csak fordít, a szerint jár, mint a ki mindig mankón jár — elveszti saját erejét.

A stylisticának, mondám, különböző, sőt ellenkező nemei vannak s minden nemnek s minden írónak más meg más nyelve. Az ír jól, a ki úgy ír, a hogy a hely kívánja — *apte qui dicit*. A sokszínűségre kell tehát törekedni, nem a mit mások óhajtának az egyszínűségre s a fordítás erre a legszerencsésebb szer. De nem a mi nyelvünket kell idegenné tenni igyekeznünk, hanem az idegent tenni mienkké; de vigyáznunk, hogy beszédünk, a nagy hűség keresése mellett feszsé ne váljon s a fentebb nemű szépség, midőn nagyon kerüljük az idegent, közönségessé ne sülyedjen. Erre azt látám legtanácsosabbnak, hogy ne egy írot fordítsak, hanem minél többet és ne egy nemből, hanem többekből s az ellenkezőkből. Francia- és németet, újat és régit, Wielandot és Klopstockot, Cicerót és Sallustiuszt. Úgy hittem, az a sokféle másolatása fogná majd csinálni, sokkal inkább mint a sokféleképpen csak olvasgatása, hogy a sokból nekem terem egy új, egy önmagamé, egy énnekem-saját s nemcsak a szólasban, hanem a teremtésekben is és ha magamnak nem, bizonyosan később pályatársaimnak.

Harmadik könyv.

1795—1801.*)

(1795.) Meleg vala az összeolvadásig s ablakom, ajtóm nyitva állanak. Szulyovszky már nincs itt s így szobámban csak magam valék. Metastasio vala kezemben s folyosómon egy gyönyörű lény suhinta el, félig leány, félig még gyermek. Növése mint Psychénél; mozgása, lépte mint a Gratiák legifjabbikáé. Történetből ajtóm felé pillantott s ment meg nem hajtva magát.

Felszöktem ülésemből. Ily meleg hatást serdülő ifjú sem kaphat.

Elővevém a Titus kegyelmét. — El kelle vetnem a könyvet. — Fel s alá járék szobámban.

---

*) Kazinczyt 1794. decz. 14-én éjjel elfogták, avval vádolva őt, hogy részes a Martinovics-féle összeesküvésben. A fogságban töltött évek történetét *Fogságom Naplója* cz. kiadatlan munkájában írta meg. A *Pályám Emlékezetében* csak az utazásnak egyes részleteiről emlékszik meg. A foglyokat 1799. jun. 22-én Kufsteinba s innen 1800. junius 30-án Munkácsra vitték. Ez utakról szólnak az itt közölt részletek.

De mi lele téged? kérdém magamtól, nem szégyenled gyengeségedet?

Menj s lásd! kiálta belőlem valami. A hideg ész emlékeztete, hogy harminczöt esztendő t éltem el; ah, látám, hogy azt nem az ész, hogy azt a bizalmatlankodó szerelem sugallá!

Mit tagadjam meg magamtól ez ártatlan örömet és itt! itt! — azt szégyeld, hogy nem bizol magadhoz. Így szólék s mentem, remegve mint a nyarlevél. Szivem hangosan vere.

Belépek a szobába s ott valék oda igazán.

Csinosan vala öltözve, de piperék nélkül; fehér patyolat ruhácska ott övedzve által, hol keble virulni még csak fog. Vállán égszín leple, lábain fekete papucs. Színe tiszta s átlátszó, mint a porcellán, orczái mint a legbágyadtabb rózsá levelei; orra, szája gyönyörű metszésűek s ez piros mint a vér; homloka, minek példáját soha nem láttam, csak két újni magasságú; ez magyarázta meg előttem, mint nézhető szépnek Horác a keskeny homlokkal Lykorist; és a mi az igen szép arcznak életet ada, az az igen nagy pilláju s barna pilláju fekete szem, az a nagy szépségű két sor fog. Gesztenyés haja tömött és mégis lágú. — Így kell-e az isteneknek minden dísz egyre pazarlani s minden dísz-e ily nagy mértékben? kiáltám magamban.

Felvirúlva Nini*) volt legszebb rózsája Pestnek és Budának.

A húgom, mondá Ferencz. Én a gyermeknek, a gyermek nekem, meghajtánk magunkat, hideg nyajassággal, minden szó nélkül.

Tettetett nyugalomban menék a gyermek felé, de nyelvem rebege. Egy pár esztendővel később értette volna, mely zajgást rejt e nyuga-

---

*) Hirgeist Nini, kinek bátyja, Ferencz, Kazinczy fogolytársa volt.

lom. Tisztelém korát, fájdalmát, isteni kecsseit. A gyermek zavar nélkül felele kérdésekre. Szaká-lam még kék vala, mintha állam téntával volt volna bekenve; sűrű s nem épen göndör, de lobogó hajaim közt még egy szál sem vala fehér; mit adtam volna érte, ha őt zavarodásban láthatám vala. Némán simúla bátyjának bal karához, vál-lán nyugtatá fejét s ezt látszék mondani: Bár ma-gunkban maradhatnánk hamar! Oh, ha így birhat-nám képét! Így lebege mindig ezután szemeim előtt boldog álmaimban.

Meghajtám neki magamat s mentem. — Édes Nini, mondám, — bennünket egyesít a csapás; kérem, nézzen engem is testvérének. Némán kérem jobbát. Nyújtotta azt. Megszorítám e gyönyörű kezét s mentem.

(1799.) Június 22-én. Éjfél után hagyánk el Brünnt s a mezőn virradánk fel a legvidámabb nyári nap hajnalában; s mely öröm, midőn derült, s erdők, mező s a távolabb és közelebb hegyek láttatni kezdék magokat s mind ezt a megfrissült természet elevenebb színében, körül lebegve a nyár és reggel hév és hűs szellőitől s a mezők, rétek, fák viráginak s lombjainak illataiktól; s negy-venöt hónap után megint csillagos ég alatt! A ter-mészet látszék örvendeni, hogy szerencsétlen gyer-mekeit kebelében láthatja, kik most még mindig remény és rettegés közt hányatának, mint a ki hajótörés után deszkára kapaszkodva törekszik elérni a révet s a zajgó tenger hol segéli, hol tar-tóztatja menését. — Boldogok lesztek! ezt kiáltá lelkemben egy szent hit s a szent hittel együtt kedvem, mely engemet éltem legrémítőbb pillan-tatai közt sem hagyott el soha! soha! Elnedvesült szemeim könnyölgve tekintének az égre, hogy hagyja addig élni szerencsétlen anyámat, míg hálámat elfogadhatja; hogy Terézt hagyja addig élni és

Süsiét,*) két tisztelt vezércsillagit életemnek; hogy áldja meg, a kik a szenvedőknek örömet nyújtottak.

(1800.) Július 30-án a Margitszigetén reggeli kilenczkor köte ki hajónk. Már Vácznál, hol hálunk, megszólita a kedves Nini testvére, gondoljak valamely fortélyt, hiszen még eddig mindig én segíttem a hol baj volt, hogy megláthassa atyját. Meg akaralak lepni, mondam, mert plánom kész, de a meglepés kegyetlen volna; csak azt tehát, hogy ha atyád él s Pesten van és nem beteg, meglátod. — Tudni akará, mint szólítatom elő. Azt vele nem tudattam.

Az ifjabb idegen és én megfürdénk a Dunában s Ferencz a parton jára s szüntelen aggódék, ha atyját megláthatja-e. De én nem tudtam, barátom, hogy vak is vagy azon felül, hogy hihetlenkedel; — ám nézz a tulsó partra. — Atyja fiakeren repüle a sziget mellé, látta a kikötött hajót, kiszálla szekereből s gyalog lépdele a lovak előtt, várván, hogy valaki intsen, mert nem mere hinni az izenetnek. — Ferencz kére, kiáltsak atyjára; az ő melle gyengébb, mint hogy azt tehetné.

Kit keres az úr? kérdém erős hanggal. A víz átvivé hangomat. — Senkit, felele félénken. — Hazud az úr, felelém neki tréfásan, hogy tréfám felvidítsa; Ferenczet keresi. Mellettem áll a víz szélén, én a Dunában vagyok. Menjen, s hozza Ninit és vele egy csónakost, mert az itt nincs.

Az öreg felszökék szekerebe s repült. Még nem váránk, midőn látánk közelíteni a csónakot. Nini mellette álla.

Egy csoportban állánk mind a heten s közünk fürdő társam is. Nini most tizennyolcz esz-

---

*) Teréz, Kazinczy huga; Süsie pedig Török Zsófia grófné, későbbi neje.

tendős leány, teljes felvirultában s szép mint Venus Anadyomene, kilépe a hajóból s repüle megölelni bátyját. Én félrevonám magamat: A mi a gyermek iránt szabad vala, mondám, nem lesz szabad a felvirult iránt s hajaim közt már ősz szálak fehérленek.

Nini kifejté magát bátyja karjai közül s nekem jött, megölelt, úgy társaimat: bennünket testvérekké teve a sors. Az idegennek meghajtá magát.

Látatok édes barátom és te, édes szép testvér, s az most legyen elég; most menjetek s holnap reggel legyetek Kerepesen. Ott mulatunk egész nap. — Mentek.

E scenát festi sonettem. A sonett nem mondja ki magát, azt jegyzék meg rá s igazuk van. De feledék, hogy vannak dolgok, melyeknek magokat vagy ki nem kell mondaniok, vagy nem lehet kimondaniok és hogy a festő olykor magának dolgozik, nem másnak is. Más megismerkedik a dolgokkal s olykor aztán a munka kimondja nekik is magát.

Sompolyogva tértem félre. A gyermeket,
Mondám, szabad volt még akkor szeretni,
Tekintsd hajad, s lásd im e kecsket;
Mernéd a felvirultat most illetni.

Öt kinban töltött év orczád neked
Gyengébb redővel elkezdé lepetni.
Nem lelt-e Amor érző sziveket,
Kik készek voltak Ninonért gerjedni?

Kilép a parton. Lelke bánatjában
Alélva dől el bátyja hív karjában,
S a szép mell lélegzést alig veszzen.

Él, él, felpillant l s társaim sorában
Engem keres fel, — Ninonná leszen
S e hév, e szent esók istenné teszen.

Negyedik könyv.

(1801—1804.*)

1.

(1801.) Junius 30-án érek Berettőre, az atyám két ifjabb testvérinek idősbikéhez, Andráshoz, megköszönni atyai gondjait, fáradozásait, költségeit. Félnapot mulatván nála, másnap, július 1-én haza értem. Némán öleltem meg a hiven szeretett jó anyát, némán ő engemet s ez a némaság többet monda, mint minden szó.

Mindjárt másnap Szöllőskére menénk által, az atyám még ifjabb testvéréhez Péterhez, Zemplénnek akkor második viceispánjához; 10-én az én kedves testvéremhez Krayniknéhoz Göncz-Ruszkára s így meg vala téve a fordulás, melylyel rokonimnak és magamnak tartozám.

2.

Szívem engem, a mint Szöllőskéről haza jövök, — mert Göncz-Ruszkát Regmecztől felette alkalmatlan hegyek választják el s a két hely egymástól egy napi távolra fekszik — gróf Török

---

*) 1801. jún. 28-án Kazinczy kegyelmet kapott s hazatért övéihez.

Lajoshoz vonza Kázmérba, két órányira Regmeczhez s nem foghatám meg, mi teszi, hogy mivel az oda menetelt nem gátolhatják, tartóztatják legalább. Végre július 4-én teljesítve látám óhajításomat. De meg kelle magamat adnom, hogy ebédünk ne Kázmérban legyen, hanem Lasztóczon. Törökhöz, kivel az anyám baráti szomszédságban élt, délután fogunk betérni.

3.

A történet felforgatá a vastagon szőtt játékot s Lasztóczon üresen lelénk a házat. Így oda menénk le a hegyen, a hová anyámat nem akarták s a hová én vágyakodtam.

Kázmérban csak tegnap estve tudák meg megérkezésemet. Sophie kitekinte ablakából északfelé s látá keletről érkezni az anyám szekerét, de nem érté, miként jöhet kelet felől, a minek dél felől kelle jönni. Most bizonyosabb leve, hogy a szekér valóban az anyámé s hírt ada szüleinek. Ezek lenézének ablakaikból, ha Sophie nem csatlakozik-e s a mint a szekér befordult s én kiléptem, Ferencz! Ferencz! kiálta zsaluja mellől a gróf s rohanva jött le a grádicson ölelésemre. A grófné s két leánya sirva jöttek előnkbe.

4.

Másnap visszaadák látogatásunkat. Én a két leányt s bátyjokat gyermekségök óta testvéreimnek néztem s annak mind a három engemet. Mihelyt tehát anyámnál elvégzék czeremoniájokat, átvivém szobámba. Anyjok nyomban utánok jött. — Ki képe ez? kérdém Sophiet, a mellén függőre czélozván. — A leány elpirult s anyjának ezt mondá franczia nyelven: „Ha itt volna, barátok lennének.“

E pillanat óta azon tartalékkal bánék Sophie-

val, mely jó embernek szent tiszte; de annál szabadabban Marievel, kit gyermeknek néztem, kire bátrabban vesztegethetem enyelgésimet.

5.

Patakon 12-én kezdődének az examenek. Meg nem tudám fogni mi az, hogy mindig idegen kéz akará kormányzani zaboláimat s hogy kénytelen legyek a hála érzéseinél fogva is engedni; anyámmal akartaták, a mit nem ez akara. Még azt is tudaták velem, kit fogok elvenni. Nevettem ugyan a feltétet, de kínosan láttam, hogy itt csak a név változott, a dolog az a mi volt. En, kinek minden öhajtasom oda méne ki, hogy szabadnak érezzem végre magamat s helyrehozzam a mit elmulaszték, kimondhatatlan kínokat szenvedtem s rettentett annak képzelése, hogy vagy mindig bilincsben leszek, vagy meg kell bántanom kora által is elgyengült anyámat.

Puky István úr a pataki examen alatt megtudá itthon létemet s a nála sok hónapok óta lako Csokonaival július 14-én kijöve hozzám. Ismertem volt mindkettejüket s örvendék látásoknak. De Csokonai a 1796-ki dietán nagyon nem jó fényben mutatá magát. Megjelent ott, nem mint Pindar a görögök játékain, hanem mint nem-fehér arcú hegedűseink, kiknek kedves a mit úgy nyernek. Nekem balul vevék csudálói, hogy itéletemet dietai Muzája s egyéb dolgozásai felől, melyeket nevökön nevezni is kin, kimondottam, de arról nem tehetek. A ki azokat nem nézi mázolásoknak, szennyeknek, sőt fertelmeknek, vegye elő Gerson du Malheureuxjét, Crimen Raptusát és még azt is, a mi nem ezek számbába tartozik, s vádoljon, ha mer. Vannak irigylést, csudálást érdemlő darabjai is, melyeketén a Szemere

Muzáriona IV. köt. 58—74. lapon némely törlésekkel kiadtam s azokat senki inkább mint én nem tisztelheti. Azok örök díszei literaturánknak. De az az édeskés Földiekkal játszó nem áll ezek közt.

Nagy része a Csokonai vétkének csak annyiban övé, hogy mindent ada a mit tőle kívántak, s mindjárt adá, mihelyt kívánák; s talán még inkább az, hogy tovább nem élt s vétkeit meg nem igazíthatá, igazíthatatlan darabjait el nem égetheté. Márton József és Dombi Márton urak kiadák valamit megkaphatának halála után és a mi nyomtatás alá mehették s haszna az olyannak is van. Az van hátra, hogy valaki szedje ki a jót, tisztongassa meg vétkeiktől s adja oly gyűjteményben, mely, ha talán igen kicsiny lesz is, a lelkes és képzelhetetlen könnyűséggel dolgozó ifjú férfi nevét örök fényben tartsa meg.

Puky ment s gyermeki esztendeim egyik védangyala, Komjáthy Ábrahám jött s másnap vele menénk be Patakra. A felgyülekeztek száma ezen exameneken mindig igen nagy s ott megjelenni csak azért is méltó, hogy ismét meglássuk, kikkel valaha együtt tanulánk és a kiket távol lakásaik miatt meglátnunk nem lehetne. A főcurator Vay József vala, Komáromy György a vicecurator s jelen mindketten. — Én leginkább theol. prof. Beregszászi Pál s humanicorum prof. Vályi-Nagy Ferencz urakat óhajtam látni. Ekkor láta engem először, a mint emlegeti Szemere Pál, akkor tanítványa Vályi-Nagynak, de meg nem szólított s én nem ismerém nevét s ámbár a nagy reményü ifjakra szüntelen gondom volt, előttem senki meg nem nevezte.

Beregszászi elhagyván Patakot, a külföldre mene ki s tudományai, szorgalma, jámbor lelke s német nyelven írt értekezése: Ueber die Aehnlich-

keit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen etc. (Leipzig 1796.) hírbe hozák. Cancellarius gróf Teleki Sámuel, a mint neki tudományokra s tudósokra mindig nagy gondja vala, megszólítá iskoláink kormányzót, hogy azt a ki a magyar névre a külföldön fényt vona, tartsák szemmel s a honnak nyerjék vissza. Patakon meghala a philosophiát tanító professzor s Beregszászi helyébe választatott; nem ismerék ugyan metaphysicai tudományát, de úgy hitték, hogy a ki philosophiae doctorrá tétetni méltó vala — mert a philologiai szak is a philosophia osztályához tartozik — az eltanítja a metaphysicát is. B. elfogadá a hívást, s neki állott a metaphysica tanulásának. Azonban a theologiát tanító professzor is meghala s a pataki collegium előjárói ötöt most ennek helyébe hívak meg s Beregszászi ismét a theologiára készülgete. De Beregszászit a természet nem arra szülé, hogy tanítson, hanem csak hogy négy falak közt üljön, tanuljon, írjon; s így tapasztalván maga is, a mit tanítványai s társai igenis hamar észrevettek, önkényt monda le hivataláról. A minden szépre, minden nagyra kész generális báró Vay Miklós neki engedé muslai birtokát, Beregben; Szathmár vármegye ezer forint ajándékot ada neki, Beregnek első viczeispánja báró Prényi Zsigmond pedig házához fogadá, hol meg is halt 1828. május 22-én. Egy ideig Kulcsár tartá magánál, hogy ujság leveleinek kiadásában segéd társa legyen. — Termete s testessége középszer; haja, szemei barnák; társasága elmés és igen kedves, lelke jámborsága miatt, de félénk, zavart, mint az azoké, kik életököt négy fal között töltötték és csak egynemű társaságban. Lelke szelid, hanemha elkapta hypocondriája. Nagy a keleti nyelvek ismeretében, melyet kevesen tudnak, de ízlése kevés és a mi még gonoszabb, rossz.

A ki megpillantá Vályi-Nagyot, vonzódott felé, a ki egészen ismerte, szerette. Kisded, kövérke em-

ber, kedves arczvonásokkal, fekete hajjal és szemekkel. Igazabb halandó, hivebb barát kevés van; minden kötelességei teljesítésében a rettegésig pontos, s nem csak igen szorgalmatos tanító, hanem egyike a legszerencsésebbeknek egyszersmind. Boldog ifjú, a ki keze alá jutott; ezt vallja minden tanítványa, kiket intése, kérése, példája buzdítgatott. Patakon ő szeretteté meg a rimetlen verselést; ő kele pártjára a nyelvrontásnak ott, a hol azt még akkor minden veszedelmesnek s nevetségesnek nézte s kimondá ellenkezőinek, hogy a ki helyéből ki nem mozdul, nem halad előre, sőt hátra esik. Érzékenyebb vala, mint hogy bántást tűrhetett volna; és mégis maga magasztala bántóit, ha érdemlették. Szeretve látá magát mindentől, pedig a könyvpenészt ő sem fedheté el egészen.

Közelébb lakó barátim jöttek látásomra, a távolabbak, leveleik által bizonyíták szeretetüket s ezek közt vala Kis János, Révai Miklós, Virág Benedek. Dayka azalatt meghalt s nem lelém többé gyönyörű leveleit, verseit. Mindenfelé írtam, a hol gondolhatám, hogy valamit azokból találhatnék, s Virág ajándékoza meg nyomtatás alá tulajdon kezeivel írt verseinek csomójával. Az sokáig hevert kezében, nem talált nyomtatót nekik.

10.

Himfynek ez idén jelenének meg Kesergő szerelmei. Elragadtatással olvasám azokat s csudáltam azt a teremtő lelket, azt a kimeríthetetlen bőséget; forróan öntém örömömet a Kis karjaiba s kértem, hogy valamit a hozzá nem távol lakó felől tud, tudassa velem is. Vágytam ötet látni, hogy elmondhassam, mennyire tiszteltem, szerettem. A hírek, melyeket felőle vettem, hamisak voltak vagy csonkák.

11.

(1803.) Anyámnak dolgai valának Pesten s parancsolá, hogy tegyem meg az utat. — Csak társaimról fogok szólni.

Horanyi az utcán lele s ő legelőbb. Kiterjesztett karokkal jött nekem tobákkal és ételfoltokkal undokul elhintett piarista öltözetében, s kebeléhez szoríta. Ugyanezt tevé a göndör őszhajú Dugonics; de én leginkább Révait akarám látni.

Betegesen lelém; a hectica kiszárasztotta, előre görbitette. Magam sem tudom megmondani önmagamnak, mint történheték, hogy a kihez oly nagy tűzzel vágytam, minekutána nála látám magamat, tartalékkal bántam inkább vele, mint bizakodással. Nem lehetetlen, megsejté rajtam, hogy némely igen okosak barátimnak sem hagytak hinnem; egykor a kövek is kiáltottak, most hallanak. — Én nem tudom magam tettetni, nem akarom magamat tettetni; hamar belé untam a talán bölcs, de igen alkalmatlan tanácsba s annak nem kárát láttam, hanem hasznát. — A ki kaczag, nem veszedelmes, azt mondja Yorick.

Horvát István és Vitkovics Mihály, két nagy reményű ifjak, ez a Virág és Verseggy kedveltje, amaz a Révai kevélysége s a Virág barátja, együtt jövének hozzám, szives kedveltjei egymásnak már akkor is, mint még ma. Még új vala tanácsadóim intése, hittem annak s alkalmatlannak nézém, hogy oly sokat forognak körülém. Vitkovics talán megsejté azt s elmaradt; de Horvát nem szűnt meg s szobámba kisérvén estve, május 16-án megszólíta, hogy nálam hálhasson. Egyszerre tűnt el minden rettegésem s tartalék nélkül adtam által neki magamat; vége vala meleg hidegségemnek, melylyel addig vele is bántam. — Van egy neme a nem-okosságnak, mely többet ér, mint minden

okosság; s mely okosság az, a mely Horvátban fél megcsalhatni magát.

14.

Éjjel, nappal mentem Bécsig, a legszebb holdvilágnál, a júniusi napok meleg éjeiken s a legjobb úton a magyar szélekig. Báróczy szeretettel, sőt örvendve fogada, mint mindig.

Meglátogatám Bacsányit is, ki akkor diurnista vala a bankó-hivatalnál. Visszaadá látogatásomat, de kért, hogy hozzá többet ne menjek, jó okoknál fogva.

17.

Báróczynak bemutatám Marmontelből ő utána fordított regéimet: Alcibiadot, a Két Szerencsétlent és Laurettet és a mely más hármát egyenesen Marmontelből: a Négy-palaczkot, a Szamnisi Menyegzőket és a Kétséget. Amazokat azért fordítám, hogy bele tanuljak az ő módjába és hogy azon mértékben adhassam még jobban mint ő, melyben nyelvünk az ő ideje óta, ki ezeket 1775-ben adta ki, emelkedett. Láttam, hogy lépésem, minekelőtte még fordításomat megtekintette, neki nehezen esett, bár fájdalmát igyekezék titkolni. Nehány nap mulva, a mint nála oly véggel jelentem meg, hogy kézírásomat visszavegyem, mert már elkészülék Bécsből, visszaadta ezt e szókkal: Én most a Két szerencsétlent lefordítám s elhallgatott.

A KÉT SZERENCSÉTLEN.

Gróf Illettházy né nem igen régen húzta volt meg magát Pozsonyban a boldog-asszony szüzeinek klastromjokban. Az a szelid vidám csendesség, melyet ebben a magánosság hajlékában látott ural-

kodni, még keserübbé, még emésztőbbé tette szive gyötrelmeit. Micsoda szerencsések, úgymond, ezek az ártatlan galambok, kik repülésöket az ég felé vették! Életök homály nélkül való nap; a világnak sem gyötrelmeit, sem gyönyörúségeit nem ismervén.

Ezen istennek szentelt leányok között, kiknek szerencsáját irigylette, egyedül csak az egy Lucilia látszott búsongani és szenvedni. Lucilia életének még tavaszában azon szépséggel birt, mely az érzékeny szivnek szokott rendszerint czimere lenni, de a fájdalom és könnyhullatások elhervasztották elevenségét hasonlóan egy rózsához, melyet a nap hévsége ellankasztott ugyan, mindazonáltal fonnyadságban is lehet nyiltakori frissességéről itélni. Úgy tetszik, mintha a szenvedő szivek közt valamely néma beszédnek neme volna. A grófné megismeré ennek a kedves illetődöttnek szemein azt, a mit ott még senki sem sejdített. A szerencsétleneknek oly tulajdona szánni, szeretni egymást. Hajlandóságot kezdett Luciliához érzeni. A barátság, melyet a világiak érzenek, hevesség szokott a klastromokban lenni. Szövetségök csak igen hamar igen szoros lett, de annak édességét mind a két részről elrejtett keserűség mérgecséte. Egész órákat töltöttek együtt fel-felsohajtozva, nem mérészelvén kinjoknak okát tudakolni. Végre a grófné félbeszakasztja a hallgatást.

Viszontgyónásunk, azt mondja, fájdalminknak nagy részétől megmenthetne bennünket, mindketten elfojtjuk sóhajtásainkat: illik-e barátoknak titkolózni barátja előtt? Ezekre a szókra a szeméremnek pirossága futja el Luciliának ábrázatját és lesütött szemeinek héjja alá rejti elváltozását. Ah! de miért, így kezdi a grófné újra szavait, ugyan miért gyümölcse a szeméremnek ez a szép pirulás? annak a kedves színnek egyedül csak a

boldogság érzését kellene diszítani. Szólj, Lucilia, öntsd ki szivedet barátnéd kebelébe, annak a barátnédnak, kinek sorsa kétségkívül nehezebb a tiednél, de a ki könnyebbségét lenné tulajdon fájdalomában, ha a tiédet enyhíthetné. — Mit kívánsz, asszonyom? osztozom szenvedésidből, de magamnak nincs miben megbizhatnálak. Egyedül változó egészségem okozza lankadtságomat és hála legyen az egeknek, már nem vagyok messze végentől. — Ezen utolsó szavait oly mosolyodással mondotta, mely a grófnénak egészen meghatotta szívét. Hát ugyan, azt kérdi tőle, csak abban áll-e minden vigasztalásod? Nyughatatlan napjaidnak végét érni; nem akarod megvallani, mi teszi utálttá éltedet. Mennyi ideje már, hogy itt vagy? — Öt esztendeje, asszonyom. Erőszak hozta e ide? — Nem, asszonyom; az okosság, egyedül az ég, egészen magához akarván vonzani szívemet. — E szív hát a világhoz volt-e ragadva? — Ah, igenis, szerencsétlenségére! — Folytasd beszédedet. — Mindent megmondottam, — Te szerettetél, Lucilia s még is ide temetheted magadat? Egy hitesszegettet hagyál oda? — A leghivebb, legnemesebb erkölcsű és legkellemeteseb halandót. Ne tudakolódjál tovább; látod folyni vétkes könyveimet; szívemnek minden sebei felnyiltanak erre az emlékezetre. — Nem, kedves Luciliám, késő immár titkolódnunk. Szívednek legbelsőbb részéig akarék látni, hogy vigasztalást csepegtethessek belé. Hidd el nekem, Lucilia, a fájdalomnak mérge egyedül csak a panaszokban párállik ki, elfojtva pedig, annyival emésztöbbé válik. — Kivánod asszonyom? annyi mint az; sirasd hát a szerencsétlen Luciliát, sirasd életét; nem sokára halálát fogod siratni. — —

Eddig Báróczy. Megtartottam némely helytt orthographiáját, megtartottam erdélyi dialectjét is. Báróczy nincs többé, de a kit szereténk, a

kit szeretünk, az halála után is él becsületes embernek. A mit tehát életében nem adtam ki, kimélelésből, tiszteletből, hűségből, el kellene hallgatnom most is. De ő ott van, a hol a lelke nem érez gyengeséget és ha megtisztulva emberisége vétkeiktől jöhetne vissza közénk, dolgozása kiadását nem venné bántásnak. Én úgy hiszem, hogy alig lehet valami oktatóbb s nyelvünk kifejlését semmi sem segíheti több szerencsével, mintha azon egyet minél többen dolgoznak s az ügy barátjai azoknak különbözőségein lesegetik, mit kell tennünk, mit kerülnünk. Kezeken forog a Báróczy dolgozása, kezeken az enyém, előbb 1808. azután 1815. s hátra van a harmadik kiadás; nem az itt a kérdés, ki dolgozék jobban, Báróczy-e vagy én, hanem hogy az öt rendbeli fordítás közt, ide számlálván, a mit Báróczy nekem írásban nyújtott által, melyike jobb és miért s miben jobb? Ilő azonban nem feledni, hogy én az 1815-ben megjelent dolgozást, a Báróczy két rendbeli dolgozásai után adtam, s én annyi gondok, oly sok esztendei törlés és igazítás után, Báróczy a maga elsőbbjét 1775. előtt s dolgozására kevés gondot fordítva; hogy én Báróczy nyomán jártam, ő pedig maga tört utat. Ha a koronát talán én nyerném is el, örömet nyújtanám Báróczynak, mert az ő példája nélkül el nem nyertem volna.

Én a Báróczy később fordítását, az 1803-ban dolgozottat, szorosán tartózkodva az ő szavaihoz, s belé nem pillantva sem a francziába, sem az én fordításomba, így adnám:

Gróf Illettházy né, nem régen húzá vala meg magát a boldog-asszony szüzei pozsonyi klastromjokban. Az a szelid vidám csend, melyet a magánynak e rejtekében uralkodni látott, keserűbbé tette, emésztőbbé, szíve gyötrelmeit. Mi szerencsések, úgymond, ez ártatlan galambok, kik repü-

lésüket az ég felé vevék! Életök borúltalan nap,
a világnak nem ismerik sem örömét, sem fájdal-
mait.

Ezen Istennek szentelt leányok számában,
kiknek boldogságokat irigylette, egyedül Lucilia
látszott titkon szenvedni. — — — —

Ötödik könyv.

(1804.) Az ország gyűlése végezése szerint minden vármegye tététe a népesség conscriptióját s Bihar a maga táblabirái közül engemet is kikülde, mellém adván Baranyi József urat azon tájra, mely Debreczen és Várad között fekszik.

Gyakran megfordulván így Debreczenben, kértem a hivataljából kilépett prof. Sinai Miklóst, hogy Sylvester (Erdösi) Jánosnak deák nyelven írt és Nagy-Szigetben (Vasvárm.) 1539-ben kiadott magyar grammaticáját, mely nála találtatik és sehol egyéb helytt nem, vagy nékem engedje, hogy lemásoltathassam, vagy számomra maga irassa le. Megígérte az utolsót, de ámbár a könyv kisdéd, nem teljesítette a mit ígért, s láttam feleleteiből, hogy azt teljesíteni nem is fogja. A tudós savanyú embert most igen terhes nyavalya éré. Eltem az alkalommal s rá vevém fiát, hogy tegye meg, a mit atyjának ígéretei után jussom vagyon várni, kívánni. Ez megnyeré derecskei rector Obernyik barátját, hogy kérésemet teljesítse s így kiadhatám azt Pesten, 1808-ban, Magyar Régiségek és Ritkaságok czime alatt, nagy öröme ügyünk barátjainak és kivált Révai Miklósnak. A könyv Sinainak halála után, sok egyéb becses, bár kisdéd portékáival a debreczeni consil. Fáy János úr birtokába mene

által s több nyomtatványa a munkának mind ez ideig sem találtatott. Ez egyet is egykori birtokosának fősvénysége tartotta meg, mely a vékony könyvet egy vastagabb megé kötteté, hogy annak kénytelen ne legyen új táblát adni.

Debreczennek még egy kincse vala, melyet gróf Teleki Sámuel erdélyi cancellarius, Cornides, Pray, Révai, bár csak másolatban hiában igyekezének megnyerni. A collegium előjárói mindig ígérék azt, de csak hogy a sürgetést elháríthassák. Tartanom lehet, hogy az én kéréseim is sikertelenek lesznek s a mit így meg nem nyerheték vala hír nélkül tettem magamévá. Segélve a barátságtól, nem leiratám, hanem lefestetém. A másolatnak minden lapján, minden sorában annyi betű áll, a mennyi az eredetjében, hogy így lap és sor biztosan idéztethetik s másolva van a régi példány minden czifrázolása is. Szenteket magasztaló predikációk magyar nyelven, szegletes betűkkel írva.* A másolt példányt által adtam a nagy Révai nagy tanítványának Horvát István bibliothecarius úrnak, kit a haldokló Révai követőjének óhajta a magyar nyelv professorságában s így ha Debreczen valamely szerencsétlenség által nagybecsű ereklyéjét elvesztené is, az a hazának az én másolatomban megtartva lesz.

Távollétem ideje alatt anyám értem azt szenvedé, a mit a leghivebb nő szenvedhet férjeért s az a szapora háznál tartalékokat szüle. Zavarok támadának s honnan eredt a machineriában a taszítás, azt a rángatott rángatók nem látszottak mindnyájan tudni, világosan ugyan épen nem értet-

*) Ez értékes nyelvemlék a Debreczeni codex.

ték. Anyánk eszközzé vala téve, én voltam a cél. László öcsém, kinek gondolkozása s minden érzései egykor teljesen egyezének az enyémmel, most pedig teljesen ellenkezének, vaktában kíváná a magam megadását s barátságát a vakon engedéstől függeszté fel s kényszeríte kimondanom, hogy én, ki uralkodást sem űzni, sem túrni nem akarok, azt drágább áron fizetném, mint a mit adhatnék. A kedvetlenségek nőttek, nem fogytak s mint-hogy szelid szerek nem használnak többé, ideje vala nem várt csapás által akasztani el a mestersegesen szőtt bordát. Nekem egyetlen óhajtasom az vala, hogy nyugalomban élhessek s foghassak hozzá valaha dolgaimhoz, erre pedig az egyetlen út a házasodás.

Konyáron, Debreczen mellett július 25-én éjjel engemet a csonkulásnak egy könnyebb neme sújta meg. Kedves barátom doctor Szentgyörgyi József úr kikapa bajomból, de intvén, hogy vigyaznék magamra, egy második előlhetne. Mihelyt túl valék a bajon, elvégeztem, hogy utat teszek két esztendő óta nem látott barátimhoz s mentem. Minek, azt senki nem gyanította.

Meggyőződve az iránt, hogy kivánságimat senki más úgy mint Sophie ki nem töltheti, Kázmérba mentem fel, hogy kilessem, felejtethetném-e vele az ifjú szép emigranst, kitől magát elrántatni öt esztendő óta semmi tekintetek által nem engedé, és ha a dolog jól indulna, mind azt megtenni, a mit az idő enged. Anyám ötöt annyira szereté, hogy midőn Regmeczen mulata, egész hetekig nem ereszté el magától s így biztosan lehele reménylenem, hogy lépésem megnyeri javalását.

Lajos napja előestvéjén értem oda. A grófné s Sophie és Marie a kertbe akarának lemenni, mert a nap meleg volt az összeolvadásig, midőn szekere az udvarra befordult. Mint a ház gyermeke megpillantására, ki nem-várva jelen meg két esztendei távolléte után, úgy kiálta fel mindhárma a mint meglátott s míg cselédem szekereim ajtaját megnyitotta, Sophie már mellettem állott. Ferencz s mikor megyen el tőlünk? kérdé. — Köszönöm a szíves fogadást, édes Sophie, mondám, s mióta szokás úgy látni vendéget? — De a testvér nem vendég, felele Sophie; s az alatt anyja s öcsce is előttem állának.

Sophie úgy hitte, hogy az ő valójában van valami, a mi engem tőle visszatol, ámbár vele, mint barát barátnéval s testvér testvérral, megferek s elfoglalva lévén, hogy őtet és engem külön választ a sexus, az észébe sem jutott. Banása velem így annál szabadabb, tartaléktalanabb volt. Jöjjön, úgymond, menjünk atyánhoz, nem sokára rá jó hidegletése s akkor magában szeret maradni.

A grádics közepén, hol vele, a testvéri familiaritas szerint, nem karon, hanem kézen fogva lépdelgeték, megállá. Édes Ferenczem, mondá itt, nem is tudja, a mit mindig jövendölgete, megvan; két hete hogy itt Párisból a jelentés; Étoile megházasodott. Lábra akarván állítani minden vagyonaiktól elesett szüléit és az egykor fényes házat, elvevé egy gazdag polgár leányát.

Soha én kedvesebb hírt nem hallhattam, soha én jobb órában Kázmérba nem jöhettem. Azonban érzéseim meg valának osztva az öröm és a legszinetlenebb szánás között. A csapás rettenetes, mondám és enyhülést neki csak az a gondolat adhat, hogy ezt várnunk lehet, várnunk kelle.

A hidegletés paroxizmusa ma hamarabb jöve a grófra, mint várak s midőn belépénk, már vet-

kezteté inasa. Megcsókolám kezét, ő nem enged, de megkövetve, sőt mihelyt lefekvék, kért, hagynám magát s mulassak a grófnéval s gyermekeivel. Azok jöttek. Sophie pedig engem egy ablakba vona s ott önté ki keblembé szíve panaszeit.

Fukarkodám éltem legszebb gyönyöreivel, s az utolsó cseppig akarám kiszörbölni, a mely édes kelyhet nekem itt a gondviselés annyi szenvedésért nyújta. Sophiet a maga tiszta asszonyiságában akarám végig meg végig nézni, melynek most új kecsket ada a mély fájdalom.

Huszonnégy óráig vittem úgy dolgaimat, hogy Sophie semmit nem sejtett meg szándékomból, s ezt a melegebb szabadabb közelítést, melyen el nem foglalt elmével felakadt volna, most a baráti, testvéri részvételnek, szánásnak tulajdonítá. Én más részről örvendék, hogy ő meg nem sejtve kelepczéimet, épen ezen megtévedése által tapadta inkább meg inkább belém. Eltűnt volna tartaléktalansága, ha meggyaníthatta volna, keblem mit forral.

Visszajöven estveii sétálásunkból, a két leánytestvér engem magamban hagyta. Még nem szólok, mondám magamban; ily scenákat az istenek csak egyszer adnak az életnek; s újra elmondván, hogy nem szólok, összekulcsolt karral egy commodhoz támaszkodám, midőn megnyilék ajtóm s Sophie belépe.

Sophie, mondám, ki nem bontván karjaimat egymásból s helyemből ki nem mozdulván, jöjjön csak ide. Ő fel nem akada a szokatlanságon, mely ha testvéri viszonyunkban nem találna mentséget nevelétlenségre mutatna s megállta előttem.

Édes Sophie, mondám, még mindig összekulcsolt karral s megtámaszkodva; ismer engemet és a zavart, melyben házunk most áll; de ismeri

lelkes és jó, bár megtévesztett anyámat is; vegye mindezt együvé s mondja meg nekem, összeköthetné-e életét az én életemmel?

Sophieben az a gondolat támadta, hogy én producálni akarom, a mi felől tegnap folyt a szó. — Nem, édes Sophie, mondtam sárgára, zöldre, pirosra, fehérre egymás után változó színekkel; én egyenesen azért jövök, hogy lássam, remélhetek-e.

Mig zavarodásomból magamhoz térheték, Sophie a nélkül hogy emlékezhetném miként, eltűné előlem. Szégyelve gyengeségemet, hogy erős feltétem mellől eltántorodhatám, s hogy a mit tettem, ily balogul tettem, sebes léptekkel járék fel a szobában s akartam volna, nyeljen el a föld.

A Sophie szemeiről épen ez a nem-készült vallás kapta le a hályogot; most érzi ő, hogy a tegnap óta iránta mutatott meleg szánás valami egyéb vala. Összefutának lelkében a barát, testvér, szerető ideái s azzal a tettetést nem ismerő lélekkel, mely neki nem eltanult, hanem természettől vett tulajdona, jön s megszólít: „Ferencz s hol fogunk lakni?”

Mint előbb a színek arczomon, úgy változának most, úgy csaptak által egyikből a másikba érzéseim a magam vádlásából a legindulatosabb örömébe, triumphuséba. Megragadám a három esztendő óta minden mások felett becsült leányt, s ki nem eresztém rengő karjaim közül, míg a szót kimondta. Akkor kifejté magát karjaimból s ment.

Nem lelém többé magamat, nem leheték többé nélküle. Jött ismét. Izenetet atyámtól: ő inkább barátod, mint hogy veled a szokott úton mehetne, nem te fogsz vele szólni: ő fog veled.

A nemeslelkű ember meghallván hitvesétől, a mit ennek Sophie monda, felüle ágyában s ösztetapodt tenyerével égre tekintve ezt mondá: Mondjátok meg Ferencznek, senkinek nem inkább mint neki; ismerem ötöt; a lányom szerencsés lesz.

Debreczennek vevém útamat, hogy hírt vihessek báró Vay Miklósnak. Ez magán kívül volt örömében. Gyönyörű gondolat! kiáltá; ebédelnálam holnap, hogy tudathassam gróf Batthyány Aloyzzal, hogy ez azt tőled hallhassa.

Anyámnak nem vala lélekzete, midőn e hírt hallá. Hiszen én mindig szerettem Sophiet! mondá, megállapodva minden szón, s ment, elmondani a mi történt, egy szeretett rokonának.

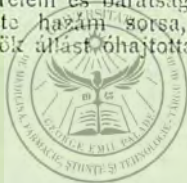
November 11-én Kázmérban, én azon órában léptem az eskető plébános elébe, midőn nagybátyámat consiliarius Kazinczy András urat Berettőn Zemplénben, hol lakott, temeték. Ritka adományú, nemes érzésű, közönségesen tisztelt férfi, házunknak örök dísze.

Ipamat kérte anyám, szenvedne meg, hogy nála maradjak, míg maga jön értünk, s leviszen. Így én két hónapot töltöttem ott s míg én papirossaim közt ülök, feleségem fél napokat tölte mellettem némán, vagy énekében önté lelkét lelkembe. Sophie nekem és sok esztendőig, nem feleségem volt, hanem szeretőm, még akkor is nem feleségem, hanem szeretőm, midőn gyermekemet tejével táplálta. Feketébb és kedvesebb színű fonalából soha ember életét a párkák nem fonták s így még ma is, öregségem végnapjaiban; s hogy én bajaimat ily lélekkel viselem, az nem hideg bölcsesség, hanem hála érzése.

Boldogságimat nevelék távol lakó barátim levelei s ezek közt főhelyen állanak, a melyeket Ninitől vevék, ki a maga barátságának egy francia ízlésű ódájával tevő fel koronáját, melylyel

menyegzőmet tisztelte meg; Szemere sűrű levelezésbe fűzött magával, még minekelőtte ötet látám; érzésem, gondolkozásom, ízlésem egészen egy vala az övével, s vele együtt a Triász két más tagjai, Horvát István és Vitkovics, még ma is elválhatatlan barátok; gróf Dessewffy József, még gyermek Kassán és a Koppi keze alatt Pesten, de már akkor is tisztelt gyermek, most megkoszorúzva rózsákkal és polgári koronával, barátságába fogada. Felejtve a világtól s felejtve a világot, én ezek társaságában élek. Teljesedve látám, a mit legkevélyebb reményeim óhajtottak s midőn fejeink felett szikrázott és csattogott az ég s Austerlitznél három nagy ország sorsa forgott koczán, én csendesen élék a szerelem és barátság védő szárnyai alatt, bár rettegtete hazám sorsa, melynek saját vesztémmel is örök állást óhajtottam.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEI.

SZEMELVÉNYEK.

*

KÖZZÉTESZI

DR. VACZY JÁNOS.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ENGEDÉLYÉVEL.

BUDAPEST.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK KIADÁSA.

Minden jog fentartva.

Bevezetés.

Kazinczy Ferencz levelei közül huszonnégyszáz darabot vesz itt az olvasó a legszükségesebb fölvilágosító jegyzetekkel, a melyeket főleg a tanuló ifjúságnak szantunk, mert első sorban azt tartottuk szem előtt e gyűjtemény szerkesztésében. Az egyes levelek időrendben következnek, hogy az író és magánember életének változásait ezzel is szemléltessük. Nagyrészt az eredeti orthographiát tartottuk meg. Az első tizennégyszáz (2—15) darab már megjelent a M. Tud. Akadémia nagy kiadásában e sorok írójának szerkesztésével s bevezető tanulmányaival; a 16—24. számúak régebben kiadott gyűjteményekből vannak összeválogatva; amazok az eredetihez hű orthographiával jelentek meg, emezekben csak nagyjából tartották meg a szerkesztők Kazinczy helyes írását. Legingadozóbb az orthographia a múlt századból fenmaradt levelekben, midőn Kazinczy még az igehatározót vagy igekötőt sem írja össze az utána következő igével; midőn még a *cs* helyett *ts*-et, a *cz* helyett *tz*-t használ; midőn a köznevek közül is számosat nagy betűvel ír, de ebben is következtelen.

Az 1790 után írt leveleiben már az igekötőt összekapcsolja az utána következő igével, de ha az igekötő az ige után áll, kötőjellel fűzi hozzá,

mint: adom-ki, nem látom-be, stb. Ez a sajátsága az írónak jóformán élete végeig megmarad. A nemzet nevét legtöbbször nagy betűvel írja, így: Magyar, Német, stb., a köznevek írásában lassankint megállapodik s kevés kivétellel úgy írja, mint most szokás írni; a kettős jegyű hangokat rövidíti, midőn a *-val*, *-vel* rag hozzákapcsolásával hosszan ejtjük ki, így: *asszonnyal*, *királlyal*, *mellyel*, stb. Mind ezekről a levelek olvasása biztos útbaigazítást nyújt.

*

Kazinczy Ferencz leveleinek irodalomtörténeti és aestheticai értékére nézve körülbelül megállapodott az irodalomtörténetírók felfogása. Kazinczy pályájának s az akkori kor közállapotának legbecsesebb emlékei ezek; nemcsak az író magánélete körülményeire vonatkozólag, hanem azon kor eszméinek fejlődésére, műveltségének kialakulására nézve is első rangú kútfők. Mint izgató szellem ezekben tűnik ki leginkább a széphalmi vezér; ezekben ösztönzi, lelkesíti irótársait s ügyekszik az irodalomnak megnyerni mind azokat, a kikben némi tehetséget fődöz fel; ezekben iparkodik a pangó társadalmat felrázni, a nyelv művelését s ezzel együtt a nemzetiség fejlődését előmozdítani, a mesterekül tisztelt hazai és külföldi írók tanulmányozásával hatni s a szép ízlés követelményeit rábeszélni mindazokra, a kik az irodalmi és társadalmi haladás iránt érdeklődnek. Gyermekkorától egészen haláláig folyvást írt leveleket, behálózta velük az egész országot s pótolta az időszaki sajtót, mikor még ilyen egyáltalán nem volt, s mikor már volt, annak hiányait, szűkszávúságát s a censurától való félnék magartartását. Élesebb s körültekintőbb szemmel látja, mint bárki más, abban az időben az irodalom

hatását a nemzetiség szilárdulására s az általános műveltség haladására, s jól tudván, mik voltak azok a tényezők vagy eszközök a külföldi népeknél, a melyek a nyelvet és irodalmat föllendítették: ő is iparkodik azon eszközöket használni, alkalmazni vagy érvényesíteni hasonló czéllal. Sürgeti leveleiben az időszaki folyóiratok szerkesztését, hol Kis Jánost, hol Szemere Pált vagy Döbrenteit ügyekszik e célból megnyerni; követeli a kritika bátor hangját, s ő maga jó példával jár elő e téren is; magasztal vagy gancsol, tömjénez vagy megszól főleg azért, hogy eszmesurlódást idézzon elő, hogy a csökönyös maradiságot megtörje. Nem kívánja, hogy mindenki úgy írjon, mint ő, az *egyszínűséget* majd meghozza az idő, csak a szép ízlés fejlődjék, s az irodalom iránti érdek erősbüljön.

Kazinczy minden munkái között leginkább levelei vallanak a nagy írora. Túlzás nélkül összehasonlíthatjuk őt a világirodalom legnagyobb levélíróival, például Ciceróval vagy a XVII. századbeli híres francia levélírókkal. Megvan benne az a ritka tulajdonság, hogy minden helyzetbe könnyen beletalálja magát, mint a legfogékonyabb lyrai költő, s gyorsan tud egyik tárgyról a másikra átsiklani; megvan benne a hiúság szeretete, a becsvágy szomja, a mi nem pusztán az egyéni dicsőség iránti fogékonyság, hanem abból a hitből fakad, hogy egyedül az ő nyomdokain haladva juthat el nyelvünk és irodalmunk a fejlődésnek kívánt fokára. Az izgató türelmetlen erélye, a hazafi munkaösztöne, az író lelkesedése, a nyelvújító merész határozottsága, az ország szenvedéseinek és saját családi állapotának örömei és fájdalmai váltakoznak egymással e levelekben. Mindig megtalálja az utat, hogy a különböző állású és felfogású emberek szívéhez mikép férhessen. Az írókkal a költészet vagy nyelv ügyében, a

vármegyei tisztviselőkkel politikai dolgokban, a tudósokkal az illető tudományszak kérdéseiben folytat eszmecserét s minden levelével az általános műveltség fejlesztését kívánja elősegíteni.

Sokszor egész élete főfeladatát, működésének egész tervét leírja; részletesen ismerteti céljait, felsorolja, milyen munkáit szándékszik kiadni, s milyen sorrendben bocsátja azokat nyilvánosságra; elmondja, melyik írónak mi a véleménye az ő kiadandó művéről, mibe kerül anyagilag s honnan veszi a szükséges költséget; dicséretet vagy bírálatot vár barátaitól s másokat is hasonló eljárásra buzdít.

Jó vagy balsorsában egyaránt számon tartja s figyelemmel kíséri, honnan merül fel egy-egy újabb jelenség az irodalomban, a kinek barátságát ajánlja fel s a kit magához kapcsolhasson és táborába szólíthasson. Sem anyagi szenvedései, sem ellenfeleinek erős küzdelmei nem tántorítják el a megkezdett útról, nemes idealizmusától. Azt tartja: ez az egyetlen mód, hogy a jó emberek szeretetét magának megszerezze s hogy munkásságát gyümölcsözővé tegye.

Közvetíteni tudja az ország legtávolabbi vidékein élő írókat és politikusokat, papokat és tanárokat, egyszóval: az írástudókat.

Ugy szólván mindig kezében a toll és papír, hogy a mi irodalmi vagy más közérdekű hírt egyik barátjától kap, azt azonnal tudassa másokkal; hogy a mit a haladás könnyítésére, utjának egyengetésére fontosnak tart, azt mennél hamarabb ismerje az akkori művelt világ az ő véleményével együtt. Izgékony természetének sajátosos hevével karol fel minden életre való eszmét, hogy annak szószólója, igazi apostola legyen. Napjában több levelet ír s boldogtalannak érzi magát, ha egy-egy olyan napja van, mikor szolgálja semmiféle levelet

nem visz neki a postáról; de annál nagyobb az öröme, ha egyszerre több levelet kap, hogy aztán újabb hatásra tehessen szert.

Betegén, ágyban fekvve, vagy hosszabb-rövidebb utazásainak pihenő órájában, vagy midőn emberei javában dolgoznak künn a földön, a mikor a munkának legnagyobb dandárja van, midőn szüretel, és szedői víg dalokat zengenek, borsajtója csikorog: mindig megtalálja az alkalmas időt, hogy hevenyében egyről-másról írhasson barátainak s ilyenkor a köznapi élet apró benyomásai közé művészi kézzel vegyíti akár a szép törvényeinek, a költészetnek napirenden levő kérdéseit, akár főleg a nyelv újítása szükségességének és lehetőségének kifogyhatatlan bizonyítékait, akár a politikai élet hullamzásának aggasztó vagy derűsebb rajzát.

Sok érdeklődés fűződik Kazinczy Ferencz leveleihez, de valamennyi között mégis legfontosabb az ő magán és írói pályájára vonatkozó. A leg részletesebben élénk társul ifjú korának önérzetes, becsvágyó törekvése, férfi korának fáradhatatlan munkája s agg korának is kitartó küzdelme, csüggedést soha nem ismerő buzgalma. Látjuk a nyelvújítónak kezdetben óvatos körültekintését, fokozódó merészségét s ismét bizonyos mérték-tartását, a túlzások beismerését, majd később e rendkívüli mozgalom nyomában föllépő politikai reform hatását, a melyre ő már régen számított, mert tudta, hogy az irodalmi megújítást hova-tovább követnie kell a politikai átalakulásnak.

Kazinczy életére s működésének nevezetesebb pontjaira egy-egy bizonyítékul szolgál a jelen gyűjteménynek mindegyik darabja; ezek közül hét a múlt század kezdő íróját, de gyorsan tekintélyre jutott vezérét, egy a fogságban szenvedő, a jóságos anya karjai közül kitépett, élet-

halál közt lebegő fiút, a többi tizenhat a vezéri zászlót magasan lobogtató széphalmi mestert, a magyar művelődés leglelkesebb bajnokát mutatja életének különféle körülményei között eszmével és vágyaival, törekvéseivel és szenvedéseivel, az ifjabb íróknak tömjénezve s a „lelkes istenfiak“-nak örvendve, a kiknek ő készítette el az útát, hogy „ragyogtassák a magyar nevet.“

Dr. Váczy János.

1. Szántó Jánosnak. ¹⁾

Tiszteletes Uram, nekem minden szinesség
nélkül tiszteltetett

Kedves Barátom!

Egy nem igen régen meg-hóltt Frantzia író,
életének leírásában ezt mondja maga felől: „En
esmérem a' szívemet, esmérem pedig az embere-
ket is. Nem vagyok olyan mint a' kiket láttam;
bátorkodom hinni, hogy épen nem olyan vagyok,
mint egy azok közzül a' kik élnek; de azért nem
vagyok jobb, — nem vagyok rosszabb — tsak
hogy épen egyéb vagyok. Jól tette é a' Természet,
vagy nem? hogy azt a' Modellt, azt a formát, a'
mellybe öntött engemet, el-törte, akkor ítéltesen

---

¹⁾ Szántó János 1743. ápr. 17-kén született
Debreczenben, előbb érsemlényi pap, később, 1798.
május 14-étől kezdve hegyköz-sz.-imrei lelkész, majd
esperes volt. 1822-ben papi pályájának 50 éves jubi-
leumát ünnepelte. Nevével a Kazinczy F. levelezésében
sokszor találkozunk. — Kazinczynak e levele fölötté
érdekes, részint, mert legkorábbi levelei közül való,
részint, mert ebben nyilatkozik először becsvágya,
önérzete s önbizalma.

meg, minckutánna ezen írásom el-elolvastatik.“ — Ezen sorait olvasván egykor Rousseau-nak, le-tet-tem a' kezemből a' könyvet, és elmélkedtem sor-somon. Tapasztaltam azt, hogy a' Természet en-gemet nem a' közönséges Modellbe öntött; de azt is tapasztaltam, hogy azt a' Modellt, a' mellybe öntettem, se nem egyedül az én számomra készi-tette, se belé lett öntésem után mindjárt el nem törte. Hogy Sonderling nem vagyok, azt tapasztaltam; de azért nevemet még sem írtam a' közön-séges emberek catalogusába. Ezzel se nem gyalázom, se nem dicsérem magamat, tsak azt mon-dom, a' mi felől annyiszor meg-győzöttem. Leg-főbb gyönyörűségemet a' barátságban találok. De ritka embernek tette, mert nékem ritka ember tettik. Azok, a' kik nékem tettzenek, a' kiknek szereteteket meg-nyerni kívánom, a' szeretetnek, a' Barátságnak leg-főbb tüzevel szeretnek. Soha Barát Barátot jobban nem szeretett, mint én; és ugyan ezen okból kívánom, hogy minden színes-ség nélkül forróan és állandóan szerettessem. Olly szerentsés, olly boldog vagyok, hogy ezt majd mindenkor el is nyerem. — Ezekkel való társalko-dásomban felejttem el azokat a' nyomorúságos óráimat, mellyek gyakran utálatossá teszik előttem az életet; ezeknek az Ölelgetések közt nevetem azokat a' kigyókat, a' kik mardosni akarnak. Biz-vást marhatnak, nem fogom érezni mérgeket; mert belsőbb Barátim, kiknek számok közé számlálom imé Tiszteletes Uramat is, szeretnek.

Egy ártatlansága felől tökéletesen meggyő-zettetett Nemes szívnek meg-nyugtatóására minden-kor elég a' maga Virtusának meg-gondolása: ezt a' nyilakat tompító paist viselvén mejjén, katzagni fogja azoknak esztelenségét, a' kik nádból csinált nyilaikat szívének szegezik. Nem a' dicséret ösz-tönözi Otet fel-vett munkájának folytatására, hanem az a' szív, melly neki tulajdon javallását igéri.

Érzem én is ennek a' nemes tűznek szikrátskáit már, még gyenge és erőtelen mejjemben: azt szenttűl állítván, hogy nem a' dicséret elnyerése után való törekedés indított munkám felvállalására — — —

Olvastam Gesznert,¹⁾ kinek az Irásai Nemes Lelket, szín nélkül való Virtust, ártatlan és a' méznél édesebb tiszta szerelmet illatoznak. — Olvastam, mondom Gesznert, 's Ő vontt el azoktól a' veszedelmektől, melyekre védelmére elégtelen Ifjúságunk rohan; Ő képzette szívemet, melly édes tanításait ki-mondhatatlan készséggel szopta. Hozzá fogtam fordításához, hogy bennem vérré váljon, kevés idő múlva örvendezve tapasztaltam, hogy már irásának módját is magaméva kezdettem tenni. Olvastam annak utánna Siegwartot,²⁾ ez töllem szint olyan kedvességet nyert, mint Geszner. — Hányszor hullattak szemeim elgyengülésemben olyan édes tseppeket irásodra, áldott Miller! melyeken az engemet sírni látó angyalok örömben talán magok is sírásra fakadtak! Ez a' két darab az, kedves Barátom! a' mellynek szívem ártatlanságát, tiszta és naponként nevedő erköltseimet, és így mind világi, mind mennyei boldogságomat köszönhetem.

1) Gessner Salamon (1730—1787) korában híres leíró költő, a kinek érzelmes prózai idylljei a mult században nemcsak a németeknél, hanem nálunk is kedves olvasmányai voltak kivált a nőknek. Többen fordították nálunk; Kazinczy fordítása 1788-ban jelent meg. Erről szól a 2. 3. számú levél is.

2) Miller János Márton érzélgős regénye, a „Siegwart“ 1776-ban jelent meg Lipszében; Kazinczy e tájban olvasta s fordítgatta; e műve azonban soha sem jelent meg; a magyar közönség Barczafalvi Szabó Dávid fordításából ismerte azt, mely 1787-ben jelent meg Pozsonyban, 2 kötetben.

Nemes kevélységgel nézek azon boldog órák eleibe, midőn (erköltseim mély gyökeret vervén szívemben) Hazámnak, sőt az egész emberi Nemzetnek dísze lészek. — Lészek, mondom, ha azt magamon kívül más nem fogja is érezni, erköltseim, nevedő talentumotskám, az Isteni Gondviselésbe vetett állhatatos bizodalمام, és a' Ti érettem az Egekre botsátandó könyörgéstek, Kedves Barátom! reménységet nyujtanak, hogy a' lészek.

Hogy a' Magyar Hírmondóval ki-predikáltattam még véghez nem vitt munkám által érdemlendő ditséretemet, fognak, tudom, gyermeki kevélységgel vádolni. Azt mondhatom, akaratom ellen esett. Nem kívántam én egyebet, hanem tsak azt, hogy szándékom és nevem tétessen fel, hogy azon fordításokból való örömet el ne kapja valaki előllem.

Még Gesznernek nem irtam; elébb felölle Török Uram által akarok tudósítatni; de már levelemből esmér Miller.

Ez légyen egyedül jutalma munkámnak, ez a' mit már Tiszteletes Uramban elértem, hogy olyanok méltóztassanak barátságokra és szerettekre, a' kiket Nemes Lelkekért tisztelnem és szeretnem kell. Ugyan ezen indulatját magyarázza Tiszteletes Uramnak levele, mellyet nem a' benne lévő, bizony még nem érdemlett ditséretért, hanem mint meg ígért szorosabb barátságának zálogát, betsesebb kintseim közzé számlálok, és magamat imádságaiba ajánlván, örvendezve nevezem Tiszteletes Urat

igaz barátjának

A.-Regmetz, 4. Juli 1782.

Kazinczy Ferentz.

2. Ráday Gedeonnak.*)

Nagyságos Uram!

Minekelötte köz-hellyen jelennék-meg a' Geszner Idylliuminak Magyar fordításával, szükségesnek látom, hogy meg-ítélésére olly Bírót válasszak, a' ki hibáit érzékeny fülekkel 's szemekkel érezze, és a' ki azokat nekem egész szabadsággal tudtomra adja. Nagyságodonn kívül nem esmerek senkit, a' ki kívánságomat tellyesíthetné; valamint más részről nintsen senki, a' kinek inkább kívánnám hallani javallását, 's innen eredett az a' bátorságom, hogy azon Tudósításomnak, a' mellyet ezen fordításnak felibe akarok tétetni, a' Nagyságod nevet homlokára függesztettem. Szenyvedje meg azt Nagyságod, 's ne tekintse hibáim el-ítéléseinek önalmasságát, nem annyira alázatos kérésemre, mint attól a' hazafiúi nemes

*) Ráday Gedeon (Ráday Pál fia, szül. 1713. okt. 1-jén, meghalt 1792. aug. 6-kán) előbb báró, élete vége felé gróf, nagytudományú, mívelt izlésű férfiú, a ki a magyar verselés történetében mint a nyugat-európai versformák meghonosítója ismeretes. A mult század végén a kezdő írók közül sokan őt tekintették vezérüknek. Kazinczy is hozzá küldte első nagyobb fordítását, a Gessner Salamon idylljeit, s dicsvágya nem ismert fényesebb jutalmat, mint Ráday javallását megnyerni. Ráday a szerető atya kegyességével fogadta Kazinczyt már előbb is, és most különösen örült, hogy az ifjú író oly bizalommal fordult hozzá. Javalása egészen elragadta Kazinczyt, a ki innentől kezdve homlokán érezte égni az ihlet melegét, s megvallá, hogy most már „félénkség nélkül“ fog megjelenni a haza előtt említett fordításával.

indulattól ösztönöztetvén, hogy e' szerint valaha motskok nélkül fog fordítást olvashatni Hazánk.

Én erős hiedelemmel hiszem, hogy Nagyságod kérésem vakmerőségét jóra fogja magyarázni, és hogy engemet azonn grátziába, mellyet erántam mutatni méltóztatott, továbbá is megtart. Ki a' legforróbb tisztelettel maradok

Nagyságodnak

Kassán 13-a Octobr. 1785.

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferentz.

Czímzés: A Monsieur Monsieur Gedeon Baron de Ráday etc. etc. p. Pesth à Péczel.

3. B. Prónay Lászlónak. *)

Kegyelmes Uram!

Excellentziádnak kegyelmessége engemet elszédít egészen; mert még gyengéségem tökéletes érzése mellett sem vetemedhetem annyira, hogy azt a' javallást, mellyet nekem Excellentziád inkább további serkengetés, mint érdemlett jutalom gyanánt nyujt, *csak kegyelemnek* nézzem. Akár-mint légyen az, áldom azt a' szerentsés órát, a melyben bennem a' Litteraturának üzése leg-először fel-

*) B. Prónay László (szül. 1734. szept. 17-kén, meghalt 1808. okt. 28-kán) előbb a helytartó-tanács tanácsosa, majd kir. biztos, turóczi és zólyomi, később csanádi főispán, a ki Kazinczynak egyik legbefolyásosabb pártfogója volt. Midőn Kazinczy a Gessner idylljeinek fordítását neki is megküldötte, Prónay — mint írja — „iparkodó buzgóságú tapsolással“ fogadta e „remek munkát“ s forró üdvözlettel viszonozta. Erre vonatkozik Kazinczy levele.

serkent. E' nélkül talám nem ditsekedhettem volna azzal a' szerentsémmel, a' mellyben most igazán kevélykedem; a' mellyet Excellentziádnak hozzám bocsájtott leveleiből még Maradékim is kevélykedve fognak olvasni. — De valóban vólt is szükségem ezen kegyelmes ösztönre, mert éppen azon napokban hasonlottam-meg Museumunkat folytató Társaimmal, ¹⁾ kiknek kabalájok előttem vélekedéseken kívül fel-fedeztetett, és a' mellynek ki-világosodása kedvemet egészen le-verte. Ki-léptem közölök végképpen; ugy mind az által, hogy igyekezeteket segedelmeim által bővíteni ez után is fogom, 's tsak azt kerülöm, hogy vélek újjabb hasonlásra jutván, nyugodalmamat és közigyekzetünket végképpen fel-forgatva ne lássam.

A' minapában Klaniczay Uramnak ²⁾ írott levelemben egy Németből fordított dalt tettem, hogy azt Excellentziádnak Kis-Asszonya kezébe juttassa. Bár annak hallása tamasztott volna Excellentziádban valamelly kedves érzést! bár az hálálhatta volna meg egy részben azt a' kegyességét, mellyel életemet boldogítani méltóztatik!

Eggy Románom: *Bácsmegyeynek öszve-szedett Levelei*, ma lép-ki a' sajtó alól. Én innen hazulról megyek, de meg-hagyom, hogy eggy exemplar Excellentziádnak első alkalmatossággal küldettesen-meg. Méltóztasson Excellentziád előre botsá-

¹⁾ T. i. Bacsányi Jánossal és Baróti Szabó Dáviddal, a kikkel Kazinczy együtt indította meg a *Magyar Museum* cz. folyóiratot Kassán, 1788-ban.

²⁾ Klaniczay János ez időben a pozsonyi kerületben működő iskolai visitator, a kívül Kazinczy levelezett is, Beszterczebányán lakott, a hol b. Prónay Lászlónak a székhelye volt.

tott *Jelentés*-emet ¹⁾ meg-tekinteni; az magyarázza, min igyekeztem, és mint kívánom e' kis munkátskámát tekinteni.

A' leg-mélyebb tisztelettel maradok

Excellentziádnak

Kassa, April 11-dikén, 1789.

leg-alázatosabb szolgája

Kazinczy Ferentz.

4. Horváth Ádámnak. *)

Regmetz, August 21-dikén, 1789.

Midőn tsak-nem meg-emészte a' boszankodás, hogy Leveledet nem vehetem; hogy Vályim ²⁾ által íratott, — Kassáról reszkető kézzel írtt, — már Regmetzről írtt, — Kedvesedhez írtt Leveleim sem indítanak arra, hogy felelj, megérkezik Kassáról Vályim és kezembe adja Leveledet. Alig telek meg véle, alig olvastam el kétszer, háromszor, jó az Ujhelybe küldött követem 's hozza a' másodikat. O édes Horváthom érezd, érezd azt, a' mit a' tégedet hevesen szerető Kazinczy érez, midőn szíve el-elolvad, és erántad a' leg-buzgóbb tiszteletre ragadtatik. Ez a' szíves tisztelet, érde-

¹⁾ Az idézett regény 1789-ben jelent meg; az ajánlás után következik nyolcz lapon az itt említett *Jelentés* (ma előszónak mondanánk), a melyben többi közt elmondja Kazinczy, hogy az egész fordítás „egy falun töltött kedvetlen novemberének köszönheti lételetét.“

^{*} Pálóczy Horváth Ádám (1760—1820) a hagyományos magyar költői iránynak egyik ismert híve, a ki nem annyira eposzaival, mint dalaival vált ki az akkori költők közül.

²⁾ T. i. Vályi Nagy András által, a ki Kazinczynak iskolai visitatora volt, később a magyar nyelvnek egyetemi tanára.

meidnek igaz tisztelete, a' te bájoló nyájasságod győz-meg, hitet-el engem egész bizonyossággal a' felől, hogy Te örökre öszve vagy kötve velem, hogy barátságunk bonthatatlan, 's hogy azon az irigység, meg-hasonlott gondolkozás, 's egyéb e' féle indúlatok diadalmat nem nyernek. Ujjabban fel-felébred nyughatatlanságom, mellyel személyes esmerettséged után vágyakodom, 's megújítom szives fogadásomat, hogy egész erővel azon leszek, hogy Octobernek elején Bétsbe indulhassak. Horváth lessz az igaz tzielja útamnak és az a' képzelés, hogy majd Kazinczy Horváthtal, Csapodival és Vályival lessz együtt! úgy ragad magához, mint a' vidám Haldoklót a' Halhatatlanságnak Horváthi hitele.

Álljatok öszve Kedves Barátim, 's fogjatok hozzá az uj Társaság munkáinak kiadásához. En köztetek vagyok, mert Horváthomtól el nem szakadhatok. Ugy é kedvesem, méltónak tartasz reá? O kezdjétek el! kezdjétek el. En mindent teszek, valamit kívántok. A' te javaslasod, hogy Füreden gyűljünk öszve, minden esztendőben egyszer, a' leg-édesebb képzelődésekre ragadott. Ellenben Gróff Szécsényinek igazsága¹⁾ vagyon. Ne hidd, hogy szemmel ne tartsanak. Ugy de ismét minő boldogság öszve gyűlni és egymást közletről esmerni. De ismét, hát ha eggy-két Batsányi támad, 's elnyomja a' szabadságot a' maga gorombaságával, öszve veszti a' Tagokat, Schismákat tsinál — — Kényszerítetek Kedves Barátom, fogj hozzá minél elébb. En az Orfeusomtól azért nem állóh-el. Lesz ennek is haszna. Ti versezzetek, én is versezek köztek; én a' mellett egyébhez is látok. Az én darbjaim, Archivuma lessz a' mostani Litteratori dol-

¹⁾ T. i. gr. Széchenyi Ferencznek, a „legnagyobb magyar“ atyjának.

goknak 's minden talál benne helyet, a' mi tárgya a' tudhatásnak. De erről majd szóval bővebben.

Nem írtam ugyan még semmit felölle, de sokszor aggódtam 'a te Balatoni hajózásaidon. Barátom, ne vesd magadat szemlátomást veszedelemre! Gondold el, milyen kintse van benned a' Hazádnak, Kazinczydnak. Jaj nekem úgy, ha igaz az ellenkező állítása a' Curtius mondásának: Matrem timidi flere non solerent!

Édes Barátom! nagy vala az én fájdalمام nyavalyámban,¹⁾ de gazdagúl meg van fizetve minden. A' Te érettem buslakodó szép versed — 's érezd ismét a' mit a' néma háladatosság mond! — Az én sorsom a' jó részre esett, hogy Melpomene rám pillanta születésemkor. El mondhatom ezt:

Parte ego non possum nobiliore mori.

Polemicus (de nem hartzoló, mert *te velem* nem hartzolhatsz és nem is hartzoltál) Leveledre most nem válaszolhatok. Két óra alatt Miskolczra indulok; dolgaim vannak: most tsak azt mondom, hogy érzem, hogy te convictus vagy a' magad értelmed felől; 's annyival kevesebbé tsudálok azon, hogy együtt nem járunk, mert a' gazos, út nélkül való, setét erdőben együvé nem akadni nem tsuda.

A' Vicecancellarius!²⁾ — Hogy ő is szánt. Én ötet tisztelem, 's ha meg nem tsal képzelődésem, ő engem betsűlni látszatik; Betsűlni mint Gesznernek fordítóját és mint Embert. Ha betsűl é

¹⁾ Kazinczy nagy beteg volt ekkor, s Horváth Ádám egy érzelmes epistolát intézett hozzá; erre tesz Kazinczy itt czélzást.

²⁾ Gr. Teleki József, a ki — mint Horváth Á. írta Kazinczynak — nagyon sajnálkozott rajta, midőn balála hírét költötték.

úgy mint Hivatalban lévőt, nem tudom: azt tudom, hogy egyenességemet szereti. Láta é nállatok Bátsmegyeyemet? Mit mond rá? Hát Pétzeli? Nagyon sajnálnám, ha ez azt tartaná, hogy én őtet vagy nem betsülöm, vagy bánthatom. És még is tartok tőlle, hogy a' Heró és Successio emlékezete Bátsmegyey Jelentésében előtte nem tsináltsendes vért benne, kívált hogy Youngomban is mondtam valamit felőlle.

Küld-meg édesem kesergő Verseidet Pétzelinek a' Gyűjteménybe. Édes azt nézni és nézetetni, hogy nem

Careo vate Sacro.

Ne hidd, hogy a' Normalis oskolák Institutumma ellenkezik kedves nyelvünkkel. Sőt inkább Bálintfit¹⁾ és Vályit megditsértettem a' Consiliummal a' Magyar nyelv tanításaért. Nagy szerencsétlensége a' Normalis Institutumnak a' bolond Tanítók és a' sok fogyatkozásokkal tellyes régi könyvek. Apologiái többnyire rosszak. En is készítek egyet.

Barátom, semmiben sem gyanakszom barátságod tisztasága felől, de a' Messziás eránt még is félek, hogy ha nem talál tetszeni, szépíteni fogod nem-javalló ítélletedet.

SZÉCSENYI! áldott Hazafi! Be szép gondolat a' Secretariussággal. Haza szűlj hűsz SZÉCSENYIt 's megmutatjuk mit teszünk.

A' mixta oskoláknak tzélja nem a' Religio-nis Unio.

Öleld, öleld, öleld az én Csapodimat!²⁾ és

¹⁾ Kazinczy iskolai visitatora.

²⁾ T. i. Csapody Gábort (a kiről már előbb is szólt), a ki Somogy megye főszolgabírája volt ez időt, később alispán és kir. tanácsos; mint Kazinczy írta róla: neki és Horváthnak „becsült, szeretett barátja.”

magadat Kedves, ha ölelheted. Nyughatatlanúl várja azt a' szempillantást heterodoxus Kazinczyd, a mellybe azt karjai tehessék!!!

5. Aranka Györgynek.*)

Arankának Kazinczy bődögságot!

Hogy előttem minden tekintetben különös kedvességű Leveledre illy soká nem feleltem, érdemes tisztelt Hazafi! tulajdonítsd azt Bétsi útnak, hová 8bernek 18dikán meg-indulván, Xbernek 4dikén jöttem haza. Azolta ismét egy hivatalbéli utat tettem; 's onnan is megjövén, Subalternus Tisztjeimnek dolgoztam egy hivatalba vezető Szóllást¹⁾ (tehetné é ez az Oratiót? — tsak inkább még is mint a' *Beszéd*, Colloquium), mellyet ma el is mondék, 's pihenésemnek első szempillantását arra fordítom, hogy barátságos öleléseid közzé vethessem magamat.

Füreden Horváthot, Győrben Rajnist és Révait, Pesthen Dugonitsot, Pozsonban a' Nevendék Kis Papokat, Bétsben a' Hadi történetek íróját Görög Demeter Uramat, Báróztit, 's mindenek fellett Gróff Szécsényit láttam. — Annak előbeszélésére, mit láttam, mit hallottam, szabadabb elme, és sok idő kívántatik. Horváth egy szeretetre méltó Kurutz. Nem lehet hozzá hasonló Litteratort kapni, mert ő a maga nemében egyetlen egy. Fekete

*) Aranka György (1737—1817.) egyike a mult század II. felében buzgólkodó, de miveltebb ízlésre soha sem jutott erdélyi íróknak. Több apró eredeti és fordított munkáin kívül legnevezetesebb az „Erdélyi nyelvmívelő társaság“ alapítása, a melynek ő volt a titkára 1790-től főnnállásáig.

¹⁾ Meg is jelent nyomtatásban.

bajussza ellepi egész száját, oldalról és hátulról üstökbe kötött haja borzasan állanak, ruházatja veres színből nagyon kihányva arannyal, fején pedig fehér nyusztos süveg áll. A legpajkosabb fitzkonak esmerné az, a' ki látja, 's megesküdnék, hogy nem csak nem Poéta, de a' Poésisnek nevét sem hallotta. Szüntelen danol, mint a' Kálvinista Deák szokott; pipázik; tréfát űz, 's nevettei azt a' kivel szóll. Szíve olly egyenes, mint a' Nathanielé. Áldott lessz én előttem a Nap a' mellyen ötöt először szorítottam meljemre. 30 esztendő.

Dugonits ősz ember, de ideje előtt. Haja és színe igen szöke lehetett. Nyájas, egyenes de nem durva. Ha bántják, haragszik. Azon a' képen, a' melly a' Kovacsits¹⁾ Merkur von Ungarn für das Jahr 1787. Tomo XII. nagyon, szerentsésen van találva; de a' karja és sikkája a' képet esmerhetetlenné teszi. Ujjonnan adja ki most Etelkáját, 's néhol változtat, bővit, el-hány holmit.

Révai száraz, szöke, görbedett, éles és alig ha nem irigy. Győrben a Normalis Oskolánál Rajzolás és Architecturát tanít. Társaságra veszedelmesnek nézem.

Rajnis egy igen betsületes characterű ember, nagy Hazafi, ad excessum! Büszke, mert a' maga érdemét esmeri. Ha ki írásáról ítél, nagyon meg-tsalatkozik. Nem olly durva, nem olly mérges ő a' millyennek mutatják írásai. Meg-volt bántva 's nem sir ha bántják, hanem vág.

Pozsonban a' Kis Papok között igen kedves

---

¹⁾ Kovachich Márton György leginkább németül írt a mult században. Kéziratgyűjteménye fölötte nevezetes volt, a mely most a M. N. Múzeumban őriztetik. Itt említett folyóírata leginkább a hazai iskolaügy ismertetésére irányult.

embereket kaptam. Döme Károly szeretetre méltó derék és nagytehetségű ifjú. — Fehér György¹⁾ Frantzot, Németet, Olaszt ért. Tsergits verseket irogat.

Báróti öregszik. Nem ír többé semmit.

Szécsényi Kir. Commissarius és Fő Ispány volt. Önként resignált. Egy szent Hazafi. Igen tanult, igen nyájas, igen jó ember. Alig szerettem valaha valakit annyira, mint őtet első tekintettel: de rettegtem előtte, olly nagy volt reverentiam, venerationem. Ha ki őtet látja, hazafiságát hallja, azonnal hozzá fog az íráshoz. — Többet nem mondhatok, nem lehet mondanom.

A' Julia levelei²⁾ úgy jönnek-ki, a' mint parantsoltad. Magam rajzolok hozzá egy képet a' homlok levélre. Amor jajgatva mégyen, 's lábait béklyó szoritja, iveit pedig mérgesen elhintve lehet látni. Közülök egy kígyó fonakodik-ki. — Ezt én Bétsben metszetem: de Kassán fogják nyomtatni. Veszed majd az árkusokat minden postán.

A' Museum IV. részébe, 's már Landerernek által adott ORPHEUSom (így nevezem hólnap számként kijövendő írásomat) első darabjában egy néhány Verseidet tettem-belé. Engedd el ezen szabadságomat: Lesbiához, Koporsókőre, Nap ha fel akar öltözni etc. etc.

B. Ráday Pesten ditsekedve mutatta szép leveledet. Mint örültem én, midőn Nevemet kedvesen említve láttam. En a' te szereteteddel ditsekedem. Tarts meg abban továbbá is. En tisztelni meg nem szünlek. Kassán 20. Xbr. 789.

¹⁾ A későbbi nagy nevű történetíró, a „Codex diplomaticus“ szerkesztője.

²⁾ Aranka Gy. műve, a melyet németből fordított s 1790-ben jelent meg Kassán.

Eddig való Professora Kassai Normalis Főiskolámnak, Wályi András Ur, 's Ivánkay Vitéz Imre Ur Subalternusaim lettek a' Cancellarián 4a 9br. publicált Resolútióban. Ez Egerben, amaz Miskoltzon fog lakozni mint Scholarum Nationallium Districtus Litterarii Cassoviensis Regius Visitor. Rangja Fő Szolgabirói, 600 ft fizetéssel. A Vitéz Orestese javallást nyert Bétsben.¹⁾

U. i. Wályi vette leveledet. En azt elvettem tőlle, olly szép az, a' mit a' képzelés és érzékenység felől irsz, és a' Haska verse.²⁾

6. B. Prónay Lászlónak.

Kegyelmes Uram!

Ohajtván, hogy az az ajándék, a' mellyet Excellentziádnak itten be-nyújtok, elégséges legyen annak a' háládatos tiszteletnek éreztetésére Excellentziád előtt, a' mellyre engemet kegyes le-eresz-kezdése és hazafiúi biztatásai le-köteleztek; — ohajtanám, hogy Be-ajánlásom³⁾ az Excellentziád nagy

1) Vitéz Imre ezt a művét Dusch után fordította németből, 1789-ben jelent meg.

2) Haschka Lőrincz Lipót bécsi író, a kinek egy verse magyarul is megjelent 1793-ban.

3) Kazinczy a Shakspere *Hamlet*-jének fordítása elé írott, magas szárnyalású ajánlását érti, a mely a nemzeti fölbuzdulásnak egyik legszebb nyilvánulása ez idétt. „Látom — írja ez ajánlásban Kazinczy — hogy hazánkban sok viszontagság után végre feltaláltuk hazánkat; hogy oly szemtelenül már nem paczkázik rajtunk, gazdákon az a bitang jövevény, kit a Duna salakos tajtékjával hányt ki partjainkra, és a ki most balgatag bosszúságában igazságos örömünk gyúladozásait . . . vadságnak nevezi.“

Nevének szintén úgy tiszteltetésére válljon, mint a' mennyire én kevélykedhetem azon szerencsémén, hogy azt Excellentiádnak tenni bátorkodhattam; — óhajtanám végre, hogy utolsó soraim azokkal, a' kik Excellentiádnak viselt hivatalján fel-akadnak 's hazafiúi érzéseit nem esmerik, érzetthessék, hogy fel-hevült el-ragadtatások ok nélkül való volt, és hogy Excellentiád még szomorú Epochánkban is azt érezte, a' mit minden jó Hazafinak érzeni kellene, és a' mit sokan nem érzettek azok között, a' kik Nyelveken a' Patriotismus szent Nevét kérkedve pengették.

Maga Hamlet Pesthen már minden Könyváruló Bóltban, nevezetesen a' Strohmayr Budai Könyváruló boltjában találtatik: ez a' homlok lap tsak az elmúlt héten készült el Kassán, honnan ezt ezen szempillantásban vészem mutató gyanánt.

Legyen szabad itten, Kegyelmes Uram! Excellentiádnak azt, a' mi szívemen fekszik, biztosan elibe terjeszteni! — Látjuk, hogy azok a' nagyjaink, a' kik Királyi Commissariusságot viseltek, ha különben szívek az maradt is, a' minék maradni kellett, idegenséget és szennyet vontak magokra. — Excellentiád egy ezeknek számok között. Tudom én hozzám botsátott Leveleiből, tudom némelly Barátjaimnak beszédjeik után, tudom Révai Miklóstól, melly Lélek lakozott Excellentiádban; — de a' szenny meg-van. — — Orpheusom első darabjába bé-iktatott Levele Excellentiádnak és a' bátorságos meg-szóllítás, a' mellyet Hamletem fog elő mutatni, tanúság lesz a' felől állandó időig, hogy Excellentiád nem volt Hűségtelen Hazafi. De ebbeli buzgóságának világosabb jeleit adhatja Excellentiád. Az Irókkal közlött jó-tétemények, a' Tudományoknak, Mesterségeknek, a' Hazai Nyelvnek gyarapítása Excellentiádnak nem tsak nevét, hanem hazafiúi

érzéseinek tsalhatatlan jeleit is fogja a' Maradékok idejekre által-tenni. Tisztelje meg Excellentiád leveleivel egynehány nevezetesebb Iróinkat; ilyen lehetne Horváth Adám Ur Füreden, a ki Hunyady Jánosnak tetteit éneklé HUNNIÁSA-ban, és a' ki kétségen felyül egyike első könnyen író poétáinknak; — ilyen lehetne tisztelendő Fehér György Ur Fejérvári Kis Pap, a ki Racinnek Tragódiáit fordítja, verseket ír, és legközelebb Seilernek Kisdedek Vallását Magyarra fordította. Ennek Magyarságát meg-ditsérni ugyan nem lehet, mert az tellyes Soloecismusokkal: de ditséretet érdemlő még is okosabb gondolkozása, munkássága és példás igyekezete. — Pézselit könnyen érthetősége miatt lehetne tsak megditsérni; különben az ő Stylusa viz izú, mellyen semmi aroma szag nints.

Ezenfelyül volna még egy alázatos tanátlásom, esedezésem. — Ajánljon-fel Excellentziád egynehány aranyat egy Magyar Játszó társaságnak, olly fel-tétel alatt, hogy ők Német Játszók által illendően el-készittetvén, Hamletemet játszákel. Ennek hira lesz az egész Országban. Minden újság fogja hirdetni Excellentziádnak hazafuságát, én pedig alkalmatosságot vészek róla első Kötetem végén háládatos tisztelettel emlékezni.

Nem esmerek semmi darabot kegyelmes Uram, a melly inkább érdemlené-meg a' játszást, mint Hamlet. — Tudjuk, hogy az a' rémitő borzadás, a' mellyet a' Hamlet személye és a' Kisértet támaszt' a Nézőkben, nagyon analogizál Nemzetünknek mostani *nem rózsza színü* érzéseivel, és még az a szerentse van benne, hogy két Asszonyi rollnál, az az a' Királyné és az Ophelia Rolljánál, több asszonyi rolla nem fordul-elő: pedig nehezebben lehet Asszonyi Magyar Játszókat találni, mint férfiakat. — — Hidje el Excellentziád,

hogy Nagy Neve sokat nyerne cz által. — Kérem Excellenciádat, méltóztasson végezését minél előbb tudtomra adni. Én Válaszát Kassáról vészem; és ha kérésem meg-hallgattatik, repülök Pestre, hogy Planumomat magam is segítsem, különben tsak a' Koronázás felé mégyek-le.

Orpheusom 2dik darabját Excellenciád Pesten Landerernél meg-kaphatja: a' harmadik most nyomtattatik. Ajánlom magamat védelmező kegyességeibe 's maradok változhatatlan tisztelettel Excellenciádnak alázatos hű szolgája Regmetz, Oroszlán elsőjén 1790.

Kazinczy Ferencz mpr.

A borítékon: A Son Excellence Monsieur le Baron Prónay Suprême Comt. du Comitát de Csanád, & Consellier Actuell Intime des Etats de Sa Majesté Royale Apostolique *Bude.*

7. Kis Jánosnak. *)

Kazinczy Ferencz Kis János Úrnak.

Kinek barátságát kellene nekem nem mondom több készséggel, hanem több örömmel, kevélykedéssel elfogadni, mint a' Tiédet, szeretett Ifju! kit barátságos irigykedéssel nézek futva közelíteni oda, a' hová én sok esztendei mászás által juthattam; kit már meghaladni látom azt a' pontot, a' hol én nem minden figyelem nélkül állok; kinek ifjú sugár növéséből előre látom egykori magosságát. Elfogadom ajánlott szeretetedet, kedves új Barát, kedves Társ! 's forró csókom buzgó esedezés a' Barátság 's Hazai Literatura Istenségeihez, hogy az a' szövetség, mellyet Veled imé itt kötök, légyen felbonthatatlan szent Szövetség!

*) Kis János (1770—1846), a soproni ág. ev. pap és superintendens, ismert író és fordító.

Hogy egykor barátok leszünk, tudtam, vártam, óhajtottam; de hogy illy hamar, illy szent érzésekkel fogod nekem ajánlani jobbodat, azt, Uram, reményleni nem mertem. Becsülöm jószívűségedet, 's azon leszek, hogy okod legyen hinni, hogy úgy szeretettel, mint szeretsz.

A' mit a' Társaságba kelésről irsz, annyira érzéseim nekem, mintha a' szivemből loptad volna ki. Ha a' barátságos, szelíd, nemes vetélkedést elhallgatom is, mennyi édesség van már abban, hogy így olly lelkek lesznek barátokká, kik különben egymást nem ismerték volna. Illyetén érzések ragadtak engem arra hogy Kassán 1788-ban annak a' Társaságnak alkotásán fáradoztam, melly a Magyar Museumot adogatta vala ki; illyetén érzések ragadtak arra, hogy Herceg Battyáni Lajosnak 1790ben egy Planumot küldöttem egy *Árkádiai Társaság* alkotása eránt, mellynek ő lett volna feje. Ez nem ért teljesedésre; amazt pedig Bacsányi Urnak garbonczaskodásai sirba juttatták. — Lakos Társunk által végre bevezettettem a' Sopronyiba; 's már erről merem reményleni, hogy ez, ha csak egy két Kist és Lakost találunk, dicsőségére fog válni nemzetünknek. Én nem sokára valamelly munkám homloklevelére függesztem ezt a' megtiszteltetésemet.

Igazán, kedves Barátom, ti vagytok azok, és tágosabban, a' Sopronyi Társaság az, a' miből mindent várok. Minden kétségen kívül vagy on az, hogy a' Lutheranusok Oskolaiból jönnek-ki azok az Ifjak, a' kik Aesthezissel dicsekedhetnek. Városokban neveltetvén, Muzsikát és valami kevés Festést, 's Németül tudván, a' Német Irók Munkáinak ismeretségét tehetitek magatokévá, mellyek nélkül haszontalan igyekszik valaki hazai Literaturánkat boldogítani. A' Pápista Ifjuság a' Német Irókat olvashatná, de nem olvassa, a' Görögök és

Rómaiak Klasszikusait csak nyomorult Chrestomathiából ismeri; a' Kálvinista pedig a Német Írókat nem olvassa, mert nem érti; a' régi Klasszikusokkal pedig meg nem ismerkedik, mert Vitringát, Witsiust és Piktétet kell tanulnia; 's muzsikátlan helyeken neveltetvén, muzsikai érzéketlenséggel míveletlenül maradnak. — Ó be sokszor öltöztetett engemet az inasom köpönyegébe okatlan Tanítóm, hogy oskolai penzumom helyett lopva Horatiust 's Theokritust, 's felsőbb klassisaimban Pictét helyett Architecturát 's Optikát tanultam, 's Vitringa képében a' Morhof Polyhistóriáját terítettem-ki magam előtt! — Ti Lutheranusok, gyermekiségtek' első esztendei olta olvassátok Gellertet, Rabenert, Wielandot, Hagedornt; érzitek, hogy nem névnapi köszöntés az igazi poézis; muzsikát és festést tanulgattok, a' Városi lakás által kényes ízlésre szoktattatik ízlésetek, nincs egyéb hátra, mint hogy soloecizmus nélkül szóljatok Magyarul. 'S ki ír tisztábban mint Te! mint Lakos? — Barátim, ne hagyjátok félbe igyekezeteiteket!

Patakon hijába igyekeztem Proselytusokat kapni. Ott az az izevesztett Szabó Dávid, a' ki Siegwartot oly érzéketlenül fordította, a' legjobb elmét is eltekeri. Patakon a' Cadentziás distichonok, a' Barátságostobaságának maradványa, van kedvességben. Debreczen két barátot ada nekem. Az egyik Csokonay Mihály, egy sok jeles tulajdonságokkal bíró Ifjú; ki mind virtusaiban, mind — hibáiban is! — második Horváth Ádám lessz. Ennek minden munkáimon kívül egy *Kleistot* 's *Bürgert* küldöttem, 's kértem, hogy ezeknek példájok szerint ne névnapi köszöntőket, ne Török Marsokat írjon, hanem dallja a' szív' szelid érzékenységeit, szerelmet, barátságot, bort, természet' szépségeit. Még eddig kevés jelét adta megtérésének. A' második Nagy Sámuel, Bibliothekarius

a Kollégiumnak. — De már erről kevélykedve szólok. — Ez a' szeretetre méltó ember Aprilisban irt nekem először, 's első levelében az a' kérés vala, hogy engedjem meg néki, hogy ő egy munkáját, Sander von der Weisheit u. Güte Gottes in der Natur (ő ezt a' magyar fordításban így nevezi: REND A' TERMÉSZÉTBEN; — Barátom, mit sejdítesz? — Jer, hadd öleljelek meg, hadd szorítsalak szivemre! — —) nékem dedikálhassa. — Maga ez a' cselekedet már olyan, hogy én ezt az embert szeretném érette, ha mást tisztelt volna is meg dedikatziójával; mert én nem személyemet nézem benne, hanem az ő szive érzékenységét. — — — De szóljunk az én írásaimról.

A' kiadott munkák ezek: 1) Gessnernek Idylliumi. 2) Bácsmegyeinek levelei. 3) Hamlet. 4) Herdernek Paramythiontjai. 5) Wielandnak Diogenese. 6) Lanassza. 7) Orfeusz, nyolcz darab. — A' nyomtató gazsága miatt, a' ki tizenegy hónap alatt csak 2 árkust nyomtattatott, a' 8dik darabnál félbeszakadt. Folytatódni fog. — 8) Helikoni Virágok. — — A' nyomtató panaszkodik, hogy a munka nem kél. Már tehát magam költségemen fogom nyomtattatni. Tegnap érkeze kezemhez a' 2-dik esztendei darab kézírása, Wébertől.

Készülnek, 's készen vannak részszerint 1) Klopstock Messziásának 10 éneke. — 2) az első ének Jambusban. 3) a' Gratziaék Wieland szerint. 4) Miss Sara Sampson és Emilia Galotti. 5) Makbeth és Hamlet. 6) Sztella és die Geschwister Göthe által. 7) a' vak Lantos (Webers Sagen der Vorzeit). 8) Themisztokles Metasztazió után.

A' Genovai szerencsétlen polgár¹⁾ munkáját megégettem, de a két első könyvét újra lefordítottam.

¹⁾ T. i. Rousseau munkáját, vagy az *Emilie*-t, vagy a *Contrat Social* címűt, nem tudni bizonyosan.

tam. Ez nem fog világot látni, mert az idők nem úgy folynak, hogy láthasson. De jó emberek msp-tumban olvassak. Élj, Uram, szerencsésenn és szeress. Én köszönöm barátságodat, 's öllelek.

Regmetzen, Tokajhoz 5 mértföldnyire Jul. 27d. 1793.

Verseidet igen érzékeny gyönyörködéssel olvastam Kassán sokakkal.

8. Anyjának.*)

Budán, Febr. 25-dikén 1795.

Édes Asszonyám!

Méltóságos Consil. Director Úrnak ¹⁾ kegyességéből mind az Asszonyám levelét, mind az András Bátyám Uramét ²⁾ vala szerencsém venni, 's most engedelmet nyervén a' válaszlásra, minek utána rövid és igen szelíd betegeskedésemből csaknem egészen felgyógyultam, sietek Asszonyámnak 's Uram Bátyámnak kegyességeket megköszönni. — Az a' bajom, a' mellyet említék, szokott

---

*) Kazinczynak a fogságban írt levelei közül ez a legnevezetesebb. 1794. decz. 14-én (vasárnap) este fogták el Alsó-Regmeczen, anyja házánál. Tizenkét dzsidás tiszt kísérte el őt még akkor éjjel Ujhelybe, innen 16-kán indultak Buda felé, a hol 29-kén állott először a vizsgáló bíró előtt. Innen 1795. augusztus 7-dikén kezdték társait Kufsteinba, Gráczbá szállítani, ő pedig még egy darabig Budán maradt; szept. 24-én aztán őt is Spielbergbe szállították, hová okt. 7-dikén értek.

¹⁾ Német János, jogügyi igazgató.

²⁾ Kazinczy Andrásét, a Kazinczy Ferencz nagy bátyját.

aranyér volt; de mivel jókor vettem elejét, s' az az orvos, a' ki fogházunkba rendeltetett, mind igen értelmes, mind igen hív és szorgalmatos Gyógyító, ez idén nem kinzott-meg úgy, mint tavaly éppen ilyenkor. Nem is feküdtem belé; de erőm nagyon elfogyott, mert 14 nap alig ettem valamit. Már alkalmasint térek magamhoz, és úgy hiszem, kevés napok alatt egészen helyre fogok állani.

— Egyéberánt nem azért, mivel levelemet le nem pecsételve adom tovább, hanem a' legszive-sebb háladatosság érzéseivel, kénytelen vagyok azt mondani, hogy az a' kegyesség, a' mellyel velem bánnak, minden reménységemet felyűl haladta. Valóban ez dicsőségére vagyok Fejedelmünk uralkodásának, és mind azoknak, a' kikre sorsunk bízva vagyok. Az Asszonyám anyai szívének elcsendesítésére ime lerajzolom azt. — Az a' szoba, a' mely nékem rendeltetett, az alsó soron vagyok. Valaha két Franciscánus szerzetesnek szolgált lakásul, mert két szoba volt; de a' köz fal által vagyok törve, úgy hogy most már egy, és olly nagy, mint az én Regmeczi háló szobám kétszer. Két nagy és világos ablaka vagyok, 's az elégségig fűjtetik minden nap két izben. Tulajdon ágynemű hálók, és olly ebédet 's vacsorát ehetem, a' millyet főzetek, 's valami enni valóra szükségem vagy kedvem van, hozathatok. Agens Nizsnyánszky Ur tokaji borral tart. Író szerszámaim ugyan nincsenek: és ezt nagyon érzem, de ő Excellentiája Almásy Pál Ur bennünket könyvekkel tart, és egyebűn is a' szabados könyveket megkaphatjuk, melly magánosságunknak millyen enyhítésére van, könnyű elképzelni. Az Almásy Pál Excell. könyvei mind német utazások; a' kapitány Kook Otahitai útjait végig olvastam, bejártam Ázsiának és Afrikának minden tartományait, 's Spanyol-, Olasz-

és Törökországot: de mivel már ezeket olvastam, Római klasszikusokért esedeztem, és így Horáczt, Virgilt, Youngnak az éjjeleit és egy deák Telemakhust kaptam. Ma Méltóságos Consiliarius Director Úr megengedé, hogy újabbakat hozthassak, és így Szalluszt, Szvetont és Liviust fogok kerestetni. Nagyon bánom, hogy Homért és Plutarchust el nem hoztam.

Csak ugyan Méltóságos Consiliarius Director Urtól tudtam-meg azt is, még pedig ma, hogy Miklós Öcsém is szerencsétlen itt lenni. Sok esztendeje van, hogy úgy nem sírtam, mint ennek a' hirnek hallására, noha úgy veszem, mint igen nagy kegyességeit Méltóságos Consiliarius Director Urtól, hogy ezt tudnom engedte. A' természet kötelei a' legszentebb kötelek, ezt értette velem a' sirás, és ezt minden Regmeczre és Semjénre való emlékezés. Higyje el, édes Asszonyám, hogy Fejedelmünknek ennyi kegyességét tapasztalván, és érezvén, hogy szerencsétlen bukásom a' királyi neheztelést érdemli, mindent a' mi mostani állapotomban nem kedves, elkészülve tudok szenvedni, mert a' becsületes ember lelke nem fél jobban a' büntetéstől, mint a' mint a' rosszat utálja: de mikor Regmecz és Semjén, Berető és Ruszka, az az Asszonyám, Nagyasszonyám, András bátyám Uram és egyéb testvéreimmel Klári húgom, és a' kis Csercsi jut eszembe, olyankor egy csendes könny csordul ki szememből, 's csak az vigasztal, hogy a' királyi kegyelem azoknak a' karoknak, a' kik kiterjesztve várnak, nem sokára vissza ad; hogy azokat a' könnyeket a' mellyek most érettem sírnak, felszáradva fogom láthatni. Minden mozdulásom azon lesz akkor, hogy azt a' bánatot, mellyet most okozok, a' leghaladatosb örvendzetteléssel válthassam fel.

Egyéb enyhítések említése alatt elfelejtém

mondani, hogy mindennap három izben látok embert. Reggel az a' Tiszt Úr, a' ki alatt vagyok, és a' mosdani való vizet hozó katona cseléd jön hozzám, megtekinti, ha nincs é bajom, nincs é valamire szükségem; — délben ugyancsak az a' Tiszt Úr, vagy a' vele együtt szolgáló városi Kommisszárius hozatja-bé az ebédet, és estve levetkeztetéskor a' vacsorát. Embert látni, velek beszélni, ilyen állapotban nem csak enyhülés, hanem szerencse. Ez és a' könyv, 's az álom, melly gyakorta Regmeczre viszen vissza, életemnek igen nagy gyönyörűsége.

Az a' kis szerencsém, hogy festeni tudok, 's verseket írok, nagy gyönyörűségemre van most. Klopstocknak egy énekét, mellyet könyv nélkül tudtam, lefordítám, úgy holmit Wielandból, 's a' szobám falán egy szép Pallás fej, egy Medúza és holmi egyéb van már. Szenvedésemet én tűröm, de nehezebb fájdalmat nem ismerek, mint annak elképzelése, hogy az enyémekek szenvednek. Ajánlom magamat Asszonyámnak meg nem érdemlett kegyességeibe, Nagy-Asszonyámat 's András Bátyám Úramat híven tisztetem, Klárit és Józsit csókolom, 's magamat emlékezetekbe ajánlom, leghívebb, leg-háládatosabb gyermeke

Ferencz.

9. Gr. Festetics Györgynek.*)

Regmecz, 3. Xbr. 1802.

Nagy és igaz fényű Hazafi! Midőn én 2387 napig tartott rabságom után Munkácsról szabadon

*) E levél jelen alakjában nem missilis levél; Kazinczy nem küldte el azt gr. Festeticsnek; de érdekes, mily önérzettel szól műveiről. Sajnosan kellett

eresztődtem, nem kívántak tőlem semmit. Úgy véltem, hogy végét értem szenvedéseimnek. Nem kívántak semmit azólta is. 'S íme most, vissza nyert szabadságomnak 17d. hónapjában, veszem Mélt. Causarum Regalium Director Majláth György Urnak levelét, hogy 1068 f. 50¹/₂ krt fizessek. Szóról-szóra írtam le magam Nagyságodnak a' Director Ur levelét. Abból nem látni, miért kell fizetnem. En szenvedésemnek egész ideje alatt a' magamét költöttem.

Ha én Kazinczy Józsefnek 's Bossányi Susánának egyetlen egy gyermeke volnék, nem fognam megérezni ezt az újabb csapást, még azon felül is, hogy erszényemet olly hosszas rabság jóformán kiürítette, és kis gazdaságomat hetedfél esztendei távol létem alatt nem gyarapíthattam 's minden szó nélkül fizetném le a' mit tőlem kívánának. A' ki életét és szabadságát, melly nem kevésbb becsű, mint maga az élet, ajándékban bírja, nem sokat gondol pénzzel. De én Özvegynek fia vagyok, osztozatlan testvér vagyok, 's nyolcz gyermeknek vagyok egyike. Ha különös útra nem csapok egy illy nagy summa kicsinálásában, testvéreimet lopom-meg, kik szenvedésem terhét úgy is eléggé érzik; mert én sokat elköltöttem ott, ők sokat elköltöttek itt érettem, és míg oda voltam, egyszer már a', nem benn az én tömlöczömben, hanem a' strázsák folyosóján égő gyertyákért 330 frt fizettek.

Nagyságodat jövök megkoldúlni. Ismerem én is nagylelkűségét. Könyveket mutatok-bé, 's

tapasztalnia, hogy most már óvakodnak vele azok a főúri körök érintkezni, a melyekben az előtt oly szívesen látott vendég volt. Hiába kopogtatott a gr. Festetics és gr. Széchenyi ajtaján, ügyekezeteinek gyámolítását ilyen oldalról nem várhatta.

olly kevélyen szabom-meg árokat, mint a' Sibylla Tarquinnak. Bizom Nagyságodhoz, hogy esetemet megszánja, 's vélem nem alkuszik mint Tarquin. En részemről úgy nem fogom azokat alább-szállítani, mint a' vén anyó; nem, mintha annyit érnének, hanem mivel nekem sokra van szükségem, 's Nagyságod sokat adhat.

Gyermekségem' első esztendei óta dolgozom a' Gesszner Salamon Írásainak fordításokon. Budai fogságomnak 6dik hólnapjában meg engedtetett, hogy tintával és gyertyával éljek, és ez az engedelem Júniusnak 11 dike óta 1795 ben Septembernek 27 dikéig tartott, midőn onnan Brünnebe vittek. Ezen 109 nap az Idylleket, Dafnist, az Első Hajóst, Evandert és Erasztot újra dolgoztam, 's kezembe' van a' kézírás. Ötszáz frtot kérek érte, azzal a' szabadsággal, hogy Gesszneret nem Nagyságod, hanem én magam adhassam-ki, még pedig a' tavaly dolgozott fordításom szerint. Budai kézírásomat által küldöm Nagyságodnak, és ha megengedi, a' kiadandó Gesszneremnek elébe teszem közönséges tiszteletet érdemlő nevét.

Nagymélt. Gróf, a' ki szenvedő társaiért annyit tett, mint én, — a' ki ott, a' hol gazdagabb társai megindulás nélkül nézték azt, hogy társaik koplalnak és meztelenek, soha nem evett meg egy tányér ételt is, hogy felét a koplalónak ne küldje, 's örömet osztotta-fel a' szükölködővel mind erszényét, mind ruháját — a' ki az adakozást annyira gyakorolta, hogy Tisztviselői, kiknek nem szabad nevén nevezni a' rabot, őtet közönségesen der gute Herr néven nevezték: — az ilyen pirulás nélkül fogja elvenni az alamizsnát, midőn nem vétke miatt, hanem merő vaktörténetből szükölködik, valamint-hogy jótételeit kevélykedés nélkül, de nem szép öröm nélkül, gyakorlotta ott, a' hol tőle kitölt és a' hol azt gyakorolni kellett. Végyen

részt Nagyságod szerencsétlenségemen, 's magára vévén annak egy részét, gyönyörködjék abban, hogy rajtam, a' kit sors öszve rontott és a' kit még most sem szűn meg csapkodni, egy illy nagy teher elviselésében könnyíthetett. En elkeményedett szívvel viseltem mindég szerencsétlenségemet: azt tudják mind Tisztviselőim, mind társaim, 's azért hogy egész életembeli szerencsém fel van forgatva, elég poltolékot lelek magamban. De azt nézni, hogy miattam egy imádott, szeretett koros Anya 's 7 testvér szenvedjen, nincs erőm. — — —

10. Cserey Farkasnak.*)

Ér-Semlyén, Mart. 31d. 1805.

Méltóságos Úr,
 régi barátom, és rég olta tisztelt barátom!
 Két rendbeli levelét a' Mélt. Úrnak egy nap' vala szerencsém venni, midőn tegnap előtt Váradról, Vármegyénknek Gyűléséről, haza érkeztem. Örvendettem régi óhajtásom' és reményeim' beteljesedéseknek. Placere bonis quam plurimis, malos quam minime paucos laedere! Ez az, a' mit én Terentiusnak megváltoztatott szavaival magamnak

*) Cserey Farkas, Kazinczynak egyik leghűbb barátja s törekvéseinek egyik legnagyobb bámulója, született 1770. okt. 28-kán, Bécsben, meghalt 1842. decz. 25-kén u. o. Kazinczy 1805-ben ismerkedett meg vele, s a két jó barát folyvást levelezett egymással. Cserey gazdag főúr volt és gyermektelen, sógora b. Wesselényi Miklósnak, a kit szintén erősen védelmezett minden megtámadás ellen. Az irodalmi téren is megpróbálkozott egy pár prózai mű irásával és fordításával, de kivált mint jeles botanikus keltett figyelmet szélesebb körben is; a kolozsvári fűvészkert fölállítását is ő tervezte.

czímerül választottam. Méltóztassék engemet a' Mélt. Ur mind maga miatt, mind nagy tekintetű Nénje és Sógora miatt a' legszívesebb tisztelőji 's barátjai közzé számítani, és engedje nekem azt a' szerencsét, egyikét az élet legszebb szerencséjének, hogy barátságával a' Most-élők és az ezután élendők előtt kérkedhessem. Mint szándékozom azt tenni, alább majd előadom.

Mind a' kért tudósítást, mind a' váratlan javallást köszönöm a' legszívesebb köszönettel. Jelentésemet a' Csokonai verseinek kiadása ¹⁾ felől a' távol lakók örömmel fogadták, Kolosvárt Prof. Piarista *Buczy Emil* Ur igen szép verseket küldte ez eránt hozzám; vettem más levelet is egy Magyar Országban lakó Úrtól; és most Váradon egy ott lakó barátom szóval köszönte-meg, hogy jelentésem által a' Csokonai verseinek kiadására mások felett just szerzettem. A' kik a' mi Csokonainkat ismerik, azok mondják, hogy igazában eltalált képét festeni nem lehet, mint az vala, a' mellyet én

1) Csokonai Vitéz Mihály 1805. január 28-kán reggel felé halt meg, s Kazinczy a *Magyar Kurir*ban nem sokára közölte nekrológiát, a melyben ezeket írta: „Nagy kedvességet nyert versei által: még nagyobb azoknál, a kik őtet közelebről ismerhették, szíve szelid és jámbor volta által; mert az ő affectált misanthropiájából úgy sugárlott ki mindig az emberi szeretet, mint affectált cynismusából az aetheticai lélek. — Emlékezete szent lészen közöttünk; szent nekem minden esetben, nevezetesen poétai munkáira nézve, melyeket ez úttal a publicumnak mint nem sokára megjelenendőket bemutatok; remélvén tiszteletet érdemlő anyjától, hogy ismervén fia iránt való barátságomat, nekem fogja engedni azt a szerencsét, hogy általam bocsáttassanak közre. A mi a nyomtatványokból bejövend, övé lesz.“ — E pontokra vonatkozik e levél első része.

festettem az Ujság levélben. 'S midőn ezek így folynak, Jeruzsalem és az ő Irástudóji (Debreczent értem, az intolerantia műhelyét) kárhozatot kiáltanak reám, 's meg nem foghatják, hogy miként vetemedhettem légyen annyira, hogy eggy sirba szállott barátomat a' Nemzet előtt misanthropiával és cynismussal piszkoljam? A' Bölcsék! Azt sem foghatják-meg, hogy én mint tolám oda magamat kiadónak, nem is szóllván előre az anyjával és testvérével, ha az nekik tetszene-e? Ezek a' Bölcsék tehát abban az egész jelentésben nem a totus habitus orationist, hanem csak két szót láttak. — 'S ha jól van e ez így? — Osztán a két görög szó alatt nem francia értelmű *misanthropiet* és *cynismust* értettek, hanem Timonhoz illő embergyűlölet és kutyához illő mordacitást. 'S mi hát az a' misanthropia, a' miből ember szeretet sугáról, mi az a' cynismus, a' miből *aestheticai* lélek látszik? Ki szerette úgy az embereket, 's ki volt még is inkább misanthróp, mint Rousseau? Kinek írásain, kinek magaviseletén volt valaha több cultura (nem értem a' conventionalist), mint a' Rousseauén, és kiben volt több cynisme? A' Csokonai rendetlen, gondatlan, planum nélkül való, kevéssel megelégedni tudó, hiú fényt kerülő, nemes tettek, szép munkák által kijegyzett élete kinek hasonlított inkább életéhez, kinek akart életéhez inkább hasonlítani, mint a' Rousseauéhoz? Én bizonyos vagyok benne, hogy ha megdicsőült barátom az arnyékok' országából hozzánk feltekinthetne, kedvesebben fogadná az áldozatot, mellyet sirján neki én nyújtottam, mint azokat a' nyavalyás magasztalásokat, mellyek által némelly barátja nem ötet tisztelte, hanem magát tette nevetőségessé. A' mi a' másik vádat illeti: arra én csak a' competens Bírók előtt tartozom felelni. A' megholt Iró munkáji nem az Özvegy vagy árvák tulajdona (nem a' nyereséget értem, hanem a' munkát

magát), hanem a' Nemzeté, 's a' kiadásra annak van jusa, a' ki azt legalkalmasabban teheti; az az der das ganz in dem Geist des Schriftstellers machen kann. — Én Csokonainak személyes barátja voltam, 's úgy tartom, hogy studiumunk megegyezett; azt pedig immodestia nélkül mondhatom, hogy Debreczenben nincs senki, a' ki az ő munkájit úgy tudja kiadni, mint én. Csokonainak némelly munkáji olly szépek (ilyen a' három odája a' Lepéhez, Reményhez, és a' Szemrehányás), hogy a' Magyar Litteratura soha sem fog arra a' fő grádicsára fel lépni, a' mellyben azokat csudállás nélkül olvassák. De Csokonainak, mint Búrgernek a' német Poeták közt, sok darabjain kitetszett, hogy ő nem mindig forgott szép társaságokban. Az efféle darabosságokon segíteni kell. 'S azok segítsenek e, a' kik még durvábban szóllanak? Ime ki van adva Diaetai Muzsája, Tavaszja, Dorottyája, Anakreoni Versei, Lillája és a' Rhédeiné felett elmondott Versezetje. A' ki igaz ízlettel bír, látni fogja, hogy abban sok mázolás van. — Ha én majd megjelenendek az én Csokonaimmal, ítélje meg a' Világ, ha praefidentia volt e hirdetésem, mellyről még csak azt jegyzem-meg, hogy az anyjának nem vala híre nélkül.

Nagy Gábor ¹⁾ barátunk azt állítja, hogy az Auctorokat változtatás nélkül kell kiadni. — Azt tartom én is; de úgy értvén, hogy az „Auctorokat“ alatt az Auctoroknak *tökéletesen elkészült munkáikat* kell érteni, nem pedig azokat, a' mellyek de domini funere rapta sui.

A' ki a' megholtnak halála után azt cselekszi az ő írásával, a' mit a' Megholt maga fogott volna

¹⁾ Híres debreczeni ügyvéd s a történeti adatok szorgalmas gyűjtője, Kazinczynak a jogi dolgokban legfőbb tanácsadója, kivel Kazinczy állandóan levelezett.

velek tenni, ellene nem vét. A' Nagy Gábor kívánsága szerint kiadott munka instructio lehet az új Iróknak, mert azt, a' kit tisztelnek, a' magok individualitásában látják: de az Olvasó Publicum nem azt a' Csokonait óhajtja látni, a' ki *volt*, hanem azt, a' kit mocskain való felakadás nélkül láthasson.

Hosszas hallgatásom után én ez idén ismét meg jelenek ¹⁾ Iróink karjában. Engedje a' Mélt. Ur, hadd rajzoljak egy rövid Skizzet az eránt, hogy Literaturánkat melly úton szeretném boldogulva látni.

Az a per, a' melly Iróink közt rég olta villong, hogy Nyelvünket kell e, szabad e a' Nyugoti nyelv geniusa szerint modellezni, hogy az ő munkáikat szabad e példány gyanánt kitenni magunknak, még mind ez ideig decisio nélkül van. A' világhosszág nincs elválasztva a' setétségtől. Mi Napkeleti Nemzet vagyunk! Ezt kiáltják. Jó, felelek én. Te tehát azt az Ifjat, a' kit a' Természet a' Faragásra vagy Architecturái tudományra szállít, a' helyett, hogy a' Róma omladékait nézetnéd vele, vagy a' Szejne partjaira költözött Vaticánusi Apollót, Laocoont, Torsót etc. etc., az Ázsia' kunyhójának rajzolgatása végett a' Dón mellé igazítod? Az a' Nemzet a' melly még csak kezdi literatúrai pályáját, ha körülte olly nemzetek laknak, a' mellyek már sokra haladtak-el a' magok útjokon, észrevehetetlenül azoknak követőjévé lesz, 's jól teszi, ha ezen az úton annyira megy, a' mennyire lehet. Debreczen ott akar maradni mindég, a' hol volt. Azon felyül, hogy ez az emberi lélek természetével

¹⁾ Ez a szándék nem teljesült, csak három év múlva jelent meg a Marmontel fordítása. A levél itt következő része azonban rendkívül fontos Kazinczy-nak úgy agitatori, mint nyelvújítási küzdelmeire.

ellenkezik, ellenkezik a' Horátz tanításaival is. Quod si tam graecis novitas invisafuisset, etc. etc. 's a nyelvet összehasonlítja az erdőkkel, mellyek hullatják a' leveleiket, 's új leveleket vernek. Nézzük-el a' száz esztendővel ezelőtt élt Német Irókat, és azokat, a' kik 50 esztendő oltá éltenek, nézzük-el, melly erőszakot vittek véghez nyelveken és ez által mennyire mentek? Ha csak illy erőszak által juthat el a' magyar nyelv annyira, nem akarjuk e, hogy a' mi Nyelvünk is szenvedje az erőszakot? Az Aestheticus Irónak nem azt kell kérdeni: *szóllanak e így, és szóllott e már így más?* (Ez a' kérdés csak a' ki holt Nyelvekre való) hanem ezt: *lehet e nekem így szóllani, hogy szóllásom elegans, energicus, új zengésű legyen?* Horátz merő pajzán-ságból ezt: *ira abstinere*, így tette ki egy helyt: *irarum abstinere*; minthogy a' görögnek ablativusok nincs és ők az *ara-t* nem a' dativussal, hanem a' genitivussal construálják. — En tehát Neologus vagyok, és azt tartom, hogy úgy kell. Az én felem Baróczit, Bessenycit, Virag Benedeket, Kis Jánost, Himfyt mutat a' maga Iróji közt: azok a' Tordai Leoninust 's Mátyási Józsefet mutatják.

A' melly országban még nem virágzik a' Festés és Faragás, ott első kötelesség az, hogy réz metszetek és olajfestéses kopiak 's Gipsz abguszok által ébresszük-fel az alvó geniet. A' poetai munkákban ezeknek substitutjai a' fordítások, mellyeken én azért kapok olly igen, minthogy Originaljaink, még a' legjobbak is, nem érnek annyit, mint a' középszerű 's nem éppen rossz fordítások. — Ez idén tehát Fordított Egyveleg Irásaimnak 5 Kötetét adom-ki, igen csinosan, és a' legnagyobb grammaticai 's orthographiai gondokkal, 's minden darabban egy portrét, két réz és 3 vignette lesz. A' fordítás az Originalnak minden szépségével tartozik bírni; az másként nem lehetett, hanem

úgy, hogy sok helytt új szóllással éljek! Csak remek munkákat vettem-fel fordításúl, és azt úgy igyekeztem tenni, hogy a' ki az Originált csknem könyv nélkül tudja, a' Magyarat olvasván, minden soron reá ismerjen az Originálra, 's minden szakai-ból vannak mustráim a' Stylisticának. A' legelső Lieferung az első és az utolsó Kötetből fog állani; az *elsőben* van Marmontelnek 6 Conte Morálja (Alcibiád, a négy palaczk, a' Szamnumi házasság, a' kétség vagy magával békételen szerelem, a' két szerencsétlen, és a' szép Anikó). Nincs semmi nehezebb, mint a' francziák atticismusát, azt a' kedvességet és elegantiát, melly mint a' virágok' illatja, megmagyarázhatatlan módra érezteti magát és nem szenved az analizálást és hideg vérrel való feszegetést, magyar szókkal kitenni, és minden bizonnyal ez a' Kötet került legtöbb munkámban. — Az 5 dik Ossziának, Dénisznek és Klopstocknak darabjait foglalja magában. Ez csupa erő. — A' Karrikaturákat könnyebb copiólni, mint a' szelid szépséget.

Minden darab egyy tiszteletet érdemlő embernek vagy Asszonynak nevét viseli homlokán. — A' Mélt. Ur neve Yoricknak Elizához írt levelei előtt fog állani, mellynek hátuljában áll Raynálnak ismeretes keserve. Szép, igen szép, és a' tudatlan szemnek kedvesebb, mint a' Yorick és Eliza levelei; de amaz elmés czifraság, ez a' szívnek természetes meleg felbuzdulása, ömledezése.

Ugyan csak ez idén nyomtattatnak: Herczeg de la Rochefoucauldnek erkölcsöt festő mondásai is, Francziául, Németül Schulz Friedrich után (a' ki a' Német Criticusok ítélete szerint a' Franczia stylus tulajdonságait csudálást érdemlő könnyűséggel tudta kinyomni a' Németek darabos nyelvén) és Magyarul.

Írásaimnak 2-dik kötetében Stella, Clavigo és a' Testvérek fognak állani.

a' 3-dikban: Emilia Gallotti és Minna von Barnhelm.

a' 4-dikben: Paramithek, Titus, Themistocles, Etna és a' Molière Médecin malgré lui-je.

az 5-dikben: Karrik Thura, a' Szelmai Dalok, Ojthona, Berrathon, Karthon, Króma és DARTHULA ÖSSZIÁNBÓL. — A' menydörgés és Gibraltár DENISZBŐL. — A' Tavaszinnep és a' Messziásnak válogatott darabjai KLOPSTOCKBŐL.

Maradok egész tisztelettel Mélt. Úr alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz.

Ide zárok két Vignettet, melly az első kötethez készült. A' Marmontel könnyű, lebegő stylusának emblemája a' Herculaniumi Tánczosné; a' másik darab egy Anglus festő munkája: A szerelem és a' Muzsika a vadat is megszelidíti.

Képeimnek is ide zárnám egy nyomtatványát, de két nyomtatványnál még nem kaptam többet a' Metszőtől. Erette 180 R. frtot fizettem a Metszőnek, pedig még nincs alatta a' név és az írás. Az 5 kötet 5000 frtba fog kerülni; de illő, hogy valaha egész gonddal készült nyomtatást lásson a' Publicum. Ha a' Mélt. Úr nagy lelkű Sógora¹⁾ boldogítani fog, a' munka elindul és még ez idén mind az 5 darab elkészül, csak a' Metszőnek maradjon üressége 4 portrét, 10 képet és 12 rezet elkészíteni. A' 3 dik kötet előtt B. Vay Miklós fog állani, mert Emilia Galotti az ő nagy culturájú hitvesének nevét hordja homlokán; az ötödik előtt pedig nyelvünknek egy szives becsülője, B. Pró-

1) B. Wesselényi Miklós, a kire Kazinczy itt hivatkozik, csakugyan küldött Kazinczynak ötszáz forintot, a melyet az első kötet kiadására fordított.

nay László Excell., a' ki magát az által is megdicsőítette, hogy ez idén praemiumot tett-ki egygy Litteraturánkat tárgyazó kérdés által.

II. Révai Miklósnak.

Révai Miklósnak Kazinczy Ferencz barátságos tiszteletét.

Vettem, sok és nagy érdemű Férjfiú 's kedves barátom, mind leveledet, mind ajándékokat. Kevélykedem szeretetednek ezen zálogaival, mert a' mint tudod, eleitől fogva megkülönböztetve tisztelettel. — Az a' per, a' melly köztetek folyt, úgy tetszik, véget ért; a' nemes szívű Ellenkező ¹⁾ nem állítja méltónak a' maga becséhez 's méltóságához, hogy többé feleljen — a' porból! 's a' buzgó Philologus, Grammaticus és nem tudom mi minden! holmi oly alacsonyságok által, mint a' Grammatikai, philologiai villongások, nem engedi magát a' nagy dolgoktól elvonattatni — 's Aglájákat ír! — Én nem fogom banni, ha a' per még tovább tart is, és ha a' nagy Philologusnak valamely társa segédjére két is az elhallgatott vezérnek. A' tudománybeli csatáknak meg van a' magok haszna; a' dolog jobban kiörlődik, opinionum commenta delet dies, rationis indicia confirmat, 's azok az ideák, mellyek annakelőtte csak kevés főben voltak-meg, s' talán ott is csak homályosan, elhatnak a' Publicumra, 's közönségessé lesznek. Egyedül azt óhajtom, hogy ha a' csatázók élesen szóllanak 's tüzzel bánnak is egymással, ne fakadjanak alacsonyságokra. Meg kell vallani, hogy e részben tanítványaid ²⁾ túl mentek a' hatá-

¹⁾ T. i. Verseghy Ferencz.

²⁾ Kazinczy főleg Horvát Istvánt érti, a' ki Fényfalvi Kardos Adorján álnévvel írt Verseghy ellen, mint Kazinczy hitte; azonban az újabb kutatások szerint ez álnévvel megjelent művet is Révaiénak kell tartanunk.

ron. Ámbár Verseghi őket ostoba juhoknak nevezte 's kost emlegetett, szerettem volna, ha a' szamár, az ordító basszus hanggal, nagy farral (melly Verseghinek 1795 ben epithetumúl is szolgált) — kiváltképpen pedig a' bibircsós képpel, elmaradt volna. Igaz, hogy Verseghi azokat mind érdemlette. Igen is, érdemlette, mondom, mert kereste. De szerettem volna csakugyan, ha Adorjánod kevésbb dühösséggel csatázott volna, mert ügye ez által sokak előtt vesztett. — De hagyjuk abba ezt a' textust.

Hogy íróink között titkos Kabálok és Sikánok vannak munkában, régen sejtem, 's levelednek ezen cikkelye megnyitja szemeimet, hogy egyszerre látom, a' mit eddig nem láthattam. Fogod e hinni, kedves barátom, a' Wirthi Lantos¹⁾ egy vehemens fiatal ember által annál a' győző oknál fogva birattatott az ypsilonisták' seregébe való általlépésre, hogy a' jotisták' módja Kalvinista tálmány, az ypsilonnal való élest pedig Pázmánnak és Káldinak 's más Jezsuitáknak állhatatos példájik igazolják? 'S Szabó Dávid engede a' fontos okoknak, 's azt mondotta, nem említem már hol, hogy a' j-vel csak azért élt addig is, hogy hexameterjei inkább férjenek-meg egy sorban. Ugyan az az ember engem is igyekezett elszédíteni, kivált midőn a' Museum' dolgozására egyyüvé állánk. Az egyenlőség is azt kívánja; ugymond: hárman vagyunk; illó, hogy az egyy kövesse a' kettő módját. Szó esvén a' Christianus magyar nevéről, 's én mentvén ezt a' módot, a' mellyel én irtam a' szót, az az ember világosan azt mon-

¹⁾ Baróti Szabó Dávidnak, mint alább Kazinczy is megnevezi Bacsányi Jánossal való barátságára van itt célzás.

dotta szemembe, kifogyván más okaiból, hogy egyedül a' keresztől való idegenség miatt írom keresztyénnek, és azért, mert még itt is akarom éreztetni, hogy Pápista nem vagyok. Hijába hordtam neki és Szabónak elejébe, hogy hiszen Kálvinisták is írják tény végzéssel, ellenben Pápisták is tyénnek; az semmit nem használt, mert mi használhat az ilyeneknél? — Szabó végre csakugyan kapott egy proselytust, — Döme Károlyt! a' ki a' jótól, mellynek felén valaha állott, annyira eltávozott, hogy most egyike a' leggonoszabbaknak a' leggonoszabbak között. Még e betűjít is pontozza, 's olyanná lett, mintha benne Szabók és Verseghik lakoznának. — Hadd menjen! Vagy nem igaz a' mit állítunk — vagy az egyenesebb, józanabb Maradék a' mienket fogja követni. Én azon, ha velem más nem jár egy úton, meg nem botránkozom: csak azon botránkozom meg, midőn Batsányi így térít, Szabó 's Döme így tér-meg, 's Verseghi illy okokkal vitatja állításait.

Nyelvvizsgáló Értekezéscid megjelenésének örvendek. Az igen sokat fog használni. Csak azt óhajtom, hogy még az ellenkező állításoknak is engedtessek hely a' munkában, szabadon maradván a' Kiadóknak, hogy akár jegyzésekben, akár külön munkában a' hibás állítás' vétkes voltát kimutathassák. Hiszen az igazságnak soha sem árt az ellenkezés, sőt az által mindég nyér az igazság ha ugyan igazság. 'S mi ne kövessük azt magunk, a' mit az ellenkező félben kárhoztatunk, hogy győző okok általlátása nélkül, egyedül a' mi kedvünkért, kívánjuk hogy ők ezt vagy amazt kövessék. Készek a' jót mindég elfogadni, még ha ellenségünk vezérl is megismerésére, 's bizonyosak hogy az igazat szívesen kerestük, 's bírjuk, bátran

nézhetünk ellenébe a' következő időknek. A' jök és értelmesek felünkön fognak lenni 's áldani fogják emlékezetünket.

Engem is tántorgatott a' maga általam igazán becsült, még pedig nagyon becsült barátságával egy nagy ember, hogy térnék az ő felekezetek közzé. Quid quid ex fide non est, peccatum est; 's nem tértem által nem makacsságból, hanem azért, mert meggyőződéseim ellen semmit tenni nem akarok 's nem tudok. Meglássd, tisztelt barátom, hogy az ő igyekezeteik haszontalanok. Csak Te nevelj jó fiakat; a' világosság terjedni fog. A' Critica szövétneket fog gyűjtani, 's annak fénye mellett látni fogja minden, hogy amazok vétettek, majd tudva, majd hírek nélkül. — Egyedül az rettent-el, az a' gondolat, hogy mi ne lenne úgy nyelvünk' dolgából, ha a' fő hatalom a' Te haláloed után Verseghi forma tanítót tenne-bé székedbe, vagy olyat mint a' Bécsiébe. Azok, a' kik nem tudnak a' dologhoz, azt vélik, hogy a' ki M. Lexicont irt, az tökéletesen alkalmasnak legitimálta magát a' M. nyelv és Literatura Professzorságára; noha igen kész vagyok azt hinni, hogy itt egy bizonyos szolgálat jutalmaztatott-meg inkább a' szék nyújtásában, mint a' megkívántató érdem.

Én azt hittem-el magammal, hogy soha addig Literaturánk igazán szép gyümölcsöket teremni nem fog, míg Recenzióink nem lesznek, 's munkáink, a' hol kell csipősen is, recenseáltatni nem fognak. Minden ír a' kinek eszébe jut hogy írni kellene, 's minthogy vakmerősége miatt meg nem lakol, szabadon üzi bolondságait 's vásottságát. A' te Értekezéseidben vagy a' Kultsár Ur most jelentett Vásáronként megjelenendő Munkájában lehetne e reményleni, hogy Recenziók is lennek helyt? Ha lennek, örömet küldök holmi segédet reá. Szeretném nevezetesen, ha a' Magyar

Aglája vétetnék vizsgálás alá. Vannak abban jó darabok is, nekem azt megvallani éppen nem kerül sokba, sőt örömmel vallom: de által nem látom, miként juta az a 'Versgyűjtemény a' Kellém' Istennéji egyikének nevéhez. Sok darabról el tudom mondani hogy fordítás, soknak Origináljait nem ismerem, de rá esküszöm hogy fordítás az is. Am hiszen az semmit sem von-le érdemlett becséből: de hogy lehet olly sok jó darabok mellett olly sok rosszakat is választani lefordításul? 's kaczagtam, midőn láttam, hogy Verseghy egy bizonyos gyengeséget olly felette igen szeret festeni. Én austerus ember nem vagyok, 's tudom az ismeretes *Lasciva est nobis pagina, vita proba est* mentséget: de régen megmondtam Verseghynek, hogy holmi verse mutatja, hogy tisztátalan képzeletekkel van inquinálva elméje, az pedig (ha moralitását vagy immoralitását nem nézem is a' dolognak, ha azt nem nézem is, hogy a hárfátverőn papi ruhát árulgat el a' félre csuszamlott Regements-Páteri kaputrok,) legalább nem aestheticum. — A' szerelemnek legtitkosbb mysteriumát is lehet dallani: azt cselekedte a' többek közt Göthe, azt Schiller: de azt nem azzal az elmétlenséggel illik cselekedni a' jobb izlésű embernek, a' mellyel egy bokkancsos Hadnagyocska cselekedné, 's a' Poétának nem Örzsikék körül kell forogni, hanem fel kell emelkedni a' Szépnek szentebb régiójiba. —

Levelemet szedőim' vig lármája 's sajtóm' csikorgása közt irám, 's egynehány izben félbe kellett hagynom a' munkát, mert a' Mezei gazdaságnak ezt a' részét magam intézem. Megengedj levelem éktelenségének. — De még egyet, minnelölte azt bérekesztem.

Én nem Regmeczen lakom, annyival inkább nem Regéczen, a' mint azt tollad megtévedvén

utolsó leveled' borítékjára írta, hanem Széphalmon. Ez Praedium, de húsz házzal impopolált Praedium Regmecz és Ujhely közt. Ha tehát hozzám írsz, vagy küldesz, méltóztassál a' borítékra Széphalmot felírni. —

Élj szerencsésen! Az Isten tartson-meg sok időkre örvendetes állapotban. — Bacchusnak Ujhelyi hegyein, Octob. 21d. 1806.

12. Kis Jánosnak.

Széphalom, Május 8d. 1808.

Kedves barátom,

B. Prónay László Excell. parancsolt velem, hogy a' Cotta által kihirdetett jutalom kérdésekre ¹⁾ feleljek. Maga 14 czikkellyel segített a' munkára. Feltettem magamban, hogy jutalomkérdésre soha semmit nem dolgozom: de ennek az általam olly szentül tisztelt embernek nem szeghetem kedvét, és így megígértem azt neki. Mit kellessék mondani, azon nem aggódok: csak azon aggódok, hogy rend legyen az írásban, és hogy az előadás becsu-

¹⁾ A tübingai Cotta-féle könyvkereskedés az Allg. Literatur-Zeitung 1808. évf. apr. 25-ki számában közölte azt a pályakérdést, a melyre Kazinczy hivatkozik. „Mennyiben volna kivihető, tanácsos — így szól a kérdés — és a magyar királyságban, valamint a hozzácsatolt tartományokban lakó különféle népek jólétével s kiváltságaival összeegyeztethető a magyar nyelvnek a közhivatalokban, jogszolgáltatásban és közoktatás terén kizárólagos hivatalos nyelvvé emelése? Megvan-e a magyar nyelvnek az e célra mulhatatlanul megkívántató kifejllettsége? S mily haszon vagy kár háromlanék ebből az országra politikai, kereskedelmi és irodalmi tekintetben?”

letet szerezzon mind a' Nemzetnek, mind az Irónak. Kaczagni fogsz, melly fonákúl fogtam hozzá. Azt írtam-meg legelőbb, a' mit legutóbb szokás és kell — az Előszót. Nem lévén semmi más indító oka mostani levelemnek, nem tehetek jobbat, mint ha azt az előszót veled itt közlöm. Nem fogok egy szót is hozzá tenni.

A' MAGYAR NYELVNEK POLGÁRI NYELVVÉ EMELÉSE FELŐL.

Pályairás.

παταξον μεν, ακουσον δε.

Themistocles a' Szalamisi nagy napon.

ELŐSZÓ.

Az itt kitelt kérdések húsz esztendő óta olly gyakran forogtak szöban, 's erántok mind egyes Tudósaink, mind Vármegyék olly nyilván jelentették-ki vélekedéseket, 's a' Nemzet az utolsó Ország Gyűlésein olly meghatározott végzéseket szabott azokra nézve, a' miket e' részben java 's dicsősége kivánni látszott, végre a' dolog mind a' köz hivatalokban, mind a' törvénykezésben, mind az oskolai tanításban olly szerencsésen indul, sőt már olly csillogó előmenetellel halad, hogy a' ki ezeket új vizsgálatoknak téteti tárgyává, azt a' gyanút támasztja maga felől, hogy vagy nem ismeri nyelvünknek becsét 's eddig nyert gyarapodását, vagy a' deák 's német nyelveknek balszeretete által el vagyon foglalva, 's kétsége 's tudaklódása csak alakos fortély. A' kéz alatt lévő Értekezés Írója ugyan nem tilthatta-el magától ezt a' benne mély elkeseredést szülő gyanút, midőn a' jutalomkérdést a' Tübingi Közöns. Uj-

ságban hírül adatni látta. De akár ez a' bűnös szándék tétette-fel a' tiszteletet érdemlő Isméretlennek a' pályabért, akár talán csak fa tokban nyújtja arany ajándékát a' Delphi Istennek: (Anspielung auf Lucius Junius Brutus, der die Söhne des Tarquin nach Delphi begleitete, und dort dem Gott einen hölzernen Stock reichte, in welchem ein Goldenes Stück verborgen war, das Symbol seines verstellten Wahnsinnes) méltán tarthat számot háládatosságunkra, mert a' jó fél barátjainak alkalmatosságot nyújtott, okaikat újobban előadni, 's elnémítani ellenkezőjiket; és ha a' pert elvesztjük, az nem az ő vétke lesz, hanem a' miénk, kik az igazságnak nem fogtuk eléggé buzgón pártját, 's ügye' védelmezésében elfáradtunk, minekelőtte a' viadal véget ére.

Jól tudja az Iro, melly hatalmas azoknak fele, kik magokat e' részben a' Nemzet' kétségbe vehetetlen javának 's dicsőségének ellene szegzik, 's látja, melly egyenetlen a' viadal, mellyet nekünk övelek küszdenünk kell. Nékiek van mondva, a' mit ő a' Szalamisi bajnok szájából veve mottóul a' czímlapon. Ők miellenünk erővel 's kelepczével jönnek: mi magunkat az igazság' és hazaszeretet' aegisével védelmezzük. A' ti kötelességtek, idegen de nemes érzésű Agónotheták, az, hogy a' szerént ítéljete, mint ha magyarok volnátok, nyelvünk a' ti nyelvetek volna, 's tudnátok, hogy ez minden ápolás nélkül, sőt elhagyva 's még rosszabbul mint csak elhagyatva, nem épen sok idő alatt mennyire ment, 's a' koszorút nyújtsátok annak, a' ki jól küzd a' jó ügy mellett, attól pedig, a' ki a' rossz ügy mellett szóll, bár legjobban szóllana is, megtagadjátok. A' koszorú 's dicsőség légyen azé, a' kinek azt a' végezésék rendelték, csak a' jó ügy érjen diadalmat!

Én a' magam Irásomat magyarul dolgozom.

Azután lefordítom németre, 's által adom valamelly Graeculusnak, hogy revideálja, corrigálja, 's alkalmaztassa a' német ízléshez. Homloklevelére reá lesz téve: Aus dem Ungarischen übersetzt.

Hát Te, édes barátom, concurrálsz e? Kérlek concurrálj! Én nem álmodozom a' koszorú megnyeréséről. Olly sokan fognak, tudom dolgozni, hogy csuda lenne, ha azt épen nékem adnák. De ha reménységem volna is, mind barátságomat isméred erántad, mind azt tudod, hogy a' közhasznót tekintvén, felejteti fogom, hogy azt más kapja el előlem.

Himfynek elküldöttem Petrarcha képét, azután egynéhány nappal magának Postán írtam. — Döbrentei egy igen szép kezdetű Ossziáni éneket küldé nekem. Ha ollyan a' kis költeménynek dereka is és vége, mint az eleje, úgy örvendek neki. Egészen belé tanult az Osszian lelkébe. Grófnéjához¹⁾ van intézve az ének, férje halálán való bánatját énekli. — Igen, igen szép! —

Külömben mint vagy? Felejtet e Nemes-Dömölköt? Nem kívánczol e vissza? Lelked barátnéja tetszik e magának a' Városban? Mi jót szült már is ott léted, 's mi jókat készítesz? Lajosod és Arisztipp²⁾ mint vannak? Ennek anyja ott lakik e még, s' özvegy e még? Sokat kívánnék tőled tudni. Én úgy vagyok a' mint ohajthatod, 's képezed. Géniembe 4d. Maji oltották-be a' vaccinát 's igen szerencsésen állá ki a' cúrát. Már szárad karjain a' himlő. Itt a' parasztok' gyermekeibe ment által belőle és Újhelyben némelyekben. — Élj szerencsésen, érdemes barátom!

¹⁾ T. i. gr. Gyulay Ferencznéhez, a kinek gyermekei mellett Döbrentei nevelősködött.

²⁾ Az első Kis János, a másik Német László, az előtt pár évvel elhalt tanár, közös jó barátjuk fia.

Válaszodat verseid eránt várom, hogy Institórisal végezhessek. Természet' Csudáji-dat nyugtalanúl várom Pestről. Már írtam megküldések eránt. Ölellek tisztelő szeretettel.

Therése von Artner ¹⁾ Sopronyban él e? Milyen ő a' társaságban?

E pillanatban veszem a' Napam levelét, hogy a mai Posta hozta hozzá a' hirt, hogy Bécsben egy successionalis perében végképen triumfált, és így velem Júniusnak végével Bécsbe mégyen. Akár mibe kerül, kedves barátom, látni foglak! az én jó Grófném nem fogja nehezen venni, hogy Soprony 's tán Kőszeg 's Körmönd felé kerülünk.

Elfelejtettem írni levelemben, — tudtam hogy felejtettem valamit, de nem tudtam mit, — hogy Epistoládat, valamint Virágnak és Daykának némelly darabjait a' Pályajras mellé teszem annak láthatása végett, hogy *nyelvünk bir e etc.*

13. Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Júl. 12d. 1810.

Érdemes barátom!

Én e' napokban jöttem-meg a' Cocytus partjairól, a' mint azt ez a' reszkető zsibbadt kéz is mutatja. Kázmért múlatván a' szegény Ipam temetése ²⁾ miatt, egy reggeli hideglelési razkodás közt ébredtem-fel. Már rég olta változó vala egészségem. Másnap hánytatót vettem 's gyomortisztítókat,

¹⁾ Artner Mária Terézia (1772—1829) német írónő, a kitől számos verses munka jelent meg a század első két évtizedében.

²⁾ Gr. Török Lajos 1810. június 27-kén halt meg.

's így elhárítottam az epehideget. De a' nyavalya harpyai körmökkel ragadott-meg; észre sem vevém, midőn a legveszedelmesebb tüdőgyulladásba estem. Nem először láttam a' Styx kénköves habjait: de nem láttam soha veszedelmesebben. Feleségemet, két lyányomat elhagyni, melly egészen más az, mint mikor ott kellett volna veszni, hol a büszkeség és holmi egyéb nevelte heroismusomat! Elég hogy itt vagyok, túl a' veszélyen, de még nem baj nélkül. Még oldalomban a tör, melly szabadon lélekzeni nem hágy. Kerülnöm kell a' munkát, az írást: Neked írni — eltilthat e ettől az Orvos? Örvendj visszanyert életemnek, kedves barátom, 's óhajtsd, hogy azt, a' minek elvesztésétől most olly méltán rettegetem, sokáig birhassam. Több fél esztendőnél, hogy legviribóbbnak látszó egészségem is titkos sínlés volt. Úgy hiszem, most kitisztulok, erőt kapok.

Feleségem képét kívánod. Mint tudod, melly részen kell szívemet érdekelned! Venni fogod azt, édes barátom, úgy a' hogyan azt eggy igen hasonlító festésről Májusban copizálta eggy Festő, házamnál. De nagyon kétlem, ha szemed a' képben felleli e a' természet hív és jó gyermekét, és azt a' szép lyányt, a' ki tiz esztendő előtt Kassának gyönyörúsége volt, mind Öregei, mint Ifjai, mind Férjfiái, mind Asszonyai előtt. Nem nagyitom a' dolgot midőn Sophie felől ezt mondom: úgy van, 1800-ban ő volt a' Kassai leányok koszorújában az első rózsza. Az a' Sophie most nincs többé; olly nagy mindenben a' változás, mint karjában, melly most felette vékony, holott akkor a' boltokban nem találta keztyűt, melly karjára felmenjen. A' kép ötöt 12 eszt. táján adja elő. A' mellyet a' Festő ez idén festett, *maga* és nem *képe* után, olly rettenetes, hogy alig lehet reá ismerni. Neki még most is megvan angyali szépségű termete, de el-

virúlt emlökkel: ez a' kép pedig egy patyolatba öltöztetett konyhaszűzet mutat. Ezt én dugom, nem hogy neked küldhetném.

Házi bajaidról írsz. Én téged nagyobbak ismerlek, mint hogy a' magad modulusodat másokhoz szabd. Végy engemet. En nyolcz gyermek testvére vagyok, 's mind magam, mind feleségem minorennis, noha 51 dik esztendőmet töltöm, és ez előtt csak négy eszt. előtt kezdtem gazdálkodni. Rabságom többre került mint gondolni lehet, 's egy istentelen testvér öcsém az anyám paizsa mellé rejteztvén, bánthatatlanná teszi magát istentelenségeiért, melyeket rajtam 's testvéreimen elkövet. És nekem még is van quod satis est, van annyi is, hogy másoknak mind eddig igen nevezetes summák által lehettem elősegéllésekre. Nincs erre más calculus mint az, hogy vivamus non secundum similitudinem, sed secundum rationem. Én olly kevély vagyok, hogy azthitettem-el magammal, hogy nekem valami egyéb által kell ragyognom mint a' czifra által, 's látom, hogy jól ítéltem. Azonban Sonderling nem vagyok; 's cravatot, 's hónapig érő nadrágot etc. hordok én is: de úgy, hogy nem láttatom tudni, hogy rajtam az van. A czinoberszinű veres Zrinyi-sipka azonban sem télben sem nyárban nem marad-el a' frak és nankin vagy bársony nadrág mellől, hanemha Gyűlésbe megyek; akkor módikalpag váltja fel. — Ezeket, édes barátom, levelednek második §-ra.

Göröghöz irt Odád excellens darab. Ismersz, tudod mint veszem az efféléket. Sokat lehetne mondani az effélékre. Lángolok látni verseidet, de már nyomtatásban. Daykan kívül egy éneklőnk sem tudja az én lelkemet úgy illetni mint Te. Nem vagyok ez által igazságtalan. Kis és Virág eránt. Csak érteni kell akarni. Énelöttem egygy ideál lebeg:

De meg nem lelkesíthetem,
Csak tűnő képét kergetem.

Én is megtoldám ismert ódámat.

A' pulya kér esedezve tőled.

Csillogjon a' kit gyors szekere-re emelt.
Fortúna imádott bábjaival, 's örök
Gondokra kárhoztatva kincsét
Gyűjtse kamatra csikart kamatról

A' Gazdag! hogy ne a' Ménesi mézital
De Káp 's Malága is, 'a mi buzogva foly,
Hirdesse vendégének, őtet
Melly kegyelembe fogadta Plútusz.

Nem kell nekem kincs! etc.

De én nem szeretem az efféle miveket. A
Poéta tulajdon tüzetől égjen.

Az én Pesti három barátom¹⁾ három meg-
becsülhetetlen ember. Nem szeretnek ők engem
inkább mint én őket. Meglehet, hogy szívem Sze-
merét szereti inkább: De én Horvátot tartom a'
legkészsültebbnek. Sokat tanúlok tőlük Szemere
kevés hetek alatt itt lesz.

Meghalván az Ipam, ha Bécsbe megyek, a'
Napammal megyek, ki két apácza testvérét látni
akarja. Így nem fogom látni Niklát, sem Sopronyt,
hová lelkem repdesni szeret. De nem halok meg
addig, míg Berzsenyimet e' szivre nem szorítan-
dom, míg neki ajakim is nem mondják-el, mennyi
örömeiket ada az ő barátsága az én életemnek.
Élj most édes barátom, szerencsésen. Oh mit vesz-
tettem eltévedt leveleiddben.

¹⁾ T. i. Horvát István Szemere Pál és Vitko-
vics Mihály, a kiket az irodalomban is Kazinczy
pesti triászának neveznek.

14. Cserey Farkasnak.

Széphalom, Sept. 10d. 1810.

Kedves barátom!

Nem csudálkozom én, hogy az én Epistolámat, ¹⁾ és mind azt, a' mi a' fenntebb Poezis nemére való, — (a' mint Ő Excellenziája a' Püspökök mondá) — Erdélyben becsülni sőt csak megérteni is igen kevés számú Olvasó tudja; úgy van az itt is. Németországban is úgy volt, Klopstock megszóllalt és a' Gottschéd nyírvize helyett elikbe Tokaji-borral teljes poharakat tett. A' lőrébe belé szeretett íz hadd lármázzék a' mint akar, hogy ez a' mi ízlésünk nem természetes; tudjuk mi melly külömbség van a' lőre és a' Tokaji közt, 's nekik hagyjuk a' lőret. De keserves csakugyan, édes barátom, látni hogy, kevés fejeket kivévén, a' Nemzet Masszája elébb nem megyen. Az az Erdély különös Ország lehet, és nekem megmagyarázhatatlan. Ha Te 's Zsibó, 's Barcsay 's Sipos ²⁾ forogtok előttem, akkor Erdélyt nagyinak képzelem. De mikor osztán olyast hallok valamit, mint a' mit azok beszélnek a' kik onnan kijönnek, akkor megint mind elvész előlem az a' szép képzelet. Azonban ne pirúlj a' Te Erdélyedért; mondok én olyat Neked mifelőlünk is. Kovachich az elmúlt holnapban Ujhelyben vala. A' Müller levelének exemplárjait és a' feleségének John által metszett képe nyomtatásait ajándékba osztogatta az Uraságok közt. Én mind a' kettőt elragadtatással vettem, 's Te, a' kinek a' Müller levelét már postára megküldém, érted miért az elragadtatással. Azonban Ujhelyben az történt,

1) T. i. a Cserey Farkashoz szóló epistolát.

2) Sipos Pál latin versíró és hires ref. predikátor.

hogy a' midőn Kovachich azt egy jó fejnek adná, az elvette ugyan, 's hallgatta a' mit Kovachich a' levél felől magyarázatképen előre, azaz addig is míg megolvashatja ez, mondott, de alig hagyta abba Kovachich a' beszédet, 's ez az Úr hidegen le tette az asztalra 's ott felejtette; úgy hogy Udvari Consiliarius Szirmay Antal Úr kénytelen vala kérni Kovachichot, hogy ajándékait ne vesztegesse olyanokra, a' kik azt becsülni nem tudják. Énnél többet Erdély se tenne! — De mi által kellene tehát azt a' mi lethargiába süllyedett és *süllyesztett* Nemzetünket electrizálni, mert az a' sok semmire való Román és theatrumi darab mellyet azoknak Írójik, Fordítójik, a' nyelv grammaticájának 's a' könyv csinálás mesterségének értéce nélkül, mindég írnak és mindég egyformán rosszul, — az jobb időket nem hoz reánk. Hidd-el, fogatosabb eszköz erre nem volna mint a Zeitschrift. Sokan nem olvasnak valódi munkákat, de apróságokat még is csak vesznek kezeikbe; 's erről osztán szó esik, egyik a' másikat vezeti egyik a' másik mécsénél, gyertyájánál, szövétnekénél gyertyát gyújt, míg végre annyi világ gyújtatik, hogy az is lát valamit, a' ki gyertya nélkül maradt. Semmi nem volna pedig hasznosabb mint a' Recenziók, még pedig kiméletlen tónusban, ha nem vastagon is. A' Bécsi Annalisok' élességét némelyek kárhoztatják. Nem én; én azt nagyon szeretem. A' mi kedves Uralkodónk Monarchiájában felette sok a' himpellér Író; ezeknek korbács kell. Ne hidd, hogy úgy majd kevesen mernek írni 's elhallgat a' jobb Író is. Irni mindég fognak, mert az Isten kit kit elhítt valamire; lám a' Prófétákat és Apostolokat keresztre feszítették, elfürészelték, nyúzták, és még is volt 's lesz Apostol. Vagy jól kell írni, vagy épen nem, mert a' rosszul írásból semmi haszon. Ezért szeretem én a' Bécsi Anna-

lisok' borsolt pillulájit. Döbrentei retteg a' pillulák' osztogatásától. Tisztelem okait, 's recensioimban szelíden fogok szólni. De próbát teszek csakugyan a' legrosszabb Irónak illyet adni, hogy jó 's rossz 's tudós és tudatlan érezze, hogy vagdalásaim érdemlett vagdalások voltak, 's hogy a' szörnyen rossz Író vagdaltatásain az is jajgasson a' ki megérdemlette ugyan hogy vagdaltassék, de kimélést kívánt tekintete.

Mélt. Cserey Miklós Úr felől úgy szóllasz, hogy lehetetlen ötlet forróan nem tisztelnem 's szeretnem. Hogyan lehetnék-el én annak barátsága nélkül, a' kiről ezt írod: Ezen atyámfija valóságos successora Wesselényinek; ő szóll hozzá hasonló tüzzele Diaetánkon. Gyönyörű és ékesen szólló Orátor. Tántoríthatatlanul hív az igazsághoz, 's ő csinál Diaetánkon legtöbb jót és szépet. — Nem csuda ha az illy férj megérti Epistolámat 's azt kinyomtatattja; nem csuda ha Püspökötök, ki jó fej, tudós ember 's szerencsés Poéta, megérti 's sajnálva jövendőli hogy meg nem fog értettetni. Ne rettenjünk el, édes barátom; értik, nem értik, jó lesz belőle. Engedd festenem azt a' mi történni fog. — Eggy pipázó szobába bejö valaki 's ezt mondja:

A. 'S itt ez a' bolond vers? Sokat nevettem rajta. 'S hát vers az ilyen is? Hiszen ilyen verset minden igazítások nélkül lehet írni. Nosza gyújt-sunk pipát rajta.

B. Hogy hogy? hiszen azok jambusok: Quinariuskok és hol Catalecticuskok hol acatalecticuskok; azért hosszabb némelly sora eggy syl-labával.

A. Én ahhoz nem tudok, de fülem nem érez semmi csiklandást; pedig a' melly vers azt nem ad, az nem is vers. De egyéberánt is, hiszen abban sem gondolat, sem semmi.

B. Én pedig azt is, érzést is leltem benne. 'S ha minden más érdem nélkül volna is, be szép annak a' nagy Asszonyinak ¹⁾ az érdemei 's kegyes-sége emlékezetét megfrissítve látni. Olvassuk csak együtt. 'S ekkor olvassák, 's A. tudakozza, mi volt az a' Brútusz és Caesar 's Clodiusz 's B. magyaráz, 's A. haza megyen, 's eszébe jut mit halla B.-től, 's elmélkedik, beszél a' Brútuszt és Timoleont 's Harmodiuszt; 's vagy ő, vagy az, a' ki előtt ő beszél, vágyást kap megolvasni Plutar-cho-t; 's a' szikra ime lángot vete, 's a' mag aratást hoz. Ne fáradjunk el soha jót tenni, édes barátom; nem bánt az engem, hogy sok mag kösziklára esik; tudom én, hogy az az egynehány szem a' melly földre kapott, vissza adja a' munkát elébb utóbb.

Ő Excell. nak a' Püspöknek Imprimaturját Autographiai Gyűjteményembe bétevé. Kötelezz-le engem, édes barátom, új meg új darabokkal. Most a' Diaetan jelen van Népeteknek színe; mi könnyű kérésemet teljesítened!

Mélt. Kenderesy Mihály ²⁾ Úr bizonyosan azok között való, kik Epistolámat megértik. Megérti tudom az én Zsibói kis barátom is. Részeltessd, kérlek, mind ezt mind azt az Exemplárokban. Nekem pedig küldj postán vagy négyet haladék nélkül.

Rokonodat Mélt. Cserey Miklós Urat, szeret-

¹⁾ T. i. Mária Teréziának, kiről a Kazinczynak szóban levő epistolája emlékezik.

²⁾ Az erdélyi irodalmi mozgalom egyik főpártfogója, nagy műveltségű főúr s lelkes hazafi, született 1758. nov. 19-én, meghalt 1824. ápr. 6-kán; a kormányzéknél titkári, később tanácsosi hivatalt viselt; b. Wesselényi Miklós mellett ő fáradozott leg-többet az erdélyi játékszín megalapításán, az íróknak is bőkezű maecenása volt.

ném közelebből ismerni. Tudósíts ideje felől! házas e? atya e? hol lakik? Visel e hivatalt? Kell e neki a mi czifra? vagy zsíros? 's a' Diaetán tulajdon magát repraesentálja e vagy Vármegyét? Nagy nyereség nekem ennek a' nagy Férjfinak ismeretsége.

Hogy képeimet gyűrűben hordod, azon nagyon örvendek. Érzem az olly tiszteltetés becsét. Szerettem volna parancsolatodat teljesíteni az Opálok eránt hozzá. Te tapasztaltad melly drágák. Tettem próbákat; lehetetlen boldogulni. Engem, a' ki tudom, hogy 1786 előtt, még nem tilalmaztatott áások, melly olcsó volt az, ez még inkább rettent mint ha ezt nem tudnám. Neumányi eggy követ illyet 30,000 n. tarta a' mi Udvarunknak 's a' Berlinnek.

Mi gyógyulunk: de egészségünk még mindég gyenge. Nekem kivált a' tudom rosszat ígér. — Élj szerencsésen, kedves barátom. Feleségednek, Ipadnak tiszteletemet bémutassd. —

15. Kölcsey Ferencznek.

Széphalom, Febr. 25d. 1811.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom! Hol múlat, mint van, 's mit csinál Uram Öcsém, szivesen óhajtom tudni: de Pestről csak azt értem, hogy ott nincs. Vétkezik Uram Öcsém, ha semmit nem csinál; 's e' szó alatt, tudja, mit értek. Csináljon, kérem! Olly kevesen vannak, a' kiktől várni lehet és kell, hogy csináljanak. De nékem Uram Öcsém nem csak mint csináló kedves. Sajnálom, hogy rég óta nem vehetem levelét. En hová irjak, nem tudtam. Házasodik e Uram Öcsém? Ambár az a' lépés penultima linea rerum, nem jó

halasztani. Consil. Vay ¹⁾ a' maga 21 esztendő s
fiját megházasította, a' Cousinemben fellelvén a'
mit a' Consil. is, a' fija is elérni óhajtott, és így
persvasiók 's persvadeáltatások nélkül, és ime mu-
tatja a' következés, melly bölcsen cselekedte azt
az a' nagy ember és atya. Ajánlom magamat ba-
rátságába.

Tegnap estve vevém ennek exemplárjait, 's
holnap indulván szekerem Semlyénbe, az oda is
küldendő exemplarok öszve pakolása 's a' sok levél-
írás foglal el. Innen laconismusom. Irja-meg Uram
Öcsém, melly Aestheticai 's moralis béhatást csi-
nálának Epigrammáim ²⁾ Uram Öcsémre. Kis János,
a' Soproni Predik. tüzelt írásokra 's kiadásokra,
mert ő is kesergi, hogy Iróink Aestheticát nem ta-
núnak. Vagy ő vagy egy közös barátunk fogja
recenseálni az Annalisokban. *Vallyon a' mi retlene-
les Publicumunk kiuerelthetik e' indolentiajából ezen
megrázás által?* Vallyon fogja e' érezni, hogy dévaj-
kodni seriusabb dolog, mint a' gravitást játszani?
Nem fogja, mert az semmit nem érez. A' Lúd-
hattyú Pataki Prof. Lácza. Kocczantyúsit ³⁾ találja
ki Uram Öcsém. Talán ismeri rézbe metszett képét.

16. Kis Jánosnak.

Széphalom, Decemb. 19d. 1814.

Kedves barátom!

Wesselényi November 3dikán jött hozzám,
's elhozta Horáztodat. 72 órát tölte nálam. Patakig

¹⁾ T. i. Vay József, a kinek fia, Ábrahám, ez időben vette nőül Kazinczy Péter (a Ferencz nagy-
bátyja) leányát.

²⁾ T. i. a *Tövissek és virágok*, a mely gyűjte-
mény ekkor került ki a sajtó alól.

³⁾ A tordai leoninus poéta, Gyöngyösy János.

vitték lovaim. Ott a' Professor Vályi-Nagy szobájában sietve írt egy levélkét, mellyből e' sorokat írom-ki kevélykedve. „Ha a' Pólusig tartott volna is útam, Széphalom volna annak jutalma.“ — Soha nekem kedvesebb vendégem nem volt mint ez a' derék ifju és az ő érdemes Patakija. ¹⁾ — De hallj mindent.

Novemb. 3dikán Újhelyben vásár vala, 's a' feleségem az előtt való este bement. W. éjjel ért az ismeretlen helyre, 's nem lelt szállást, mert minden fogadó tele volt. A' kivert ablakú billardban vontam-meg magát, 's nyoszolyájok a' billardasztal vala. Pataki reggel tudakozódott ha nincs e házam ott, vagy nem jöttek e be, 's megértvén, hogy a' patikárusnál szoktunk szállani, oda ment, 's feleségem kávéra hívta általa W.t, ki még aludt. Eljöttek. Az alatt a' feleségem lovas embert küldte ki a' hírrel hozzám 's rendelésekkel a' konyha cránt. Tudtam tehát hogy jönni fognak, 's vártam. Kertészem az udvaron egy cseléd társát figyelmetessé tette hogy két idegen gyalog jő fel dombomon. Bal kezemmel a' leányom jobbját fogtam-meg, 's elejekbe mentem. Két idegen Venczei Marinárobán. Nem tudtam, W. e ez, vagy társai közzül kettő. Megértvén nevét, képzeld melly örömmel fogadtam barátom' Fiját. Sophie este jött. — Mindennap reggeli 2 órakor fekvénk-le. Patakit nagyon megszerettem, nem csak mívelt lelkű ifju, hanem remekje is a' jó és hív nevelőnek; 's a' tekintetet, bizodalmat, familiaritást úgy közleti, hogy egyiknek határán soha ki nem lép. Kevélykedik tanítványával, 's barátjával, mert érzi teljes becsét. Midőn én 1805 Zsibóról haza jöttem, a' feleségem és ipam úgy hitték, hogy mindent outrírozók; Sophie úgy hitte ezt most is, midőn

¹⁾ Pataky Mózes, az ifjú b. Wesselényi nevelője.

hirt vettem hogy W. jő 's exaltált lélekkel előre örvendeztem látásának. De mingyárt az első estve szinte úgy exaltálva volt mint magam, 's szerelmes leve beléjek. Oh barátom hány ízben láttam én Wt, midőn neki vagy bús vagy nemes tettet beszéltem, hogy szemei eltöltek könnyűvel; akkor szerényen elfordította szemét hogy könnyűit elrejthesse; 's szégyelle újaival szemeihez nyúlni. De a' szép könnyük végig csorogtak orcájain. A' melly ifju még sírhat, az túl van a' veszélyen 's megbukhatáson.

Beszéllték hogy Pesten Donát¹⁾ mind Wt mind Patakit festette. A' P. ábrázából mondám én, eggy gyönyörű Vandycki fejet csinálhatott, 's magyaraztam a' szó értelmét. Az igaz, mondá Sophie, én ezen két kedves Vendégeinkben, még külsőjökre nézve is, Don Carlost és Posát lelem. A' szó engem frappirozott; mert a' Göschen' Pompás Don Carlosában Posa fekete hajjal van festve. 'S azolta W. mindég Carlos, Pataki mindég Posa voltak.

W. mindent akára nálam látni, 's kivált Autographi Gyűjteményemet gyönyörködve nézte 's rezeimet. Utolsó estvéken kért hogy láttasam vele még excerptáimat, magyarazzam mit tartok szemem előtt. Azt gondosan nézte végig, 's fogadta hogy követni fogja.

Gyermekeimmel szüntelen kötődött, Eugenie érettebb lévén félre vonta magát, de Thalie és Emil végre csaknem vissza adták a' kölcsönt, úgy hogy meg kelle szóllitanom.

Eggykor kért hogy szenvedéseim scénjeiket beszéljem-el neki. Megtettem azt. Sirva hallgatta. — „Mennyit szenvedtél, barátom; de nézzd körül magad' ebben a' szép circulusban, 's vallyd-meg,

¹⁾ Donát János jeles arczképfestő.

hogy gazdagon meg vannak jutalmazva szenvedéseid. Én nem ismerek szebb életet mint a' tiéd.“

Így tölt-el a' három szép nap!

Novemb. 5dikén estve kért, hogy mivel tovább nem múlathat, tegyek rendelést, hogy reggel mehessen, 's 6 órára rendeltem indulását. A' lovak készen voltak 's a' parancsolást várták. Pataki emlékeztette; W. azt mondta, hogy még haladhat. — P. ismét emlékeztette, 's W. azt mondta, hogy még kotognak szekere körül. Két óra múlva fogatni hagyott. Akkor felkele, megrázta kezemet, öszvecsókolt, ismét megrázta kezemet, ismét megcsókolt, 's fogadta hogy bizony eljön két esztendő múlva. Feleségemnek meghajtotta magát. — Édes barátom, mondám, tedd nekem azt az örömet: Csókold-meg a' feleségemet. Mind W. mind feleségem embarrasba jöttek. W. kezet csókola. — Nem úgy, édes barátom; én abban keresek örömet, hogy a' ki engem szeret, feleségemet is szeresse. Akkor mind W. mind P. megcsókolák Sophiet 's mentek.

Magyarságomra másszor és bőven. Most ezt leányom ágya mellett irtam, a' ki sikoitozva sirt egy rettenetes szemgyúladásban, mellyből fiam és Sophiem már felgyógyúlt. — Élj szerencsésen.

17. Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Mart. 13-d. 1817.

Kedves barátom!

A mit Festetics cselekvék,¹⁾ az nem csak szép, hanem nagy is, s idővel nagy hasznot hajthat.

¹⁾ Gr. Festetics György helikoni ünnepélyeire czéloz, a melyeket ekkor kezdett a gróf Keszthelyen.

Ha Herodotus és Pindar olvashatták a népnek a magok munkáikat, mi válhat minékünk is. Keszthelyből. Azonban nagyon örvendek, hogy az én kedves Berzsenyim épen azt cselekedte ott, a mit én fogtam volna: nem olvasott fel semmit, midőn Horváth Ádám barátom nem csak olvasott, hanem még énekelt is. Ismerem Horváthot e részről; nincs készebb verselő a világon. Midőn 1790. a magy. theátrum felől vala szó Pesten az Orczy szobájában, elholtam azon szavára, hogy ő minden héten ad egy originális magyar játékot. Azt hitte ő, hogy ha minden vasárnapon adhat egy predikáziót egy pap, adhat egy poeta egy drámat is. — Nem értem, miért kelle Gyöngyösinek épen sorbus aucupáriát ültetni. Ismerem a fát; találta a mi erdeinkben is de keves; Tyrol, Austria és Csehország benne gazdagabb, s egy helytt a csínált utak mellett abból lattam egy egész állét.

Dudit ¹⁾ még jobban megszeretteté velem leveled; szeretném azt a szép barna hajú leányt öszve meg öszve csokolni. A vig gyermekek nekem igen kedvesek. De valamint ezt leveled megszerettette velem, úgy Kísfaludynét a Dudihoz tett szava velem nagyon útaltatja. Mely szó ez! Kísszony, már most nem módi ám a konyhán jólakni, hanem itt benn kell enni. — Minek nézte ez az asszony Dudit, a ki talán kevesebbet evett örömeben, mint másszor evett volna? Olyannak-e, mint a mi vidékünk szegényebb sorsú gazdasszonyaik, a kik vendégeik közül felkelnek, s kimennek, hogy feltalaljanak? Digna operculo patella, ²⁾ a mint látom.

¹⁾ Dukai Takács Judit írónőt.

²⁾ Szó szerint: a tál méltó fedőjéhez, vagyis a zsák megtalálta foltját.

Sajnálom, édes barátom, hogy ez nap köztetek nem voltam. Ebből láthatod, kedves barátom, hogy én nem epéből irtam a mit mondtam. Engem az meg nem bánt, a ki irásommal meg nem elégszik, a ki kimondja, hogy abban hibát talált: az bánt meg, a ki orozva gyilkol: olyanok a ti vidékteken sokan vannak; az bánt meg, a ki a nélkül, hogy magát valamicskének mutatta volna, azt hiszi, hogy ő minden. Kisfaludy¹⁾ nem a recenzióért, nem az epigrammáért haragszik, hanem azért, a mit ide is amoda is firkálok. Elhiszem, hogy az embernek ez fáj most mindennél inkább, mert ez ezerszer inkább árt az ő fényének, a recenzió és epigramm csak azt mondá felőle, hogy ő hibákat ejtett tiszteletet érdemlő író, de a Ruszekhez s Horváth Andrásához írt levél azt mutatta, hogy egy alacsony lelki dühös ember. Te az ő levelét meg nem olvastad, erántam való barátságból. Köszönöm azt, édes barátom; de méltó hogy megolvasd, kivált ha azt tudod, hogy én Ruszeket kértem meg mint jó embert és mint papot, hogy nekem engesztelje meg Kisfaludyt. Ruszek közlé vele leveletem, s ő nevetett, s ekkor írta azt a levelét, s minthogy ekkor, annál szebb. S Ruszek, a ki nekem azt írta, hogy meg van engesztelve, s barátomnak akar nézettetni, ezt a Kisfaludy levelét velem nem közlé, de másokkal igen, s le engedé másoltatni, a keszthelyi archivumba téteté be originálját. Olvasd mit irtam Ruszeknek.

Ne félj barátom, akár mit tesz Kisfaludy, engem ki nem veszen phlegmámból. Azt cselekszem

1) Kisfaludy Sándor műveit 1808-ban az akkori német folyóiratokban, 1814-ben pedig a Döbrentei *Erdélyi Múzeum*ban bírálta Kazinczy. A *Tövisek és virágok*-ban az ismert epigrammát: „Tűzbe felét!” stb. szintén ő ellene írta Kazinczy.

a mit Te akarsz ezen leveledben hogy csináltam volna ha megjelentem volna köztetek.

Takács, Horváth András, legközelebb Pápay térítenek. Nem vala-e kötelességem azt mondani, hogy igenis térek, de capacitaljanak. S midőn Horváth 43 gáncsot teszen előmbé, s én megmutatom, hogy a 43 közt egyetlen egy sem hiba, és hogy midőn ő hány nekem tudatlanságot szememre, a szó inkább az én számba illett volna: akkor én vagyok-e a hibás, hogy firkálok. Ezek az urak most a nationalismust pengetik. Szent szó; de szent szó-e, ha ez alatt oly nationalismust értenek, mely irtózzék az idegentől ha az szép is? Ezek a schismának ellenségei, azért, hogy a túladunai anyaszentegyház egysége állhason fel. — Pápay azt írja, hogy Helmeccy semmit sem mutata meg értekezésében, mert ők nem mondják hogy nem kell újítani, csak azt mondják, hogy ne sokat. Hát mi mondjuk-e, hogy kell sokat? — Tudnillik az a kérdés, mi a sok, s arra más bíró kell mint némely olvasónk. Ha Versegi nem ad sokat, kit Kisfaludy tisztel és szeret, úgy Helmeccy sem ad sokat, pedig már ő keveset csak nem ad. — Ohajtom látni Keszthelyt miattad és Dudi miatt is, Kisfaludy miatt is, de májusban abból semmi sem lehet; erszényem sem engedi most tennem azt az útát. Erdélyi utam kész. Bár veled olvashatnám. Elj szerencsésen, nagy és jó ember.

18. Kisfaludy Károlynak.

Kisfaludy Károlynak Kazinczy Ferencz tiszteletét.

Nagy fényű férfi, tisztelt társam, barátom! Hajlandóságodnak szép zálogai, leveled és a három nyomtatvány, engem váratlan örömmel leptek meg. Annak a ki a hazát a mi pályánkon szolgálja,

nincs szebb jutalom, mint szeretve látni magát azon társaitól, a kiket becsül. Mert az a taps, az a füst, a mi bennünket néha csiklandtat, és a mi magunknak ifjui éveinkben ígértünk, annál inkább vesztí el előttünk becsét, minél inkább érdekeljük azt. Örömet a Te szereteteden neveli az a gondolat, hogy szerencsétlen összeakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, s nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem öt kancsal szemekkel. Mint szerelem dallosa ő nekem mindég nagy marad, s én nem ismerem író, a ki együtt bírna, vagy együtt birt volna minden tökélyt, s annyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.

Ugy irod, hogy katonaságod Tégedet sok ideig tartván a haza határain kívül, nyelvünkkel szorosabban csak most kezdesz ismerkedni. Örvendj szerencsédnek: a Te magyarságod velős; s erőt szerezvén a francia és német nyelvekben is, annál inkább meg fogod nemesíthetni a honit, általhozván ide azoknak kényességeket, de a mi szép nyelvünk virágiról el nem feledkezővén. Arra ennek nagy szüksége van, mert ez nem rég oltá műveltetik, s minden nyelv tanult a mások példáján. Az elébb utóbb úgy is megtörténik; akár mint ellenkezzenek orthologusaink. Tisztelni kell a szokást és a grammatikát, s jaj annak, a ki törvényt nem ismer: de az izlés nem kevésbbé szükséges és biztos vezér.

Ítéletemet kívánod dramaturgiai dolgozásaid felől. Én e mezőbe soha sem mertem vágatni; érzettem kevés erőmet, s ez legalább szerénységem bizonyosága. Engedd tehát hogy egyedül jámbusidra mondjak egy két szót. Te a spond. és jámb. közzé anapestusokat és dactylusokat is

elegyítesz, s az nincs ellenemre; noha én a jámbust inkább szeretem, ha spondaeusokkal vagyon is elnehezítve, mert a beszédnek komolyságot s egyszerű arcot adnak. Egy látszik ellenemre: az, hogy az utolsó lábom nem csak jámbus pereg. Ha nagyon meg nem csalatkozom, erre nincs példa. Vagynak jámbusok, kemény ütésű lábbal az utolsó helyen; de akkor minden sor ilyeken végződik, s Skázon nevet visel.

Hogy a Várnai Ütközet elébe nevemet akarod függeszteni, az engem kevélylyé teszen. Hadd lássa a haza, hogy engem barátságodra méltóztattál. Egyedül arra kérlek, hogy ott ne hozz elő semmi magasztalást; tartsd azt az érdemesebbeknek. Legyen az, a mit mondani fogsz, semmi egyéb mint szeretet sugallása.

Élj szerencsésen, tisztelt férfi, s barátságodban, melylyel önkényt jövel ellenembe, és a melyet én hálás szívvel fogadok, tarts meg. A szerencse koronázza meg igyekezeteidet. Te ifju vagy; az út terhes: de egy kedvezo isten segélyével megfuthatod. Menj teljes elszánnással neki, s a nehézség el ne lankaszson, a haszontalan taps el ne szédítsen. — Széphalom, martius 29-d. 1820.

19. Gr. Dessewffy Józsefnek.*)

Széphalom, mart. 31-d. 1826.

Tisztelt barátom,

Számtalan s minden becset meghaladó jóté-
tidnek az tenné fel koronáját, ha megtehetnéd

---

*) Gr. Dessewffy József, országgyűlési követ s a M. Tud. Akadémia igazgató és tiszteleti tagja, születet

a mit tenni mennyei szived áhít, s én azt inkább szeretném elérni mint a nagyvilágnak minden czimereit és pántlikáit, ha ezekre kívánságaimat kiterjesztenem szabad volna is. Életem eddig mindig falun folyt, melyet boldog nyugalmaért inkább szeretek mint a városit; de mennyit nyernék ismeretekben, ha városi lakossá válhatnék, annyi jövedelemmel, hogy gond nélkül éljek, s így egyenesen ügyemnek élhessek. A mit készítgetek, együtt olvasnám a neologizmusok barátjaival s ellenségeivel; kihallgatnám egyik félnek is, a másiknak is okait, s azt tenném, amit a dolog és meggyőződéseim kívánna. Minden esztendőben meglátnám Bécset, még pedig kétszer, hogy ismereteim a festésben, faragásban, muzsikában, architektúrában, a Polytechnikon dolgai körül gyarapodjanak. Vedd ezekhez, hogy fiaimat, kik Patakon elvadúlnak, s nem tanulhatják a mit óhajtok, velem jönnének. Hol Zseni, hol Thalie volna gazdasszonyom, s feleségem a telet velem töltené, akkor a házi gazdálkodás neki időt engedhetvén. Nemes lelkű halandó, te, kinél nemesebb lelkűt én soha nem ismertem, kérlek, tedd a mit kezdél, s légy rajta hogy a titoknokság enyém lehessen; s

1771. febr. 13-kán s meghalt 1843. május 2-kán. Kazinczyval 1794 óta állandóan levelezett s egyik legmeghittebb barátja volt; levelezésöket Kazinczy Gábor adta ki három kötetben, de a gyűjtemény nem teljes. Több verses és prózai műve között legnevezetesebb a Széchenyi *Hitelére* írt *Taglalata*, a mely a régi conservatív felfogás utolsó komoly nyilatkozata. Az Akadémia tervének kidolgozásában neki is nagy része volt és szerette volna régi barátját, Kazinczyt, a tudós társaság titkárává választatni. Erre vonatkozik e levél első része. A terv azonban nem sikerült; tudvalevőleg Döbrentei Gábor lett az Akadémia első titkára.

mind foglalatossága, mind gazdagabb fizetés miatt, mire szükségem van. Pompa nélkül akarok én ott élni, sőt az az ideám, hogy falusi életet éljek a zajos városban, s asztalom magyar éteknél egyebet ne lásson. — Ha ezen szép fizetés mellé fát és gyertyát kaphatnék, és ha szabad volna nagyot is kívánnom — kocsit és két lovat: Persarum vigorem rege beator.

Fiaim így a dolgot is, nyelveket is, városi módot is tanulnának, s ez igen nagy ok, hogy az általad nékem készített szolgálatot óhajtsam. És mely szépen végződnek az az élet, mely harmincz-négy esztendőök óta oly szerencsétlenül folyt el.

Levelednek megérkezése oltá, melyet öt nap előtt vettem, ez minden álmódozásom; ez az óhajtása feleségemnek is. De mi erről senkinek nem szólánk, sem nem fogunk. Légyen titok valámíg el nem sül. Gróf Teleki Józsefnek ¹⁾ azonban ma írok, s ennek is kérem fogom boldogításait.

Odafel, a mint leveledből látom, az az idea uralkodik, hogy a neologismusok használtak in intensione, ártottak in extensione. Igazságtalan, a ki az abusus miatt kárhoztatja az usust. Én is sokat buktam, a mit kész vagyok kitörteni; mások is igen sokan; de ott volna-e nyelvünk a hol áll, ha nem buktunk volna? Nem igaz-e a mit Te mondál a Minerva ²⁾ lelkes praefatiojában? Nem igaz-e a mit Thaisz ³⁾ monda lelkesen talán 1824. a Tud. Gyben? Nem igaz-e a mit Wielandból én adék a

¹⁾ Ez volt az Akadémia elnöke, egyszersmind a Hunyadyak nagy nevű történetírója.

²⁾ T. i. a *Felső-Magyarországi Minerva* című folyóirat, a melyet Dúlházy Mihály szerkesztett gr. Dessewffy J. védnöksége, illetőleg támogatása mellett.

³⁾ Thaisz András, a *Tudományos Gyűjteménynek* akkori szerkesztője.

Minerva egyik füzetében? — Mentsen Isten attól, hogy az olvasó parancsoljon az írónak; ez rontá el a francia nyelvet midőn annak símaságot és praecisiót ada, de elvette erejét és sokszínűségét. Ha meglenne a mit Te óhajtasz nekem, és a mit én nélküled óhajtani nem mertem volna, úgy én egy felolvasandó értekezésben összehasonlitanám a francia és német nyelveket, s ezeket a rómaival, s megmutatni igyekezném, mely veszedelmes út volna a francia kimívelődése útját követnünk.

Sallust elrémítené a Döbrenteieket — most ez is nagy gyűlölöje a philoxeniának, melyet nem csudálhatok — és így elébb a Ciceró Orációit és leveleinek első két könyvét adom ki, s úgy Sallustot. — Utolsó postával vettem hírt, hogy Referend. Nopcsa Elek úr az Erdélyi Leveleket nagy gyönyörűséggel olvasta meg — ezt írja Cse-rey Bécsből. Reményilem, ha ezt és Cicerót bocsátom előre, a neologismus ellenségei meg lesznek elégedve velem.

En februáriusban forró nyavalyába estem. Ismerem a nyavalya menését, kétszer hozván életemet veszélybe, s siettem megelőzni. Orvosaim, s Gosztonyiné és Bartos majorné megtartottak — mert Ujhelyben lettem rosszul, s ott ők látogatának meg, ők gondoskodtak feleségemmel s lányaimmal felőlem.

Soha én nemesebb lelkű s bájosabb férfit, soha lelkesebb, míveltebb elméjű, nemesebb érzésű asszonyt, soha tiszteletemre, csudálásomra méltóbb háznépet, mint Te vagy, s ő Nagysága, s a ti gyermekeitek, nem ismertem — ezt mondam magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, s minden másoknak, s bizonyosan ezt fogom haldokolva elébb utóbb mondani.

Mely gazdagságot gyűjte gróf Aurél¹⁾ Pozsonyban, s mint ért meg tiszteletes atyjának szemei előtt, ki soha semmit egyebet mint azt, hogy a jóktól jónak ismertessék, s úgy szólhasson a hogy lelke sugalja, nem óhajtja — könnyű képzelmem. Adják a haza Istenei, hogy nem sokára ez a páratlan ifjú ragyogjon úgy mint első ifjúságában atyja. De a nagyok és jók nem mindég kerülhetik el a kedvetlenségeket, s erre Példa Phócion és Scipió. Az én hitem a jókba soha nem fogyhat el; s még az itt mindenek által szidott Zichy Károlyra²⁾ is azt kérdém, ha oly igen bizonyos-e, hogy ő ellensége hazájának, hogy szidnunk kelljen ötet. De azt látni, hogy a Phócionok és Scipiók, mások által megcsalva, gyanúba jönnek, felette kínos, az pedig a Phócionokon és Scipiókon is megtörténhetik és megtörténik. Különben én inkább szeretem a szirtek közt bölcsen és valamit engedve evező kormányzókat, mint a lángfejűeket, kik még a szirtek közt is egyenesen akarnak menni; csakhogy azt látni, hogy a jók gyanúba jönnek, és a rosszak felé közelíteni látszanak, irtóztató; ez pedig, a Pozsonyból vett levelek és Pozsonyból jött emberek szerint, még a lelkes Prényin³⁾ is megtörtént, ki felől tudja minden, hogy egyike a legjobboknak. Fogadd el határtalan tiszteletemnek szükségtelen, de soha el nem fogyható bizonyosságát, és míg kegyességeidre érdemtelen nem leszek egészen, légy nékem a mi annyi esztendőök olta valál.

1) Fia Dessewffy Józsefnek, a későbbi hirneves publicista, a kiről már a levél elején is szólt Kazinczy.

2) Az ország birájára czéloz.

3) Valószínűen b. Perényi Zsigmondot, a későbbi ugoc sai főispánt érti, a ki 1849-ben a főrendiház elnöke volt s a ki a rémuralom áldozatává lón.

20. Kis Jánosnak.

Széphalom, Aug. 18. 1831.

Tisztelt kedves barátom!

Én és az enyéimek élünk, de melly időkben! — Engedd festenem mik történnek itt. —

Összebeszélénk Szemere és én, hogy Pestről együtt jőjünk; ő nem annyira dolgai miatt akara jönni Zemplénybe, Ungvárba, Szathmárba, mint egészségére nézve, melly tavaly a' nyári hónapokban tett utazás miatt igen sokat nyere; és azért hogy felesége' rokonait láthassa. Elhagyánk tehát Péczelt Junius 12d. 's Június 29diken értünk Patakra. Már ez nap meghallánk Szerencsen, hogy az orosz ajándék¹⁾ pusztítja Tokajt és Zemplénynek némely más helyeit is, de azért csak jöttünk: de Patakon már bővebben hallván a' hírt, én is, Prof. Somosy is kérénk Szemerét, forduljon vissza; mit fogna tenni, ha bé eresztenék ugyan Ungvárba, de nem ki. — Szemere tehát más nap, azaz Június 30d. visszafordult. — Én reggeli 9kor már Ujhelyben valék. A' Vice Ispány akkor méne particuláris Gyülésbe, mellyet a' Nádor staféta által érkezett parancsa kivánt tartatni. Bementem oda én is, de siettem látni feleségemet 's gyermekeimet. Más nap Ujhely be vala kerítve, 's én a' ki Ujhelyhez egy órányira lakom, de már Abaujban, ha 24 órával később érkezém Pestről, haza nem bocsátattam volna. Hetekig voltam elszigetelve Ujhelytől 's a' postától, 's így az egész világtól. — Végre Aug. 10d. a' cholera ide is áltcsa-

¹⁾ T. i. az ázsiai cholera, mely kivált a fölvidéken pusztított iszonyúan.

pott, 's az örök Abauj és Zemplény közt megszüntek. — De halld mi történt Kassán, és így más helyeken.

Kassa egy csuda formájú fedeles szekeret csináltata, mellyen a' cholerasok az ispotályba vitessenek. A' szekér hasonlita ahhoz, mellyen a kutyapeczér az agyon-sujtott ebeket ki szokta hordani, 's ezt még a' halál színére festették, a' mi még inkább támaszta borzadást. A' beteg nem akara elválni azoktól a' kiket szerete, sem ezek nem akarák a' magok kedveltjeket talán utolsó napjaiban segédjek nélkül hagyni, 's így közönséges vala a' neheztelés. — Egy arató leány hányni kezde a' mezőn. Azonnal érte jöve a' bárka, 's a' szegény leányt vitte erővel. Az észre vette hogy a' szekérnek hátrafelé is van egy ajtaja. Megnyitá azt, 's kicsúszott. Azonban a' szekér megállá az Ispotály előtt; a' haz-emberei ki akarják emelni a' beteget, 's — oh csudák' csudája! — az sehol nincs. A' buta nép ezt isteni intésnek tekintette. Tudta a' leány hogy atyja vagy gazdája házánál keresni fogják, 's nem oda vonta meg magát, hanem valamelly ismerőséhez; ott kivetvén magából gyomra az epét, másnap egésségesen méne haza. A' nép ezt oda magyarázza hogy az ispotályban gyógyítás szükségtelen, sőt még rosszabbat vonakí a' dologból, 's morgani kezde.

Kassának van egy Lehóczki nevű Chirurga, becsült ember egykor, most elméjében nem megháborodott, hanem csak elgyengült. Ez megláta az utczán egy fiút, kit régóta lele a' hideg. Ennek, a' nélkül hogy a' fiú vagy szüléi kérték volna, beadá a' Bismuthot, 's az iszonyú kinok közt meghala. Így járt 4 vagy 5 más betege is. — A' külvároson lakók most felcsődíték a' Bárca szomszéd faluban lakókat is, 's bottal 's vasvillá-

val jönnek, verik, megszalasztják az Orvosokat. Lehóczkit csak egy vén asszony menté-meg a bizonyos haláltól.

A' rossz hír szárnyra kél. — Zemplény meghallván ezt, tovább ment. Terebesen egy Commissáriust, ki Bismuth osztogatására vala rendelve, addig vertek, míg azt vallá a' mit ők akartak. Neki álltak tehát a' Patikáriusnak, azt csaknem halálig verték el, mindenét a' patikában összetörték. A' Gróf Szapáry Péterné Directorán kezdve az utolsó Ispányáig minden Urasági Tisztet elfogtak, megverték, zárva tartották. A' Rutkaiak az ott lakó Szolgabirót és Esküdtet, mint méregosztókat megverve, megkötözve küldték Terebesre. Egy másik Főszolgabirót, Reviczky Jánost, és az én szerencsétlenségem meg életben levő társának Szulyovszky Menyhértnek már Szolgabiróságot viselt fiját Szulyovszky Józsefet, ennek szépét és természeti leányát, a' Luth. Predikátort és feleségét vacsorakor megtámadák, és őket mindnyájokat, szám szerint tizenegyet, megölték, összekonczolták. Varannón egy jóltevősegeiről ismeretes özvegy Gróf Forgácsné életben hagyták ugyan, de nem ütések nélkül, 's mindenétől megfosztották; az egyik paraszt, mivel gyűrűje nehezen ment, azt tanácslá, hogy szeljék-el az ujját, de egy obsitos társa ezt nem engedte. Báró Meskó Antalnét is megtámadták, mindenét elvitték. Szeghy Imre Urnak tulajdon bacsója (juhásza) mindkét szemét kiszúrta, Meskónéhoz vitték (a' kettő közt legkisebb titkos ismeretség sem volt) hogy Meskóné lássa az ezen elkövetendő iszonyuságokat, és adjon ki mindent, azután Szeghyt a' Meskóné szemei előtt szurdosták agyon. — A' Vice-Ispány mingyárt a' Cholera kiütésekor elhagyá Ujhelyt, hol mindég lakik, 's Szapárynének Velejtei üresen álló kastélyába vontá-meg magát. Most hírt véve

hogy ellenc is erő készül. Vissza akara Ujhelybe menni, de Abaujnak kerülve, hogy az idegen Megyében bátrabb legyen, 's Mihályi körül a' nép és szegényebb sorsú nemesség elébe ment, elverte lovát, magát fenyegette, 's meg nem engedte hogy a' faluba belépjen. A' szántó földeken végig méné tehát Legenyének. Ugy járt ott is. Nem mervén menni az Országutján, kitért Toronyára, 's ott sem eresztetett-bé. Végre a' setétben bevergődheték Csörgőre, 's az ott quártélyozó Cordon Comendansánál hála-meg, ki más nap katonai védelem alatt kísérteté, hogy bántása ne legyen. Ujhelyig. Méltó itt ismerni a' localitást.

Minthogy a' Terebesiek engedni a' V. Ispánnak és az egészségre ügyelő Deputatióknak nem akartak, a' Deputatiók és a' V.-Ispány katonákat kére. Azok jöttek Terebesre, de a' nép vasvillákkal verte-ki kezekből a' bajonetteket. A' Tiszt tehát tüzet adata. Látván a' sokaság, hogy hullanak társaik, elszélede. Mindenféle fogdossák őket a' katonák, Széphalmon által már két ízben vitték a' szerencsétleneket ökrös szekereken Ujhelyi fogóságokba. Sokan Terebesen tartatnak. A' Fő-Ispány Bisztra körül investigál. A' Statárium megérkezett.

A' gonoszok' primipilusa Tasnádi, Marczy, Vályi, Budaházi. Hegyiben lakó nemesek, fogva vannak. Társaik fogták-el és béadták. Tegnap a' Kassai Püspökség Szent-Marján lakó emberei hoztattak-be Ujhelybe. Magokhoz kezdenek térni, 's Terebes, Abara, sok egyéb helyek irva mutatják-bé megbánásokat és engedelmességet fogadnak.

A' mi Nagy Gyűlésünk tehát elhalasztatik. Örvendek ennek; most nem jelenheték vala meg.

Itt is halnak az emberek. Két cselédem nekem is érzette a' baját, 's legifjabb Lajos fiam a' cholérát elkapta, de feleségem mingyárt hozzá látott, 's a' gyermek szerencsésen felgyógyult.

Ugyan édes édes barátom, mikor fogják elhinni közöttünk némellyek, hogy jobb élni Weimár körül, mint Algir táján; hogy a' lélek műveltsége hasznos, és nem káros!

Ölellek tisztelettel. Az Isten tarson-meg a' legörvendetesb állapotban!

Patakon csak Kézy Mózes hala-el Júl. 31d. és senki egyéb a' Professorok közül. — Ők Július' első napján szét ereszték az ifjuságot, noha az examen Júl. 10dikére ki vala rendelve, 's ezt magoktól tevék igen bölcsen. — A' szegény Kézy régolta nem jó állapotban volt, 's éltét elkésérite a' szerencsétlen házasság. Ez nap Prof. Nyiryhez vala híva, talán reggelire vagy ebédre másokkal. Nyiry mondja: Hála Istennek jobban leszünk, mert a' menykövek megtisztíták a' levegőt; de rendes hogy a' megholt Szolgabíró Kaszner házat azonfelül hogy maga is meghala a' cholera-ban, a' menykö megüté. Erre Kézy összerogyott; fellocsolták. Ön erejével méné haza. De ott ágyba esett, 's estvéli 7 órkor kimúlt.

Magda él.*)

---

*) Kazinczy Ferencz, negyed napra e levél írása után, u. m. aug. 22. 1831. a cholera áldozata lett.

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	3
1. Szántó Jánosnak. A.-Regmetz, 4. Juli 1782 .	9
2. Ráday Gedeonnak. Kassán, 13-a Octbr. 1785	13
3. B. Prónay Lászlónak. Kassa, ápril 11-dikén, 1789	14
4. Horváth Ádámnak. Regmetz, August 21-dikén, 1789	16
5. Aranka Györgynek. Kassán 20 Xbris [decem- bris] 789	20
6. B. Prónay Lászlónak. Regmetzen, Oroszlán [július] elsőjén, 1790.	23
7. Kis Jánosnak. Regmetzen, Jul. 27d. 1793. .	26
8. Anyjának. Budán, Febr. 25-dikén, 1795. . .	30
9. Gr. Festetics Györgynek. Regmetz, 3. Xbr. [decembris] 1802.	33
10. Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, Mart. 31d. 1805.	36
11. Révai Miklósnak. Bacchusnak Ujhelyi hegyein, Octob. 21d. 1806.	44
12. Kis Jánosnak. Széphalom, Május 8d. 1808. .	49
13. Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Júl. 12d. 1810.	53
14. Cserey Farkasnak. Széphalom, Sept. 10d. 1810.	57
15. Kölcsey Ferencznek. Széphalom, Febr. 25d. 1811.	61
16. Kis Jánosnak. Széphalom, Decmb. 19d. 1814.	62
17. Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Mart. 13d. 1817.	65
18. Kisfaludy Károlynak. Széphalom, martius 29d. 1820.	68
19. Gr. Desseffy Józsefnek. Széphalom, mart. 31-d. 1826.	70
20. Kis Jánosnak. Széphalom, Aug. 18. 1831. .	75

KÖLCSEY FERENCZ

VÁLOGATOTT BESZÉDEI.

*

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE, BEVEZETÉSSSEL ÉS MAGYARÁZATOKKAL ELLÁTVA:

Dr. RADNAI REZSŐ.

Handwritten signature: Rezek

BUDAPEST.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

CS. ÉS KIR. UDV. NYOMDARÉSZKÉZDÉS KIADÁSA.

Minden jog fenntartva.

BEVEZETÉS.

Kölcsey Ferencz szül. 1790. aug. 8-án, Szó-Demeteren, Közép-Szolnokmegyében. Alig tizenkét éves korában teljes árvaságra jutván, s már előbb himlőben a balszemét is elveszítvén, a magányt kereső csendes gyermek még zárkózottabb lett. Egyedüli örömét könyveiben kereste és találta fel. Kazinczy, kinek figyelmét egy tudományos kérdésnek megoldásra segítése által már 1805-ben magára vonta, idegen nyelvek tanulására serkenti őt, s Kölcsey alaposan elsajátítja a latin, görög, francia és német nyelvet. Mikor iskoláit Debreczenben elvégezte, joggyakorlatra Budapestre jön, de itt megismerkedvén Kazinczy lelkes triászával, Horváth Istvánnal, Vitkovics Mihálylyal és Szemere Pállal, ügyvédi vizsgálatra nem jelentkezik többé, a Debreczenben neki följánlott tanszéket sem foglalja el, hanem teljesen az irodalomnak szenteli magát. 1815 körül jelennek meg költeményes művei, 1817-ben a Tudományos Gyűjteményben kiadja Kiss Jánosról, Csokonairól és Berzsenyiről írott bírálatait, ezek visszahatása folytán az elméleti aesthetika terén folytatja munkásságát, s mikor 1832-ben Szatmármegye rendi országgyűlési követnek választották meg, mint szabadelvű politikus, ékes tollu kerületi jegyző és oly

műszónok szerez érdemeket, a kinek iskolájából utóbb egy Deák, Eötvös, Szemere Bertalan és Kossuth kerülnek ki. Megyéjében 1834-ben a maradiak pártja ke-rekedvén felül, utasításokat kapott, melyek politikai meggyőződésével ellenkeztek, minek következtében követi tisztéről lemondott. Búcsúbeszéde oly mély hatást tett a rendekre, hogy felfüggesztették az ülést, és Kossuth gyászkeretben küldte szét e napról országgyűlési tudósításait. Kölcsény pedig visszatért megyéjébe, ismét elfoglalta főjegyzői állását s hivatalának, az irodalomnak és unokaöccse nevelésének szentelte még hátralevő éveit. Utolsó műve egy óriási per volt, Wesselényi védelme a hűtlenségi vádak ellen, melyet a férfiú iránti barátságból vállalt el, s mely őt 1838-ban aug. 24-én, élete 48. évében a sirba vitte. Szatmár körlevélben tudatta a megyékkel halálát és a megye gyászában az egész ország osztozott.

A milyen egyszerű, elvi küzdelmek mellett is csöndes lefolyású volt Kölcsénynek pályafutása: olyan egyszerűen nemes, tisztán átlátszó és férfiasan gyöngéd volt jelleme is. Erős gondolkozású fej, tisztán látó szem, férfias erély, elvi bátorság, érzelmes szív, félénk szerénység, tiszta humanizmus, a lelkesedés heve és lendülete teszik tán legjellemzőbb vonásait. „Az önzésnek e korában, mondja róla Szemere Bertalan, az erkölcsök e romlottságának közepette hasonlított ő egy jó illatú virághoz, mely a rothadás dombtetején tisztán nő fel. Hű fia volt a természetnek, ki vagy hallgat, vagy szól, de hamisat soha nem mond. Szenvedélyt nem ismert, egész lelke szeretetből állott. De a szeretet túlzottan bizékony szokott lenni, ilyen volt ő; ő kételkedni csak kezdett, hol végítéletét más kimondá; meg kellett csalatnia, hogy valakinek ne higgyen; ő maga tűrt békével, mintha szenvedés nélkül nem volna élet s mást óva tőle, mintha az ember semmi szenvedést nem bírna meg; előtte senkisésem akkor lett rossz, mikor jó lenni megszűnt, hanem midőn az ő ártatlan

lelkének mentő okai védelmében kifogytak.“ Valóban alig van irónk, kinek munkássága oktatóbb és egyénisége — első sorban az ifjuságra, — nevelőbb hatású volna a Kölcsey-énél. Jól mondta róla Wesselényi Miklós, hogy: nem közénk való volt.

Irodalmi helyét tekintve, K. legközelebb állott a Kazinczy-iskolához. De nemcsak tehetségével multa felül e kört, hanem önállóságára nézve is. „Nyelvújító s a német-görög klasszicizmus híve volt, mint ezek, — mondja Gyulai Pál, — de mégis sokban különbözött tőlük. Homér és Goethe voltak legkedvesebb költői, de az ő derült égök nem volt az ő ege. Borongó érzések, egy önmagába süllyedt lélek küzdelme, jókor támadt s hamar eltűnt remények, lángoló, de tárgyat nem találó indulatok voltak költészetének forrásai.“ Egyben-másban költő-társai felülmulták őt, de a szemlélődés és érzés mélységére nézve senki sem versezhetett vele. Továbbá a „szent fájdalom“ hangja az ő hazafias dalaiban hangzott „a görög tragédiák kórusaként,“ s Zrinyi két éneke a legkétségbeesettebb hang az egész magyar lyrában. Mégis, nemcsak színet változtatta meg és tette intenzívebbé a magyar dalos költészet eddig ismeretes hangjának, hanem más újabb hanggal is gazdagította a nemzet költői irodalmát.“ „*Vanitatum vanitas*“-ában szólal meg ugyanis először a humor s *Felelete a Mondolatra* irodalmi szatíránk között páratlanul áll. Érdemei továbbá mint költőnek, hogy elsőben is ő ültette át német példák után a balladát s hogy a dal meghonosításában is, noha szintén Goethe hatása alatt, de itt-ott a magyar íz félreismerhetlen jeleivel, elsőrendű szerepet töltött be.

Mindazonáltal K. jelentősége *kritikai munkásságában, aesthetikai tevékenységében és szónoki sikereiben heresendő*. Mikor pedig egyuttal a folyó beszédnek szónoki hevet és lendületet adott, ezzel a mű-próza fejlődésére volt korszakalkotó befolyással.

Mi sem volt különösebb, mondja Gyulai, mint a hallgatag, magába vonult, szelid és érzelmes ifjú a *kritika* küzdő homokján, s mégis az egész országban senkit sem illetett meg méltóbban e szerep, mint őt. Behatóan tanulmányozta a klasszikai és modern irodalmakat, erősb ítéletű és tisztább, hajthatatlanabb jellemű bárkinél. Szigora és hajthatatlansága még Kazinczyt is megdöbbsentette.

Minthogy K. nem hazafiságból lett íróvá, noha erős írói tehetségével mindvégig a hazát szolgálta: mások megítélésénél is a hazafias méltányosság szempontját az aesthetikailag örök szépnek mértékével cserélte fel. Ezt a mértéket pedig — igen helyesen — első sorban a nagy írókra alkalmazta. Merészségét drágán fizette meg. Csokonai elbírálása népszerűtlenné tette, a Berzsenyeiről mondott ítélet azonfelül a költő barátságának megvonásával járt és örök elhallgatásának felelősségét róta K.-re. Mégis, hogy most 80 év múlva, bírátaiból nem egy eszmét, jellemvonást vett át irodalomtörténetünk, eléggé mutatja, hogy a szigorú bíráló nem sokban tévedett. A mit K. mint kritikus, konkrét esetekre alkalmazva tett, azt folytatta utóbb mint aesthetikus elméletileg. Vizsgálta a szépet lényegében és megnyilatkozási formáiban és elsőnek vetette meg alapját a — habár idegen, — de philosophiai elveken nyugvó aesthetikának. A „*komikumról*“ és „*Körner Zrinyijéről*“ írott tanulmányaival megteremti nálunk a dramaturgiát, „*Nemzeti hagyományok*“ cz. értekezésével pedig, a mely koronája aesthetikai dolgozatainak, költészetünk jövőjének tör ösvényt. „De K. bírálati és aesthetikai tanulmányai nemcsak a gazdag ismeret és a philosophiai szellem erejével hatottak, hanem a forma szépségével is. A tudományt izlés-sel párosította, az eszmét szépérzéssel. A görög prózairók tanulmányaiból merítette az egyszerűséget, rövidséget, világosságot s hozzáadta lelkéből a mély érzést, a pathos és gúny, a borongás és felemelkedés

elemeit. Szónok volt, mielőtt a megyei, akadémiai s országgyűlési szószékre lépett volna.“ Irodalmunkban a szónoklat oly műfaj, melynek multja csak a Széchenyi által megteremtett új Magyarország alakulásáig terjed vissza. Az egyházi beszéd a XVI. században és Pázmány korában szépen virágzott ugyan s a prózai stíl sem nélkülözte az erőt: de a világi szónoklat sokféle fajából nem maradt reánk emlék és a folyó előadásból hiányzott a nemesebb hév és lendület. „A magyar politikai szónoklat történetét óhajtottam volna legalább vázolni — írja Toldi F. egyik előszavában, — ha az irodalom e téren majdnem egészen el nem hagyna. Régi történetünk említ egy-egy férfiút mint jeles szónokot, de egy deák-beszéden kívül a XIV. század elejéről nem maradt ránk semmi.“ Csak a XVIII. század végén, mikor József császár a német nyelvet akarta a nemzetre erőszakolni, s ezzel nemzetiségünket és alkotmányunkat veszélyeztette, mutatkozik lelkesedés a magyar nyelv mellett, minek következtében az, József császár halála után, mind az alsó, mind a felső házból visszanyeri jogait s 1830-ig már kiszorítja a latint. A korszakalkotó 1825-ki országgyűlésen mindenki magyar nyelven szól, az 1830-kin csak a nádor nem és 1847-ben már ez is. De a XIX. század három első tizedeiben a magyar politikai szónoklat, kivált magyar irodalmi szempontból nem igen állott magas fokon. Iskolai dagály vagy a száraz ügyvédiesség stilje volt divatos s ha egy-egy nagyobb tehetség beszédében a szellem szikrái villantak meg, a szóáradatot nem szabályozta önmérséklet, vagy az irodalmi forma tisztelete. Midőn K. az izeneteket szabatos magyar nyelven kezdte fogalmazni, midőn hallatta szavát s beszédeinek gazdag tartalmát még inkább kiemelte a nyelv ereje s az irodalmi forma szép arányossága, az ifjabb nemzedék egész példányul vette őt. K. nagy tehetségének itt nyilatkozik legnagyobb efeje. Már a szónoklatról Sze-

meréhez írott fejtegetésében kimondja, hogy az ékesszólás a szépművészség tartományában igen fontos helyet foglal el. Keresi az okokat, hogy miért nincsenek polgári és törvényszéki tárgyat érintő oratori műveink? „A mi magyarainknak elég tágas pálya nyílik fel az ékesszólás gyakorlására mind a vármegyei összejöveteleken s az ország gyűlésein a politikai vetekedések áliál; mi mégis az oka, hogy senki még, mint író, mint művészi studiummal kikészült író, ezen a pályán meg nem jelent?” Ha költőink már némi fogékonyságra találnak, miért nem számíthatnának arra a szónokok is? Ha a régi klasszikus beszédekben gyönyörködünk, miért nem találnánk élvezetet hazai szónoklatokban? „Nem megbocsáthatlan visszafordultság lenne-e, ha midőn a Philippicákat*) és Catiliniariákat**) meleg részvétellel olvassuk: ugyanakkor azon beszédek, melyek polgári alkotmányunk s nemzeti-ségünk tárgyaiban lélekkel, tudománynyal és szép erejű nyelvvel előttünk forogának, hideg érzéketlenséggel tekintenők? Akármint legyen is; semmi esetre sem tilthatod el bennem az óhajtást: bár az ékesszólás ne csak a katedrán tétetnék studium tárgyává!” Felsorolja a szónoklat kellékeit, áttér arra a hatásra, melyet a szónoklat művelése a műproza fejlesztésére gyakorol s kiemelve az egyező és eltérő vonásokat, találó párhuzamot von a költészet és szónoklat között. „Mind az orátor, mind a poeta indulatot készül gerjeszteni; de a poeta gerjeszt indulatot művészi gyönyörködés végett, az orator pedig akaratra s akarat által tette buzditani szándékozik.” Vége felé ezeket mondja: „Ha nekem most valaki előállana s a polgári ékesszólás valamely ágában azt kezdené és végezné, a mit a mi Májerünk a váli beszéddel az

*) Demosthenesnek macedoni Fülöp ellen tartott beszédei.

**) Ciceronak Catilina ellen mondott beszédei.

egyháziban kezdett és végzett,*) nem tudom neked kimagyarázni, mily örömmel fogadnám e férfiút.

Tudjuk K. életrajzából, hogy már 11 éves korában, míg társai szünnapokon Debreczen homokbuczkáin lapdázta, ő Athent rajzolta a fővénybe, csontokból emlékoszlopot állított a hősöknek s emlékbeszédeket mondott fölöttük. A szónoklat iránt ifjú korában érzett hajlamának nem tisztultabb kifejezése-e a fenti óhaj? S vajjon gyanította-e, hogy az általa annyi örömmel várt férfiút az irodalomtörténet ő benne fogja bemutatni a késő nemzedékeknek? Szerénysége megvonhatta tőle az önérzetnek ilyen ábrándképeit, de valószínű, hogy nemes becsvágya serkentette őt ezen úttörő munkára. Ritka tünemény, hogy valaki magányban s ne a közpályán fejlődjék szónokká. K.-nél ez volt az eset. Ezt mi sem mutatja jobban, mint a régi rhetorokra emlékeztető szokása, hogy költött esetekre és bizonyos alkalmakra is készített beszédeket, melyeket soha nem mondott el.

Beszédeit ennek alapján is osztjuk két csoportba: egyikbe tartoznak a költött esetekre önképzésül készített vagy alkalomhoz kötött, de csak kiadott beszédek, másikba az akadémiában vagy országgyűlésen tényleg elmondott szónoklatok. Amazok közül legjelesebbek: a „*Védelem P. I. számára*“ (egy férjgyilkossággal vádolt nő védelme, 1812.), *Gyermekgyilkos R. I. M. ügyében* (alperesi védbeszéd egy gyermekgyilkos anya mellett); *Mohács, Magyar Játék-szín* (1827); *Vilma* (1829); *Czelesztina* s végül: *Parainesis Kölcsey Kálmánhoz*; emezek közül a legkiválóbbak: *Emlékbeszédei Kazinczy* (1832) és *Berzsenyi* (1836) felett, továbbá *a magyar nyelv, a kir. fiscus öröködése, az örökös megváltás és az elsőszülöttségi jószágok* ügyében elmondott beszédei.

Elmondott akadémiai emlékbeszédeit is ideértve,

*) Májor egyházi beszédeinek kiadásáról van szó.

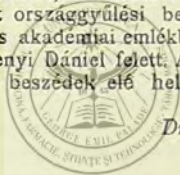
az irodalomra nézve becsesebbek el nem mondott beszédei, de azért politikai beszédeire is illik az amazokra vonatkozó jellemzés. Rendesen a viszonyok és körülmények hatása alatt írja meg szónoklatait. Mint a régiek, ő is a bevezetésben arra törekszik, hogy a tárgy iránt érdeklődést, személye iránt rokonszenvet gerjesszen és a felkeltett figyelmet mindvégig ébren tartsa. Kerüli ennél fogva a hosszadalmasságot, majd a világos tényállással győz meg, majd az érzelem hevével és mélységével hatja meg szívünket és tereli elhatározásunkat az általa kitűzött cél felé. Most erős felindulással kezdi beszédét és nyugodt méltósággal legfőbb pontjaiban világítja meg a kérdést, majd meg a helyzetet rajzolva a szárazabb okok rövid említése után merészen száll az indulat magaslatára. „Mily vonzó és elragadó vegyülete tárul fel előttünk mind e művekben a szívnek és észnek, a tárgy szerint mily változatossága a hangulatoknak a kellemtől a fenségig, az ellágyulástól a gúnyig, az esengéstől a harag nemes felindulásáig. S mily erő a nyelvben és hangzatosság a mondatokban! Semmi pipere, czafrang, semmi túlterheltség, vagy fitogtatása az ismereteknek vagy negédlése nem érzett szenvedélynek, de áthatottság a humanismus és hazafiság, a jog és reform eszméitől és érzéseitől.“ Nyelve nem merít ugyan a népnyelv sajátos, erőteljes és színes kifejezéseiből, latinismusban is felette bővelkedik, de különben nem megy oly messzire az újításban, mint Kazinczy és társai. Szerkezet tekintetében beszédei mintaszerűek, előadásban telvük hévvel, lendülettel és numerositással.

Hogy milyen volt végül K. megjelenése és szónoki előadása, arra nézve Kossuth szavait idézzük a Pesti Hirlapból.

„A tiszai követek asztalánál egy ifjú állott, ki nek halk szózata szent pietás ihletéseként rezgett végig a csontvelőkön; egy erős lélek érzékeny test lánczai között. Tar agyát őszbe vegyült kevés haj-

szálak lengték körül; színtelen arcán ezernyi virrasztott éjnek tikkadtsága ült; egyetlen szemében a nemzet minden múlt és jövő bánata tükrözött. Szava tompa, mély és ércztelen, melynek monoton egyformasága csak ritkán, csak az indulatok legfőbb hevében szállongott alá és lőn még tompább, még ércztelenebb, még síriasabb; mikor aztán ökölbe szoritott jobbát emelve a reá meresztett szemek előtt úgy állott, mint egy túlvilági lény, kinek szellemszavát, uem úgy mint másét, az érczketek segedelmével, hanem közvetlenül lelkünk lelkével véltük hallani. És e síri hangra síri csendesség figyelmeztetett, melyet csak az érczlemek villanyos kitorése szakasztott félbe.“

A jelen füzet Kölcsey öt beszédét közli: Magánbeszédét Mohácsról, értekezését a Magyar Játékszínről, elmondott országgyűlési beszédét a Magyar Nyelv Ügyében és akadémiai emlékbeszédeit Kazinczy Ferencz és Berzsenyi Dániel felett. A szükséges tudnivalókat az egyes beszédek elé helyezett magyarázatok adják.

Dr. Radnai Rezső.

I.

MOHÁCS.

Ezen szónoki előtanulmányképen készült magánbeszédre annak fájdalmas megfigyelése szolgáltatva az alkalmat, hogy a magyar nemzet elmulasztja történeti nevezetességű napjait kellően ünnepelni, s hogy nem ad kifejezést nagy férfiai emlékének. Azt fejtegeti továbbá, hogy a régi emlékek őrzése mennyire szükséges a hazafias érzelmek ápolására és mennyire kötelességünk is. Célja tehát, hogy a nemzeti emlékek tisztelete mellett izgasson, nehogy feledésbe merüljenek. A nemzeti szellemet óhajtja fölleveníteni, a mely a különböző osztályokat a kunyhótól a palotáig összekösse, a multtal kívánja megtermékenyíteni a jelent, hogy a jövőre hasson. K. ez eszméje más-nemű szónoki műveit, sőt költeményeit is jellemzi különböző változatban, hol a lelkesedés, hol a gúny, fájdalom és elcsüggedés hangján. Ez a beszéd is gúny-nyal és csüggedéssel végződik.

Augusztus 29-én, 1826.

Ismét felvirradott a nap, melyen százak előtt, az ország szerencsétlen királya, népe virá-

gával együtt Mohácsnál elhullott.⁵ Álomtalan éjen keresztül vártam ezt, mit úgy hittem, közérzelem fog megszentelni. De nem első s bizonyosan nem is utolsó eset, hogy a magános ábrándozó hitében megcsalatkozott; valamint az⁶ sem, hogy megcsalatkozásán költ fájdalmát a hideg vizsgáló ki-nevette.

Minden ember saját szemüvegével nézi a világot; s ki tudná meghatározni, ki tart jobb üveget? a vizsgáló-e, vagy az ábrándozó? Legyen, mint akar; az ábrándozó legalább a magátét rosszabbnak nem hivé; s ablakához ment, látni: a nevezetes nap emlékezete a nép arczain mint fog visszasugárzani?

Mint egyes ember, ugy egész nemzet életében vannak szerencse és szerencsétlenség napjai, melyek mind pillanatnyi hatások, mind késő következtetések miatt feledésbe nem menendők. A boldog férj évről-évre örömmel várja visszafordulni a napot, melyen szeretett nejének az oltárnál hűséget esküvék. Férj és nő karöltve állnak a virággal hintett sírdombnál, hova egy év előtt a legelső szép gyermeket eltemették. Mindegyik jelenés érező, s a természet szelid benyomásainak hiven engedő keblet mutat. Hasonlóul tesznek, s hasonló ösztönnek engednek a nemzetek is, midőn öröm és gyász napjaikat ünneplik. Ezért szentelt Róma a városalkoto Quirinusnak ünnepet; ezért szentelé meg az áldozatra ment háromszáz Fabius elestének emlékezetét.

Szerencsés történetek felvirágoztathatják, dicsőségre emelhetik a nemzetet; de a balsors csapásaiból is eredhetnek magas érzelmek. Szerencse hiuvá is teszen, szerencsétlenség, ha nem közlelket ért, magába szállást, önismerést, erőki-fejlést hoz magával. Hányszor nem szült a veszteség hasonló lelkesedést a legragyogóbb győze-

lemhez! Minden esetre, a fájdalom keresztül-röpülése gyötrelmes ugyan: de szelid, emberi érzelme-
ket többször támaszt, mint a gyönyör hosszú fo-
lyama. Iskola az, melybe az istenség nem mindig
haragjából vezet bennünket.

Nekem legalább mind a magányos, mind a
nemzeti gyásnapok szentek; s mennyivel inkább
annak kell lenni e mai reggellel visszafordultnak,
mely e nép multja és jövője közé úgy állott, mint
keresztül rohant tenger az általa különszakasztott
két világrész közé! A mi nagy, legyen az bármi,
szívet és lelket érdekel; s hatása századok mulya
is kiemel a mindennapi élet parányiságából. És
ily kiemelkedések nélkül sem egyes ember, sem
nemzet a történetek sorában állásra méltó nem
lehet; s azért mi szükségesb, mint az alkalmat
reájok hüven keresni és használni?

E gondolatok újulnak meg lelkemben, s e
gondolatokkal eltöltve néztem le ablakomból: egy-
ügyűségemben azt hüven, hogy nincs magyar, kit
e pillantatban más valami foglalhatna el. És miért
vesztegessenek szót, néztem és láttam mind azon
ezerféle tarka jeleneteket, mik a város utczáin na-
ponként egymást váltogatják; csak azt nem, a mit
keresék.

Gondolák az emberek: a nap feljött, mint
évenként háromszáz hatvan ötszer, majd tisztán
majd borongva fel szokott; s mi van egyéb hátra,
hanem hogy dolgainkat, vagy dologtalanságainkat
ott, hol tegnap elhagyók, folytassuk? a nemes,
hintóján vagy paripáján hurczoltatja magát; s nem
jut eszébe, hogy a reggeli szellő, melyet szív, há-
romszáz év előtt, ősei vérparájától terhesült. A
kalmár számvető képpel nyitja boltját; s jegyző-
könyve mellett a történet évkönyveire emlékezni
ideje nem marad. A katona gond nélkül járdall a
bástyákon, nem sejdítvén, hogy azok ez évnapon

maradtak király és nemzet nélkül, duló nép zsákmányává leendők. A tudós mindennapi kenyérről gondoskodván, érzélgésre nem hevülhet. És a költő — ő a költőről ki tud valamit? rejtve tolong ő a sokaság közt, mely nevét még nem hallá; vagy magányban ül, hol senkitől nem kerestetik!

Megvallom ugyan, ablakon keresztül utczára nézés által emberi szívet vizsgálni nehéz: s utoljára is, ki mondhat bizonyost, hogy belsejökben mind ezeknek, kik ott jönnek és mennek, mi forr és kél? Azonban nem annyira az lenne kérdés: ha ez vagy amaz ember magában valamit gondol vagy érez-e? és e kérdésre állítólag felelni ki merne?

Visszamentem szobám mélyébe; s kezemre hajtván fejemet, azt kezdém, a mit a drámai hős, midőn a szerepek egyszerre elfogynak mellőle: beszélek magamban.

Ismét hevülő érzelemben kaptad magadat, mely talán épen úgy hiú almokból szövődött, mint annyi sok más, a mi élted minden napjaiban ezerszer támadt és enyészett el benned. Tégy vallást: te költői helyzetbe jöttél. Költő, úgy mondják, nem e mindennapi világ embere; tehát mit tudja ő, mit kell e világban érezni és tenni? Ti dalszerzők, nem lelték a jelenben annyi színvegyületet, annyi sötéttisztát, annyi fénykört, s minden más egyebet, mennyi nektek azoknak az úgynevezett aetheri hangoknak összealkotására szükséges. Itt minden igen közel, igen földi világításban és viszonyban áll; s mi természetesebb mint a hajlandóság, minél fogva a multba visszaröpkedni szerettek? ott a messzeség a dolgok színeit meggyengítvén, egyszersmind megszelidíti; ott az alakok nem látszanak többé tisztán, s a képzeletnek tágas pálya nyílik önkéjes vonásokkal és színekkel előállani,

ideált teremteni, rózsafátyolt lebegtetni, szóval oly világot alkotni, milyen jelenben ugyan nincs, de bizonyosan multban sem volt! hanem a milyenre a költőnek szüksége van.

Mit gondolsz? annak a költői mult kor nemzetségének, minekutána földi életét, maga idejében, mint minden más kornak nemzetségei, hirtű, gyönyörlesés és kenyérkereset közt, öröm, bú és unalom, váltva csalás és csalódásban leélé, már más bajai nincsenek: mint a miket a többé vagy kevésbé kegyetlen költő rája szab. Azért tehetitek azt félistenekből álló sokasággá, vagy a mivé tetszik; példányokat szabhattok belőle; időszakokká bélyegezhetitek történeteit; de mi joggal kívánjátok a jelenkort reá bámítani? nékie tapasztolni? miatta érzelgen?

Az embereknek mint mindig, úgy ma is temérdek szükségeik vagynak; s te azt akarod-e, hogy ezeket feledvén, túlvilági álmokba szenderedjenek? Hány millióm és számlálhatlan óhajtás támad minden perczen! Alig van, ki másképen ne kívánná magának a jelen; s minden kívánat, mely jelenben formáltatik, csak jövődőtől várhat teljesülést. Nem látod-e? jelen és jövő a két fontos tárgy, mely az emberiséget egészen magának foglalja; s itt akarnál a te multaddal valamit kezdeni? Pedig lehetetlen nem tudnod: a mult felé csak érzelemben olvadt emlékezet vonz. A jelenkor érzelmei más formák; s legboldogabb az, ki érzelmeit úgy hatalmába vette, mint arcza vonásait a színész és hidegen számol ki minden lépést.

Vagy talán nagyak akarod e népet; s úgy hiszed lelkesedés nélkül az nem leszen? Mit nevezesz lelkesedésnek? multak emléken tette lobbanni? Ugy talán, mint Themistokles, mikor a marathoni győző oszlopánál sirt? úgy talán, mint Caesar, mikor Herakles szikláját könnyel öntözé?

Ezek s az ilyenek a te Plutarchodba jól illének; most a divat törvényei más szokást hoztak be. Aztán gondold meg: vajon Themistokles épített volna-e falat Athénának pénz nélkül? vajon Caesar lett volna-e főpap, consul és földkerekség ura pénz nélkül? Ime a történetek egyetemi nagy rugója! erre törekedés, mult után sovárgani nem hágy időt; s állíthatod-e csalhatatlanul, hogy ez nem nagy dolgok szerelméből ered? a nemes pénzre vágy, mert nagy házat így tarthat; a kalmár pénzre vágy, mert nagy tőkepénzt így halmozhat; a tudós pénzre vágy, mert nagy, azaz holtig tartó pihenésre így juthat. S nem lehetne-e ezt a nemzetségek minden osztályain így végig folytatni?

Tekints tovább. Mindezen osztályok ily nagy-nemű kívánattal eltelve s e kívánattal együtt járó küzdés által kifárasztva, mi helyzetbe jönnek? A nemes pénzt nem kap, mert birtokán hitel nem fekszik; a kalmár nem, mert számitványit a nemes nem fizetheti; a tudós nem, mert kéziratain moly rágódik. Mily vigasztalás nélküli állapot? szorongásaiknak közepette vonnád-e fel előtök a mult leplét, mint valamely játékszíni kárpitot? Felvonhatod azt és ők ott ülhetnek; de veheted-e rossz néven, ha vágygyal tölt szíved és gonddal teljes fővel vágyok és gondjok tárgyán kívül semmit nem láthatnak, nem hallhatnak és nem is érthetnek?

Kérd el a leghatalmasb tündér varázspálcáját; s egyetlenegy csapással tégy e világban bámulatos fordulást! Megtetted azt; s ime a következő pillanatban nemes, kalmár és tudós halom arany közt ülnek. Most úgy hiszed, itt az idő végre a földi gözkörből kiemelkedni, s a te lélekemelő játékszíned előtt andalgani. Nem. Mert ó, az embereknek oly temérdek végezni valójok van,

a mi kezdve sincs! nemesnek mocsárokat kell szárazítani, kalmárnak a Dunát hajózhatóvá tenni, tudósnak oly sok éjszakázás után aludni. És mivel az ország e három osztályon kívül még számtalannal bír: természetes, ha e számtalanoknak számtalan mindent kell előbb tennie, minek előtte azt tehetné, a mit te nem tétetni, hanem éreztetni kívánsz.

Boldogtalan vagy ezt látván; de ki tehet róla? Miért vetett nevelőd Plutarch világába, bár tudta, hogy e miénkben kell élned? Szép volt ama régi világ, azt meg kell vallani; de meg kelle vala tanulnod, hogy jelenetei csak egyes alakok valának az ifjúságba lépő emberiség keresztülfutó álmaiból. Hősek, kik Achill sirján ábrádoznak, a Zeus fia mesés pályáját Indiáig követik, megnyílt föld torkába ugrálnak, Platonnal kezeikben halálra rohannak, üldöző hazajökért örömmel vesznek, s több ilyenek: e megért, e komoly, e való hasznok után fáradó világba mint fognának illeni?

Es az a honi régiség! Parányi fészkek a sziklabérczen, apró harczok a sík mezőn, változékony apák; emléktelen kor, szalmafedelű városok, s más hasonlók érdemlik-e elhagynunk a jelent, hogy tekinteteinket rajtok legeltessük? A fészkek összeomlottak; de mi omladékok Italia és Aegyptus romaihoz képest? A harczmezők mit juttatnak észbe a mi Waterloohoz hasonlíthatna? Az apák sem magokat, sem tetteiket, sem márványba, sem ércbe nem vésették; az emlékezet és dicsőség trombitáját Tinódiak fúvák; s mind ezekhez a szalmaváros oly jól illett, mint bőrrel fedett sátor a tehéncsordák mellé, miket párduczos Árpád és üstökös leventái e téjjel és mézzel folyó szent földre szerencsésen hajtottanak. Ismerd meg már most; nem fonákságot kívánsz-e korod nagy tünényekhez szokott magzataitól, kebleiket ily pa-

rányiség miatt hevülni kívánván? Nem európai lakók, nem világpolgárok-e ezek? s mi Europa, s mi világ ez a mai? Francziaország rengései. Napoleon cométához hasonló pályája, lengyelromlás és dicsőség. Washington és Lafayette, s száz meg száz egyebek, mind tünemények jelenben, mik a parányi multnál érdekesebbek. Azt mondod: nem hazaiak! Mely mondás! mikor még az emberek saját apróságaikkal bibelődtek, mikor az apai ház négy fala egy hon, s az ország határai egy világ valának: akkor ily valamit mondani lehetett. Most az angol Rómában, római Párisban, franczia Amerikában, amerikai magyar révparton és a magyar az ég tudja hol lakik. Most az ujságszerkesztő a világ öt részének ír; az angol és franczia román-író a világ öt részét sóhajtoztatja; s ugyan azért minden mindent magának nevezhet. Az emberek egy közönséges nagy hazában élnek; érzéseiket s gondolataikat nagy tömegekhez szoktatták; s lehet-e képzelni, hogy a parányi pontot, mit más-kor hazának neveztek, szüntelen szemeikben tart-sák? s annyival inkább, hogy e parányi pontnak századok előtti állapotával tépelődjenek?

Vagy talán, mind ezen okoskodás csalóka bölcseségen épül? Jaj nektek, ha úgy van; s ha az érzelem, mi keblemet e nap emlékezetére felhe-víté, csakugyan nem hiúság! Minden állat keres magának fekhelyet, minden madár fészket, hova nappali vergődése után nyugodni visszatér; s egyedül az emberen feküdnék-e a sors legterhesebb átka: vándornak lenni az egész bujdosó csillagon keresztül, s mindenütt lenni, hogy mindenütt ide-gen maradjon? Viselhet-e az egész emberi nem iránt tiszta, szent szerelmet szívében, ki saját ház-népe keskeny körében nem tudná magát boldo-gabbnak érezni, mint másutt mindenütt? Ki távol-ból megtérte után saját gyermekét nem tudná for-

róbb öleléssel magához szorítani, mint akármely idegent? És mi a haza egyéb, összetartozó nagy háznép egészénél? Minden ily nagy háznépet saját hagyomány, saját jó és balszerencse kötnek együvé, s választanak el egymástól. S ez előszámláltak mind multból hatnak a jelenre, mind lélekről lélekre és szivről szivre plántált emlékezeten nyugosznak; s a szerént amint vagy hüven ápoltatnak, vagy hűségtelen hidegséggel elhagyatnak, vagy gazdag virágzatú nemzeti élet fejlődik belőlek, vagy nemzeti hervadás és enyészet következik.

Isten egy szivnek egy kebelt teremté: így egy embernek egy hazát. Semmi sem lehet erős, semmi sem nagy és következeiseiben tiszteletre méltó, ami cél és határ nélkül szélylyel folyt; a minnek nincs pontja, melybe összevonuljon, honnan elágazzék. Azért kell minden egyes embernek saját hazájaért munkálni; azért kell szerelme egész erejét hazájára függesztetni; azért kellett a legrészebb, legrendkívülibb tetteknek csak ily szerelem kútfejéből származhatni. Egész világért, egész emberiségért halni; az isten teheté: ember meghal háznépeért, ember meghal hazájaért; halandó szív többet meg nem bír.

Es ez a haza kicsiny, s lehetett még kisebb valaha; de a szerelem nem a tárgy nagyságától veszi kezdetét. A férfinak kedves az atyai lak, hol minden tárgy gyermekkori parányi örömeire emlékezteti, hol a szülői szeretet édességében részesült, hol később háznépét táplálta, hol munkált, épített, jót és rosszat szenvedett, hol kedveseit egymás után sirba kíséré, hol maga is egyszer hosszú, mély nyugalomban feküdni fog; s ez édes és keserű érzelmek vegyületéből szövődik az oldhatlan láncz, mely őt minden mások felett e helyhez szorítja. Így történik a hazával is. A szó,

melyet a gyermek életében legelőbb kirebegett, melynek hangjaihoz képest későbben ajak, nyelv, fül és szív változatlan formákhoz szokik; emberek, kik e szót hasonló hajlékonysággal beszélik, kiket sors, rokonság, nevelés, véralkat s ezer ily-félék hozzánk közelítenek; föld, melynek fekvése, termékei, halmai és vizei, falui és városai régi ismerőseink; éghajlat, melynek befolyása alatt letünk és nőttünk, s melyen túl minden más szokatlan; s azon mindenféle dolgok, melyek születés óta körülünk és mellettünk, alattunk és felettünk és bennünk vagynak és hatnak, oly varázskört vonnak, miből annyira nem kedves kilépni! S ki meri mondani, hogy e körben lehet valami oly kicsiny, ami figyelmünket hajlandósággal ne vonhatná magához? Am a kertben, melyre ablakaid nyílnak, melyben óráidat munka és pihenés közt töltögeted, örömmel mulatsz minden bokor mellett; örömmel hallod vén kertészedtől: e fát itt a régi úr ülteté, mikor első fiát legelőbb karjaira vette; amaz ott a nagyanya sírja felett nőtt, könyűk közt plántálva; s kicsinységnek tarthatod-e, ha feléd a haza multja int és szól? Ime a begyepedzett sáncz, hol Zrínyi holt; amott a párányi rom, melyért Szondi éltét áldozá; az oltár, mely alatt Bethlen nyugodott; a mező, hol Báthori és Kinizsi győztenek; és ez is, és az is rend és szám nélkül, mind addig, míg egyszer a sor Mohácsra is kerülne; s ha már előbb ez vagy amaz emlékezetnél szived melegedni talált, itt végtére néhány jóltevő könnycseppet önthetnél.

Vajon sokkal ragyogóbb vala-e Visegrádnál Athena, mielőtt Perikles az Akropolis csarnokait emelé? Vajon az árok, melyet általugorni Remusnak halált hozta, óriási műv vala-e? Higyétek el: a régiség becse nem a romok pompájában fekszik. A haza mult kora olyan, mint a szeretett

atya élete, minck történeteiről ősz korában körül tolongó gyermekeinek beszél. Hallgatják azok a harczokat, a veszélyeket, a fájdalmat, dicsőséget; s mind ezek nem az atyáéi már egyedül. Ő elhunyt; de harczai, veszélyei, fájdalma és dicsősége, gyermekeinek maradnak osztályrészül. Ezek emlékezete köti össze az élöket az elnyugodottal továbbra is; és e kötelék az egymásra következő nemzetségeket szellemi kapcsolatban tartja össze. Fíróról fira száll a hagyomány; s nem egy unokának keblében lángot gyújt. De mindnyajok előtt tiszteletben marad a dicső; s annak tudása, hogy mindnyájan véreből származtak, sziveiket egymástól elválni nem hagyja; s nemzetségi fényök közös fentartására ingerli. Ily összeolvasztó, ily egyetemi ingert adó a hazai régiség és történet. Hivtelen vala a természethez minden nép, ha ezekkel nem gondolt; s minden hivtelenség a természet iránt, kegyetlenül bosszulja meg magát. Elsorvadtak ok nyom és emlék nélkül, míg a hívek hosszú szép ifjúságot éltenek; s midőn végre megaggottak, neveiket az új kor nemzeteinek példányul hagyák meg.

Mit akartok? Isten a milliommokat nem azért szorítá vizek és bércek közt közös határba, hogy e temérdek erőt egyenként széledezve mindennapi, nyomorult gondok emésztésék fel. Amit apáitok nem tettek, azt nektek kell tenni; de soha sem fogtok semmit tehetni, hanem, ha egyetemi hév, egyetemi erő, egyetemi lelkesedés gyűl sokaságokból. Mondom néktek, gyűljetek össze a beszélő ősz mellett; hevüljetez midőn harczairól beszél, remegjetez veszélyein, együtt szenvedjetez fájdalmait: így dicsőségén is fogtok osztozni. Mert ki harczolt, veszélyeztetett, és szenvedte, az dicsőség nélkül nem maradhatott; s a legparányibb hazai dicsőség, a legtemérdekebb idegennél, unokákban lángot gerjeszteni többet ér.

Oscítek parányi fészkeket raktanak? szedjétek össze a romokat, s tegyetek belőle mély alapot jövődő nagyságnak. Apró harcokat vivtának? csináljátok a békesség műveit temérdekké. Változékonyságban sinlettek? változzatok ti is, mint a lepe, nemesbnél nemesb alakokra.

Emlékeik nem maradtak? mi tilt, hogy emeljetekek nékiek? mi tilt, hogy Tinódiak helyett magatok álljatok elő lángénekekkel? Minden kő, régi tettek helyén emelve; minden bokor, régi jámbor felett plántálva; minden dal, régi hősről énekelve, minden történetvizsgálat, régi századoknak szentelve: meg annyi lépcső a jelenkorban magasabbra emelkedhetni; érzelmeiteknek, gondolataitoknak s tetteiteknek több terjedelmet, tartalmat, és célrahatást szerezni; s egész lényetekre bizonyos nemésítő, saját bélyeget nyomni, mely nélkül mind a nemzetek sorában észrevétlen fogtok mint parányi vízcsepp az Oczeánban tolongani.

Képzeljetekek embert, ki ifjúságában eszét és erejét gyakorolta, tanult, munkált, s időről időre magasabb tökély felé sietett. Most jön egy szerencsétlen történet, mely őt emlékezetétől a multra nézve egészen megfosztja; s ő mindent, mit eddig tanult, munkált, haladott vala, elfelejt. Mivé kell neki lenni? Egyszerre bukott le az eddig fáradsággal nyert emelkedésből; nem bír többé alapot, mire építsen, ismeretet, mihez gyűjtsön; s a helyett, hogy a már félig megtett utat folytathatná, minden lehetséges út töretlen áll előtte. Előbbi élete sírba szállt; s e pillantattól fogva vagy emberi becsének vége van, vagy, ha még lehetséges, újlag kell más fáradságos életet kezdenie, s minden még oly parányi hangot, képet, gondolatot előlről kezdve, lassú haladással magáévá tennie. — És vajon ezen ujonnan szerzendő ismeretek s azok-

kal egybeolvadó érzelmek és képzemények a régiek lesznek-e? Nem. Azok a gyermekévi homályos benyomásokon és sejdítésekben kezdődtek; s azoktól fogva többé vagy kevésbbé tisztán szakadatlan szövedékben csatlódtak egymáshoz: ez ujak pedig semmi kapcsolatban azokkal nem állanak. Más helyzetű s kifejlésű létszerek fogják fel most az első behatást; más körülmények közül foly minden ismeret; nincs már itt a gyermek gyengédsége, élénksége, szállongó heve, sötétisztaja s több eféle; s mind ezek után a legszerencsésb esetben is várhattok-e oly meleg, oly viruló életet, mint amaz első vala?

Egész nemzet élete, mint egyes emberé. Ezt és azt az életben keresztül ömlő emlékezet teszi egészszé, folyvásttartóvá, napról-napra gazdagabbá. Töröld ki a lélekből annak ragyogó színeit; és ime a lélek halva van. Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetet semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg; s akármű más kezdődjek ezentúl: az a régi nem lesz. Az időtől fogva eltűnt a nemzet, mely magát gyermekkorból szép ifjúságba felvívta; mely tévelygések s előítéletek közt bár, de minden esetre önérzéssel és saját érdekekkel s bélyeggel készüle ki; mely hajdankora képeit századról századra szállítá, míg a késő messzeségben lassanként ideállá váltak, s mely ez ideál segédével magát való nagyságra felemelni képes vala. S ti ezen ily szeretetre méltó nemzet helyére mit fogtok tenni?

Bizony a lélekkel tölt nemzetek nem ragaszkodtak hijában hagyományaikhoz; nem hijában tisztelték a lefolyt századok történeteit. Az ezer hajó, melyek Troja alatt tiz évig heverték, nyomorult sajkák valának; az ithakai sziklák fejedelme parányi kalandor; s minő elláthatatlan még

is a hatás, mit e magokban kicsiny képek a hagyományban megdicsőítve okoztanak! Hasonló regécskék váltak a római temérdek nagyság alapjává; s ha ezek ily következményt szülhettek: mit nem kelle még a valóság teljes fényében tündöklő történeteknek okozhatniok? ki tudja jobban, mint ti? A marathoni győzők emléke hőseket nevelt Athenának; s az itáliai csatácskák győzedelmjegyei ütközeteket nyertek Róma számára, egész világrések sorsát intézőket. Azért keressetek alkalmat a hajdanra visszanézhetni; s érte melegülni. Nem költői ábrándozás ez; hanem fenmaradás, folyvást emelkedés érzelme; s azon egyesületnek, mely a nemzeti lét elevenítő szelleme, legbiztosb, legszebb, s legjutalmazóbb középpontja.

Mi köt most titeket, mint egész néptömeget együvé? Hol a szellem, mely kisebb-nagyobb mértékben, minden keblen keresztül lángoljon? Játékszíneitek? bujdokló vándorok sátorai, hol különben is minden alak idegen. Gyűléseitek? egyik osztály kirekesztő tulajdona, hol az a lehetőség gyéren jelen meg. Egyházaitok? azokban meghasonlátok, s felekezeti teike szállt belétek. És azok a ti versenyeitek, azok a ti köztermeitek dicsőséges gondolatok ugyan; de kevés számra vannak kivetve. Mi más lenne az, ha őseitek s egész hazátok öröm s búnapjait Duna és Tisza partjain, palotákban és kunyhókban egyformán ülnétek! mert ime, hol a paloták urának őse győzött, vagy halt, ott győzött és halt a kunyhók őse is. Ily emlékezetnek egyetemi joga van minden szivhez. Rang és birtok egyesek sajáta: a nemzet és haza nevében mindenki osztozik.

De ti mind ezekkel nem gondoltok; ti egyenként külön világgá teszitek magatokat; s parányi köreitekben elszigetelve kerengetek. Jön a költő, s énekét a hajdanról elzengi! de ki hall-

gatja őt? Jön a szónok, s említi őseiteket; de beszéde kiáltó szó pusztában. Mit akartok? azt várjátok-e, hogy a halottak sírból felszálljanak? hogy rémletes arcczal jelenjenek meg álmaitoknak? És mit fognátok felelhetni, ha szavaikat felemelnék? mondván: „Nép, mi vagy? hol a bizonyosság, hogy tőlünk származtál? hazát alkotánk s te ránk nem emlékezel: hidegen taposod győzedelmeink mezeit; s a pusztákon, hol ezrenként hullánk el, sírhalmainkra nem vetsz tekintetet. Jaj neked! a meg nem hálált örökségén átok fekszik, melyet csak hosszú megbánás törülhet le.“

De mire valók mind ezek? kinek önszive nem beszél, annak a földalatti árnyak egész sereg sem fog használni; s ezek fognának-e, mik a magányos szőlő ajkairól négy szomorú fal közt, félboszúsan, féllágyulva s minden esetre senkitől nem hallgatva lezengenek? És te jámbor szónok, örülj hallgatód nem létén. Mert lehetsz-e bizonyos, ha azok ékesszólásod egész mutatványát nem csepmelésnek tulajdonítják-e?

Azért, uraim, isteni veletek! én úgy is nem sokára az én halottaimhoz költözöm; előre tudván sorsomat, hogy el leszek feledve, mint ők.

II.

MAGYAR JÁTEKSZIN.

Az irodalmi drámára és a világi szinpadra az iskolai dráma szolgált átmenetül, még pedig a múlt század második felében. Nálunk a színészetnek mindent a legelején kellett kezdenie: teremtenie kellett szindarabokat, előadókat s gondoskodni játszóhelyről. Az első magyar szintársulat 1790-ben alakult meg

jobbára egyetemi hallgatókból, s 1796-ig terjed a magyar színészet első időszaka, mely alatt hol a német színházban, hol a budai hidfő melletti fa-színházban, utóbb a pesti rondellában és a várszínházban élvezte a német színészet épen nem őszinte vendégszeretetét. A mint pedig az országgyűlés Pozsonyba költözött, minden támogatás hiányában a társulat széteszlott. De a pesti színészet hatása alatt 1792-ben Kolozsvárról is alakult egy társaság. Ennek sem lett volna hosszabb jövője, ha Wesselényi Miklós nem vállalta volna magára anyagi és szellemi ügyeinek vezetését. Ez a társaság bocsát 1806-ban egy csoport fiatal színészt Magyarországra, a mely Debreczenen és Szegeden át Pestre jutott és megalkotta a magyar színészet második időszakát 1807—1815-ig. A küzdelmek, megalázások és nyomoruság ideje volt ez a nyolcz év. Végre is nem lévén itt tovább maradása, Pestmegye „dajkaságba“ Borsodmegyéhez küldi, Borsod után Abauj, Abauj után Fehérmegye rendei veszik pártfogásba s midőn 1819-ben a székesfehérvári színészet első együttes vendégszereplésre Pestre jön, haladásával meglepi a főváros közönségét és döntő befolyást gyakorol a Kisfaludy. Károly drámairói pályájára. 1815—1825-ig a székesfehérvári társulat jelentette a magyarországi színészetet. Mikor azonban 1825-ben Pozsonyba megy, kudarcot vall s a magyarországi színészet ismét csak Kolozsvárról nyer új életerőt, hol 1821-ben hazánk első állandó színháza nyílt meg. Kolozsvár, Nagyvárad, Debreczen, Székesfehérvár, Kassa és Miskolcz nagygyá nevelték ugyan a magyar színészetet, de azért

annak eszménye Pest maradt. Oda törekszik mind-egyik társulat s 1835—1837-ig terjed a fővárosi színészet harmadik kora, mikor is aug. 21-én fölavatták a nemzeti adakozásból épült Nemzeti Színházat.

A vándorévek ennyi küzdelme után és a színészet érdekében történt irodalmi felszólalásokra állott csak be ez a kedvező fordulat. Ugyan Szóchenyi István gróf röpirata 1832-ből hangoztatja legeredményesebben az állandó színház építése kérdését, de nem kevesebb hatással volt a nemzeti színészet ügyére Kölcsey alanti beszéde, mely az „Élet és Literatura“ cz. folyóiratban jelent meg a nemzeti színészet és színház érdekében Pestmegye által kibocsátott körlevél alkalmából, s mely úgy van írva, mintha vármegyei beszéd lett volna, noha nem mondatott el. Mint szónoki mű, ez a magyar irodalom egyik legértékesebb gyöngye, s játékszinünk érdekében formailag tökéletesebb, szónoki fordulatokban gazdagabb, meggyőző érveivel hatásosabb beszédet sem előtte, sem utána nem mondtak. Már előmlik rajta az a mély, hazafiúi szent fájdalom, mely később is jellemzi beszédeit s mindig oly nagy hatással volt hallgatóira. Felsorolja e beszédjében mindazon okokat, melyeket azelőtt a magyar színészet ellen felhoztak, s ezek alaptalanságát egyenként kimutatva és megdöntve, feltünteti a nemzeti színészet fontosságát a nemzeti műveltség tekintetében.

1827.

Nem titkolhatom el, Tek. Rendek, hogy a beszédét épen most végzett táblabíró úrnak, nem-

zeti játékszinünk felállását ostromló szavai mély fájdalommal hatották meg lelkemet. Ez-e az a hazafiúság, melyre Tek. Pest vármegyének rendei számot tartottak, mikor elvégezték, hogy minket is a szép szándék elősegéllésére meghivjanak? Ez-e az a buzgóság, melyet tőlünk a nemzeti nyelvnek közügye vár? Ez-e az a fennérvés, melylyel magunkat magyaroknak nevezni büszkélkedünk? Magyaroknak mi? a kik atyáink ruháit elhánytuk; a kik az anyai ajkokról eltanult nyelvet a maga végső küzdéseiben érzéketlenül nézhetjük; s a kik kétség kívül minden nemzeti bélyeget egymás után le fogunk vetkezni, hogy elenségeink elaljasodásunkat látván, öröme gerjedjenek, vagy épen, hogy mindenféle megvető szánakozásnak s a maradék átkainak legyünk tárgyaikká? De hiszen épen így vagyunk mi magyarok; hanem magyarok azon értelemben, melyben csufolóink venni szeretik magyarok, kik a lárma és zaj közt előállott vészedelemre felriadunk s eltünthe után menthetetlen álomkórságba hullani szeretünk: sem nem tudván, sem tudni nem akarván, ha titokban, ha csendességgel az irigy kezek hálót szövnek felettünk. Avagy elfelejté már, táblabíró úr, az időt, mikor a fejedelmi parancs a nemzeti nyelv édes hangjait ajkainkról eltiltotta? mikor táblabíró úr itt, ezen asztal mellett, hol most a hazának közügyét a nyelvvirágzás eszközeivel együtt letapodja, az idegen föld tördelt szavait tulajdon szájából zengeni rémulve hallotta? Hol van az a hév, melyet akkor a nyelv iránt mutatánk? hol van az a lélek, mely akkor a lerázott járom után bennünket lelkesíteni látszott? Vagy gyermeki, keresztülfutó tüzelgés vala-e mind az, a mit akkor ősi fegyvereinkkel övezve, ősi ruháinkban csillogva a köz nézésre, mint valamely báb-szinen, kitettünk? Az volt igen is, Tek. Rendek,

az volt tagadhatatlanul, ha az akkori érzés melegségét bandériumi ruháinkkal együtt levetkeztük; s ha sziveinken az a hidegség ül, mely az előttem megszólamlott táblabíró beszédében lélek-elnyomva lengett közöttünk. Vagy talán gondatlan nagyítás, s nevetséges pöffeszkedés az, hogy ezeket a játékszin miatt ejtett szavakra mondám el? Nem Tek, Rendek! ha a játékszin Európának minden pallérozott népeinél a közműveltség egyik mértéke nem volna is; ha a játékszin semmi névvel nevezendő tekintetekkel, a nyelven kívül, összefüggésben nem állana is: ezen egyetlenegy pontra nézve minden figyelmünket, törekedéseinket, áldozattételeinket elengedhetetlen jussal kívánja. Haza és nyelv egyforma rangban álló nevezet minden népre nézve, ha a tiszteletben álló nemzetek sorából kitzasztatni nem akar. Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni lehetetlen. Jaj a nemzetnek, mely lakhelyeiből kiüldöztetett; jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztatott meg! A mi őseink bujdosók valának; de nyelv által összetartván szerezhettek vérrel új hazát, s az idegen föld általok magyar lett. Mi pedig, ha nyelvünket elvesztenők, mivé lennénk saját földünkön? s e veszteség nem fenyegetett-e már egyszer elkerülhetetlenül bennünket? s most, midőn e veszedelmen túl oly bűnösen gondatlan bátorsággal hiszszük magunkat, nem akarunk-e megemlékezni, hogy nemzeti főiskolánk legfontosb katedráján, hogy legelső dicasteriuminkon, hogy országgyűlésünk ragyogóbb tábláján a hazai nyelvnek hangja még most is idegen? Ily elhagyattatásban kell-e visszavetnünk Pest vármegyének megszólítását, ezt a hazafiúi hív megszólítást, mely figyelmeztet bennünket egy még clöttünk felnyilló ösvényre, egy még hatalmunkban álló választásra? Hidegen szemléljük-e mi, ha nyelvünk, minekutána a magasabb körökből már

úgy is számkivettetett, a maga fennállásának semmi közönséges jelét birni nem fogja? Nem keserít-e el az a tekintet, ha nyelvünket, őseinknek ez örökségét, őseinknek e már csaknem egyetlenegy örökségét a közhelyről lassanként eltűnni, s nem sokára a legalsóbb rendű nép kirekesztő birtokává lenni látandjuk? Szabad-e elveszni hagynunk a kincset, mely elidegeníthetetlen birtokként szállott reánk? e kincset, melyért, valamint lakföldünkért s háznépeinkért mind a vérig mind a végig harczolni nem csak jus hív, de szent kötelesség kényszerít? Mit fogunk majd unokáinknak felelni, ha szemeinkre lobbantják: hallottátok a segédért kiáltónak szavát, s nem nyújtátok ki a kart, mely segíthetett vala?

Másutt a koronás fejek nem tartják magokhoz a játékszín gondját illetlennek. Arra várunk talán mi is, ha a felsőség, vagy más valaki tegye meg érettünk azt, a mi nekünk használjon, a mi bennünket gyönyörködtessen? azalatt míg magunk mint az atyai gondviselés bizodalmaiban élő gyermek gondatlan restséggel veszteglünk? Vagy talán a fősvénység alacsony leike tartóztat vissza bennünket? Nem Tek. Rendek! kimondám a gyűlöletes szót, de hinni nem akarom. A haza kíván, nem vért, nem határtalan feláldozást; csak bővségünkből kíván valamit, csak feleslegvalónknak egy részét kívánja; s mi, kik a vendégfogadás törvényeit gyakran érdemetlenek iránt is, nem minden veszteség nélkül gyakoroljuk; mi, kik a lármas mulatságokban s a kártyaasztal mellett a takarékoság hagyásait olykor-olykor elfelejtjük: mi, kik bizonyos alkalmakkal csillogás által kiismerzeni annyira szeretünk, hogy a kimélést alacsonyságnak fognók tekinteni; mi vonjuk-e be markainkat a nemzetiség közoltára előtt? mi ne tartuk-e alacsonyságnak itt a kislelkü kimélést? Ime

Ráday és Wesselényi után a tiszteletre méltó Vida négy egész esztendőig tartott súlyos áldozatokkal védelmezte játékszinünket; s a mit ezen egyetlen egy nemes tehetett, azt az egész nemzet tenni nem fogja-e? S ez az egész nemzet viselni akarja-e a szegényt, midőn majd azt kell hallania, hogy Pest-ről, Magyarország fővárosából, a magyar játékszin számkivettetett, mert a millomokból álló sokaság a teher alól kifáradt egyetlenegy fel nem váltotta? De Bécsben az a magyar gróf, az a Koháry, ki magát az ottani német színért elsülyesztette, hazafiúnak kiáltatott; s bennünk mindnyájunkban a valóságos haza iránt nem leszen-e anynyi szeretet, a mennyi ez egyben az idegen haza iránt lángola? S miért éppen csak a hazát emlegetnünk? hát annyira vadak, annyira miveletlenek volnánk-e mi, hogy a szép iránt, egyedül magára nézve is vonattatást érezni nem tudnánk? Mi dicső nemzetnek, mi vitéz magyaroknak hívjuk magunkat. Jól van, Tek. Rendek! voltak sok vad népcsoportok, melyek a földkerekség nagy részét győzedelmek közt futották keresztül; félelmet és rettegést terjesztettek ezek magok körül, de tiszteletet nem. Soha egy nép sem ragyogott a nagy nemzetek sorában, hanemha fegyvereinek szerencséjét a szépmesterségekkel és tudományokkal összekötötte. Aztán nem kénytelenek vagyunk-e megvallani, hogy a mi büszke czimeink csak őseinktől szállottak reánk, hogy mi az ő nevéket igen is, de erejüket s szerencséjüket örökségül nem birjuk? Ily környülállások közt mi által lehetünk reájok érdemesek, ha a szépmesterségeket is megvetjük, s egyéb fogyatkozásaink mellett még miveletlenek is maradunk? Tek. Rendek! a szerencse külső veszélyeit erő s nemes bátorság által meg lehet lábolni, a lélek elaljasodása pedig szabadulás reménysége nélkül merit alá,

De nem azt erősítette-e táblabíró úr, hogy a játékszintől erkölcsi romlásnál egyebet nem várhatunk? Tagadhatatlanul fontos ellenvetés! mert hogyan lehessen valami olyast pártfogolnunk, a mi szívünk legszentebb érzéseivel ellenkeznek, a mi halomra döntené mind azt a jót, a mit atyáink példáiból s a józanabb nevelés karjaiban tanultunk, s a mit gyermekeinkbe általplántálni oly szívesen fáradozunk? Azonban vigyáznunk kell, nehogy hirtelen gondatlansággal vakmerő állításra vetemedjünk. Fenn áll a játékszín, nem egy bizonyos környékben, de számtalan helyeken, számtalan nagy nemzetek között; nem mint egy bizonyos kor mulandó időtöltése, de mint hosszú századok állandó gyönyörködése. Férfiak, virtussal és tudománnyal és tettekkel ragyogók, örömmel vettek részt annak mulatságaiban; örömmel látták magok előtt a régiség visszavarázsoltt történeteit, s a jelenvalóság nevetéssé tett bohóságait. — Mit vesztek Európának nagy nemzetei, hogy magoknak játékszínüket építették, s jeles színjátszóiknak tisztességet és bővséget adtak osztályrészül? S mit nyertünk mi, hogy színjátszóinkat mind ez ideig lakhely és segély nélkül hagyjuk bolyongani; s előadásaikra szemünket és füleinket, sorsokra pedig szánakozásunkat bezárjuk? Mutassuk elő hát azt a sok szépet, azt a sok jót, melylyel más nemzeteket, azért mert erkölcsrontó játékszínünk nincsen, felülmúlunk! Mintha bizony minálunk a szükölködő több enyhítést, a szerencsétlen több vigasztalást, a tévelgő szelidebb visszahozást lelne, mint másoknál! Mintha mi szentebbül éreznők az emberiség becsét; különböző vélekedéseinkért egymást nem gyűlölnők; a hazáért szenvedő bajnoknak, s a tudományok közt sorvadó bölcsnek oszlopokat emelnénk! Mi adunk talán példát Európának, miként kell az előidő meg-

vesztegethetetlen erkölceit s tiszteletre méltó szokásait maradékról maradékra általplántálni? Mi? kik nem szintén húsz esztendő alatt saját magunkból kivetkeztünk; s romlott erkölceket tanulva, idegen szokásokat kölcsönözve, tulajdon zselléreink rongyával czifrázva, még csak azon érzést sem tartottuk meg, hogy egymásra tekintvén kölcsönösen elpiruljunk. Mi féltjük-e tehát a játékszintől erkölceinket? vagy inkább attól rettegünk, hogy az, a mult és jelenvaló képeit előnkbe hozván, lelkiismereteinket felébreszti? De mennél későbben ébred fel, annál több oka lesz kebleinket összemardosni. — Jól tudom, Tek. Rendek, mennyi visszaélések történhetnek, s történnek is a játékszinnel. Azonban ha a visszaéléseket teszszük a dolgok becsmértékévé, mi marad úgy szemcink előtt eléggé ártatlan? Mi volt valaha oly becses, tiszteletre méltó és szent, a mit a gonosz óhajtó lélek saját céljainak eszközévé nem tehetett, s nem tett volna? De fogjuk-e azért a vallást és tudományt, az emberiséget és hazát kárhozthatni, mert gyakran ez imádandó nevek a setétség tetteire lepel gyanánt használtattak? S tegyük fel, hogy a játékszín romlást okoz. Elejét vettük-e a romlásnak csupán azzal, ha a nemzeti nyelvet arra fellépni nem engedjük? Jusson eszünkbe, hogy az alatt, míg a magyar szín ügyét elkésített vetekedéseinkben végső veszély közé juttatjuk, csinosabb városaink mindegyikében, németszíntjatszók teljes hazafiúi jussal virágoznak. És vajon egyedül németek látogatják-e meg ezeket? Nem tanúja voltam-e, midőn számtalan más magyarokkal együtt maga táblabíró úr Pesten létében az ottani német színt feleségével s leányával együtt szorgalmatosan gyakorlotta? Ki jöve ott kísértetbe tenyereit összezsattogatni, azalatt míg a kisasszonykák bizonyos német írónak férfiúság és tiszta erkölcsi

érzés nélkül öszvetoldozott scénái mellett könyükben uszkáltak? Ki fakadozott javalló kiáltásokra, midőn a nevendékeknek idvesség tanúsággal a színen bizonyos grófi leány bizonyos falusi papnak kezét oly rendes ártatlansággal kérte meg? Ki vezette félre tulajdon gyermekeinek elméjét örvendő bámulásával, midőn bizonyos darabban az Isten és emberek és önönmaga előtt bűnös feleség a józan ész és erkölcs boszujára férjének örökre nem érdemlett szeretetét ujólag megnyerte? Így oltalmazzuk meg tehát magunkat s gyermekeinket a játékszín ártalmától? vagy talán a német nyelv módivá lett hangjai a következő bajt varázserővel tudják elhárítani? Talán a pesti és bécsi német nevelőházak elfranciázott levegője hatalmas talizmánként lebegi körül ott nevelt leányainkat? Jaj nekünk, Tek. Rendek, ha az erkölcsiséget féltő principiumokat csak azért keressük elő, hogy általok a haza számára szükséges parányi segédet visszatartóztassuk! Ront a játékszín? miért még is a némettől vissza nem irtózni? miért a gravámenék közé nem tétetni, hogy a pesti, budai, pozsonyi, kassai s több más színek bezáróltassanak? O, jól értem én, hogy mi ez úgynevezett romlás eszközei nélkül többé nem lehetünk! Nem egyszer tapasztaltam, hogy sokunkat a bártfai fáróasztal mellől a német nézőjátékot megnyitó órán kívül, semmi el nem vonhatott. Mi szeretünk romlani, mi romlani akarunk Tek. Rendek, de romlásunkon is idegen színt akarunk láttatni. Mert idegen szín mi nálunk a nemesebb viselet csálhatatlan jele, s a fentebb nevelés tiszteletet kívánó hirmondója. Én ugyan veszteni is inkább veszteném el magam a nemzetiség körén belül. Mert ha már az is szánakozást érdemel, a ki a hasznost, a szépet és jót egyedül külföldi öltözetben tudja ismerni és szeretni: mit fogunk még a szerencsét-

lenről tartani, ki gyengeségeiben is külföldiséget akar dicsekedőleg éreztetni? Itt, Tek. Rendek, s egyedül csak itt, e külföldiség vadászásában, fakad romlásunknak forrása! Soha még egy nemzet sem romlott el, mely hazája erkölceit és szokásait hiven megőrizte. Tettük volna ezt, úgy nem jöttünk volna veszedelembe saját becsézésünket s az idegen népek tiszteletét elveszíteni. Most, midőn az utolsó szempillantat még talán el nem folyt; most, midőn még itt és ott a hazafiúságnak egy-egy szikrája pislog, s az ősi erkölcsnek egy-egy tüneménye mutatkozik: nem sietünk-e, azt a mit veszni hagyunk, ismét jóvátenni? És hol fognánk, mostani fekvésünkben kivált, hol fognánk hathatósabb eszközt találni, mint épen a kérdésben forgó nemzeti játékszint? Nemzeti játékszint mondok, s e név alatt egészen más intézetet gondolok, mint a mit, szerzeteséjjel bujdosó színjatszóiinkról vévén mértéket, alatta közönségesen gondolunk. A mi hibánk, a mi örökre menthetetlen hibánk, hogy a szép mesterségeknek ezen ágát, rövid és fősvény ápolás után, mint a lelketlen mostoha a kelletlen árvát ápolni szokta, az elalacsonyulás csaknem legalsó lépcsőjéig engedjük süllyedni. Soha sem fordítánk arra oly közönséges figyelmet, mely által, a kezdetében külföldi plántát, saját földünkön hazaivá tehattük volna. Szánakozásra méltó romladékokban szenved az közöttünk, s magán viseli az átkot, melynél fogva minden, a ki határaiban lépni mert szerencsétlen sorsában részt vesz. Ily fekvés bizonyosan egy nagy talentumot sem hoz kísértetbe, hogy a játékszíni pályán akár mint író, akár mint színjászó feltünjön, s azt a megvetetésből kiemelje, a külföldiségből kivetkeztesse, s a hazánk tulajdonává tévén, általa nemzetiségünkre jóltevő behatással munkálódjék. Mostani

vándorszineinken nem láthatunk egyebet a mélyen megromlott német színnek még, ha lehetséges, romlottabb visszatükrözésénél. A mi hideg lelketlenségünk elzsibbasztja íróinkat, kik magyarok lévén magyar szivekhez szólhatnak; s így színjátszóink kénytelenek a bécsi pór nép mulatására koholt alacsony tréfákat szedni elő, s azon puha érzelőségü darabokhoz folyamodni, melyeket a német nagy község visszafordult izléssel bámul s melyek a magyar férfias lélekkel oly elhátározólag ellenkeznek. Csak a nemzet részvétele állíthat nekünk nemzeti játékszint, melynek ismerető bélyege ne csak az élet nélkül álló kőfalra festett országos czimer legyen; hanem az az önértés, melylyel annak küszöbein minden magyar belépni fog; az a lelkesedés, mely a közfigyelemlél fogva saját becsének érzésével teljes színjátszót a mindennapi élet körén felülemeli; az a nemes hazafiuság, mely által a hazában bizakodó költő tulajdon érzéseit a nemzet közönségesen uralkodó érzéseivel egybeolvasztja, s ez egyedül lehetséges uton hazafitársait magához felragadja. Így fogja majd a nemzet a játékszint, s a játékszín a nemzetet kölcsönösen megnemesíteni. Ha lelkesedésbe hozzuk magunkat, hazai karakterünk új színben fog ismét ragyogni, e karakternek vonásait kölcsön adjuk a játékszinnek, bevésük a költő lelkébe, felbátorítjuk őt, hogy új dicsőséges pályát keressen, hogy új dicsőséges pályára vezesse színünket, melyen ne többé az idegen nép majma, ne többé az idegen romlás terjesztője, hanem a nemzeti érzés tolmácsa, s a hazai virtus táplálója lehessen. Itt leszen aztán üldözést szenvedett nyelvünknek bátorságos révpártja; itt leszen a haza, hol mostani számkivetése után megnyugszik; itt leszen a tűzpont, melyből valahára teljes erejében kilobbanhat, hogy

a maga bámulást érdemlő tulajdonainak tartozott rangját az európai több nyelvek mellett elfoglalja.

De mit jelent, Tek. Rendek, ezen csufoláshoz hasonlító mosolygás, melyet bizonyos ajkakon látok elvonulni? Ohajtaniám tudni, mi ezen dologban tulajdonképen nevetséges? Ez a hevület-e, melyet a nemzeti közügy védelmére fordítottok? vagy ez a vélekedés, melylyel a játékszindolgot a nemzet közügyének lenni gondolom? Közügy a játékszin? akkor jaj annak a szerencsétlennek, a ki az enthusiasmusnak már a maga tárgya által megszentelt szavai mellett hidegen maradhat! átok pedig annak a gonosznak, ki hidegségével a kártörülő lélek csúfolódását párosíthatja, kit e szent boltozat alatt, ily tiszteletet kívánó vetekedés közben, a hazának gondolata vissza nem dobbant! De bizonyosan azt teszi e mosolygás, hogy a játékszin csekélyebb, mintsem a nemzet közügye gyanánt tekintethessék. Vaj mi másképen gondolkoztak a pest-vármegyei rendek, e nemeslelkű, s józan előrelátásu hazafiak, kiknek hálára méltó igyekezetök bizony egyebet várt, bizony egyebet érdemlett, mint hidegséget és kicsúfoltatást! Vaj mi másképen gondolkoztak azon számkivetett francziák, kik Amerikának pusztáin elébb építettek franczia játékszint, mint lakóházat magoknak! ne vessük ki őket, ha bátrak vagyunk, ha mellettök saját kicsinységünk érzésében kínosan el nem pirulunk! Ne vessük ki e lélekkel tölt bujdosó csoportot, mely az Oczeánon keresztül kebelében viszi hazáját, s az új világ még eddig lakatlan síkjaira plántálja által. Ne vessük ki e szent hazafiuságot, mely e kevés számu hősekben veszély és üldözés közt, hazai föld nélkül, idegen éghajlat befolyásaiban is olthatatlanul ég. Ne vessük ki e tiszteletre méltó büszkeséget, mely eléggé merész az elhagyatásban is saját becsérvését fen-

tartani, s lételét csak önnön nemzetiségének érzésében kedveli. Krisztus így szólott: a hol ketten-hárman összegyűltök (tisztá imádással tudniillik), ott leszek én veletek! Ilyformán szól a haza is: a hol ketten-hárman összegyűltök (tisztá nemzeti lélekkel tudniillik), ott leszek én bennetek! mert a hazának szent neve nem csatolja magát a föld porához. Ezen tartomány, melynek kiterjedését most magyar hazának nevezzük, századok előtt más néptől mondatott hazának; őseink a Don mellett is, a Kaspium partjain is, magokkal hozták a magyar hazát, s magokkal hozták azt ide. Emberek teszik a valóságos hazát, nem ez élet nélkül való halmok és térségek, melyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást. Valamint a francia lélek lángolása a számkivetés helyét francia földdé változtathatja: úgy ellenkezőleg a magyar lélek kialvása születésünk helyét idegen földdé fogja változtatni. Fajuljunk csak lassanként, mint elkezdők; s bizony e levegő, melyet eleink vérparájától megterhesítve szívunk, e kenyér, melyet az ő sírhalmaik felett aratunk, e czimerek, melyeket koporsóikról lekapkodtunk, nem fogják itt a magyar hazát megtartóztatni, nem fogják tehetni, hogy a nemzetiség enyészttével el ne enyészszék.

Azt mondhatná valaki: mit tartoznak ezek a játékszinre? Hiszen őseink nem ismerték azt, őseink, kiknek példája után buzdítottunk. Való, Tek. Rendek! őseink nem ismerték azt, mert nem ismerhették; de maradt volna a nemzet a maga virágzása szép pályáján, bizonyosan megismerte volna; mivel a nemzeti virágzás (s ez már Mátyás alatt megbizonyosodott), a tudomány és szépmesterségek szeretetét maga után vezeti. Aztán mindaddig, míg valamely nemzet felfelé hág, egyedül saját erejénél fogva nemcsak fenttarthatja,

hanem minden ártalmas befolyásoktól is megóvhatja magát. Nem így mi, kik három század óta idegen karhoz támaszkodva lépdelünk; kiknek sok kicsinységben, a mit az erős észre sem veszen, majd veszélyt rettegnünk, majd oltalmat keresnünk kelletik. A virágzó magyarnak a játékszín csak egy újabb nemes gyönyörködés tárgya lett volna; nekünk pedig úgy kell azt óhajtánunk, mint hanyatló nyelvünk védelmét, mint enyésző karakterünk palládiumát, mint sülyedő lelkünk felemelő eszközét. Ha ugyan nyelvünkre nézve elégnék hiszszük, hogy rajta juhászainkkal tanakodhatunk; ha karakterünket még most is teljes élességében lenni gondoljuk, midőn a hegedülő Bihari magyar nótája mellett tölt poharakat szilajkodva forgatunk; ha lelkünknek elég emelkedését találjuk az elavult jusokkal s újonnan vásárolt üres czimékkel büszkélkedésben: úgy nincsen többé egyetlen egy szavam is; úgy óhajtom, hogy ily gondolkozásban semmi közönségest, semmi nemzetit ne alkossunk; mert azt csak romlásnak alkotnók. Úgy csak szenvedjük el tovább is, hogy a magyar fővárosban idegen játékszínnek álljon ragyogó épület; hogy a messzünnen jött vándor ott mindent találjon, csak azt ne, a mi őtet Magyarországra emlékeztesse; hogy a jámbor hazafi Pestnek utczáin tolmács nélkül szükölködjék, s hazáját a hazában félénk tekintettel keresse és ne találja meg! De nem, Tek. Rendek! ennyire még mi nem jutánk, ennyire még nem juthatott a nép, mely erővel teljes fajból vett származást. Szenvedések által meggyengültünk, de nem vesztettük el a régi nagyság emlékezetét. Fenn a bérceken nem látjuk-e mindennap őseink váraikat, habár csak omladékokban is? Lenn a mezőken nem ezer felől tűnek-e fel a halmok, melyek elhullott atyáinkat takarják? Ez emlékeztető jelekre

kényszeritem a Tek. Rendeket, ne tekintsék hidegséggel a nemzetiség sorsával most inkább, mint valaha, összefüggő intézet felállhatását. Őseink országot és szabadságot szereztek és hagytak nekünk; illő, hogy mi is szerezzünk, mi is hagyjunk valamit maradékainknak. S mostani környülállásinkban mit hagyhatunk mást, mit hagyhatunk jobbat, mint éppen ezt, a mire Pest vármegyei rokonnink bennünket figyelmeztetnek? — Ismerjük meg e figyelmeztetés mind szükséges mind dicséretes voltát; örvendjünk, hogy adakozásunknak ily nemes cél tétetett; tegyük méltóvá magunkat a reményre, mely bennünk vetteték; s mutassuk meg, hogy nincsen hathatósabb érzés, mint a hazafiúi kötelességnek szent érzése. Vagy ha mind ezeket tenni nem akarjuk, vigyázzunk, nehogy valaha Pest vármegyének legparányibb tagjával is összehatalálkozzunk! különben minő megalázó pirulással kell majd annak szemeiből az ellenmondhatatlan vádat olvasnunk: ti vagytok-e azon hálátlan hazafiak, kik megutáltatok az intést, melyért tőletek égő köszönetet érdemlénk vala? Nem, Tek. Rendek! ezen beszédem legyen bizonyosság, hogy én e hálátlanok közé nem tartozom; s ha van közöttünk, ki e gyalázatos nevet hordozni nem irtózik, keljen fel utánam és czáfoljon meg.

III.

KAZINCZY FERENCZ FELETT.

Kazinczy 1831. aug. 22-én kolera-járványnak esvén áldozatul, az akadémia, melynek fennállása, azaz 1830 óta tagja volt, Kölcseyt bizta meg az emlékbeszéd tartásával. A megbízás annál nehezebb volt, mert ezzel a beszéddel a még eddig nem létező akadémiai szónoklatot kellett, mint irodalmi műfajt hazánkban

megteremtenie. Nálunk is, mint más nemzeteknél, a francia éloge volt az akadémiai emlékbeszédnek typusa, a mely főleg XIV. Lajos korában virágzott. Három legszokottabb formája van: egyik csak azt az eszmét fejtegeti, melynek az illető író élt, s mely működéséből és életfolyásából legjellemzőbben ki-domborodik; másik az író jellemrajzát adja legfőbb vonásaiban, több vagy kevesebb történeti háttérrel; a harmadik az elhunytnek egész életpályáját rajzolja, de nem életrajzi aprólékossággal, csak nagy vonásaiban. K. az első módot követte emlékbeszédeiben. Az író magánéletére, sőt pályájának egészére sem terjeszkedik ki; csak törekvés-előirányát, vezéreszméi főbbjeit és élete tanuságát rajzolja, emeli és színezi ki, a miért is beszédei rövidebbek, kezelebbek és hatásosabbak, mint másokéi. Őt követték e téren Toldi Ferencz és Eötvös, a nélkül azonban, hogy felülmúlták volna, különösen az elismerésnek és dicsőítésnek helyesen alkalmazott mértékében. Az emlékbeszéd mintáival Gyulai Pál gazdagította irodalmunkat. K. ezen beszéde úgy a szerkezet egységére, mint hangja emelkedettségére és a felfogás nemességére nézve kiváló. Tartalma a Kazinczy által szolgált eszmék és életsorsa mostohaságának tárgyalása. Mindenütt a részvét és késerv, majd a szemrehányás és feddés szavát hangoztatja nemzetéhez, mely hálátlan közönnyel nézi nagyjainak törekvéseit és koszorúttanul hagyja őket sirba szállani.

K. emlékbeszédét az akadémia legelső közgyűlésén olvasta fel, mely Pestvármegye gyűléstermében

folyt le rendkívüli ünnepélyességgel. Jelen volt a nádor, az országbiró, az akadémia igazgató-tanácsa, előkelő társadalom és az irodalom színe-java.

Tartatott a m. akadémiai közülésében, szept. 8. 1832.

Mi szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi köréből kiemelkedik; s magát valami nagy és szent és milliomokat érdeklő cél után intézi! Mi szép világosító csillagként tűnni fel ezrek előtt; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát; s azt jó és bal szerencse közt, örökre tiszta és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg! Azonban ez, a mi ily szép, nem egyszersmind ily boldogító is. Hányszor nem talál a hűvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illetésre! Hányszor süllyed el a küzdő fénynyel és veszélylyel teljes pályája közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve! Sőt hányszor kell magának a fenragyogó célnek nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vivő lelke elkeseredésében áll ott s honának és korának érzéketlenségét átkozza. A sorsnak kedvencei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek iránt intézi ez az egész menetet. S így a már elveszettnek látszó magból gyakran hosszú évek után virágoztatja fel a teljes szépségű plántát, nem tartván figyelmére méltónak, hogy az, ki a magot a jelenlét pusztaságában, egyedül a még akkor kétes reményért hintette el, többé nincs; s emléktelen sirja felett diszlik a virágbokor, midőn már sem illat, sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E gondolatok támadának lelkemben a hirtételkor, hogy Kazinczy Ferencz élni megszűnt

vala. Képzeletim előmbe állították a nagy férfiút, úgy a mint őtet legutolszor e társasági körben láthatám. Itt ült ő közöttünk, e hetven évet meghaladott ősz, a több mint félszázados író, egy készülettel és küzdéssel teljes időszak legrégebb bajnoka; s keblében hordozta borzasztólag szép pályája emlékezetét; s vészek után egy, a nemzet előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, teteteinek önérzésében keresett az élet nyomasztó terhe ellen enyhületet, enyhületet a gondok ellen, mik végnapjáig kinozták. Eszköz volt ő is a sors kezében; izzadott ő is azért, a minek gyümölcseit aratni más fogja; fél századig küzdött a pusztákon, s egy messze pillantás az ígért földébe lön minden jutalma.

Jól érzem én, T. Társaság, midőn e tiszteletre méltó kör elhunyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene ny elbusító képeket mutatnom fel. Azok közt állok, kiknek szent kötelességek, minden egyebet félretéve, a haza dicsőségét eszközteni; s felednem kellett volna talán Kazinczyt az embert, a szenvedtet; s egyedül a literátort állítanom elő, tiszta nyugalomban: mint művész a márványszobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem minden ideái összeolvadásban vagynak egymással, s a szív húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala; s most, midőn szavam az elnyugodott felett fog hangzani: kebelembe zárjam-e fájdalmamat? Féljek-e ha kínos érzelmeket rezzen-tek fel; s a visszaemlékezés szelid óhajtásai helyett könnyecseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villámerővel hatná keresztül a hazát, s e nemzetet! mely saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sirba szállani; s nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem

hagyhatván egyebet, a meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor épen eltaposott érdem keserű dicsőségénél.

A végzet akará ezt így! és valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a soka-ság, magányos hasznokat vadász, s azt a mi ez egészet érdekli, a mi lelket táplál, nemzeti erőt fejt, s gyümölcsei csak jövőben érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zsibbadás lankasztá; volt idő, mikor bünyösen feledének mindent, a mi őket a porból, hova hullának, felemelheté vala. Nehány kevésnek mellében támadt gondolat: a haza veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni; s erejével rázni fel az álomba sülyedt népet, hogy lásson és érezzen. De a nép őket nem hallgata; de a népnek ereje nem volt ő reájok fel s a jövőbe kipillantani: s így elhagyatva futák meg a pályát, különzködőknek tartattak, s kinevettetének; mert nem akarák követni a bölcseséget, mely egyedül a jelenlét hasznairól gondoskodik. Ily körülmények közt lépett fel, ily körülmények közt küzdött a mi Kazinczynk is; nem haszon nélkül a nemzetre, nem nyom nélkül a jövő korra nézve; de fájdalommal önmagának. Mert koszorui nem enyhíték, hanem égették homlokát; s neve híres voltát élte nyugalomával fizeté. Pedig ő vala, ki fiatal-sága küszöbén, még csak tizenhat évű gyermek, iróink parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott célját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte, ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó s hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá kebelében még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a szerencsét sem nem ígérő, sem nem nyújtó lite-

rátori pályára számosokat tüzelt fel; s mozgást és életet öntött a tövises útra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől leverve pusztán hagyatnak. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére s Bácsmegeijére? Mi maradandó behatást tön a szép ízlésű fiatal író, ki alantmászás és iskolai fessesség helyett könnyü lebegésű fenséggel és csinnal jelent meg, s a valaha tökéletre jutandó magyar prózának első talpkövét alapítá! A kassai Magyar Múzeum s az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan; de az általok hintett mag, évtizedek után sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért említém ezt? Ő még akkor ifjúsága erejében élt; s polgári fekvése által a literatorkodást kísérő kedvetlenségektől fődözteték. Csuda-e, ha a lánglelkű ember faradatlan munkált? ha a közönség részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a sivatag jelenben csak a virágzó jövődöt szemlélte? De jött az időpont, egyike azoknak, miket a sors lesújtó villámként rejteget felhőiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek! és ime ő tettei s hatása munkás köréből lanczok közé jut; és szabadságát s élte minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja. Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble legforróbb vágyairól, kit a szerencse nem épen ily keményen próbála meg! A mi barátunk búban mint örömben, kétség mint remény közt, saját ideálához hű maradt; és a brünni erösségben, mint a kufsteini hegyormon s a munkácsi vár falai közt, szerelme a nyelvhez nem kisebbedék. Ott a vigasztalástól üres magányban érlelte meg ő a nagy gondolatot: újító változást hozni a nyelvbe; s ezáltal ízlésünknek, gondolkozásunk módjának, s tudományi művelődésünknek más és nagy befolyásu útát mutatni.

A mi magyar nyelvünkkel véghezvitt újításokat sokan nevelték s nevetik maiglan; pedig azok a nemzeti ébredező szellem természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindig és mindenütt, úgy most is és közöttünk, egyes jelenetekben tüntette fel magát, hogy lassanként közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a legtermészetesebb mód egymást érteni, egymásra figyelmezni, ideákat venni és adni, s azt a mi a kebelben titkon és külön forr, nyilvánvá és egyetemivé csinálni. Ily szempontból tekintem én a nyelvvel kezdett, s gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e világon ok és egybefüggés nélkül; a mi történik ma, annak magvai század előtt, s talán senkitől nem sejtve, hintettek el; s a mi történni fog század után, az a mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítésekkel ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író s egykorú által kicsinységekkel bajlódónak tartatik, mert idejét idegen szavak magyarrá tételével, régiek keresgélésével, s több ily parányisággal vesztegeti. De a vezető okot legtöbbször csak a következő világosítja fel; s tisztán csak a maradék fogja láthatni: miként nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettet, s tett által jótevő, egyetemi változásokat; miként lettek százados előítéletek semmivé; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélekszorongató formák: s mind ezek után miként lőn lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időig zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlenegy, ki a nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a dicsőség, hogy izlést párosított igyekezeteivel, hogy dolgozásait érzelmei hevével el tudta önteni, s hogy a régiség tu-

dományát, mit Baróti Szabó keresett, s a mi Révait nagygyá tevő, teljesen méltánylá. Csak így s csak neki lehetett hatalmában oly széles terjedőségű befolyást szerezni, s oly közönséges erővel hatni a nyelvre és írókra: mint nem még ezideig senki más. A közelebbi múlt ötven s egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e férfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? ki nem kereste ismeretségét, a Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Baróczy kedvele, kinek Virág és Révai barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztül-néztek íróinknak itt, e tiszteletreméltó gyülekezésben jelen álló koszoruján; és sokat látok, ki a legelső szikrát Kazinczy lánglelkétől kapá; s kit futásában ennek példája vezérlett, s állhatatossága őrizett meg visszahanyatlásától. Neki nem volt elég lelke minden erejét és szíve minden érzelmeit a nagy célra szentelni; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a haza serdülő ifjairól tekintetét; s minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjedelem, mely benküzdő erőt s munkavágyat bármely távolról sejdítettett, részvételét nagy mértékben nyere meg. E részvétel által adott ő sok mulólag kipattanni látszó szikrának marandóságát; e részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, a mit boldogabb fekvésű népeknél az olvasó közönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a literátori pályára készülő ifjút szülői mint veszni indultat siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert: s midőn a fiatal művész egykorui közt sem talált keblet, hol kiömölhessen. Hány nem némult el akkor, mint a fogságba zárt fülemile, végképen? s hány nem fogott volna még elnémulni, hanemha ő, a siriglan buzgó, nyujtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondható még

nagyobb igazzal, mint az Anchises fia: Ifjú! erényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól.

S nem csak azokra hatott ő, kik nevét és műveit tiszteletben tartották; hanem azokra is, kik eránta ellenséges indulattal viseltetének. Valának ugyan is nem kevesen, kik vagy érdemeit irigylették, vagy művétele által érdekeltettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek köréből úté ki magát a sokáig titokban forrott nyelvújítási pör; mely Kazinczy ellen intézett személyes csapást; sok, a literátori viadalmakkal köz, illetlen scénákat tüntetett fel: de tárgya által a nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszté; s a rákövetkező ellenhatásnál fogva iróinkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk elébe szebb és terjedettebb pályát jelelt, s azt a mit ez ideig nem bíránk, egy olvasó közönséget alkotott, száma és részvételre kicsinyt ugyan, de reményt adót, hogy valaha nevededni s iróink eránt melegebbi nagyobb mértékben fog. S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a nyilak miatt, miket ellenségi kezek reája mint íróra lőtenek. Nem zavarhatták volna ezek öregkora nyugalmát, ha azt a sors más oldalról keményebb csapásokkal nem rabolja el. Mert példaként ragyogni, s minden fogyatkozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, s minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogyatkozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni: vigasztaló érzelem. S mint kell e vigasztaló érzelemnek erősödni, midőn az ellenfél által hirtelt mag saját örömeinkre s hasznunkra virul fel! s ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által:

mily könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtást tűrnie, midőn az ellene szánt csapások által, a nyelv feléledése nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önérzés, mit ő oly méltán hordhatott keblében, irigylést érdemelne; ha valamit irigylenünk lehetne a férfinak, kinek a sors ez érzelmen kívül oly igen keveset nyujt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hirdettetni; de gyűlöletes előttem minden hizelkedés, s kivált a koporsón túl, hol a történet komoly Músájának orszaga kezdődik. A való érdem alakja nagyító csövek nélkül is tisztán látható; s úgy hiszem, azoknak, miket eddig elmondottam, sem bizonyításra, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örök emlékü műveket hagyott maga után: mint az Ilias; nem mondom, hogy nyelvünket a lehetőség felső pontjára hágtatta, s hogy törekedésein túl már nincs haladás, kívül már nincs út. Csak azt mondom: Kazinczy izlést erőhez esatolya, kezdett a nyelvvel küzdeni oly korban, midőn az egy nagy és következással teljes mozdulatra vala hajlandó, s izetlenség és gyöngeség által örökre hibás utat vett volna magának.

Kazinczy a maga Gessnerétől fogvást a Pannonhalmi Utig minden írásait csinnal, hévvel és ifjúi étellel öntötte be s ez által az írósereg figyelmét magához ragadván, literaturánkban új időszak alapítója lön. Kazinczy fellázasztott maga ellen sok író, s ezzel oly kilobbanást okozott, mely írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált s a literatura parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prózája, minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan; versein művészi kéz fog ismerzeni, s kivált epigrammjai a költés koszorújában

hervadatlan virágok maradnak: de a nemzetet nem ezek által tevő hálaadósává. Szellem vala ő, mely a tespedő egészet oly sokáig csaknem egyedül eleveníté; s lépcső, melyen egykorui magasbra hághassanak, s a szerencsésebb maradék tetőre juthasson. A sors talán nem fog bennünket ismét elsülyeszteni; s így eljön az idő, kell az időnek jönie, midőn az ő és az együtt-élők dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni; csak a lélek, melyet ő az egésznek kölcsönzött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a nemzetiség utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell ötlet méltatnunk; s ez oldalról mit nem érdemlett ő mi tőlünk? Nyelvünk bajnokává szentelé magát; s e nyelv a mi őseink egyetlenegy hagyománya, mit, a századok pusztító vészei közül kevés hű kezek ragadhatnak ki. És ti hűvek, hol vagytok? hol a hála, mit a hazától érdemlétek? hol a könny, mely szentté tenné a sirdombot, mit hamvaitok felett a mindennapi szokás szűken hányatott?

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrinyit, az író, el tudta feledni; mely Faludit, míg élt, nem ismeré, mely Révairól hallani nem akart! mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorusággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a sors által leveretett; s midőn előtte minden pálya a literátorin kívül bezáródék, ez egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a magát neki áldozó elől; hogy tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, s arcza izzadását és szeme vérkönnyeit hagyja jelül kézíratain, s árva gyermekein inségét. Két rendbeli folyóirásai, részvét-

lenség miatt, mindjárt kezdetben elakadtanak; nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség közt vevőt nem leltenek; legnagyobb becsü kéziratának nyomtatót nem talált; s haláláig tartott fáradozásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyert magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik ő felé is részvevő keblet nyitottak, s kik életének gondjait egyes jótételekkel enyhítgeték; de a nemzet nagy írójának jótételekre szorulni nem kellene; s pillanatonként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah, láttam én ezen kínokat! mert tanuja valék álmatlanul töltött éjjeleinek; tanuja valék a fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja vidám asztala mellett gyermekire visszaemlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelemben; s véráldozatnak képzelém a szent öreget, mely a nép bűneiért utolsó hörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben, a széphalmi lak romai közt úgy hunyván el: mint századok előtt a nyugoti tenger partjain egy más hazának fia — Camoens. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni! és sirját szívszorulva kerüli ki a magyar nyelvművész, sorsától rettegven. S bár emlékezete keserű voltát szerencsésb évek hamar feledtetnék el! hogy a maradék előtt csak dicsősége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok legyenek.

IV.

A MAGYAR NYELV ÜGYÉBEN.

K-nek legnagyobb hatással elmondott országgyűlési beszéde. A főrendűek az alsó tábla kívánságát a törvényeknek magyar nyelven szerkesztésére vonat-

kozóan, ismételten visszavetették. A harmadik üzenet is K. tollából folyt; de megelőzőleg elmondta a fenti beszédet. Ebben van talán a legtöbb erő. Jóformán egy gondolat az egész, de rendkívül tömör és kerekded alakban. Abból a szempontból indul ki, hogy a magyarnak nemzeti és állami önállóságából természet-szerűen következik saját nyelvének használati joga. Nemcsak a lelkesedés, hanem a főrendűek lelketlensége miatt való harag és méltatlankodás érzete zúg e beszédben, mely miatt K.-t veszélyes embernek tartották.

1833.

Ha a római tanács és nép maga hatalmának főpontján még most is állana; ha mi ezen római népnek egy meghódított tartományocskája volnánk; s úgy mint alattvalók folyamodnánk hozzájuk, hogy szabadulhassunk meg nyelvektől, és ők adták volna nekünk ezen választ, azt, Tek. Rendek, meg tudnám fogni; de mikor magyar nemzetnek kivánságára, magyar főrendek adnak ilyen választ, azt megfogni nem tudom. Miért nem akarnak a mi kérésünkre hajolni? Azt mondják, nyolcz század óta van összekötte a nemzettel a római nyelv; s annál fogva az több érdekekkel van összekapcsolva, és eltörlésére, vagy megváltoztatására felette szükséges előbb mind a kivánság eredetét s kiterjedését, mind pedig a teljesezés lehetőségét és az említett érdekekkel való megegyeztetetetését bővebb vizsgálat alá vétetni. Rendes dolog, Tek. Rendek! En ezen oldalról más érdeket nem ismerek, mint azt, mely abból foly, hogy mi magyarok, és független, önállású nemzet vagyunk, legalább akarunk lenni. — Ezen

érdekből következik, és természetesen következik, hogy mi magunk tulajdon nyelvével élni kívánjunk. Mi ezen kívánság eredete? csak az, mert magyarok vagyunk. Ha német, vagy más idegen nyelvet kívánnánk felvenni, akkor lehetne szükség a kívánság eredetét kérdezni, de e mostani kívánságunknak, mely a nemzettel együtt született, állandóul azzal összekapcsolatott, eredetét hosszasan keresni akarni, nem egyéb pusztá ürügynél, mely által a dolog továbbra is elhalasztassék. A kívánság terjedése? olyan kérdés, mit tenni miért kellett légyen, nem értem. Természetesen ennek több vagy kevesebb kiterjedése nem lehet, mint a magyar nemzet és ország, mint a kormány minden ágainak határa. A lehetőség? Minekutána 43 év küzdései után oda jutottunk, hogy már a mult országgyűlésnek 8-dik törvényczikkelyénél fogva, minden, ki ezután hivatalba lépni fog, minden, ki ezután ügyvéd lenni akar, magyarul tudjon, többé nincsen semmi lehetetlenség. Részünkről mindnyájan tudunk, beszélünk magyarul; tehát írhatunk egyszerre magyar törvényczikkelyt és felirást; a kormány részéről természetesen a cancellariát, mely magyar, alá kell vetni az említett törvényczikkelynek, és jól tudjuk, hogy ott oly urak állanak, kik értik nyelvünket. Hol itt a lehetetlenség, hogy mindjárt most ne teljesíttessenek azok, a miket kívánunk?

Mikor tehát a kívánság eredetét bajjal nyomozni nem szükség, mikor kiterjedése természetes és meghatározott, mikor lehetősége már megkészült, nem látom át, miért kellessék azt egyedül a rendszeres munkák körében eszközölhetőnek állítani, ami minden pillanatban eszközölthetetik?

Azt mondják továbbá a főrendek, lassan kell haladni: erőszakolni nem kell ezen lépést. De hát nem elég lassuság-e 43 év óta küzdenünk

a nyelvért, és még most sem lennünk ott, hol lennünk kellene, s hol lenni akarnánk? Minden országgyűlésen keveset nyertünk; minden előlépést nagy meggondolással tettünk; fájdalom! épen nem volt semmi sietség, semmi, a mi az annyira óhajtott lassúságban, az akadályok lépcsőnként való meggyőzésében elmaradott volna. Azonban a főrendek talán a lassúság ideálját századokhoz kötik? De én, Tek. Rendek, így nem értek, s érteni nem akarok. Mert később, mert lassabban haladtunk, mint kellett volna, kétszer, tizszer, tán százszor is.

A főrendek azt mondják: annyi sok száz évek óta lévén a latin nyelv virágzásban, anyai nyelvünknek elsőbbségét, és hathatóságát ekkoráig nem veszedelmeztette. Ugyan Tek. Rendek, mit véljek egy ilyen, a nyilvános tapasztalással, az egész nemzet köztudományával ellenkező állításról? Nevezhetjük-e nyelvünket diplomatikai nyelvnek? nem mindig elsőbbsége volt a latin nyelvnek? s nem lesz-e mindaddig, míg azt egyedül a tudósok szobáiba szorítani nem fogjuk? s minden egyéb tekintetben nem vesztett-e nyelvünk? Mert íme, bár belső tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonulna szégyennel vissza; mégis hátra kellett maradnia. S e miatt a mi egész tudományi miveltségünk, a mi egész irodalmunk hol áll? Nem hozom fel a németet, francziát vagy angolt, de maga a dán és svéd parányi irodalma is nem sokkal előbb van a mienknél? És miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket; mert eltapodtak, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, kik hazafiuságtól vezéreltetvén, ezen nyelv kiművelésére adták magokat. Én tudom, én igen is jól tudom Tek. Rendek! Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nem csak megvetttetést, hátratételt, szegénységet, sőt üldöztetést

is, mivel a nyelvet becsülni, mivel néhány társaimmal annak kiművelését célba venni bátor vállék. És még sincsen itt az idő, hogy nyelvünket felszabadítsuk? még is a rendszeres munkák sorára kell-e utasíttatnunk? Oda utasíttatunk Tek. Rendek, mert úgy mondatik, a rendszeres munkák már megszűntek mindent elnyelő örvény lenni. Azért talán, mert az urbáriumból már két cikelyt elvégeztünk; s a polgári köztárgyak azon pontjára, hol a nyelvügy előfordul, majd egy évtized, vagy épen félszázad után eljuthatunk? Hiszen ez az, a mi a rendszeres munkákat örvénynyé csinálja. En óhajtottam volna: bár a főrendek e gyűlöletes emlékeztetést ne újítsák meg.

De kívánják a főrendek, hogy a fejedelems társországok jogait tekintetbe vegyük. A fejedelmet illetőleg: mikor vétettünk a nyelvügyre nézve a fejedelmi jogok ellen? Nem mindig felírás után járultunk-e a trónhoz? nem mindig felírás és adott válasz után eszközöltetek-e törvényeink? Ime most is felírni akarunk, most is alkudni készek vagyunk a jogért, mit különben a természet ad, miben minket hátráltatni annyi, mint természetes jogainkon gázolni.

Soha senki el nem fogja velem hitetni, hogy azon okok, melyeket a főrendek előhoznak, meggyőződésből, szívből származtak volna. Nem kívánnak egyebet, mint a latin nyelvből oly szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülönözze. Vagy talán a demokratiától félnek, ha az anyai nyelv felemeltetik? Erre csak azt felelem: török és orosz szomszédinknál soha sem divatozott a latin nyelv; hol van azért nagyobb despotismusnak ostora, mint önálok?

Nem csodálnám, Tek. Rendek, ha nemesség és adózó nép közt forogna a kérdés, ha a főtáblánál az egész nemesség ülne, itt pedig az adózó

nép képviselői fognának helyet. Akkor ezen viselkedet születéshez kötött előítéletekből, régi privilegiumokhoz ragaszkodásból, s több efélékből, menteni ugyan nem, de magyarázni lehetne. Most nemesség és nemesség közt, még pedig egy részről 500, más részről 700,000 nemesség közt van kérdés. A szerint, a mint környülállásaink, s országgyűlésünk mostani rende állanak; a szerint, a mint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszban kinyilatkoztatták; e kétféle ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható, a 700,000 kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi joga van az 500-nak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek s ez a koronához van kötve.

S kik ezek a főrendek? Nem azok-e, kik az országnak legtöbb javaival élnek? nem azok-e, kik a helyeken ülnek, hol Zrínyi a bajnok és koszorús író, hol Pázmány Péter és Liszti ragyogtanak? kik a sorokon gyülekeznek, miket egykor Kohári és Amade, Orczy és Ráday, s nem régen Széchenyi és Fesztetics György ékesítettek?

Nem méltán kívánhatnók-e, hogy ne szegezzék magokat az ellen, a miért az őket megelőzőt nagyok élni és halni dicsőségnek tartották.

S mit tegyünk? újra írjunk? okokat okokra halmozzunk? De mit használnak minden mi okaink azoknak, kik füleiket és sziveiket előttünk már kétszer bezárták? kik a természet és hazafiúság szent szózatát már kétszer visszavetették? Ha a szent korona iránti tisztelet nem tartóztatna, azt javaslanám, hagyjunk fel a küzdéssel, s terjeszszük egyenesen a felség elébe folyamodásunkat. Mert rendes dolog az, ha valaki elválasztó fallá teszi magát trónus és nemzet közt, hogy ez maga

fejedlemhez, szíve kívánsága szerint ne járulhasson.

Ha pedig még egyszer csakugyan írunk; jelentsük ki azon tántoríthatatlan elhatározásunkat, hogy előbbi üzenetünktől semmi esetre el nem állunk; hogy ha helybenhagyást ezúttal sem találunk, mi a fejedlemhez vivő utat magunkban is meg fogjuk keresni. Az elkészerített hazafiúság érzelmei nagy jogokat adnak, csak erős kebelben lángoljanak. Sokszor hallottam én itt erőről, morális erőről szót tetetni; s ezen pillanatban szólítom fel a Tek. Rendeket ezen erőt kifejtteni, s úgy vélem, nem szólítom fel hijában; mert ime én is, ki egyike vagyok a leggyengébbeknek, nyilván s egyenesen kimondom, előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre nézve tett kívánságtól egy pillantásig is elálljak.

BERZSENYI DÁNIEL FELETT.

K. e beszédet a m. t. akadémia 1836. évi szeptember 11-én tartott közülésében mondotta el. Tudjuk, hogy K. kritikája Berzsenyit annyira elkészerítette, hogy nemcsak mint költő hallgatott el, de egyúttal elhidegült mint barát is, és K.-vel sohsem békült ki. K. ennélfogva ezen beszédében úgy is mint kitűnő szónok, de ezen felül egész erkölcsi nagyságában lép elénk. Beszéde a legnemesebb engesztelő áldozat az iránt, kit sohsem volt szándékában bántani, s ki mégis örökre megvonta tőle barátságát. Magyarázatra e beszéd nem szorul. Mindent elmond, a mi megértéséhez szükséges, s eljárásának igazolása és bánatának őszinte-

sége egyaránt meggyőző és megindító. Bevezetése — bár magában szép — még sem oly sikerült, mint a Kazinczy fölött mondott beszéd bevezetése. Többékevésbé általános természetű, mely bárkinek halálakor volna elmondható. A beszéd alapgondolata az, hogy a költőnek mily fontos szerepe jut a nemzeti és társadalmi életben. Jellemzi a valódi költőt, aztán áttér Berzsenyi nagyságának dicsőítésére, festi pályájának nehézségeit, hozzávaló viszonyát, kifejti, hogy mi vezette bírálataban, melyet nem von vissza, s nemesen, minden szinpadias hatás nélkül nyújt engesztelő békejebbet Berzsenyi szellemének.

Az emberi nem, egészben tekintve, örökre virágzó növény, minnek egyfelől hervadó virágai mellett, másfelől szünet nélkül újak és újabbak fakadnak s nyílnak ki. Végetlenül tenyésző élet ez; hol múlt és jelen csak a jövőnek szolgálnak magúl, s a böles-örvendve néz e jövő elébe; mert tudja, hogy az bizonyosan felvirúl, s felvirulta után enyészetre sem hajlik, míg magából a következő időnek alapot nem készít.

De ki elég erős, mindig és mindenütt csak az egészre vetni pillantatát? Egyes emberek, a végetlen egész egyes virágai, vonzanak bennünket magokhoz; egyesekhez fűzzük hajlandóságunkat, érdekeinket, szerelmünket; s midőn az egyesek hervadnak és enyésznek, megszakadni érezzük az egymásból folyt idők folyamát; s ez érzet a legkínosbak közé tartozik. Mert szívünk legtermészetesb indulata, vágya és küzdése, majd tisztán, majd homályosan, a jövőt tárgyazza; s mondjátok meg: a megholtak jövője hol vagyon?

Kettő a felelet. Egy, mely a hit vezérkarjaira útasít, s a jövődőt túl a síron, sejdítési homály alatt mutatja. Más, mely az emberiség egésze felé fordul; s innen a síron, az enyészet nyomain mindig újonnan keletkező életre figyelmeztet. Lelket emelő, nagy gondolat fekszik mindegyikben! de gyarló az ember, s a mi vagy alakatlanúl, vagy temérdeksége miatt által nem tekinthetőleg áll előtte, abban kielégítést nem lelhet. Így, kimúlt kedveseinek elsötétült jövődjétől a múltra tér vissza; s ha a remény kinézetei megszűnni látszanak, az emlékezet karjai közé dől; s lefolyt öröm és szenvedés körében ábrándozik.

Innen van, hogy emléket állítunk az elhunytaknak, hogy beszéd által megújítjuk emlékezetét azoknak, kik többé nincsenek. E visszapillantás a kialudt élette szándékos csalódás által enyhíti a fájdalmat, midőn a nemlével gyöttrő gondolata helyett az egykori élet meleg képével foglalatostkodunk; s egyszersmind hiúságunkat azon vigasztalással tápláljuk, hogy az emlékezet életet ad; s ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz.

És ez valóban áldás az istentől, ki így adá! Gondolkozó, s tökély után törekvő lénynek, ki magát az egész emberiség képviselőjének tekinteni szereti, megfagylaló gondolat oly végvonal, hol minden törekvéseivel együtt örök éjbe sülyedjen. De a marathoni győző emlékszobra nemes lángot ébreszt az ifjú Themistokles keblében; s Kalpe szirteinéi, a Herakles felől homályosan szállongó rege, a földkerekség leendő urának szemeiből dicső tettek után sóvárgó könnyeket fakasztott. Emberi gyarlóság alapjából pattan fel a szikra, mi a paranyi, múlandó embert, élet utáni nagy következményekre munkálni éleszsze.

Ez ideától hevülve készülök itt, kis tehet-

ségem szerint feltüntetni elköltözött társunknak, a mi Berzsenyinknek emlékezetét. Mert ő nincsen többé; benne is saját fényében ragyogó csillagot vesztenk el; s most illő a kor embereinek tudtúl adni, miképen a magányba vonúlt, s címekkel nem ragyogott férfiúban azon kevesek egyike van eltemetve, kik a sülyedés szélén álló gyakran állott magyar nemzetre való diszt hoztanak.

A sokaság nem foghatja meg: mint lehessen költőről így szólani. Jól van! ha ti azt hívjátok költőnek, ki szavakat foglal versekbe, s történetesen felduzzadt érzeményeit, s egy-egy elmésen elővillant gondolatát papirosra önti, s olykor valamely csillogó urat pártfogás reménye miatt megénekel, vagy a könyvtáros szűk zsoldjáért az almanachokba dívtárulokat készítget: akkor igen is, a sokaságnak igaza van.

De ha költő nevet csak az érdemel, ki nemesített érzelmeket hordoz keblében, ki a természetre, az emberi szenvedelmekre vizsgáló tekintetet vete, ki a való életet magas szempontokból vevé fel, s dalát a szépnek és jónak, s az örök dicsőségnek szentelé, hogy általa minden ifjú kebel szent lánggra gyúladjon; valljátok meg, akkor a költő bizonyos jötevője az emberiségnek; s nevét hála és tisztelet érzelmei közt kell neveznünk.

Való, a költészet jótétei nem épen kézzel foghatók. Akarjátok-e, hogy csak az érdemeljen figyelmet, a mi gyermekeitek kenyerét bőven adja meg? Ó, ugy — az egyszeri író szerint — a ke-rekes rokka feltalálója minden Homérok felett fog állani! De gondoljuk meg: az ember nem csak testi, hanem szellemi lény is egyszersmind. Mi lenne az emberiség, ha vadállatként egyedül élelem után futkosna? s mi lenne a nemzet, mely egyedül kalmárkodó nézetek után indulván, az egész természetet csak kincses ládának tekintené,

s a csillagok ezreit csak arra valóknak, hogy por-
tékás hajója útját igazgassák?

A műveltség kezdő korában minden nemesb
érzemény és ismeret költő által énekeltetik. Val-
lás, philosophia, történettudomány költészet kar-
jain léptek fel. De az ember hívtelenné lőn mes-
teréhez; s midőn a kor haladtával, ifjúi lelkesé-
dése hideg körültekintéssé változott: minden isme-
reteitől s tudományától azt kívánta, hogy éléskam-
rájának, kincstárának, s uralkodási szomjának
szolgáljanak, Így tétetett a vallás hatalom zsámo-
lyává, az isteni mathesis hódítók és uzsorások
eszközévé, s több ilyenek. És ezek s a hasonlók
ugyan mindaddig, míg s a mennyiben az egyetemi
haszonvágyat eszközlik, becsben fognak tartatni:
de költészet és philosophia hidegen nézetnek. Mert
sem mindennapi kenyeret nem természetnek, sem
gyárművek virágoztatására közvetlen nem alkal-
mazhatók.

Vagynak, kik üres óráikban a költő művei-
nek néhány pillanatot szentelnek; s azok becsét,
mint időtöltést szerző dolgokat, határozzák meg.
De jaj a költőnek, ha czélja csak időtöltés vala!
A való költészet, s a philosophia komoly Músája
rokonszövetségben állanak. Mindegyik magas emel-
kedésben lebeg az emberiség felett; pillantásait
szünetlen arra fordítva. Két tolmácsa a léleknek,
mely az állat-emberben isteni eredetet bizonyít.
Boldog, ki intéseiket érzeni és érteni megtanul-
hatá!

Berzsenyi minden kétségen túl egyike vala
azoknak, kiket a való költészet szelleme élesztett.
Azon időben, midőn literatúránk pártfogás nélkül,
egy-két lelkesebbnek magányos falai között el-
szigetelve, titkosan tenyészett, senkitől nem is-
merve, díjt és pályalombot nem várhatva, egyedül
keble mozdulatitól vezérelve, kezdette ő fakadó

érzeményeit dalba önteni. Mezei magányában úgy áll vala, mint az Ocean szigetén nyíló szép virág, melynek pompájan emberi szem örvendő bámulással nem mulat, s az örökre zúgó hullámok közt, a hidegen lesugárzó csillagos ég alatt.

„nincs bájsereg, mely őt körülröppenné,
nincs vándor, a ki szellemkarra venné“ —

s lehet-e költőre nézve szomorúbb helyzetet képzelnünk?

Mi a dal? harmoniás szavakba öntése a gondolattá érlelt érzeménynelk. S mi indítja a költőt ezt tennie? Azon természeti hajlandóság, mi szerint azt, ami a keblet dagasztja, óhajtjuk rokonérzésüekkel közleni. Midőn már a költő e természettől belénk plántált közlékenységnél fogva dalát elzengi, és nincs ki az edes hangot felfogja; nincs, ki figyelmet fordítson arra, mit szíve teljeségéből kiömleszteni neki oly fontos volt: nem fogja-e a részvét hiányát fájdalmasan érezni?

Aztán tagadni nem lehet; a költő nem csak részvétért, de dicsőségért is énekel. Midőn Pindar, a Delphi istenének boltjai alatt, a nagy tömegben összegyűlt hellen nép előtt énekelt; s a dal szívemelő hatalmát ezer meg ezer szemből olvasta: lehetséges-e, hogy lelke perczenként szebb és lobogóbb lángra ne gyuladt legyen? De magára hagyatva, nép nélkül, melyet az ének ereje felrázzon, nép nélkül, mely hazája fényét az énekben vissz sugárzani örömmel tekintse, pusztá falaknak vagy az erdei visszhangnak mondani el az érzelem szózatát; bizony a lelkesedésnek nem nagy táplálékot nyújt. Innen van, hogy sok költőnk oly korán megszűnt énekelni s hogy a gazdagabb keblű zseni is csak kis részét adá annak, a mi szívében élt.

Istennek gazdagabb ajándéka nincs mint az ifjúság. Szívünkben megárad az érzemény, hasonlóul a tavaszi plántákban meggyűlt bő nedvhez; s így történt, hogy az ifjú költő az előbb említett megjegyzések alá nem mindig tartozik. Elhagyatva, pusztá magányban állva is elzengi ő, mi kebléből, felszökellő víz-sugárként, erőszakosan tolakodik fel; s e lélekállapot tart mindaddig, míg az élet nyara közelebb jön, s egy komoly pillantat a világba, más jeleneteket mutat előtte.

Az ifjúság e tenyésztő ereje, mely a férfikor kezdeteig szünetlen növekedő hatalomban virult vala, teheté azt, hogy Berzsenyi elszigetelve is, dalát a nemzettel nem hallatva is, a kezdő énekes gyöngéd ömlengéseitől a teljes forradalomba jött erős kebel áradozásáig emelkedhetett; s hogy nem csak a lyrai költészet szokatlan magasságát érte el, hanem egyszersmind egészen új, s ifjúilag virító, páratlan ragyogású költői nyelvet is alkotott magának, leginóbbet azon tündérvilághoz, mely általa teremtvé, dalai minden sorából felénk sugárzik.

Nem kell felednünk: e férfiú Kisnek s Kis által Kacinczynak barátja volt; s már akkor, mikor kettőjökön kívül még senki más nem tudá: mit rejteget keblében a szép Somogy, a bajnokok vérével öntözött, s a lyrai költészet másik koszorúsának, a mi elhunyt Virágunknak lételt-adott szép Somogy. S mi vala természetesb, mint ily baráti körben, ily költőnek, ily alkotó hajlandósággal fordulni a nyelv felé? A szerencse, mely nyelvünket s literaturánkat századokon keresztül oly szűken pártolá, időről-időre még is gondoskodott, hogy ne csak el ne sülyedjenek, hanem fentartó szellemet is nyerjenek magokba, minek erejével ifjodva és erősödve szebb élet elébe siet-hessenek. Kazinczy és Berzsenyi két genius valá-

nak, kik elhagyatás, mondhatnám eltapodtatás szomorú napjaiban varázserővel jelentek meg a magyar nyelv mellett; azt nem csak életben tartották, de csinnal és kellemmel és fiatal bőség tündöklésével öntötték be; s új karaktert adának neki, mely századokon keresztül viruló szépség gazdag forrása lenni meg nem szünend.

Lesz idő — adná az ég, legyen minél előbb, minél tartósbban — midőn hitelt alig nyerend, hogy művek, mint milyeket Kazinczy és Berzsenyi nyújtának, éveken keresztül nyomtatót nem találtak; éveken keresztül nem találtak embert, ki a nemzetre örök díszet hozó műveket a hazának bemutatni merészelte volna. Így történt, hogy az ifjú énekes megzendíté dalát; s mi mások évekig nem hallók csak nevét is. Így történt, hogy a férfiúi évekbe lépett költő egy-két lelkesnek ismeret-ségébe jutott; s mi mások távolról hallók nevét említett; s évekig nem láthattuk egyetlen sorát is. A nemes elsíra könnyét a dicsőség után; és nem mutatkozott kéz, az érdemelt díjt homlokára füzendő.

E folyó század kilencedik évében hallám először Berzsenyi nevét pusztán említett; követő év tavaszán látam őt és vele kéziratban lévő dalait; s fesse-m-e az örvendő bámulást, melylyel ez, azon korban oly váratlan, oly előre nem sejdített tünemény meglepett? A még készülő, fejledező ifjút nem ismerhetém; s ime egyszerre, pillanatban felgyúló meteorként állott a lyra elragadó magasságaig felküzdött férfiú előttem. Mi Horátzban s Mathisson énekeiben oly megkapólag hatott reám, itt összeolvastva lelém fel; új világ nyílt verseiben saját fényvel, hévvel és nyelvvel ékesülve. És én ifjúságom reggelét élém; homályosan küzdék messze ideál után; s nem természetes-e, hogy e találkozás és meglepés éltem leg-elragadóbb

pillantatai közé tartozott? Néhány napot lelkesülve tölték körében; s búcsúztakor gyermeki odaadásal csügtem kebelén; először életemben és — fájdalom, úgy akará a sors — egyszersmind utólszor.

Három év múlt el ismét, s a régen várt költemények végre a közönség sajátivá lettenek; s ekkor lőn, hogy literaturánk új időszakba lépett által. Kazinczy haladási rendszere szokatlan figyelmet kezdett gerjeszteni. Kevesen fogták fel a szellemet, mi által vezettedék; a sokaság forrongani kezdett; féltette a nyelv tisztaságát, s annyival inkább, mert némely írók, belső szükségétől ösztönözötve, de izléssel s nyelvtudományi elvekkel nem bírva, fonák újításokra vetemültek. Terjedt a nyelvféltés; a mellékes érdekek által nagyobbítva, szövetkezést okozott az ellen, ki az új rendszer vezére volt, s kinek szellemi felsősége szokás szerint a kisebbeknek fajt — Kazinczy ellen.

Élénk ellenküzdeés élénk részvét kezdete; s kik a kor fejlődésnek indult hajlandóságai ellen harcolnak, rendszerint csak a kifejlést és érelmet segítik. Így történt akkor is; és szerencse hazánkra, hogy Berzsenyi ez időpontban jelene meg. A haladás és maradás embereinek egyformán kapá magához figyelmöket; azért olvasói többen valának, mint különben; köztünk az ideig szokatlan hévvel itt becsülteték, ott üldözteték; s mind kettő által literaturánk új szakának irányára, s azon érdekeknek, mely olvasóink számát naponként nevelé, mind megalapítására, mind megtisztítására nagy hatást gyakorolt.

Ily szempontból nézve, az önbecsét teljesen érző férfinak könnyű vala az ellene s Kazinczy ellen tisztátlan forrásból indult, s dicséretlen szenvedelemmel folytatott megtámadást eltűrni. Unokáink nem fogják tudni: mi volt az egykor oly

ismeretes Mondolat? Berzsenyi ezt előre láthatá; s nem természetesen következett-e, mikép a késő százakra kitekintő zseni megvetve nézzen keresztül a czimborán, mely kurta kezeit a költő magassága felé terjegetni törekedett, hogy a reá nézve elérhetlen borostyánt letépje?

Idő haladt; s a lyra magas keblű birtokosának dalai másodízben jelenének meg, s bővítve. Kevés év leforgása literaturai új időszakunkat győzelmesen előre vezeté. A maradás emberei még vívtak; de csapásaik napról-napra sikertelenebbül hullottak le. Nyilván volt: a harczmezőről leszállandók lesznek nem sokára; s a bölcsőjéből kiemelkedő új nemzedék egyedül a múlt kor történeteiből fogja őket ismerni.

Most a Tudományos Gyűjtemény indúlt meg; s tervének egyik szép szakasza lőn: magas szempontú kritikának nyitni pályát; s elvek szerint, és részrehajlatlan kimondott ítéleteket venni fel. Ifjú vala az író, ki többek között felszólított; s ez azt hívé, kritika valamely műv felett, nem egyéb, mint vizsgáló pillantást vetni az író lelkébe, kitalálni karakterét, követni őt azon kifejlésekben, melyek karakteréből, körülményeiből és studiumaiból természetesen eredtek, viszonyba tenni a művet szerzőjével; majd a szépnek, jónak, és valónak elveihez felemelkedni; mértéket venni a tökély legfelsőbb lépcsőjéről, s azt a művre alkalmaztatva határozni meg a távolságot és közelséget, mely a műv és mérték közt találkozik; s így kimutatni ugyan a botlást, de ugyanakkor példányul állítani fel, a mit a genius lelke hatalmában teremtoleg tüntetett fel.

Kritikát ily gondolatban parányi költőre alkalmaztatni hálátlan fáradas. Azért, ki magának az utat így rendelé, kénytelen vala vizsgálatait a nemzet első rangú énekeseire fordítani; s pályáját

Csokonai, Kis és Berzsenyi műveikkel kezdé meg. Mint itélt? annyi évek után ki akar ez ennyire csekély dolgokról emlékezni? A mit mondani készülök, a mit ez ünnepélyes pillanatban mondanom kell, csak ez: Berzsenyi olvasá az itéletet, mely versei felett mondatott, keménynek, fanyarnak, igazságtalannak lelé azt; s keble az itélő iránt elhidegedék örökre.

Az ifjú, Tek. Társaság, az ifjú, ki a nemzet nagy énekesét megítélni merész volt, s ki e merészséget oly felette drágán, Berzsenyi elhülésével fizette meg, ez az ifjú — én valék.

Hosszú idő folya le; a fiatalság reményteljes napjai elenyésztek; s most öszült hajszálaimmal, hideg valóságtól kihütött kebellemmel állok itt; s a múltra visszatekintvén, kérdezem magamtól: ösz gyermek, számláld el a hasznót, mi ifjúkori tetteből származik!

Korodra akartál hatni? korlátolt, kicsiny erődhez nehéz akarat! és hatással lenni a korra, nem is mindig kívánatos. Társaid megérik a rázást, ha álmaikat bolygatod; de nem kérdik honnan indulsz, s hová mégy? s tettél jót vagy rosszat: magadnak tevéd; és a sokaság járja az utat, merre az ezerképen változó vélemény árja ragadozza; a zseni pedig sasként felszáll és elrohan, s öntudatlan szabja a törvényt, mit követni csak ő bir erővel.

Berzsenyi még élt, de mélyebben vonúlt magába; lassanként elnémúlt az ének szózata; komoly vizsgálat foglalá el az alkotó költészet helyét, s ő könyvei közt, háznépe karjaiban elhúnyt, a nélkül, hogy békejobbot nyújtott volna annak, ki huszonhat év előtt dagadó kebellemmel vevé tőle bucsúját.

Arnyéka az elköltözöttnek, sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nem sokára követlek tége-

det, s a maradék irói harczainkat nem fogja ismerni; s neveinket békés gondolattal nevezendi egymás mellett, ha korunk énekeseire visszaemléczik. Emberek valánk; miért szégyelnők azt? az élet útai keresztül járnak egymason; s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akár tévedéstől, akár félreértéstől: de a sírdomb békesség laka; s küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a földi leplet, s vele a halandó gyarlóságait levetkezéd. Elköltözött az ember; a költő miénk, e nemzeté maradt végiglen; e nemzeté, mely neved és dicsőséged szent örökség gyanánt birandja.

TARTALOM.

Bevezetés	3
Mohács	21
Magyar játékszin	26
Kazinczy Ferencz felett	41
A magyar nyelv ügyében	52
Berzsenyi Dániel felett	58

LAMPEL RÓBERT (Wodianer F. és Fiai)

könyvkiadóhivatalában

megjelennek s kaphatók a következő

SZÉPIRODALMI MŰVEK.

Költemények, színművek:

- Agai Adolf.** (Porzó.) *Igaz történetek.* Husz elbeszélés 2. kiadás. Színnyomatú borítékba fűzve 2 frt 40 kr.
- Alvinczy Sándor.** *A franciaiak társadalmi, erkölcsi és lelki élete.* I.: A francia társadalom. Fűzve 1.50. Diszk. 2.—
— Ugyanaz II.: A francia nők. Fűzve 1 frt 50 kr. Diszk. 2 frt.
- Bródy Sándor.** *Színészvér.* Két szöke asszony. A halott. A bölény. Tanulmányok. A boldog szerelomról. 2 frt.
- Carmen Sylva.** *Jehova.* Fordította Goldis János. 50 kr.
- Emke daloskönyv** 2. és 3. szolamu dalok gyűjteménye kottákkal íve 80 kr., diszkötésben 1 frt 50 kr.
- Ugyanaz 4 szolamu dalok gyűjteménye kottákkal fűzve 1 frt 20 kr., diszkötésben 2 frt.
- Endrői Sándor.** *Tücsökda-
lok.* Diszk. piros metszettel 1.80
- Erődi Béla.** *Utazásom Sziczi-
lia és Málta szigetén.* 50 kép-
pel és 2 térképpel. Fűzve 2 frt.
Színnyomatú diszk. 2 frt 80 kr.
- *A FÁRAÓK országában.* Uti képek. Számos képpel és Egyiptom térképével. Fűzve 2 frt. Színnyomatú diszköt. 2.80
- Fái Lajos.** *Tilannó.* Regény. 1 frt.
- Gaal Karolina.** *A ki bírja,
marja.* Regény. 50 kr.
- Gabányi Árpád.** *A művé-
szet nyomorultjai.* Eredeti re-
gény 2 kötetben. 2 frt 40 kr.
- *Sámuel király.* Tört. színmű 5 felvonásban. 1 frt 50 kr.
- Görner.** *Angolosan.* Vigjáték 2 felvonásban. Ford. Komlóssy Ferencz. (Külföldi színműtár II.) 50 kr.
- Gracza György.** *A halál öröktjei.* Regény 1 frt.
- Gracza György és Földi-
nus Emil.** *Nevelő Magyar-
ország.* A legújabb adomák egyetemes gyűjteménye. Színnyomatú borítékba fűzve 1 frt 80 kr. Abba kötve 2 frt. Diszkötésben 3 frt.
- Gutius.** (Dr. Gutí Soma.) *A vádlottak padján.* Ötven hu-
moros karcolat. 2. kiadás. Képes borítékban 1 frt.
- Hankó V.** *Székelyöld,* kötve 3 frt 50 kr. Diszkötésben 5 frt.
- Jakab Ödön.** *Árgirus.* Tün-
dérme négy énekben. A m. tud. akadémia Nádasdy-féle pályázatán 100 arannyal jutalmazott pályamű. Nyolcz gyönyörű fénynyomatú képpel és több vignettel. Fűzve 3 frt. Diszkötésben 5 frt.
- Jakab Ödön.** *Falu.* Elbeszélések. Kimnach László rajzaival. Fűzve 2 frt. Diszkötésben 2 frt 80 kr.
- Kabos Ede.** *A holló.* Színmű egy felvonásban. R. Hirsch Nelly rajzaival 1

- Komjáthy Jenő.** *A homályból.* Költemények 1878—94. 8.—
Kölcsey Ferencz *Parainesis.* A milleniumi ünnepély alkalmából iskolai vizsga-njándékul. Füzve —40. Diszk. 1.—
Leopardi Giacómó *Összes lyrai versei.* Fordította s a költőről szóló tanulmányjal ellátta *Radó Antal.* Kiadja a Kisfaludy-társaság. A költő arcképével. Füzve 1 frt 60 kr. Diszkötésben 2 frt 40 kr.
 — Ugyanaz merített hollandi papíron 10 frt.
Lisznay Kálmán. *Palócz dalok.* 2. bővített kiadás. 10 kr.
 — *Uj palócz dalok,* 1 frt 20 kr.
 — *Madarak pajtása,* 40 kr.
Mosdósy Imre. *Árva szerelem.* Eredeti regény 2 kötetben 2 frt.
 — *Az Űllősiek végnapjai.* Regény 2 kötetben. 2 frt.
Murai Károly. *Ejnye be jó!* Képes és képtelen adomák és mókák. Garmadába hányta M. K. I., II., III., köt. Színyomatu borítékban. Kötetje á 60 kr.
 — *Finom falatok.* 80 kr.
 — *Mosolygó történelek.* I., II., III. kötet. Mindegyike húszonhárom humoros elbeszéléssel. Színyomatu borítékban. Kötetje á 60 kr.
 — *Huszárszerelem.* Vigjáték 2 felvonásban. (Nemzeti színműtár II. füzet.) 50 kr.
 — *Derűs históriák.* 60 kr.
Radó Antal. *Költők albuma.* A legjelesebb magyar költők verseiből összeállította R. A. 18-rét kiadás. Színyomatu aranyozott diszkötésben 8 frt.
 — Ugyanaz. Emlékkiadás. Selyemmel kirakott diszk. 4.50.
 — Ugyanaz. 8-rét kiad. Színyomatu aranyozott diszk. 5.—
 — Ugyanaz. Emlékkiadás díszesebb kiadás 8 frt 50 kr.
- *Idegen költők albuma.* Ma fordítások a XIX. század lyrajából. Mannhelmer Guszláv, Cserépy Árpád és mások eredeti rajzaival. Füzve 8.60. Szín- és dombornyomatú diszk. 5.—
 — *Ujabb nemzeti dalkönyvecské.* A legjelesebb magyar költők verseiből összeállította R. A. Színyomatu vászonköt. 1.20 (A költők albumának népies és olós kiadása.)
Sardou. *Az utolsó levél.* Vigjáték 8 felvonásban. Fordította *Szerdahelyi Kálmán.* 1881. (Külf. színműtár. II. füz.) 80 kr.
Schiller Frigyes *színművei.* Fordította *Tomor Ferencz.* Kötetje á 50 kr.
 1. Wallenstein tábora. A Piccolominak.
 2. Wallenstein halála.
 3. Az Orleáni szűz. Regényes szomorújáték.
 4. Stuart Mária. Szomorújáték.
 — *Tell Vilmos.* Színmű öt felvonásban. (8-r. 161. 1.) 80 kr.
Szigligeti Ede. *A mama.* Eredeti vigjáték 8 felvonásban. (Nemzeti színműtár I. füzet.) 60 kr.
Törkös László. Milleniumi emlékek. *A nők hódolata.* Drámai allegoria egy felvonásban, dalokkal. Leányiskolák milleniumi ünnepére. 40 kr.
Váradi Antal. *Atala.* Opera 5 felvonásban. Zenéjét szerző *Schauer Ferencz.* 40 kr.
Verne Gyula. *A Chancellor.* Kazallon J. R. utazási naplója. Fordította *Vértési Arnold.* 1 frt 40 kr.
Victorisz József. *Giuseppe költeményei.* 1 frt 20 kr.
Vörösmarty Mihály. *Szózat.* Magyar, német, francia és olasz nyelven, és Kölcsey Hymnus magyar és német nyelven 10 kr.

KÖLCSEY FERENCZ

VÁLOGATOTT VERSEI.

*

BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA

NÉGYESY LÁSZLÓ.

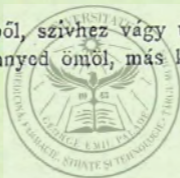

BUDAPEST.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA.

A dal ered szívből, szívhez vágy újra repülni;
Lyányka, ha könnyed ömöl, más koszorut nem ohajt.

Bevezetés.

Kölcsey Ferencz válogatott költeményeit veszi e füzetben a közönség.

E művek hatvan, hetven, nyolczvan évvel ezelőtt (1808—1838 közt) keletkeztek. Közbeesik Vörösmarty, Petőfi, Arany s a még újabb nemzedék egész költészete, közbe az irodalom egyéb ágainak is nagy arányú felvirágzása, az eszmék és ízlés többszöri átalakulása, de e költemények a mai korra nézve is értékes dokumentumok, mind szerzőjük kiváló egyéniségénél, mind ama kornak irodalmi és politikai jelentőségénél fogva, melyben fogantak. Sőt néhány e költemények közt nemcsak történeti értékkel bir, hanem ma is eleven tényezője a nemzeti érzésnek. A Hymnus ma is nemzeti énekünk, s a Zrinyi két dala még mindig égeti a szívet, a míg a hazát félteni okunk lehet.

E költemények korántsem képviselik Kölcsey egész gazdag pályájának eredményeit. Ő nemcsak költő volt, hanem politikus is. Prózai művei még jelentékenyebbek, mint költeményei, sőt valóban korszakos hatásúak. Kivált a szónoki és az értekező próza rendkívül sokat köszön neki. Gondolati és érzelmi tartalom, lendület, ízlés és hangzatosság tekintetében az ő prózája első volt korában, a magyar szónoki stílt tulajdonképp ő teremtette meg, a 30-as és 40-es évek nagy szónokai jórészt tőle tanulták a szerkezet és a nyelv

művészetét. Az országgyűlésen 1832—1835 közt mondott *beszédei* a magyar politikai szónoklat művészből emelkedésének kiinduló pontjai; míg az akadémiában, melynek első alakulásakor vidéki rendes tagja lett, 1832-ben *Kazinczy Ferencz* felett és 1836-ban *Berzsenyi Dániel* felett tartott *emlékbeszédeivel* az akadémiai szónoklatnak mutatta meg nálunk az útját. Néhány tanulmánykép írt (el nem mondott) beszéde, melyeket a 30-as évek idején lapokban közölt, a törvényszéki és a tanácskozó beszédeknek szolgáltak sokáig példaként (a gyermekgyilkos nő, a férjgyilkos nő védelme, a nemzeti játékszinről). Pár élogea (mint *Vilma*: Szemere Pálné, Szemere Krisztina emlékezte) a legjelesebb mintája nálunk a maga nemének, míg a *Parainesis*, unokaöccséhez, a szabadságharcban utóbb hősi halált halt *Kölcsey Kálmán*hoz intézett nevelő beszéd, tartalom és forma tekintetében mai napig a legkitűnőbb erkölcsi mű irodalmunkban, filozófiai szempontokból, mély érzéssel megírt codexe a magyar középosztály fiaira váró erkölcsi feladatoknak. Minden szónoki művében bölcselő felfogás és költői szív nyilatkozik, s a szónoklat volt legsajátabb eleme. A szónoki elem vonul át bizonyos mértékig értekezéseiben és kritikai dolgozataiban is. Ő vezette be az elvszerű kritikát is a magyar irodalomba, még pályája első szakában, 1817-ben Kis János, Csokonai és Berzsenyi műveiről írt bírálataiban. Szigorúsága népszerűtlenné tette egyidőre, de készsége és szempontjainak emelkedettsége föltétlenül imponált. Később a *Körner Zrinyi* cz. drámájáról, valamint a *komikum*ról írt tanulmányai a magyar aesthetikai gondolkodásnak első maradandó értékű termékei lettek. Ismerte a görög és római, francia és német irodalmat, s a modern irodalmak aesthetikai törekvéseit és problémáit, s a műbölcséleti kérdések európai közösségébe bevezette gondolkodásunkat. Bajza inkább kritikai szellemét örökölte, aesthetikai kezdeményét csak Erdélyi János folytatta tovább. Erdélyi előtt

az ő dolgozatai képviselik a magyar irodalom aesthetika öntudatát. Az irodalom ama forrongó, klasszicizmusból romanticizmusba átváltozó, nyugoteurópai és hazai, művészi és nemzeti elem közt ingadozó, saját nemzeti irányáért még csak küzdő korában sokat foglalkozott az irodalom nemzeti és egyuttal művészi irányának kérdésével, s elméletileg tisztábban latta a kérdés jelentőségét, mint a mennyire meg tudta valósítani gyakorlatban. Követi utasításai, országgyűlési szerkesztményei: feliratai és üzenetei, a b. Wesselényi Miklós hűtlenségi pörében készült védő irata, a Részek visszakapcsolásáról írt munkálata a magyar politikai irodalomnak becses emlékei.

A politikai pályára egyébként későn lépett, csak 1829-ben, és rövid ideig működött rajta, mert 1838-ban, élte 48. évében meghalt. Általán jóideig minden közpályától tartózkodott, noha mint egy mérsékelt birtokú (közép-szolgák) nemesi család sarjára ráfért volna a hivatal. Mikor 1809-ben elvégezte a debreczeni kollégiumban nyerhető összes tanulmányokat a theologia kivételével, s pár évi pesti tartózkodása alatt a törvény-gyakorlatot is befejezte, nem vállalt tisztet; lelki függetlenséget kívánt, hogy annál nyugodtabban élhessen a maga szellemi és erkölcsi tökéletesítésének. Pár évig Álmosdon, majd állandóan a szatmármegyei Csekén, a Tisza mellett Biharban gazdálkodott és folytatta tanulmányait, átesve szívének egy szerelmi válságán, féltve hazájának alkotmányos szabadságát, féltve nemzetének morális sülyedésétől és enyészetétől, és gondokban gazdasága miatt. Elmélyedt a görög philosophia szellemébe, de a modern eszmemozgalmak is fogékonyan találták lelkét. Montesquieut, Rousseaut és Voltairt épúgy olvasta, mint Platont és Cicerót; erkölcsi felfogásában a puritán magyar kálvinista nemes jellemvonásait az antik stoicismus és a modern philanthropia kereszttezték. Klaszszikus műveltség és európai látókör egészítette ki

benne az erős nemzeti érzést. S valóban a szellemi és erkölcsi tökéletességnek rendkívül tiszteletre méltó fokára jutott el; szívének lágyága és jellemének hajthatatlansága, gondolkodásának fenkölsége már kortársai szemében is igen magas polczra emelték alakját. De szíve és elméje kincseit sokáig csak az irodalom terén gyümölcsöztette. Résztvett Kazinczy nyelvújítási harczában, 1815-ben kiadván Szemere Pállal együtt Feleletét a híres Mondolatra, közölt 1814. és 1815. néhány költeményt, majd 1822-től az Auróban és másutt többet is, s közzétette bírálatait és széptani dolgozatait. Kazinczyval, Szemere Pállal, utóbb Kisfaludy Károlylyal, Vörösmartyval, Bajzával, Toldyval volt írói és baráti érintkezésben. Már nagytekintélyű író volt, mikor a polgári közélet terén is föllépett. Arra a meggyőződésre jutott, hogy az egyének megvannak kötelességei a közösség iránt is és erejét a közpályától elvonni nem szabad. 1829. elfogadta Szatmármegye tiszteleti aljegyzőségét, 1832-ben a megye tiszteleti főjegyzője lett, 1832—35-ig pedig országgyűlési követe. Megyéjében zászlóvivője volt a szabadalvú reformeszméknek, az országgyűlésen küzdött a nemzeti és politikai szabadságért, az ország alkotmányos szabadságaért, a nemzeti nyelv jogaiért, a kulturális és gazdasági haladásért, az emberi jogokért, az elnyomott osztályok és nemzet javáért, mindenkor az ékesszólás átható, némikép költői hevével, s a nyílt és szabad politikai jellem bátorságával. Nevét e korszak reformeszméinek története a Wesselényiével, Deákéval, Széchenyiével köti össze. Lemondásával is, midőn az időközben otthon többségre jutott konzervatív párt, bár személye iránt teljes bízalommal, új utasításokat küldött neki, klasszikus példát mutatva a politikai következetességnek; búcsúbeszéde annyira meghatotta a rendeket, hogy nem folytatták tanácskozásukat s az ülést feloszlatták. A jelleme ránti tisztelet mértékét mutatja b. Wesselényi Miklós e jelkiáltása Kölcsey halálakor: „Ő nem közénk való volt!“.

Bár költészete távol sem meríti ki a Kölcsey egész jelentőségét, sőt munkásságának aránylag kisebb szakaszát teszi, mégis magában foglalja kicsiben az ő lelki képét és feltűnteti törekvéseit. Hirdeti erős, fájdalmas, szent hazaszeretetét, rajongó idealismusát, fenkölt lelkesedését, az emberiség nagy érdekei: igazság, szabadság, jog, erkölcs iránt, szerelmi és baráti érzését, eszményekért hevülő lelkének kétségeit, keserűségeit és lángolását, sejtelmes, borongó érzelmekbe merült egyéniségét. A forma, a kor, a stíl gyakran megnehezíti a mai olvasóra nézve e művek élvezetét, de ha áthat a formák hüvelyén tekintetünk, mindenütt megtaláljuk Kölcsey egyéniségét és az eszmei tartalmat. Mindenesetre jelentékeny költő volt, különösen a mély érzése megvolt hozzá; phantasiája nem állt arányban sem erőre, sem gazdagságra nézve érzésével, melybe többször szinte belesüllyed a gondolatmenet, elmosódnak a szerkezet körvonalai s egyszínűvé válik az előadás. Érzelme is inkább mély, mint változatos, bár a nála uralkodó pathetikus és melancholikus hang mellett a humor hangját is eltalálja (*Vanitatum vanitas*). Legsikerültebbek hazafias és az emberiségre vonatkozó költeményei; e tekintetben méltán tölti be a közt Berzsenyi és Vörösmarty között; kevésbé jelentenek gazdagodást a magyar szerelmi lyrára nézve szerelmi költeményei, melyek közt azonban egy pár csinos dal van.

S ha költeményei tartalmában érzelmi és erkölcsi valója látszik meg, formájokban és stíljokban az ő művészeti törekvései tükröződnek. Mikor ő írni kezdett, Kazinczy épen javában folytatta irodalmunk európaibbá tételére, az ízlés finomítására, eszményibb és klasszikaibb irányba terelésére töre munkáját, s épen megkezdendő volt a nyelvújítás nagy harczát. Kölcseyt egész szellemi alkata, antik és nyugat-európai műveltsége Kazinczy irányának támogatására ösztönözte. Mint lyrikus költő, lyránk művészivé emelésén fáradozott. Erre ő is alkalmatlannak hitte az addigi költészetben

található magyar elemeket, s más fejlettebb irodalmakhoz fordult mintáért ő is; első sorban a némethez, mint Kazinczy s a rómaihoz és göröghöz, mint a német irodalom klasszikusai és nyomukon Kazinczy, s mint a mai klasszikai iskolánk hívei tették. Ezért találjuk nála az óda, az epigramm, a rhapszodia antik és antikizáló formáit és a klasszikai vonatkozásokat. Másfelől ott találjuk a tiszta dal és a reflexiv lyra kísérleteit, a balladát Schiller és Bürger példáján és bordalokat. Általán törekedett a lyrai fajok és hangnemek elkülönítésére. Különösen technikai téren is, költeményeivel épügy, mint elméletben a verselés nyugateurópai módjának terjesztésén fáradozott, terjesztette az ú. n. „mértékes-rimes“ verselést, abban a hitben, hogy a mi rimes formáink nemesednek meg a mértékek által, midőn trochaeusokat és jambusokat ír, holott e verselési móddal idegen ritmusok és idegen stíl meghonosítását segítette elő; a szonettet és a nyugat-európai strófaszerkezet sok egyéb módját hathatósan művelte és terjesztette. Működése a nyugat-európai technika terjesztésében rendkívül fontos. Mióta e technikai mód első áttelepítői, Ráday Gedeon és Földi, meghaltak, Versegly elhallgatott, s Kazinczy tanítványa, Dayka is sirba szállt, épügy Csokonai: lyrikusaink nem ápták e formákat, sem Kisfaludy Károly, sem Berzsenyi, sem Virág. Egyedül Kazinczy tartotta fenn a folytonosságot, s a kik először segítségére siettek, Szemere Pál és Kölcsey voltak. Ők hagyományozták át Vörösmarty és Kisfaludy Károly körére, s első sorban Kölcsey védte Berzsenyi támadásaival szemben is. Mai nap mind a nemzeti, mind a nyugat-európai formák egyaránt virágnak költészetünkben.

Másfelől azonban Kazinczytól fontos különbségek választották el Kölcseyt. Amaz inkább a szellem, ez inkább a szív embere volt; mindakettő minden áldozatra kész nemzete ügyéért, de Kölcseyben magyarabb volt a gondolkozás, Kölcsey kevésbé volt for-

mális szellem, mint Kazinczy; ő nem tanulmánykölteményeket ír, hanem a maga és a nemzet való, mély érzéseit foglalja dalokba. Így a lyrának az az európai iránya, melyet Kazinczy képviselt, Kölcseynél tartalmasabbá és valóságosabbá vált. Az ő költészete motívumaiban gazdagabb és mélyebb, az emberiség nagy kérdései és a haza féltése olyan erővel szólalnak meg lantján, mint Csokonait és Berzsenyit kivéve egy más költőnél sem addig, s avval a szent fájdalommal, mely minden más költőtől megkülönbözteti. A mellett műveltségének és jellemének minden antik vonása mellett is lelke korántsem volt klasszikus, hanem sokkal modernebb, mint Kazinczyé; tépelődő, reflexiv lélek, akiből hiányzik az antik klasszicizmust jellemző harmonia. Érzelmi állapota sem egyszerű és világos, hanem összetett, melankholikus, borongos. Valóságos átmenet a magyar klasszicistától a romantikusokhoz, Kisfaludy Károly és Vörösmarty írói csoportjához, a kikkel pályája egyrésze párhuzamban is fut. A magyar lyra forrongó, saját művészi irány felé törekvő korszakában nevezetes hely jut az ő költészetének. Ő a tiszta alanyi költészet műformáját iparkodott nálunk megteremteni, a hangulatnak, az érzés- és gondolatvilágnak tiszta festését, lehetőleg a tárgyi motívumok nélkül. A német lyra tiszta alanyisága lebegett szeme előtt, de saját egyénisége is, melyben az érzés oly gyakran elhatalmasodott, erre terelte. Ezek a költemények a magyar közönség előtt mindig elvontak és bizonyos mértékig homályosak maradtak, mindig érezték bennök a konkrét motívumok hiányát. De legelvontabb természetű költeményei is érdekes emlékei egy művészi iránynak, melyet Bajza és mások folytattak még, részben több eredménnyel, kivált több formai könnyűséggel, míg Petőfi az egész irányt a magyar géniuszának megfelelőbb világos motiválással el nem feledtette. Különösen érdekesek e műalkati szempontból Kölcseynek a tiszta dal és a tiszta reflexiv lyra terén tett kísérletei. A bal-

ladát is ő kezdte nálunk, nem népi alapon még, hanem német minták után s még sok elbeszélő és reflexiv elem lassítja a drámai menetet. Az ő kezdeményét folytatták Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Czuczor, Garay s némelyek jobban közeledtek a nemzeti és drámai formához, míg végre Arany megteremtette nemzeti alapon a magyar irodalmi balladát.

Helyezkedjék az olvasó a század első négy évtizedének irodalmi és politikai levegőjébe, s megtalálja a kellő szempontot e költemények méltánylásához.

„Itt az írás, forgassátok
Érett észszel, józanon.“

Irodalom.

Kölcsey művei.

A legteljesebb és legújabb kiadás a következő czím alatt jelent meg:

Kölcsei Kölcsey Ferencz minden munkái. Harmadik bővített kiadás. 10 kötet. Budapest, Franklin-Társulat, 1886.

Kölcseyről szóló tanulmányok és életrajzok.

Toldy Ferencztől van rövidebb adatszerű életrajz, *Kölcsey Minden Munkái* előtt.

Szinnyei József szintén rövidebb és adatszerű életrajzát írta meg a *Magyar Írók Élete és Műveiben* (ez a legújabb). — Nagyobb életrajzok:

Vajda Viktor: Kölcsey élete, Bpest, 1875. és

Jancsó Benedek: Kölcsey Ferencz élete és művei. Budapest, Abafi Nemzeti Könyvtárának XXXVIII. kötete. Eddig legbehatóbb életrajz.

Írói és politikai jellemzésével foglalkoztak:

B. Eötvös József, ki emlékbeszédet tartott fölötté az akadémiában. L. B. Eötvös J. beszédei közt.

Csengery Antal A Magyar Statusférjak czimű művében.

Gyulai Pál egyetemi előadásában. (Könyvmatú ívek.)

Beöthy Zsolt a magyar nemzeti irodalom-történeti ismertetésében II. kötet.

Kelemen Béla a Beöthy-féle képes irodalomtörténetben.

Egyéb (régibb) életrajzok és részlettanulmányok még nagy számmal vannak.

I. Hazza.

Fejdelmünk hajh!...

Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh!
Magyartok gyászban ül,
Még leng a szellem töletek,
S már lelke sem hevül.

Oltárunk áll s nem füstölög
Rákos szent mezején,
A szablya függ, s nem hord vitézt
Hátán a büszke mén.

O Várna, Várna! fűveid
Lengessék hús szelek,
Borítsa csendes nyugalom,
Király, emlékedet.

Vérkönyvet önt az útzó,
Mohács, virányidon,
Érzése mély, érzése szent,
Mert rajtad sír, o hon!

De bújdosóknak sírja te
Pontus határain,
Nem leng egy sóhajlás feléd
Hűv ének szárnyain!

Titkon borong a génius
 A néma hant fölett,
 Hol lángoló szív s honszerelm
 Váltottak életet.

Boszúját, a hüvet, nemest
 Keblében érleli,
 Mely forr és olvad, s tiszta lesz,
 És pontját fölleli.

Ű villámként csap, villámként sujt,
 És tűzre, lángra kél,
 S a honfű s a honleány
 Csak érez: nem lát s fél.

És halni mégyen, győzve jár
 A vér szent mezején,
 Vészek körítik homlokát,
 Erő forr kebelén.

S rohan, mint ar, a győzelem
 Kelettől nyugotig,
 A láncsa zúg, a lobogót
 Magas szellők viszik,

S ledőlt országok hamvain
 Egy szép hon támad fel,
 Mely lelket tölt, mely szívet ráz
 Neve zengésivel.

Péczel, ápr. 1817.

Rákos nymphájához.

Egy dalt, egy dalt,
 Ó nympa, kedvesednek
 Folyásod partjain.
 Egy dalt, mely egyszerűen,

Egy dalt, mely égi hévvel
A szívhez szóljon és tehozzád!

Kettő szerelme kebelemnek:
Egy hon és egy leány;
Azt vérző szívvel, ezt epedve,
Azt lángolóan, ezt mosolygva
Tekintvén, ölelem.
De büszke lesz szívem s dobog,
S önérzés száll ki homlokomra,
Ha képeik lengenek felém.

Kegygyel telyes, de búsan
Tűnik fel képed, ó hon,
Mint Roma Caesar álmain.
Ó szent, ó szent!
De fájdalomnak érzete,
Mely rólad sugárzik reám.
De te mosolygva jössz,
Ó lyány, mint majus reggelén
Az ujja szült nap ragyog.
Es kebleden
Mint olvad el a bu,
Es kebleden kívül
Mint nincs öröm!

Óh hon, ha egy pillantatig
Szétozlik felleged,
S vígan mosolygsz:
Olympig szállnak érzetim,
S láng és erő keblembé.
S ha, lyányka, néked
Szelid bánat leng arczodon,
Könyekben dőlök karjaidra,
S vigasztalást lelsz ajkamon.

Óh lyány, hamvvedreden
Búsan kél egykor a dal,

S majd szárnya fenlebegvén,
 Harmatjából egének
 Csöppent vigasztalást.
 De néked élni kell, ó hon,
 S örökre mint tavasz virúlni,
 Ah, mert omladékidon
 Reszketve fognék szétomolni
 Hazám. hazám!

Péczel, aug. 1814.

Rákos.

Rákos, bolyongék partjaidon, s vized
 Hullámit ittam s keblem emelkedett,
 Köny forrt szememben s érzeményim
 Szívem alatt tüzesedve vívtak!

Körülem érzém egykori hőseink
 Árnyékaiknak gyöngé fuvallatit,
 Az égi szellem fürteim közt
 S arczom előtt suhogott csapongván.

Hajh, látom őket sátoraik közül
 A népesülő térre tolongani,
 Buzgó kebelt látok hazámért,
 S lángszemeket dagadó könnyekkel.

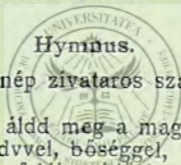
„Fegyverre, jó az ellen erős hada!“
 S ím villog a kard, s tárogató riad,
 A büszke ló szökdell, nyihog, fúv,
 A lovag ül diadalmi tüzzel.

És nem kerülnek mély sebeket s halált.
 Ki halni tud, nincs járom erős nyakán,
 Néked, tenéked szent szabadság!
 Aldozik a nemesen kifolyt vér.

Magozz fel, ó vér, puszta mezőnk felett,
 S teremj magodból szép csemetét nekünk!
 Ah, szélveszek közt nyert honunkat
 Rút puhaság özönébe fojtjuk!

Habzik borunk a tág kehely öble közt,
 Tolongva zúgunk tánczpaloták felé,
 S förtéztetett lyány karja közzé
 Szórja vadúl erejét az ifjú.

Romlasz magyar nép, romladozol, hazám,
 Es lassan őrlő féreg emészt belől.
 Ha fog kigyúlni magzatidnak
 Szűk kebelökben az égi szikra?
Cseke, okt. 1818.

(A magyar nép zivataros századaiból.)

Isten, áldd meg a magyart
 Jó kedvvel, bőséggel,
 Nyújts feléje védő kart,
 Ha küzd ellenséggel;
 Bal sors a kit régen tép,
 Hozz rá vig esztendőt,
 Megbünhődte már e nép
 A múltat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
 Kárpát szent bérczére,
 Általad nyert szép hazát
 Bendegúznak vére;
 S merre zúgnak habjai
 Tiszának, Dunának,
 Árpád hős magzatjai
 Felvirágozának.

Értünk Kúnság mezein
 Ért kalászt lengtél,
 Tokaj szőlővesszein
 Nektárt csepegtetél.
 Zászlónk gyakran plántálád
 Vad török sánczára,
 S nyögte Mátyás bús hadát
 Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
 Gyúlt harag kebledben.
 S elsujtád villámidat
 Dörgő fellegedben:
 Most rabló mongol nyilát
 Zúgattad felettünk,
 Majd töröktől rabigát
 Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
 Ozman vad népének
 Vert hadunk csonthalmain
 Győzedelmi ének!
 Hányszor támadt tenfiad
 Szép hazám, kebledre,
 S lettél magzatod miatt
 Magzatod hamvvedre!

Bújt az üldözött, s felé
 Kard nyúl barlangjában,
 Szerte nézett s nem lelé
 Honját a hazában.
 Bérczre hág és völgybe száll,
 Bú s kétség mellette,
 Vérözön lábainál,
 S lángtenger fölette.

Vár állott: most kőhalom;
 Kedv s öröm röpkedtek:
 Halálhörgés, siralom
 Zajlik már helyettek.
 S ah, szabadság nem virúl
 A holtnak véreből,
 Kínzó rabság könnye hull
 Arvánk hő szeméből!

Szánd meg isten a magyart,
 Kit vészek hányának,
 Nyújts feléje vedő kart
 Tengerén kinjának.
 Bal sors a kit régen tép,
 Hozz rá vig esztendőt,
 Megbűnhötte már e nép
 A múltat s jövőndőt!

Cseke, január 22, 1823.

Aldozat.

Aldozatom két istenség oltára felett áll:
 Könny neked, ó Szerelmem, és neked, ó Haza, vér!
Cseke, majus 1825.

A szabadsághoz.

Nyisd fel ó lángzó kebeled, dicső hölgy!
 Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
 Fenröpülte dből kegyesen mosolygván,
 Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
 Könnyek, éreztem haza szent szerelmét;
 Ints, zajos habként dagadozva várom
 Lengeni zászlód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
Fendicsőséged ragyogó világát,
S megszokott rabság kezein tudatlan
Csörgeti lánczát.

Atok a gyáván! ki nevedre borzad,
Mert gyakran szélvész kavarg föletted,
Mert halálhörgés diadalmi pályád
Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
Villogó szélvész dörög is körülöm,
S zöld borostyánod noha fürteid közt
Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellem,
Csókodat várom szerelemben égve,
Csókodat szomjún epedő ajakkal,
Jer, ne tagadd meg!
Cseke, decz. 1825.

Zrínyi dala.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hev szerelmet gyújt;
S messze képét bújdosó magzatja,
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsan vágyva nyújt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi:
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
Többé nem győzelmek honja már;
Elhamvadt a magzat hő szerelme,
Nincs magasra vivó szenvedelme,
Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bércz, és a vár fölette,
 Szondi melynek sánczait védette,
 Tékozolva híven életét;
 Honnan a hír felszáll, s arczulatja,
 Lángsugarit távol ragyogtatja,
 S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bércz, s omladék fölette,
 Mely a hőst és hírét eltemette,
 Bús feledség hamván, s néma hant;
 völgyben ül a gyáva kor, s határa
 Szűk köréből őse saslakára
 Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni
 Osz atyáknak nyomdokin tanult:
 S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
 Hervadatlan volt szép ifjusága,
 A jelenben múlt s jövő virult?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
 Más faj állott a kihúnyt helyére,
 Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
 A dicső nép, mely tanult izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni,
 Névben él csak, többé nincs jelen.

Szobránecz, július 1830.

Huszt.

Bús düledékeiden, Husztnak romvára, megállék!
 Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
 Szél kele most, mint sírszele kél; s a csarnok elontott
 Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.

És mond: Honfi! mit ér epedő kebel e romok ormán?
 Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
 Messze jövővel komolyan vess öszve jelenkort:
 Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!
Cseke, decz 29. 1831.

Tisztújítás.

„Mért sereglesz hű nemesség?
 Mért e víg indulat?
 Ünnepe ez tán, melyre kebled
 Édes lángra gyúlad?“
 „Vándor, a volt tiszti karnak
 Virad búcsunapja,
 És kormányát a szabad nép
 Még ma másnak adja.“

„Bár ne szálljon, hű nemesség,
 Bánat a cserére!
 S győzelemben kit vezetsz föl
 Honod örhelyére?“
 „Azt, ki lángszerelmet ígér
 Népnek és hazának;
 Azt, ki ránk mosolyg szelíden,
 S nyér szívet magának.“

„És te nem félsz, hű nemesség,
 Hogy kerülsz igába,
 S a szelídnek még nyakadra
 Hág fel büszke lába?“
 „Vándor, értünk hajh ne búsulj,
 Kurta szám a három,
 S három év ha lassan elfoly,
 Törve minden járom!“
Nagy-Károly, okt. 15. 1832.

Intés.

Zeng hazát és zeng szerelmet,
Magyar hű nép, a lant;
Ó ne bánd, ha lágy hangjától
Szived meg-megdobbant!
És ne bánd, ha lágy hangjától
Szivedre bánat gyúl;
Mélyen az tekint magába,
Ki bús érzésben ül.

Jer, borúlj el csendes órán,
Múltról jövőig hass;
Vágyva pillants föl, magasra,
Mint naphoz küzdő sas.
Vágyva pillants föl, magasra,
Ím itt, a mi fentart:
Könny a szemben, láng a mellben,
S a kézben ősi kard!

Cseke, szept. 29. 1832.

Emléklapra.

Négy szócskát üzenek, védj jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül, ha kihúnysz: *A haza minden előtt.*
Pozsony, június 14. 1833.

Zrinyi második éneke.

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
Vérkönyvel azva nyög feléd!
Mert kanya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd, egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s vég veszélybe dűl!

Aldást adék, sok magzatot honodnak,
 Mellén kiket táplál vala;
 S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
 Ön-népe nem lesz védfalá?
 Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
 Szent harcra nyitva várt az ut,
 S ti védfalat körüle nem vonátok;
 Ó gyáva fajt szült, s érte sirba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
 Te rendelél áldást neki:
 S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
 Kiket nevelt, ön gyermeki.
 Taposd el e fajt, rút szennyét nememnek;
 S mig hamvokon majd átok ül,
 Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
 Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
 Szülőtti bűnein leszáll;
 Szelid sugárit többé nem nyugtatja
 Az ősz apák sirhalminál.
 És más hon áll a négy folyam partjára,
 Más szózat és más keblü nép;
 S szebb arcot ölt e föld kies határa,
 Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

1838.

II. Emberiség, erkölcsi világ.

Genius száll...

Genius száll az énekes mellébe,
 Mely szeliden ömlő dalra hív:
 Elmerűlvén lantja zengzetébe
 Szíveket ragadni égi miv!
 Mint Zephyr lágy szárnya zúg fölettünk

Bükkje sátorából szép dala,
S Hesperidák kertjeként mellettünk
Rózsaberkek nyilnak általa.

Gyül s borong az érzelem reája
Fellelként, mely nyári napra jó;
Felderül a gondolat fáklyaja,
S mint szivarvány, a dal áll elő;
S fénykörének messze csillogtában,
A merengve néző szem előtt,
Ég ragyogva színes pompájában,
Melyet égi sugarokból szőtt.

Boldog, a kit isteneink szeretnek,
És teremtő szellem ajkán leng,
S karja közt a nyajas képzeletnek
Ideálok bájhonába reng!
Századokká nyúl ki pillantatja,
S felderül a kétes mésszeség,
Enyhe fényt kap a bü csillagzatja,
S Hesperusként rózsaszinben ég.

Istenülő! földi szellemében
Gúnyol a gög téged álnokúl.
Vesd meg ötet lelked szép hevében:
Áragyogvány fénye, mely kimúl.
S szállj királyi sasként égi pályán,
Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
S homlokodra, túl a föld homályán,
Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.

Almosd, szeptember, 1812.

Küzdés.

Mint zúgó szél a szirtnek homlokán
Küzd a bátor sorsának ellenébe,
De lankadozva dől el

Lábainál a hatalmasabbnak,
Bár lelkében láng van s erő,
Ah, a halandó test roskadoz.

Fel! felfelé
Int a genius,
Zavar s homály
Borúl el itt
A hold alatt fölettünk;
Sejditve zeng az énekes
Jobb sorsot és hazát,
De keble titkokkal telyes
Miként Dodona berkein
Az égi szózatok,
S mint ossiáni szellem
Tűnnek fel érzeményei
Borongó éj gyanánt.

Ah, mert erünk önézetében
Gyöngék vagyunk,
S ha mérkőzünk az istenekkel,
S a sphaerák zengzetébe
Vegyítjük hangjainkat,
Mint álom lészen énekünk,
S mint lengő felleg árnya,
Mely zöld mezők felett
Fut szélnek szárnyain.

Lehányod-e
Tested porsátorát,
Hogy lángszárnyak röpítsék lelkedet?
Hogy tiszta fény
Derüljön fel szemeidnek?
Ah, messze a vidéken,
Melyet nem ismerünk,
Ura léssz-e sorsodnak?

Örök vágy és remény,
 Örök remegés a múlt után,
 S a jövő felé:
 Im ez a láncz, melyen függ életünk,
 S a lánczot
 Egy látatlan kéz szorítja.
 O kéz, hatalmas és kemény
 A síron túl mint innen egyiránt,
 Mert semmivé nem teszsz!

Leszállasz felénk
 A szenvedés s remény leplében,
 Szent Megadás.
 És karjaidon
 Kelünk fel a porból,
 Kelünk ki a habokból,
 S szelíd sors keble var!

Péczel, jun. 28. 1813.

Vanitatum vanitas.

Itt az írás, forgassátok
 Érett észszel jozanon,
 S benne feltalálhatjátok,
 Mit tanít bölcs Salamon:
 Mikép széles e világon
 Minden épül hitványságon,
 Nyár és harmat, tél és hó,
 Mind csak hiába való!

Földünk egy kis hangyafészek,
 Egy percz-hozta tűnemény;
 A villám és dörgő vészek
 Csak méhdongás, s bolygó fény.
 A történet röpjölése
 Csak egy sóhajtás lengése;
 Para minden pompa s ék:
 Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
 Nyúl vadászat, őzfutás;
 Etele dúló csordája
 Patkánycsoport, folt darázs;
 Mátyás dicső csatázási,
 Napoleon hódítási,
 S waterlooi diadal:
 Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tüneményi
 Gőz, mit hagymáz lehele;
 A kebel lángéreményi
 Vértolulás kinjele;
 A vég, melyet Sokrat ére,
 Cátónak kihulló vére,
 S Zrínyi Miklós szent pora
 Egy bohóság lanczsora.

És ti, bölcsek, mit hozátok,
 A mi volna szép s jeles?
 Mámor birta koponyátok,
 Plato s Aristoteles.
 Bölcselkedő oktalanság,
 Rendbe fűzött tudatlanság,
 Kártyavár s légállítvány
 Mindenféle tudomány.

Demosthen dörgő nyelvével
 Szitkozódó halkufár;
 Xenophon mézbeszédével
 Rokka közt mesére vár;
 Pindar égi szárnyalása,
 Forró hideg dadogása;
 S Phidiás a mit farag,
 Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása ?
 Hulló szikra melege ;
 A szenvedelmek zúgása ?
 Lepkeszárny fergetege.
 Kezdet és vég egymást éri,
 És az élet hú vezéri,
 Hit s Remény a szűk pályán
 Tarka párok s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk,
 Füst a balsors, mely elszáll,
 Gyertyaláng egész világunk,
 Egy fúvallat a halál.
 Varsz hírt s halhatatlanságot ?
 Illat az, mely tölt virágot,
 És a rózsát, ha elhull,
 Még egy perczzel éli túl.

Hát ne gondoldj e világgal,
 Bölcs az, mindent ki megvet,
 Sorssal, virtussal, nagysággal
 Tudományt, hírt s életet.
 Légy mint szikla rendületlen,
 Tompa, nyugodt, éreztelen,
 S kedv emel vagy bú temet,
 Szépnek s rútnak hűnyj szemet.

Mert mozogjon avvagy álljon
 E parányi föld veled,
 Lengjen fényben, vagy homályon
 Hold és nap fejünk fölett,
 Bár minő színben jelentse
 Jöttét a vándor Szerencse :
 Sem nem rossz az, sem nem jó :
 Mind csak hiába való !

Február, ápril, 1823.

Zsarnok.

Virtus s igazság zengtek nyelveden,
 De gyűlölte mind kettőt szived;
 Csak leple volt hatalmad büneidnek,
 S szádban a törvény átok leve.
 Ezüstkehelyt üritett a gonosz asztalodnál,
 Kivül az ajtón sírt az üldözött.
 Még egy falatja volt az éhezõ szegénynek,
 S elrablottad azt;
 Avúlt fedél óvá még a szelektõl,
 Hideg vérrel hajtad ki onnan is;
 Hajh bujdosott az õsi lakhelyérõl!
 Sápadt neje
 Keblében vitte kisdédét, s panaszszát
 Poroszlód korbáccsal ölte el!
 S te rád bizatott-e ezreknek boldogsága,
 Hogy árulhasd pénzért vérõket?
 S neked ad majd marványt s nagy nevet a
 Hízelkedés,
 O rabló, sírodon?

Cseke, ápril, 1823.

Igazság.

Vak vagy-e te szent Igazság?
 Néked látni kellene;
 Látni, mint hevül a gázság
 Jámberságnak ellene,
 „Nem valék vak, hív Igazság,
 Láttam mit mivelt a Gázság
 Lest intézvén s szopván vért,
 S adtam néki méltó bért.

Ajkát méreg haboztatta,
 És dühödve vívt velem,
 S eltiporván megszagatta
 Vérrel ázó kebelem,

S hogy ne látnék vad szüvébe,
 Fátyolt vont szemem fölébe;
 S nem rettegven már tanút
 Nyílt bünének tágas út.“

Szépre, rútra hát így gondot
 Nem tarthatnak szemeid,
 Szent Igazság, és e fontot
 Még is hordják kezeid!
 „Szépre, rútra nincsen gondom,
 S nem magamnak függ így fontom,
 Mely kezemben semmi bért
 Százak óta már nem mért.

Tartom azt ujjam hegyéből,
 Elmeredve mint csontvaz;
 S a gonosz rablott kincséből
 Serpenyőmbé terhet ráz.
 A teher sujt bús erőben,
 S a lebillent serpenyőben
 — Borzadjon bár föld és ég —
 Néki száll a nyereség.“

Hát befátylozott szemével,
 Kinn e pompás kapunál,
 S rosszra fordult mértékével
 Istenséged őrt mért áll?
 „Ah, benn ültem hajdanában,
 S szózatom zengő hangjában,
 Fennálló székem körül
 Megcsendült sok gyáva fül!

S már itt állok elnémitva,
 Bús orczámon zápor s szél;
 S a gonosz nem háboritva
 Benn veszélyes kénynek él.

Zúg csapása villámának,
S romján más boldogságának,
Melyet rogyini vígan lát,
Alkot márványpalotát.“

Szent Igazság, és honodnak
Hol vagynak határai?
Szenvedsz, s vissza nem ragadnak
Hű szerelmed szárnyai?
„Jámbor, fenn hazám az égben,
Mondhatatlan messzeségben,
A csillagpályák között,
S már valóm felköltözött.

Am tekintsd e hidegséget
Arczom holt vonasain,
És tapintsd e keménységet
Testem márvány tagjain:
S im befátylozott szemével
Roszra fordult mértékevel,
S kinn e pompás kapunál —
Lelketlen kép a mi áll!“
Cseke, febr., 1824.

Remény, emlékezet.

Éltünk rögs határain
Két génus vezet,
S felleg borúlván útain,
Nyújt mindegyik kezét;
De bár tekint biztatva rád,
Vigasztalást egyik sem ad:
Remény s Emlékezet.

Emlékezet lebegteti
Szárnyát a múlt felett,
S bús képzetekben rengeti

Borongó kebeled ;
 Múlt kedv után titkon epezt,
 Múlt kín között ismét senyveszt,
 S lelkedre hoz telet.

Kéklő lepelben messze jár
 Előtted a Remény ;
 Magához int, de meg nem vár
 Tovább tovább lengvén,
 S mig lepkeszárnyát kergeted,
 Lezúg hiában életed,
 S állasz pályád szélén.

Roszat ne félj, s ne kívánj jót
 Múlt és jövő közül ;
 Óleld meg a Jelenvalót,
 Mely játszik és örül ;
 S bár ködbe néha burkozik,
 De színe gyorsan Változik,
 Ajkán mosolygás ül.

Cseke, febr., 1824.

A nyugtalan.

Lobogtattam vitorlámat,
 Szélnek engedém sajkámat,
 Jobb szerencse kebelén
 Nyugalmat hogy leljek én.

Csolnakom vész dörgésében,
 S gyöngé szellő lengzetében,
 Sziklák közt, zöld part megett
 Majd sűlyedt, majd lebegett.

S távol, tenger sik tükréből,
 Messzeföld narancsberkéből:
 Nyugalom nem szállt hozzám
 S sorsom búsan átkozám.

Bódult! zenge az fennlakában,
 A mit kergetsz így hiában,
 — Nyisd fel tennen kebeled —
 Légy bölcs — s ottan felleled.
Cseke, febr. 1824.

Vigasztalás.

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
 A sors bút hozva száll,
 S küzdő reményök cél helyett
 Újabb veszélyt talál;
 S ha a szabadságért folyt vér
 Átok leend, s a pályabér
 Vagy járom, vagy halál!

Mi haszná bú, mi haszna gond?
 Törvényt ki szab s határt?
 Szerencse köt, szerencse bont,
 S vakon hasznát vagy árt.
 Ki éjt s napot fáradva tölt,
 Ki nyugszik és kárt karba ölt,
 Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
 Sorsán, maroknyi por?
 Szárad s kihajt a szőlőág,
 Lesz őszszel újra bor,
 S kedved ha most mámorba ful,
 Alvás után feljőzanúl,
 S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk.
 A sors az óceán:
 Most szép partokra köthetünk,
 Majd hullám mérge hány.

De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vést a csolnak felett
Túr a bölcs egyformán!
Cseke, márcz. 1824.

Pipadal.

Kürtét vadász zendíti meg,
Fellázad minden út;
Reng bércz és völgy és rengeteg,
Az őz riadva fut.
Én védtelent nem üldöznék:
Szelíd vagyok, s ha számban ég
Kék füsttel a pipa,
Tőlem, kis őz, pihensz mindég
Ernyőd sátoriba.

Mért lángol a búsult vitéz?
Harczot nem szeretek,
Ott vér miatt pirúl a kéz,
Dúlván mint fergeteg.
Düh gyúljon adáz lelkeken;
De nékem égjen csöndesen
Kék füsttel a pipa;
Mást hordhat véres telkeken
TajtékHzó paripa.

Viraszt a bölcs, gondol sokat,
S itt, s ott, s mindenfelé,
Eget földet míg hányogat,
Csak a hibát lelé.
Jámbor, miért epedsz mindég?
Jőj, gyújts reá; ha vígan ég
Kék füsttel a pipa,
Derül előtted föld és ég,
S nem lesz sehol hiba.

S te kit gyötör vad szerelem,
 Szenvedsz igád alatt,
 S gyötrelmeden kél gyötrelmem,
 Forrván baloldalad:
 Vidúlj! örök bú nem tenyész;
 Im így tanít, s enyhíteni kész
 Kék füsttel a pipa:
 Kin s kény, miként füst kél s enyész,
 Más lép nyomaiba.

Sovárg, eped, szaguld, csapong
 Az ember untalan,
 Bár kedv és szándék, tett és gond
 Lesúlyed nyomtalan.
 Sok jót dicsőt föld gyomra zár;
 Leomla sok királyi var,
 S kék füsttel a pipa
 Bolyongó vándor ajkán már
 Ott ég romjaiba.

Pest, nov. 1826.

III. Szerelem.

Vilma emlékkönyvébe.

Minden virágát életemnek,
 Melyet még sorsom nyújtogat,
 Vidám vagy gyászoló szín alatt,
 Örömminek vagy keservemnek,
 Barátság s Szerelem!
 Tinéktek szentelem.

Minden virágát életemnek
 Vigan füzöm hajam körül:
 Az ég borong és felderül,
 S tavasszal új rózsák teremnek,

Barátság s Szerelem,
Míg ti laktok velem.

Minden virágát életemnek
Hervasztja sírom egykoron,
S túl földi kényen s bánaton
Ott szent nyugalma't enyhelyemnek
Barátság s Szerelem!
Karjaitokban lelem.

Péczel, jun. 25. 1813.

Tudatlanság.

Tudok vigan nevetni,
Tudok hiven szeretni,
S szépről énekleni,
S kelyhem ha megtöltétek,
Köszönni bort felétek
Tokaj szent isteni.

Egy van, mit életemben,
Sem búmban, sem kedvemben,
Meg nem tanulhatok:
Epedtem, olvadoztam,
Sok lyányt lágy búra hoztam,
S még sírni nem tudok.

Káva, aug. 1814.

Elfojtódás.

Oh sírni, sírni, sírni,
Mint nem sírt senki még
Az elsülyedt boldogság után;

Mint nem sírt senki még
Legfelső pontján fájdalmának,
Ki tud? ki tud?

Ah, fájdalom —

Lángoló mint az enyém, csapongó, s mély,
Nincsen több, nincs sehol!

S mért nem forr könnyű szememben?
 S mért, hogy szívem nem reped meg
 Vérözönnel keblemen?

Bényétől Péczelig, aug. 16. 1814.

Csolnakon.

Ültem csolnakomban
 Habzó vizen,
 Hallék zúgni darvat
 Röptébe fenn.
 Röpülsz égi vándor,
 Föld s víz felett,
 Vajha szállni tudnék
 Én is veled!

Indultál keresni
 Más jobb határt,
 Langy tavaszt, viritót,
 S tenyésző nyárt.
 Én is, hajh, keresnék,
 Szállván veled,
 Más boldog határon
 Hú fedelet!

Lelnék én tanyácskát.
 És szép eget,
 Hol telet ne látnék
 S búfelleget;
 Hol telyes reménnyel,
 Mint szivárvány,
 Tünne fel minden nap
 Más nap után.

S ott, hol esti szél leng
 Zöld fák közül,
 Forrás ömledezne
 Kunyhóm körül.

Isten hozzád, csolnak,
S te vézes part,
Hú kegyes nyit ott rám
Remegő kart.

Ülök csolnakomban
Habzó vizen,
Hallók zúgni darvat
Röptébe fenn:
Röpülj, égi vándor,
Föld s viz felett,
Sorsom, ah, nem adta
Szállnom veled!

Cseke, decz. 28. 1822.

Jaj nekem s jaj annak, a ki engem
Verset írni bűmra megtanított,
A ki fáklyát gyújta képzetimnek,
S lány szívembe fúvált gerjedelmet,
A kegyetlen!

Im nekem nem kelle sem szerencse.
Sem nagyoknak biztató kegyelme,
Csillogó fény, s nép-imádtá rojtok.
Gondolám: csak lant az énekesnek,
Zöld borostyán barna lyány kezéből,
S szép dicsőség hamva sátoránál.

Vig nyaram folyt, s hajnal hogy ha támadt,
Dalba szállt az érzés húrjaimról,
Dalba szállt az estve szent homályán.
Nap ha forralt, bokraim födeztek;
Dörge néha, felderüle másnap,
S új virágzat ömle el a mezőken.

Ah, de bús alakkal vad honából
 Jött el a tél, s a bokor leszáradt,
 S nem ragyog virágzat a mezőken.
 Ülök én im a hideg falak közt,
 Ablakom tábláján csattog a szél,
 S nincs fa mely lobogna tűzhelyemről,
 Nincs piros bor, hogy hevítse keblem,
 S ajkaim közt elfagy a kelő dal.

Szép Apollon szőke fürteiddel!
 Szánd az énekesnek durva sorsát,
 És nem adtál fát ha tűzhelyére,
 Sem piros bort, hogy hevítse keblét:
 Karja közzé tégy szelíd leánykát,
 Csókjain hogy újra felhevüljön!

Dördül az ég, s villámot lőtt,
 Zápor zuhog le már,
 S a szép leány kunyhóm előtt
 Lassan pihegve jár.
 „Jer szép leány! hív a legény,
 Bús ég borúlt reád;
 Kunyhóm kicsiny bár és szegény,
 Neked s nekem helyt ad.“

Kunyhóm felett, s kis ablakán
 Csattog, süvölt a szél;
 Karom között a szép leány
 Ül csendesén, de fél;
 S felleg ha más fellegre jő,
 S villám villámra gyúl:
 Remegve, ah, keblemhez ő
 Jobban jobban szorúl.

„Derül az ég, bús fellegén
 Ég a szivárvány már;
 Isten veled, te hű legény,
 Anyám epedve vár!“
 Mond a leány, s karom közül
 Kifejlik nyájason,
 S e könny, a mely szememben ül,
 Ajkán sóhajtást von.

Kunyhóm felett s kis ablakán
 Száll és mosolyg a nap;
 Szemem csak a szép lyány után
 Mint part után a hab.
 Lángcsillagod, hajb, tiszta ég!
 Mit ér e sziv előtt?
 Dördülj megint, s onts záport még,
 S hozd vissza nékem őt!

Cseke, ápril 23. 1823.

Esti dal.

Kertemre szelíden
 Az estve leszáll;
 Lágy szél nyög epedve
 Virágainál,
 S míg szél nyög epedve
 Virágainál,
 Harmatja szememnek
 Azokra leszáll.

Nem látod-e, lyányka,
 Hüs árnyaimat?
 Jer, s tépd kebeledbe
 Virágaimat!
 S harmatja szememnek
 Ha rólok lehull,
 Lassan leperegve
 Szivedre vonúl.

Búsan csörög a hab,
 A fűlmile zeng,
 Fenn a szerelemnek
 Szép csillaga leng.
 Mit nézssz mosolyogva
 Sugárid alól?
 Ah, lelkem öleld ki
 Borúlatiból!

Titkom kebelemben
 Oly csendes, oly hív!
 Mért habzik alatta,
 Mit vérzik e szív?
 Árnyékba' körüle
 Hűs nyugalom ül,
 Lángérezete még is
 Messzére hevül!

Lángod tele mellem
 Alatt viselem;
 Légy idvez örökre
 Arany Szerelem!
 Boldog ki merenghet
 Hullámid felett,
 S révpartod ölébe
 Visz hű kebelet!

Cseke, márcz. 1824.

Echo.

Sziklai lyány, hívlak! „Hívlak“ felel aetheri hangod;
 Ím jövök, ah de lakod búsa fala néma s üres:
 Sziklai lyány hol vagy? remegő ajak a mi reád vár,
 S hű karok, és szerelem mennyei lángja velök.
 Csalfa, te rejtve maradsz; epedő rezgése szavadnak
 Héva, s kebled, mint szirti lakásod, hideg!

Cseke, május 1825.

Hervadsz . . .

Hervadsz, hervadsz
 Szerelem rózsája,
 Isten hozzád
 Keblem hű lyánykája!
 Omlik a hab,
 Omlik könnyhullásom;
 Kél a szellő,
 S költi sóhajtásom.

Partot a hab,
 Bút mos könnyhullásod;
 Enyh a szellő,
 S enyhül sóhajtásod;
 Hagyd hervadjon
 Szerelem rózsája,
 Nyíl hajnaikor
 Remény violája.

Hervadsz, hervadsz
 Szerelem rózsája!
 Nem kell nékem
 Remény violája;
 Ujjaim csak
 Nefelegtset szednek
 Bús estvéjén
 Bús emlékezetnek.

1825.

V á g y.

Volnék csak kis madár,
 Röpülnék szárnyakon,
 El, szép hazám felé.
 Hű szívem merre von;

Túl erdön, túl hegyen,
 Merről a nap felkél,
 Viruló part felett
 Lyánykám hol búban él.

Lassan szállonganék
 Mint esti fúvalom,
 Forró szerelmeket
 Csattogna bús dalom ;
 S elszenderíteném
 A lyányt zengésivel,
 Hogy édes álmain
 Képem viradna fel.

Látnám, mint gyúl felém
 Hullámzó kebele,
 Hév ajkán, hallanám,
 Nevem mint zengi le ;
 S az álomkép után
 Felnyitván karjait,
 Örömcsepp fénylené
 Végig lángarezeit.

Mint lepke harmatot
 A rózsá bájölén :
 Ó reszkető könnycsepp
 Felszívlak téged én !
 S erőd balzsam gyanánt
 Átfolyva mellemet
 Megenyhül majd sebem,
 Mely most kinnal temet.
Pest, nov. 1. 1826.

Honvágys és szerelem.

Zöld partján éltem a Tiszának,
 Hú keblen, hú fedél alatt,

Szelíd napok tisztán folyának,
 Kertem hozott virágokat;
 Körültem lelkesült az élet,
 Bánat s öröm lágy énekké lett,
 Még is ki fejtí meg miért?
 Óhajtásom más sorsot kért.

Elhagytam partját a Tiszának,
 De visszavágyott kebelem,
 Bennem borongva hajnallának
 Vérző honvágy s bús szerelem;
 Szemem minden felhőt kisére,
 Irigy valék minden szellőre,
 Mely rózsás illattal tele
 Pályát kelet felé lele.

Sohajtozám: derűlj ki bennem
 Kínos homály, enyhűlj te szív,
 Ott sem hagyott lángod pihennem,
 Van itt is a mi kedvre hív;
 De képzetim folyton vezettek,
 Lengvén a honosillag felettek,
 A távolig s a múlt felé,
 Búmat minden nap érlelé.

Eget s földet kérék, miattam
 Nem indúlt meg sem föld sem ég
 S ím bánatomban elhervadtam,
 Majd hant alá borít a vég.
 S dombján a csendes énekesnek
 Keletről lágy szellők röpesnek,
 De azt meg nem tudhatja más,
 Zúg-e köztök egy sóhajtás?

Pest, nov. 1826.

Könnycsepp.

Csöndes ifju járdal andalogva,
 Andalogva szent berek homályán,

Száll feléje nyögdelő Szelecske,
S bíbor ajkán végig elsuhanva
Tiszta csöppet harmatoz le hűsen.

„Honnan, honnan nyögdelő Szelecske?
Nem derül most hajnal rózsaszínben,
Esti fény sem bíboroz tetőket,
Lángfolyamban úszik a nap ott fenn,
Dél hevétől rekken a meleg táj,
S szárnyad íme tiszta csöpp ezüstjét
Harmatozva lebben el körülöm!”

És felelt a nyögdelő Szelecske:
„Mentem én keresni dél hevében
Rózsabokrot balzsamernyejével

És alatta leltem gyöngé lyánykát,
Gyöngé lyánykát ülni könnyel áztan,
Szánakozva röpdezék feléje,
S megfüredtem könnye tengerében;“

Szóla s ment a nyögdelő Szelecske.
Es az ifju szíve kezd dobogni,
S bíborajkán a csöpp égni kezdett,
Égni kezdett, bár leszálta hűsen.

Cseke, január 17. 1831.

IV. Bördalok.

Az ivó.

Hallottad-e a fülmilének
Lombjain miként foly bájos ének,
Míg hűsen esti szél kereng?
S ha fészkében a gerliczének

Hú pár nyögdelő csókja leng,
 Érezni tudsz-e gerjedelmet?
 Daloltam én is, ah, szerelmet,
 Mint fülmilének dalja zeng,
 S csókoltam én is hajdanában,
 Gyúladvá Lotti karjain,
 Éltem mosolygó hajnalában!
 Leszállt a hajnal, s álmain
 A lyány is elszállt más ölébe.
 De érette, sorsom ellenébe,
 Nem zúgott lantom húrjain
 Kérő panasz s keserves átok.
 Töltvén kezem habzó pohár:
 Lágy csók s szerelmek dalja, már,
 Mondám, örökre Isten hozzátok!

Péczel, aug. 11. 1814.

Borkirály.

Csak bor, csak lyány szerelme
 Szivem fő gerjedelme,
 Mit nekem a világ?
 Ha más trónusra hág,
 S hirnek fut ellenébe,
 Pálczájától kezébe'
 Félvén a sokaság.
 Fennáll király székem:
 Országot a sors nékem,
 És pálczát szintúgy ad:
 A szék a lyány ölében,
 Ország borom kelyhében,
 S a pálcza myrtuság.

Káva, aug. 1814.

Bordal.

Igyunk derűre,
 Ígyunk borúra,

Úgy is hol kedvre,
 Úgy is hol búra,
 Fordúl az élet.
 Kedved a jó bor
 Jobban éleszti,
 Búdat a jó bor
 Messze széleszti,
 S elmúlat véled.

Minden por, álom,
 S füst e világon;
 Mi haszna gazol
 A boldogságon
 A hír barátja?
 Ha dob riadt a
 Harcz reggelére,
 Patakban omlik
 Hullámzó vére,
 S bérét más látja.

Békételen, bús,
 Senyved magába,
 Kétség s remény közt
 Vár s fél a kába
 Perczet s esztendőt.
 Miért törődöl
 Szűk életeddel?
 Napod ma mit nyújt
 Köszönve tedd el,
 S hagyd a jövődöt.

Reggel vagy este,
 Szélben vagy csenddel,
 Eljön magától
 Sorsod mit rendel:
 Miként nyár és tél.
 Ernyőt keress, ha

Készül borúlni,
 Szenvedj, ha nem tudsz
 Hová vonúlni;
 Fordúlhat a szél.

Éld a jelenlét
 Perczét s óráját,
 Együtt lefutja
 Jó s rossz pályáját,
 S együtt hűny véled.
 Igyunk derűre,
 Igyunk borúra,
 Ugy is hol kedvre,
 Ugy is hol búra
 Fordúl az élet!

Cseke, decz. 7. 1822.

Ki búban ül . . .

Ki búban ül, vig léssen ő,
 Ha borhoz ajka ért,
 Légy idvez, ő szőlővessző,
 Gondúzó nedvedért.
 Fejére lombodról veszen
 Költőd ím koszorút,
 Ernyőd alatt legszebb leszen
 Olymp felé az út!

Csepped tüzetől énket
 Mi gyakran zengtem én!
 Hány szép leánynak könnyeket
 Csillogtaték szemén!
 Hány lángsóhajtás gyúlada
 Dalom lány hangjain,
 Mig istenálmot szűnyada
 Hős a hölgy karjain!

Hányszor ragadtam trombitát
 Habzó pohár után,
 S zengék fegyvert, zengék csatát,
 S örök hirt nyomdokán!
 S átlángolád a bajnokot,
 Egő honszerelem!
 S keblén hajnalként virradott
 Halál vagy győzelem.

Kél a nap és tikkasztva jő,
 Költőd hevében ül,
 Arnyékot, ó szőlövessző,
 Szőjj ablakom körül,
 Fődezd, borítván zöld lepelt,
 A Músa titkait,
 Zengő lantom, s e tölt kebelt,
 S édes lyány csókjait.

Korom ha múlik, és emel
 Magához angyalom,
 Zöld sátorodban zengem el
 Hattyúi végdalom.
 S te gyöngye szél fuvallatán
 Hullasd rám leveled,
 Húnyó barátod homlokán
 Vonván szemfődelet.
Cseke, 1813.

V. Románcaok, balladák.

Szép Lenka.

Szép Lenka vár a part felett,
 Csolnakján a halász
 Dalolván csendes éneket
 A part felé vigyáz:

Csak vissza, vissza, szép leány,
Szél támad és hullámot hány!

Esdekve szól a szép leány;
„Nem én, halász, nem én,
Túlparton zöldell egy virány,
Kunyhó van közepén,
S zöld árnyak a kunyhó körül,
Alattok, ah, kedveltem ül.

Szélvész között, zúgó habon
Rettegtet sok veszély,
Reményem még is egy vagyon,
Tán partra hajt a szél!
S kit szenvedés, kit bánat ér,
Örömkönyűk a pályabér.“

Szép Lenka jön, s csolnakba száll,
Kormányt visz a halász,
Minden hullám csapásinál
Jobban jobban vigyáz,
S a vész midőn újulva kél,
Mond Lenka: „partra hajt a szél!“

Nem leány, nem partra hajt a szél,
Szél és hab ellenünk,
Veszélyes, ah, mig ember él,
Istent kísértünk,
Hullám dagad s örvénybe száll,
Hullám között vár a halál.

„Halász, szerencse jár velem,
Szerencsés csolnakod,
Nyugot felől, ó szerelem,
Dereng szép csillagod,
Nyúgotra vár a hű legény,
Nyúgot felé nem félek én.“

Szól Lenka, s a túlpartra néz,
 Néz, s látja kedvesét,
 Öröm reszketve nyúl a kéz,
 Hév önti el keblét,
 És tün előre víz, föld, ég,
 Szemében forr csak lelke még.

De vérzik ő, a hű legény,
 A part felett állván,
 Kél a veszély, s hűny a remény,
 Már-már hal a szép lyány;
 És új szél zúg, és új hab gyúl,
 S a csolnak végkép elmerül.

Lát a legény, s nem nyög, nem sír,
 Nem érez, nem gondol,
 Felnyílik kínja, mintegy sír,
 S nem tudja merre s hol?
 S gyors, mint villám felhőiből,
 A hab közé félhalva dől.

Cseke, május 31. 1820.

Dobozi.

Rabló jön! és Dobozi már
 Hölgyét nyeregbe vette,
 Gyors méneken sereg tatár
 Üldözve zúg megette,
 S messzűnnen, mint kőszáli hó,
 Fejérlik a bús lobogó,
 Kelő por fellegében,
 A ferde nép körében.

De hátra néz s előre fut
 A hű magyar nejével,
 Nincs gát lovának s vészes ut,
 A bércz egy lesz völgyével.

Omló tájtékban füredvén
 Nyargal szaguld a büszke mén,
 S villámásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a bajnok lován
 Sebet s halált szüvében;
 Folyt vére hányszor a csatán,
 S hörgött halál keblében!
 S annak ki elhull mint vitéz,
 Rablánczot nem fűz semmi kéz:
 De nézván szép hölgyére,
 Habzik minden csepp vére.

A gyöngé nő borongva ül,
 Hősét körülölelve,
 Küzd és lankad, fagy és hevül,
 Száll s újra kél fédelme.
 Röpülő barna fűrténél
 Süvöltve zúg a déli szél,
 És egy bokor ha zördül,
 Fülébe lánchang csördül.

„Bajnok, bajnok, van-e erő
 Százak fölett kebledben?
 Kivívsz-e majd, bal sors ha jó,
 Lángszablyáddal kezvedben?
 Túl völgyeken, túl hegyeken
 Engem hajt e rút idegen
 Szolgálni bús igába,
 Vad nője vad lakába,“

Felborzad a búsult vitéz,
 Szemét vérkönny áztatja,
 Mélyen sóhajt, az égre néz,
 S reményt keres bánatja:

„Röpülj, röpülj hű paripám,
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyötrelembe,
 Kedvébe még veszen be!“

S mint sebhedt őz zöld fák alatt,
 Hordván kinját magával,
 Fut a magyar mint gondolat,
 Mint szél sebes lovával:
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal szaguld a büszke mén,
 S villámásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

De hol van szél küzdő habon,
 Hogy ne lankadjon végre?
 Hol gondolat, mely szárnyaljon
 Végetlen messzeségre?
 Száll fáradás inaiba,
 S pihegve jár a paripa,
 Lassan lobog serénye;
 Hal a lovag reménye.

Vész támad a hölgy kebelén,
 Égy hab lesz minden vére;
 A sík mező területén
 Vad lárma zúg előre.
 S magasan mint kőszáli hó,
 Közjelget a bús lobogó,
 Kelő por fellegében,
 A lárma zajkörében.

„Bajnok, bajnok, nincs védelem,
 Csak szablyád hű vasában;
 Olvadjon fel rabkötelem
 Hulló vérem habjában!“

Én lássam e rablók közül,
Élted ha hőshalálra dűl?
S árván magát, hajh, messze,
Hölgyed láncz közt epeszse?“

Kétség partján a bajnok áll,
Mely örvényt nyit reája,
Lassan gyúl sóhajtasinál
Reménye végszíkrajá.
„Csak még egyszer hű paripám,
Jó sors talán jót hoz reám,
Bár készít gyöttelembé,
Kedvébe még veszen be!“

És még egyszer megérez
Sarkantyú név döfését,
Sérült vadként forrván teszi
Utolsó szökellését.
Omló tajtékban füredvén
Nyargal szaguld a büszke mén,
S ah — villámként gyors lába
Öszveroskad futtába!

S már mint felhő mely hord jeget,
S már mint villám fáklyája,
Úgy zúg s villog hátok megett
A vad tatár láncsája.
S magasan mint köszáli hó
Ott leng már a bús lobogó,
Kelő por fellegében,
A ferde nép körében.

„Bajnok, bajnok, nyújtsd csókodat
Az utolsót ajkamnak,
S terjeszd ki védő karodat
Örvényén fájdalmamnak.

Angyal, szerelmem egébül
 Ragadj fel a rablók közül!
 Nem szól a hős, s elfordúl,
 Szeméből egy könny csordul.

„Bajnok, nincs bízni több remény,
 Nincs varni percz éltemben;
 Hanvad minden más érzemény,
 Egy lángol még szivemben:
 Szabadság nyújt, ah, hű kezet.
 Hozzá csak omló vér vezet!“
 Nem szól a hős, s megrendül,
 Egész léte felzendül.

„Irigylem férfilétedet,
 Irigy vagyok sorsodra;
 Fenhordozván fegyveredet
 Boszulva dőlsz sírodra.
 Én térden, nem tehetve mást,
 Koldúlok tőled egy csapást,
 Adtam szívet, szerelmet:
 Adj meg csak egy kérelmet!“

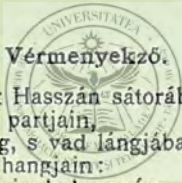
„Vagy, ó, vad győző karjain
 Útált csók légyen bérem,
 S megfúljon erőszakjain
 Az öszvedült szemérem?
 Férfj, hajh, képzeld el irtózáván,
 Midőn nőd a bűn ostromán,
 — Ez-e hűsége dija? —
 Utolsó harczát víja!“

S megjajdulván kétségbe hull,
 S nem bir a hős kinjával,
 S kardjához, ah, borzadva nyúl,
 A végső percz folytával,

Midőn, mint vívó oroszán,
Szomjan vér és zsákmány után
Krimnek dühös tatára
Kezet nyújt már párjára.

És elfordul, s felőleli
Nyögő nejét karjába,
És hű vasát megszenteli,
Merítvén oldalába;
És rontván a vad nép közé
Ad s vesz halált minden felé,
S omolván drága vére
Hölgyének rogy testére.

Cseke, nov. 4. 1821.

Vérmenyekző.

Nyugszik Hasszán sátorában,
Rába zúgó partjain,
Jön Olajbég, s vad lángjában
Felriasztja hangjain:
„Fel, fel, bajnokok vezére,
Csákányba a menyekzőre,
Lesz kit ott rabszujra fűzz,
Sok szép legény, sok szép szűz!”

Zsákmány a török bálványa,
Gyorsan felriad Hasszán,
Vallain leng már kaftánja,
Kardja függ már oldalán.
„Fegyvert, fegyvert minden karnak,
Foly ma vére sok magyarnak!”
Így harsogván szavai,
Készülnek bajnokai.

Bús az éj sötét leplébe',
 Zúgva leng a déli szél,
 S a török Csákány elébe
 Rába habján általkél.
 Terhesen mint jégfelhőnek
 Vészhozó dörgési jönnek:
 Pusztulás minden nyomán,
 Úgy közelget a pogány.

László nyert a szép Lilának
 Idvességet hű kezén,
 És szomszédi felszállának
 Kedve zajgó ünnepén.
 S a billikom kerületében
 Minden férjfi gyúl szívében,
 S vig ének zengésinél
 Az ifjúság tánczra kél.

Nézi László szív-merülve
 Hölgye lángtekintetét,
 S kedv remény közt lelkesülve
 Vére kényhullámot vét.
 S az könnyű mint esti szellet,
 Tánczát völegénye mellett
 — Szíve olvad, arcza ég —
 Pártájában lejt még.

Hajh, de, mint vulkán egyszerre
 A sötét éj felpirúl,
 S a dühödt szél arra s erre
 Szikrát s lángot szór vadúl.
 A pogány nép ordítása
 S a rémület bús jajgása
 Egy hanggá keveredvén
 Harsog át a lég öblén.

Elnémúl a palotában
 Táncz és élet, kedv és zaj,
 Fennakadva dobbantában
 Minden könnyü, minden jaj.
 Színe halvány minden képnek,
 Minden keblet gondok tépnek
 Elszorúlva minden szív,
 Küzd és habzik, forr és vív.

Jön most Hasszán s tigris nyája
 Vérrel ázott nyomain,
 Zúg, mint orkán, lángszablyája,
 S száz magyar nyög lánczain.
 S ah, fendörgő szózatjára
 Dúlva ront a palotára,
 S holttestről, holttestre lép
 A kegyetlen szolganép.

Öszvejajdul irtózással
 Hölgy és nő, s remegve néz;
 De sebes meggondolással
 Kardon minden férfikéz.
 Kél és forr a harcz dagálya,
 S nem reményt nyújt a vérpálya:
 Rablóikkal mindenek
 Csak halálért küzdenek.

Hálnak űk, s hős lelkeiknek
 Szabadság nyújt koszorut,
 Hajh de arva hölgyeiknek
 Örökségül rabláncz jut!
 Fájdalomról kinra szállva,
 Minden reménytől megválva,
 Honnan lelkök nyugtot vár
 Egy óhajtás sincsen már.

Lila áll még oltalmában
 Lászlójának egyedül;
 Harczol ő, de bús harczában
 Keble s arcza sebesül.
 És midőn fogytán vérének
 Érzi gyöngültét kezének,
 Még egyszer hölgyére néz,
 S új erővel sujt a kéz.

Nézi hulltát sok töröknek,
 S ajka habzik, s keble ég,
 S ordít Hasszán: „e kölyöknek
 Egy halál még nem elég!
 Bajnokim! csak ellenébe,
 Mártsatok fegyvert szívébe,
 Nyiljon bár seb, s folyjon vér,
 Szép hölgy ott a pályabér!”

Mint a villám, vad szózatja
 A nemes szívébe csap,
 S testét lelkét áltszaggatja,
 Borzad ő, s hölgyéhez kap:
 „Gyászos a halál hörgése,
 Hajh, de a rabláncz csörgése,
 S törvény, melyet rabló szab,
 Lila, Lila, gyászosabb!”

„Nyugtat a halál hörgése,
 Lila mond, nem félem azt,
 Hajh de a rabláncz csörgése
 S rabló törvény megborzaszt.
 Szálljanak bár ellenedbe,
 Mártsanak fegyvert szivedbe,
 S nyiljon bár seb s folyjon vér,
 Szép hölgy nem lesz pályabér!”

Veszi László gyötrelmére
 A halálvigasztalást,
 S rátolongó ellenére
 Készít még egy bús csapást.
 Jön Olajbég, s „gyáva féreg —
 Így zeng ajkain a méreg —
 Száz sebben félhalva már,
 Kardod még is ölni vár?”

Mond, s kezéből nyíl módjára
 Vasbuzogánya zúg s röpül,
 S ím itt a percz melyet vára
 A magyar hős, s öszvedül,
 És ott fekszik mell-hörögve
 Hölgye látja s könnyörögve
 Felsohajt az égre még:
 „Isten, isten itt a vég!”

S ráborúlva s elroskadva
 Lelke zajlik, keble reng;
 „En halok, mond az lankadva,
 Búcsút ajkam még sem zeng.
 Ó ne rettegd bús pályámat,
 Vér-hintette nyoszolyámat,
 Lélek él ha vész a szív,
 Kardom itt van, mátkád hív!”

Mond s hal; és ím szép hölgyétől
 Jaj nem hangzik, könny nem hull,
 Athevülve szellemétől
 Kardjához buzogva nyúl:
 „Nékem nékem bús pályádat,
 Vér-hintette nyoszolyádat,
 Lélek él ha vész a szív,
 Mátka, mátkád hozzád viv!”

Válogatott versei.

Vészi kardját: Hasszán látja:
„Jer leányka, mit mivelsz?
Vágyaidnak nem lesz gátja,
Kényt s szerelmet nálam lelsz.
Kard csak a búsult vitéznek,
Téged engesztelve néznek,
Kelvén érzeményei,
A bajnok lángszemei.

Jer velünk a büszke ménen,
Váram gazdag, keblem hő;
Jer s derülj a jobb reményen
Mely egedre most feljő.
Légy e győzelem pompája,
Szép kertemnek szebb rózsája,
Melynek bibor kebelén
Böv jutalmat leljek én.”

„Félre rabló! fájdalomban
Igy sikolt a hű leány:
Dúltál éltem forrásában,
S vad kegyelmed még lest hány.
Itt, hol áradván testére
Kedvesem gőzölgő vére,
Melyet ontál ó pogány,
Int, hogy induljak nyomán!

Menj, eredj, a büszke ménen,
Várad zsákmány, kebled düh;
Nincs remény: a vérösvényen
Nem kél virág, nem kél fű,
Győzelmedre átok hulljon,
Kerted tüskével viruljon,
S árnyékába hogyha mégy
Kínjutalmat bőven végy!”

Szóla s hallgat, és intézi
 Hómellének hű vasát;
 A török dobbanva nézi
 A hős lyány mozdulatát.
 S fut, hogy (melynek vesztét szánja)
 Megtartassék szép zsákmánya,
 Hajh de késő jötte már,
 Lila lelke mennyben jár!

Látja Hasszán, s elfagy vére,
 Visszaborzad s megfordul;
 Int, s nyomában intésére
 Népe zajgással tolúl.
 S közte búsult érzeménynek,
 Hátán a nyerítő ménnek,
 Vivén átkot s hagyván jajt,
 Szigetvárra visszahajt.

Ápril, 1823.

TARTALOM.

	Lap
<i>Bevezetés</i>	3

I. Haza.

Fejedelmünk haj	12
Rákos nymphájához	13
Rákos	15
Hymnus	16
Áldozat	18
A szabadsághoz	18
Zrinyi dala	19
Huszt	20
Tisztújítás	21
Intés	22
Emléklapra	22
Zrinyi második éneke	22

II. Emberiség, erkölcsi világ.

Genius száll	23
Küzdés	24
Vanitatum vanitas	26
Zsarnok	29
Igazság	29
Remény, emlékezet	31
A nyugtalan	32
Vigasztalás	33
Pipadal	34

III. Szerelem.

	Lap
Vilma emlékkönyvébe	35
Tudatlanság	36
Elfojtódás	36
Csolnakon	37
Panasz	38
Zápor	39
Esti dal	40
Echo	41
Hervadsz	42
Vágy	42
Honvágy és szerelem	43
Könnycsepp	44

IV. Bordalok.

Az ivó	45
Borkirály	46
Bordal	46
Ki búban ül	48

V. Románczok, balladák.

Szép Lenka	49
Dobozi	51
Vérmenyekző	56